BÜTÜN HİKAYELERİ

2

Edgar Allan Poe

İthaki

"Bu kitabı düşlerin tek gerçeklik olduğuna inanmadaki adıyorum!"

Edgar A. Poe

Edgar Allan Poe

BÜTÜN HİKAYELERİ

İthaki

Edgar Allan Poe

Edgar Allan Poe, 19 Ocak 1809'da Boston, Massachusetts'de doğdu. Her ikisi de profesyonel oyuncu olan, üç çocuklu David ve Elizabeth (Arnold) Poe'nun ikinci çocuğu olarak dünyaya geldi. Londra ve Richmond'daki özel okullarda okudu. Öğrenciliği sırasında tanıştığı alkol ve kumar, yaşamını altüst etti. Kendisinden daha ünlü olan eşinin gölgesinde kaldı.

Önceleri başarısız fanzin denemeleriyle başladığı edebiyat yaşamı, 1832'de Saturday Courrier'da basılan beş öyküyle ve 1833'te Baltimore Saturday Visiter tarafından düzenlenen yarışmada "MS. Found in a Bottle" (*Şişede Bulunan Elyazması*) adlı öyküsüyle birinciliği kazanmasıyla devam etti. 1834'te, Godey's Lady's Book'ta yayımlanan The Visionary" (*Vizyoner*) adlı öyküsüyle adı ülke genelinde duyulmaya başlamıştı.

Düzyazılarından başka, ustaca kurgulanmış ve yazılmış "The Raven" (*Kuzgun*) başta olmak üzere, "Annabel Lee" ve "To Helen" (*Helen'e*) adlı şiirleriyle de tanınan Poe 7 Ekim 1849'da öldü.

Charles Baudelaire'in "Çağımızın en güçlü yazarı..." dediği Poe, yazdığı özgün metinlerle birçok yazarı derinden etkiledi. Gerçekten de, ondan başka hiç kimse yaşamın ve doğanın istisnalarını daha büyülü anlatamadı.

İthaki Yayınları - 69
İthaki Kitaplığı - 8
ISBN 975-6902-70-1

Edgar Allan Poe / Bütün Hikâyeleri II

1. Baskı İstanbul, 2001

Kitabın özgün adı ve çeviriye esas alınan metin:
The Short Fiction of Edgar Allan Poe, The Library of Literature under the editorship of John Henry Raleigh and Jan Watt, Indianapolis, Boobs-Merrill, 1976

İngilizceden çeviren: Dost Körpe
© *Bu çevirinin yayın hakları İthaki Yayınları'na aittir.*

Yayın Yönetmeni: Vedat Çorlu
Redaksiyon: Can Kurultay
Düzelti: Doğa Ertürk
Kapak Tasarımı: Murat Özgül
Baskıya Hazırlık: Yeşim Ercan
Kapak ve İç Baskı: Kitap Matbaacılık
Cilt: Fatih Mücellit

İthaki Yayınları
Mühürdar Cad. İlter Ertüzün Sok. 4/6 81300 Kadıköy İstanbul
Tel: (0216) 330 93 08 – 348 36 97
www.ithakiyayinlari.com
E-mail: penguenithaki@superonline.com

Bütün Hikâyeleri
II

Edgar Allan Poe

Çeviren:

Dost Körpe

İçindekiler:

Bitmiş Adam • 7
Can Kulesindeki Şeytan • 19
Eiros'la Charmion'un Konuşması • 29
Girdaba İniş • 37
Julius Rodman'in Günlüğü • 57
Kalabalıkların Adamı • 131
Morgue Sokağı Cinayetleri • 143
Usher Evi'nin Çöküşü • 181
William Wilson • 203
Peri Adası • 227
Monos ile Una'nın Konuşması • 233
Şeytan'la Asla Kafan Üstüne Bahse Girme • 245
Bir Haftada Üç Pazar • 257

Notlar • 265

Bitmiş Adam

Son Bugaboo ve Kickapoo Seferi'nden Bir Öykü

Pleurez, pleurez, mes yeux, et fondez-vous en eau!
La moitié de ma vie a mis l'autre au tombeau.[1]
CORNEILLE. – (*Le Cid*, III, iii.)

O pek yakışıklı, hoş adamla, Fahri Tuğgeneral John A.B.C. Smith'le nerede tanıştığımı şimdi hatırlamıyorum. Beni onunla *birinin* tanıştırdığından eminim – bir toplantıda tanıştırıldığımızı biliyorum – önemli bir şey hakkında konuştuğumuzdan da şüphem yok – bunu bir yerde yaptığımıza kesinlikle inanıyorum – ama neresiydi, anlaşılmaz bir şekilde unuttum. Aslında tanıştırılırken heyecanlıydım ve utanıyordum, bu yüzden ne zamana, ne de mekâna fazla dikkat edebildim. Heyecanlı bir yapım var. Bu bana ailemden geçen bir kusur. Elimde değil. Özellikle de bir gizem kokusu almışsam – herhangi bir şeyi tam olarak kavrayamamışsam – hemen acınası bir heyecana kapılıyorum.

Bahsettiğim adam her yönüyle dikkate değer biriydi –evet, *dikkate değer*, gerçi bu tanım demek istediğim şeyi karşılayamayacak kadar zayıf kalıyor ama– öyleydi. Boyu yaklaşık bir seksen, görünüşü fevkalade buyurgandı. İyi eğitim aldığını ve soylu bir aileden geldiğini belli eden ayrıcalıklı bir havası vardı. Bu konuda –Smith'in kişisel görünüşü konusunda– ayrıntılara girmekten

hüzünlü bir tatmin duygusu alıyorum. Saçlarına Brutus bile hürmet ederdi. Başka hiçbir şey böylesine yoğun bir canlılık ve parlaklıkla dalgalanamazdı. Kapkaraydı. Favorilerinin de rengi, daha doğrusu renksizliği buydu. Bunlardan bahsederken elimde olmadan şevke geliyorum görüyorsunuz. Onların yeryüzündeki en güzel favoriler olduklarını söylemek abartmak olmaz. Her halükârda çevreledikleri ve bazen kısmen gölgeledikleri ağzı tamamen eşsizdi. Bu ağızda düşünülebilecek en düzgün ve en parlak beyaz dişler vardı. Aralarından her uygun anda öyle net, melodik ve güçlü bir ses çıkıyordu ki, eşi benzeri yoktu. Gözleri de epey dikkatimi çekmişti. Koyu elaydılar. Son derece iri ve parlaktılar. Bu gözlerin etrafında yüzündeki o derin ifadeyi doğuran o ilginç kırışıklıklar beliriyordu sık sık.

Generalin göğsü tartışmasız şimdiye kadar gördüğüm en biçimli göğüstü. Muhteşem uyumunda tek kusur bulamazdınız. Bu sıradışılık sayesinde, mermer Apollo'yu bile küçük düşürüp yüzünü kızartabilecek bir çift omzu kusursuzca taşıyordu. Biçimli omuzlara karşı tutkum vardır ve daha önce hiç kusursuz omuz görmemiş olduğumu söyleyebilirim. Kolları da son derece biçimliydi. Bacakları da kollarının gerisinde kalmıyordu. Bunlar gerçekten olabilecek en iyi bacaklardı. Bu konudaki bütün uzmanlar bacaklarının iyi olduğunu kabul ederdi. Ne fazla kalın, ne fazla inceydiler – yani ne kaba, ne cılızdılar. Os femoris'inin[2] kıvrımından daha zarif bir şey düşünemiyorum. Kamış kemiklerinin arkasındaki, orantılı baldırlarına doğru yükselen çıkıntıların boyutları tam olması gerektiği gibiydi. Tanrım, keşke genç ve yetenekli heykeltıraş arkadaşım Chiponchipino, Fahri Tuğgeneral John A.B.C. Smith'in bacaklarını görebilseydi.

Böylesine yakışıklı adamların sayısı sebepler ya da böğürtlen-

ler kadar fazla olmasa da, demin bahsettiğim o *dikkate değer* şeyin –bu yeni tanışımın yaydığı o tuhaf je ne sais quoi[1] havasının– sadece fiziksel kusursuzluğunda yattığına inanamıyordum bir türlü. Belki de tavırlarındaydı. Ama bu hususta da eminmiş gibi yapamazdım. Duruşunda kur allara fazla bağlılık, bir katılık vardı. Her hareketine ölçülü ve, nasıl desem, köşeli bir kesinlik hakimdi. Bu hakimiyet, daha ufak cüsseli birinde görülse kesinlikle hoş gelmezdi. Yapmacıklılık, kendini beğenmişlik ya da kendini baskı altında tutma olarak algılanırdı. Ama onun gibi iri cüsseli bir adama mağrurluk, buyurganlık havası, kısacası devasa boyutlarının vakarına uygun bir nitelik katıyordu.

Beni General Smith'le tanıştıran nazik arkadaşım kulağıma adamla ilgili birkaç söz fısıldamıştı. *Dikkate değer* biriydi – *son derece* dikkate değer biri – aslında çağın *en* dikkate değer adamlarından biriydi. Kadınların da gözdesiydi. Bunun başlıca sebebi cesaretiyle nam salmış olmasıydı.

"*Bu* konuda rakipsizdir – gözü hiçbir şeyi görmez – oturup ateş bile yer." dedi arkadaşım, sesini iyice alçaltarak. Sesindeki gizem havası beni heyecanlandırmıştı.

"Oturup ateş bile yer. *Bunu* Güney'de Bugaboo ve Kickapoo Kızılderililerileriyle yapılan son büyük bataklık savaşında kanıtladı." (Arkadaşım gözlerini iyice açtı). "Tanrım! – Kan ve gürlemeler arasında! *Kahramanlıkları* olağanüstü! – Adını duymuşsundur herhalde? – bu işte o adam–"

"Vay adamım, *nasılsın?* Ne var ne yok? Seni gördüğüme gerçekten *çok* sevindim!" diyerek tam burada araya girdi General. Yaklaşırken arkadaşımın elini kavradı ve ben takdim edilirken kaskatı eğilip selam verdi. O sırada daha önce hiç bu kadar net ve güçlü bir insan sesi duymadığımı düşünmüştüm (hâlâ da öy-

le düşünmekteyim). Ama *şunu* da söylemeliyim ki tam o anda araya girmesine üzülmüştüm, çünkü arkadaşının Bugaboo ve Kickapoo seferi hakkında fısıldamaya başladığı şeyler, bu savaşın kahramanını adamakıllı merak etmeme yol açmıştı.

Ancak Fahri Tuğgeneral John A.B.C Smith'in son derece zevkli ve ilginç sohbeti bu üzüntüden kısa sürede kurtulmamı sağladı. Arkadaşım hemen yanımızdan ayrıldı ve biz iki kişi epey uzun bir sohbet yaptık. Sadece iyi vakit geçirmekle kalmamış, aynı zamanda *gerçekten* pek çok şey öğrenmiştim. Böylesine akıcı konuşan ya da böylesine geniş bir genel kültür birikimine sahip birini ilk kez görüyordum. Ancak o anda en çok ilgimi çeken konuya değinmekten kendisine uygun bir tevazuyla kaçındı. Bugaboo savaşında geçen gizemli olayları kastediyorum. Ben de kendimce incelik gösterip bu konuyu açmadım. Oysa aslında konuyu açmak için içimde büyük bir dürtü vardı. O yiğit askerin felsefi konuları tercih ettiğini ve özellikle mekanik icatlar sahasındaki hızlı gelişmelerden bahsetmekten hoşlandığını fark ettim. Aslında konuşmayı nereye çekersem çekeyim, dönüp dolaşıp bu noktaya getiriyordu.

"Kesinlikle eşi benzeri görülmemiş harika bir çağda yaşayan, harika insanlarız biz." diyordu. "Paraşütler, demiryolları – insan tuzakları ve yaylı tüfekler! Buharlı gemilerimiz bütün denizlerde. Nassau balonu Londra'yla Timbuktu arasında düzenli seferlere başlamak üzere (her iki yönde gidiş sadece yirmi sterlin). Peki ya elektromanyetiğin o müthiş ilkelerinin toplumsal yaşam – sanat – ticaret – edebiyat üzerinde yaratacağı ani, muazzam etkiyi kim hesaplayacak! Hepsi bu kadar da değil! İcatların sonu yok. Her gün en harika – en dahice ve, şunu da ekleyeyim ki Bay – Bay – Thompson'du sanırım – dediğim gibi, şunu da ekleyeyim ki en *faydalı* – gerçekten en *faydalı* mekanik icatlar mantar

gibi bitiyor – veya daha mecazi bir örnek vermem gerekirse mesela – ah – çekirgeler – çekirgeler gibi, Bay Thompson – etrafımızda – hah – hah – hah – sıçrayıp duruyorlar!"

Adım kesinlikle Thompson değil. Ama General Smith'ten ayrılırken adama karşı duyduğum ilginin artmış olduğunu, konuşma yetisinden son derece etkilenmiş ve bu mekanik icatlar çağında yaşamakla tadını çıkardığımız değerli ayrıcalıkların derin bir şekilde bilincine varmış olduğumu söylemem gereksiz. Ancak merakımı tamamen gideremiştim. Fahri Tuğgeneral ve özellikle de Bugaboo ve Kickapoo seferi sırasında olan ve Generalin quorum pars magna fuit[4] o müthiş olaylar hakkında yakın arkadaşlarım arasında bir araştırma yapmaya karar verdim.

Karşıma çıkan ilk fırsatı değerlendirmekte horresco referens[5] hiç duraksamadım. Rahip Doktor Drummummupp'ın kilisesinde bir Pazar günü tam vaaz sırasında sadece uzun sırada değil, aynı zamanda da değerli ve konuşkan biri olan ufak tefek arkadaşım Bayan Tabitha T. Thus'ın yanında oturmakta olduğumu fark edince kendimi kutladım. Bunda haklıydım, çünkü Fahri Tuğgeneral John A.B.C. hakkında bir şeyler bilecek biri varsa bence o kesinlikle Bayan Tabitha T. idi. Birkaç işaretleşmeden sonra sotto voce[6] devam edip canlı bir diyaloğa başladık.

"Smith!" dedi, son derece açıkça sorduğum soruya karşılık olarak. "Smith! General John A.B.C. mi? *Onun* hakkına her şeyi *bildiğini* sanıyordum! Çağımız muhteşem icatlar çağı! Korkunç bir olaydı! Kickapoolar, yabaniler sürüsü! – Bir kahraman gibi dövüştü – kahramanlıkları olağanüstü – ismi sonsuza dek anılacak. Smith! Fahri Tuğgeneral John A.B.C.! Herhalde biliyorsundur, o adam–"

"Adam," diye araya girdi Doktor Drummummupp en yüksek sesiyle ve kürsüye neredeyse üstümüze devirecek kadar şiddetle

vurarak; "kadından doğan adam fazla ömre sahip değildir. Büyür ve bir çiçek gibi kesiliverir!" Sıranın ucuna doğru gitmeye başladım. Bu arada rahibin bakışlarından kürsü için neredeyse yıkıcı sonuçlar doğuran o hiddetin kaynağının arkadaşımla fısıldaşmamız olduğunu anlamıştım. Yapabileceğim bir şey yoktu. Bu yüzden oturup bir kurban gibi o son derece önemli vaazı vakarlı bir sessizlik içinde uslu uslu dinledim.

Ertesi akşam Rantipole tiyatrosuna, biraz geç bir saatte gittim. Burada o cana yakın ve her şeyden haberdar, muhteşem varlıkların, Bayan Arabella ve Bayan Miranda Cognoscenti'nin locasına girmekle merakımı hemen gidereceğimden emindim. Ünlü trajedi aktörü Climax, dolu bir salona Iago'yu oynuyordu. Isteklerimi ifade etmekte biraz zorlandım; özellikle de locamız perdenin yanında ve sahneye çok yakın olduğu için.

"Smith mi?" dedi Bayan Arabella, sonunda sorularımın hedefini anlayınca. "Smith mi? General John A.B.C. mi?"

"Smith mi?" diye sordu Miranda düşünceli bir sesle. "Tanrım, hiç daha yakışıklı bir adam gördün mü?"

"Asla ham'fendi, ama *lütfen* söyleyin–"

"Veya o kadar eşsiz bir zarafet?"

"Kesinlikle hayır! Ama lütfen anlatın–"

"Veya sahne etkisini böylesine iyi değerlendirebilen bir başkasını?"

"Ham'fendi!"

"Veya Shakespeare'in güzelliklerini daha derinden anlayan birini? Şu bacağa baksana!"

"Kahretsin!" deyip tekrar kız kardeşine döndüm.

"Smith mi?" dedi. "General John A.B.C. Smith mi? Korkunç bir olaydı, değil mi? Şu Bugaboolar da ne yabani – vahşiler sürüsü – ama muhteşem bir icatlar çağında yaşıyoruz! – Smith! –

Ah evet! Büyük bir adam – tam bir yiğit – ismi sonsuza dek anılacak – kahramanlıkları olağanüstü! *Demek hiç duymadın!*" (Bunu çığlık atarak söyledi.) "Tanrım! O adam–"

"----------adam otu
Ya da dünyanın bütün uyku getiren şurupları
Yetmeyecek düne borcun olan
O tatlı uykuya dalmana!"

diye gürledi Climax kulağımın dibinde. Bir yandan da yumruğunu suratıma sallayıp duruyordu. Buna katlanamazdım ve katlanmadım da. Cognoscetilerin yanından hemen ayrılıp sahne arkasına geçtim ve o sefil serseriye öyle bir dayak attım ki, eminim hayatının sonuna kadar hatırlayacaktır.

Tatlı dul Bayan Kathleen O'Trump'ın partisinde benzer bir hayal kırıklığı yaşamayacağımdan emindim. Bu yüzden oyun masasında sohbet etmek için o güzel ev sahibesinin karşısına oturur oturmaz, yanıtları huzurum için son derece gerekli hale gelmiş olan o soruları hemen sormaya giriştim.

"Smith mi?" dedi partnerim, "General John A.B.C mi? Korkunç bir olaydı, değil mi? Karo mu demiştin? O Kickapoolar ne korkunç yabaniler! Vist oynuyoruz Bay Tattle – ama icatlar çağında yaşıyoruz, kesinlikle – kesinlikle par excellence çağında – Fransızca biliyor musunuz? Oh, gerçek bir kahraman – tam bir yiğit – kupa yok mu BayTattle? İnanmıyorum! İsmi sonsuza dek anılacak – kahramanlıkları olağanüstü! Demek hiç duymadın!! O adam–"

"Adam mı? – Yüzbaşı Adam mı?" diye haykırdı ufak tefek, gereksiz bir kadın odanın diğer ucundan. "Yüzbaşı Adam'ın düellosundan mı bahsediyorsunuz? Oh, mutlaka dinlemeliyim – lütfen

anlatın – devam edin Bayan O'Trump! Lütfen hemen devam edin!" Ve Bayan O'Trump devam etti. Ya vurulmuş ya da asılmış olan, veya hem vurulması, hem de asılması gereken Yüzbaşı Adam diye birinden bahsedip durdu. Evet! Bayan O'Trump devam etti, bense – bense çekip gittim. O akşam Fahri Tuğgeneral John A.B.C. Smith'e ilişkin daha fazla bir şey duyma şansım yoktu.

Yine de bu kötü şans dalgasının sonsuza dek sürmeyeceğini söyleyerek kendimi avutuyordum. Böylece bilgi almak için o büyüleyici küçük meleğe, zarif Bayan Pirouette'ye gittim.

"Smith mi?" dedi Bayan P., birlikte döne döne dans ederken. "Smith mi? General John A.B.C. mi? O Bugabooların yaptığı ne korkunçtu, değil mi? Şu kızılderililer ne korkunç yaratıklar! Ayağıma basıyorsunuz! Ne ayıp. – Çok cesur bir adam, zavallıcık! Ama bu çağın icatları muhteşem – oh Tanrım, nefesim kesildi – tam bir yiğit – kahramanlıkları olağanüstü – *demek hiç duymadın!!* – Inanamıyorum – oturup seni aydınlatmam gerekecek – Smith! O adam–"

"Adamın zoruna bak!" diye öfkeyle haykırdı Bayan Bas-Bleu, ben Bayan Pirouette'yi bir sandalyeye götürürken. "Duyulmuş şey mi? Man-*Fred* diyorum, kesinlikle Man-*Friday* değil." Bayan Bas-Bleu bana oldukça buyurgan bir tavırla el etti ve Lord Byron'ın şiirsel dramalarından birinin adı üstüne onunla tartışmak üzere Bayan P 'nin yanından hemen ayrılmak zorunda kaldım. Şiirin adının Man-*Fred* değil kesinlikle Man-*Friday* olduğunu hararetle savunduktan sonra geri döndüğümde Bayan Pirouette'yi bulamadım. Evime Bas-Bleus'un yedi ceddine küfrederek, oldukça sinirli bir halde döndüm.

Şimdi işler oldukça ciddi bir hal almıştı. Hemen yakın dostum Bay Theodore Sinivate'yle görüşmeye karar verdim. Çünkü hiç değilse ondan net bilgiler alabileceğimi biliyordum.

"Smith mi?" dedi, o çok bilinen heceleri uzatma âdetiyle. "Smith mi? General John A.B.C. mi? O Kickapo-o-o-olar da amma yabaniymiş değil mi? Değil mi? Tam bir yiğit – yazık oldu vallahi! Mükemmel bir icatlar çağı! Ka-a-ahramanlıkları olağanüstü! Bu arada Yüzbaşı Ada-a-a-am'dan bahsedildiğini işitmiş miydin?"

"Yüzbaşı Adam'ın canı cehenneme!" dedim. "Lütfen hikâyene devam et."

"Hımm! Peki! Kesinlikle *la même ch-o-ose,*[7] Fransa'da dediğimiz gibi. Smith ha? Tuğgeneral John A-B-C mi? Şimdi sen" – (Bay S. burada parmağını burnunun yanına koymayı uygun buldu) – "şimdi sen gerçekten, sahiden Smith'in başına gelenleri bilmediğini mi ima ediyorsun? Smith mi? John A-B-C mi? Ama o adam–"

"Bay Sinivate," dedim yalvarırcasına, "*o* maskeli adam mı?"

"Ha-a-ayır!" dedi çok bilmiş bir bakış fırlatarak. "A-a-a-aydaki adam da değil."

Bu yanıtın kesinlikle büyük bir hakaret olduğuna karar verdim ve evi hemen büyük bir küskünlükle terk ettim. Arkadaşım Sinivate'yi çok yakında bu bir centilmene yakışmayan soysuzca tavrından ötürü hesaplaşmaya davet etmeye karar vermiştim.

Ancak bu arada kesinlikle peşine düştüğüm bilgiden vazgeçmek niyetinde değildim. Hâlâ bir kaynağım vardı. Kaynağın tam başına gidecektim. Hemen General'e gidecek ve ondan açıkça bu berbat gizemi aydınlatmasını talep edecektim. En azından bu şekilde belirsizliğe meydan vermeyecektim. Açık, olumlu, buyurgan bir tavırla konuşacaktım – kısa ama – Tacitus ya da Montesquieu kadar özlü.

Ona gittiğimde vakit erkendi ve General o sırada giyiniyordu. Ben bunun çok acil bir mesele olduğunda diretince yaşlı bir zenci uşak beni hemen yatak odasına götürdü ve ziyaretim sona ere-

ne dek de odadan çıkmadı. Odaya girerken etrafıma bakınıp Generali aradım tabiî, ama önce göremedim. Yerde, ayaklarımın dibinde büyük ve oldukça tuhaf görünüşlü bir bohça vardı. Dünyanın en keyifli ruh halinde olmadığımdan bohçayı yolumdan uzaklaştırmak için bir tekme savurdum.

"Hımm! Öhö! Çok nazikçe bir davranış!" dedi bohça, dünyanın en alçak, ince ve komik seslerinden biriyle. Bir cırlamayla ıslık karışımını andırıyordu. Hayatımda böyle ses duymamıştım.

"Öhö! Çok nazikçe bir davranış olduğunu söylemeliyim.

Bir dehşet çığlığı atıp odanın diğer ucuna kaçtım.

"Tanrım! Sevgili dostum," diye tekrar ıslık çaldı bohça, "ne – ne – ne – neyin var? Sanki beni tanımıyormuş gibisin.

Buna *ne* diyebilirdim – *ne* diyebilirdim? Sendeleyerek bir koltuğa çöktüm ve ardına kadar açılmış gözlerim ve ağzımla bu şaşırtıcı olayın çözümünü bekledim.

"Ama beni tanımaman çok tuhaf değil mi?" diye tekrar cırladı o belirsiz şey. Şimdi döşemede anlaşılmaz bir değişim geçirmekte olduğunu görebiliyordum. Hareketleri çorap giyen birininkine çok benziyordu. Ancak görünürde sadece tek bir bacak vardı.

"Ama beni tanımaman çok tuhaf değil mi? Pompey, şu bacağı getirsene!" Pompey ona oldukça iri ve çoraplı bir bacak uzattı. Yaratık bacağı bir çırpıda taktıktan sonra önümde dimdik ayakta durdu.

"Kanlı bir savaştı." diye devam etti yaratık, kendi kendine konuşurcasına. "Ama Bugaboolarla ve Kickapoolarla savaşan insan bir iki sıyrıkla kurtulmayı bekleyemez tabiî. Pompey, şu kolu da uzatır mısın? Thomas" (bana döndü) "kesinlikle takma bacak piyasasında bir numaradır. Ama olur da bir kola ihtiyaç duyarsan sevgili dostum, sana gerçekten Bishop'ı tavsiye ederim." Pompey ona bir kol taktı.

"Ustünde epey çalıştık. Şimdi omuzlarımla göğsümü tak kara köpek! En iyi omuzları Pettitt yapar, ama bir göğüs için Ducrow'a gitmelisin.

"Göğüsler!" dedim.

"Pompey, şu peruğu *ne zaman* getireceksin? İnsanın kafa derisinin yüzülmesi berbat bir şey tabiî, ama saçlar için De L'Orme'ye gidebilirsin."

"Saçlar!"

"Şimdi dişlerimi ver zenci! *İyi* dişler istiyorsan hemen Parmly'ye gitmelisin. Fiyatı yüksektir ama işçiliği mükemmeldir. O dev Bugaboo tüfeğinin kabzasını suratıma indirdiğinde epey iri parçalar yuttum."

"Kabza! İndirmek!! Göz göre göre!!!"

"Ha evet, bu arada gözüm de şurada işte. Pompey, tembel herif, şunu taksana! O Kickapoolar insanın gözünü bir anda oyuveriyor. Ama Dr. Williams tanınmasa da gerçekten işinin ehli. Yaptığı gözlerle ne kadar iyi görüyorum bilemezsin."

Şimdi önümdeki nesnenin yeni tanışım Fahri Tuğgeneral John A.B.C. Smith olduğunu açıkça görmeye başlıyordum. Pompey'in faaliyetleri itiraf etmeliyim ki adamın görünüşünde çarpıcı bir değişim yaratmıştı. Ama sesi beni hâlâ şaşırtıyordu. Ancak bu açık gizem bile hemen aydınlandı.

"Pompey, seni kara hergele." diye cırladı General. "Damaksız çıkmama gönlün razı olmaz herhalde?"

Bunun üzerine zenci bir özür mırıldanarak efendisinin yanına gitti ve bir at binicisinin çok bilmiş edasıyla ağzını açıp içine tuhaf görünüşlü bir makine yerleştirdi. Bu işi nasıl öyle hünerle yaptığını tam olarak anlayamadım. Ancak General'in yüzündeki ifade bir anda, şaşırtıcı bir şekilde değişti. Tekrar konuştuğunda tanıştığımızda dikkatimi çeken o yoğun tını ve güç, sesine geri dönmüştü.

"Kahrolası serseriler!" dedi. Bunu öyle net bir sesle söylemişti ki irkildim. "Kahrolası serseriler! Sadece damağımı çökertmekle kalmadılar, dilimin en az sekizde yedisini kesme zahmetine de girdiler Ama iş böyle şeylere gelince Amerika'da gerçekten Bonfanti gibisi yoktur. Sana onu güvenle tavsiye edebilirim." (Burada General eğilerek selam verdi.) "Ve seni temin ederim ki şu anda bu tavsiyede bulunuyor olmak bana büyük bir haz veriyor."

İnceliğine olabildiğince nazikçe teşekkür ettikten sonra yanından hemen ayrıldım. İşin aslını tamamen anlamıştım. Uzun süredir kafamı meşgul eden gizemi tamamen çözmüştüm. Her şey ortadaydı. Apaçıktı. Fahri Tuğgeneral John A.B.C. Smith, o adam – *bitmiş adamdı.*

1839

Çan Kulesindeki Şeytan

Saat kaç? – ESKİ DEYİŞ

Dünyanın en güzel yerinin Hollanda'daki Vondervotteimittiss kasabası olduğunu – heyhat! *Artık* değil – herkes az çok bilir. Yine de ana yollardan biraz uzakta, ücra bir yerde bulunduğundan okuyuculanmdan oraya gidenlerin pek fazla olmadığını sanıyorum. *Gitmemiş* olanlar için bu kasabadan biraz bahsetmem yerinde olur. Aslında yakınlarda kasabanın başına gelen felaketi anlatarak kasaba sakinlerine sempati duyulmasını sağlamak niyetinde olduğum için bu daha da büyük bir gerekliliğe dönüşüyor. Beni tanıyanlar üstlendiğim bu görevi elimden geldiğince iyi yapacağımdan, katı bir tarafsızlık sergileyeceğimden, verileri ihtiyatla inceleyeceğimden ve otoritelerin yazdıklarını karşılaştıracağımdan kuşku duymayacaktır. Bir tarihçinin görevidir bunları yapmak.

Vondervotteimittiss kasabasının en başından beri şimdiki gibi olduğunu çeşitli kitaplara, elyazmalarına ve yazıtlara dayanarak söyleyebilirim. Ancak ne zaman kurulduğu konusunda ne yazık ki tıpkı bazen birtakım cebir formülleri karşısında bocalayan matematikçiler gibi belirsiz bir belirginlikle konuşmak zorundayım. Bu yüzden kurulduğu tarih bence, kasabanın köklü geçmişini de göz önüne alırsak, rakamsal olarak söylenebilecek herhangi bir sayıdan daha az olamaz.

Vondervotteimittiss isminin nereden geldiğine gelince, ne yazık ki bu konuda da kesin bir şey söyleyemiyorum. – Bu hassas konu üstünde öne sürülen çeşitli fikirler var. Bunların bazıları zekice, bazıları bilgece, bazıları da tam tersi şekilde yazılmış. Hiçbiri bana tatminkâr gelmiyor. Belki Grogswigg'in Kroutapplenttey'inkine oldukça yakın tezini ihtiyatla tercih etmek yerinde olur. Şöyle diyor: *"Vondervotteimittiss – Vonder, lege Donder – Votteimittiss, quasi und Bleitziz – Bleitziz obsol: Pro Blitzen."*[8] Bu türetme Kasaba Meclis Binası'nın üstündeki çan kulesinin tepesindeki yazıyla örtüşüyor. Ancak böylesine önemli bir konuya daha fazla değinmek istemiyorum. Bu konuda bilgilenmek isteyen okuyuculara Dundergutz'un *Oratiunculoe de Rebus Proeter–Veteris*'ini[9] öneririm. Ayrıca Blunderbuzzard'ın De Derivationibus'unun kırmızı–siyah karakterli Folyo Gotik baskısının 27 sayfadan 5000. sayfaya kadarki kısmını tavsiye ederim. Ayrıca oradaki, Stuffundpuff'un el yazısıyla yazılı kenar notlarını Gruntundguzzell'in dipnotlarıyla karşılaştırın.

Vondervotteimittiss isminin nereden ve ne zaman geldiği belirsiz olsa da, daha önce de söylediğim gibi hiçbir değişiklik geçirmemiş olduğundan kuşku duyamayız. Kasabanın en yaşlıları bile bu ismin hep aynı olduğunu söylerler. Hatta en küçük bir değişikliğin imasını bile hakaret sayarlar. Kasaba yusyuvarlak bir vadinin içinde bulunmaktadır. Vadinin çevresi yaklaşık yarım kilometredir ve etrafı alçak tepelerle çevrilidir. Kasaba halkı bu tepeleri aşmayı hiç denememiştir. Öte tarafta hiçbir şey olmadığına inanmak gibi sağlam bir gerekçeleri vardır.

Vadinin oldukça düz ve yassı taşlarla kaplı olan eteklerinde altmış küçük ev bir sıra halinde dizilmiştir. Sırtı tepeye dayalı olan bu evler mecburen ortadaki düzlüğe bakmaktadır. Düzlüğün orta noktasından her eve tam elli beş metre vardır. Her evin önün-

de küçük bir bahçe vardır. Bu bahçelerin her birinde kavisli bir yol, bir güneş saati ve yirmi dört lahana bulunur. Binalar birbirine o kadar benzer ki hiçbir şekilde ayırt edilemezler Çok eskiden inşa edildiklerinden mimari tarzları biraz tuhaftır, ama bu canlılıklarına gölge düşürmez. Küçük, kırmızı, siyah uçlu tuğlalardan yapılmadırlar. Bu yüzden duvarları kocaman birer satranç tahtası gibi görünür. Üçgen biçimindeki damları öne dönüktür. Dam saçaklarının ve giriş kapılarının üstünde evin geri kalanı kadar büyük saçak silmeleri vardır. Çatıda çok sayıda kiremit bulunur. Uçları uzun ve kıvrıktır. Binaların ahşap kısımları koyu renklidir ve etraflarında pek çok oyma vardır. Bunların şekilleri birbirinden pek farklı değildir, çünkü Vondervotteimittiss oymacıları hep sadece iki şeyin oymasını yapabilmiştir – saatlerin ve lahanaların. Ama bunları kusursuzca oyarlar. Keskilerini kullanacak bir yer bulur bulmaz eşsiz dehalarını sergilemeye başlarlar.

Evlerin içi de dışı gibidir. Eşyalar hep aynıdır. Yerler kare çinilerle kaplıdır. İnce, kavisli bacakları olan encik ayaklı sandalyelerle masalar siyah tahtadan yapılmadır. Şömine alınlıkları geniş ve yüksektir. Alınlığın ön tarafındaki saat ve lahana oymaları yetmezmiş gibi, üstünde tam ortada bir de gerçek saat vardır. Muazzam tiktaklar çıkaran bu saate alınlığın iki ucundaki lahana saksıları eşlik eder. Lahanalarla saatin arasında küçük birer porselen adam heykelciği durur. Heykelciklerin iri birer göbeği ve bu göbeklerde büyük, yuvarlak birer delik vardır. Bu delikten bakılınca içerde bir saat olduğu görülür.

Ocaklar büyük ve derindir. İçinde kavisli kütük demirleri vardır. Ocak hep yanar ve üstünde lahana turşulu domuz eti kaynayan koca bir kazan vardır. Evin hanımı sürekli bu kazanın başındadır. Ufak tefek, şişman, yaşlı bir kadındır. Mavi gözlü ve kırmızı yüzlüdür. Başına mor ve sarı kurdelelerle süslenmiş, siv-

ri tepeli iri bir kep geçirmiştir. Turuncu renkteki yünlü giysisinin kalça kısmı son derece kabarık, robası çok kısadır. Aslında diğer açılardan da çok kısadır elbise, dizden aşağı inmez. Kadının dizleri ve ayak bilekleri kalındır, ama bu bilekleri bir çift yeşil, hoş çorap örter. Pembe deri ayakkabıları sarı kurdelelerle bağlanmış, bunlara lahana şeklinde düğüm atılmıştır. Sol elinde küçük, ağır bir Hollanda saati taşır. Sağ elinde ise lahana turşusuyla domuz etini karıştırdığı bir kepçe vardır. Yanında tombul bir tekir kedi durur. Kuyruğuna yaldızlı bir oyuncak çalar saat bağlanmıştır. Bunu oraya "oğlanlar" bağlamıştır.

Üç tane olan oğlanlar bahçede domuza bakmaktadır. Her biri altmışar santim boyundadır. Üç köşeli amiral şapkaları, kalçalarına kadar inen mor yelekleri, tavşan derisi bol pantolonları, kırmızı yün çorapları, iri sivri tokalı ağır ayakkabıları ve iri sedef düğmeli uzun ceketleri vardır. Ayrıca her birinin ağzında birer pipo, sağ elinde de küçük birer saat bulunmaktadır. Pipolarından bir nefes çekip saate bakar, sonra saate bakıp pipolarından bir nefes çekerler. Son derece şişman ve tembel olan domuz bazen yerdeki tek tük lahana yapraklarını yer, bazen de arkasındaki, o yumurcakların kedi kadar güzel görünsün diye *kendi* kuyruğuna da bağlamış olduğu yaldızlı çalar saate bir tekme savurur.

Ön kapının hemen önünde, yüksek arkalı, oturak yeri deriden, tıpkı içerdeki sandalye ve masalar gibi kavisli bacaklı ve encik ayaklı bir koltukta evin reisi oturmaktadır. Son derece şişman, kısa boylu, yaşlı bir beydir. İri, yuvarlak gözleri ve devasa bir gerdanı vardır. Giysileri oğlanlarınki gibidir. Tek farkı piposunun onlarınkilerden büyük olması ve daha fazla duman çıkarabilmesidir. Oğlanlar gibi adamın da bir saati vardır, ama o saatini cebinde taşır. (Aslına bakılırsa ilgilenmesi gereken, saatten daha önemli bir şey vardır; bunun ne olduğunu az sonra açıkla-

yacağım.) Sağ ayağı sol dizinin üstünde, öyle oturmaktadır; yüzünde ciddi bir ifade vardır ve gözlerinden en azından birini sürekli, kararlılıkla düzlüğün ortasındaki dikkate değer bir nesnenin üstünde tutar.

Baktığı şey Kasaba Meclis Binası'nın çan kulesinin içinde bulunmaktadır. Kasaba Meclisi'nin tüm üyeleri son derece kısa, şişman, yağlı, zeki adamlardır. İri, tabak gibi gözleri ve tombul gerdanları vardır. Vondervotteimittiss'in sıradan sakinlerininkinden çok daha uzun ceketleri ve çok daha büyük ayakkabı tokaları vardır. Kasabadaki geçici ikâmetimden sonra defalarca toplandılar ve şu üç önemli kanıyı benimsediler:

"Eski köye yeni âdet getirmek gereksizdir–"

"Vondervotteimittiss'in dışında katlanılabilecek bir yer yoktur–" ve

"Saatlerimizle lahanalarımız bize yeter."

Meclis'in toplantı salonunun üstünde çan kulesi, çan kulesinin içinde de çan bölmesi bulunur. Bu bölmenin içinde Vondervotteimittisslilerin kendini bildi bileli gurur ve hayret duyduğu, büyük saat vardır. Deri koltuklarda oturmakta olan yaşlı beylerin gözlerinin çevrili olduğu nesne budur.

Büyük saatin yedi yüzü vardır – her biri çan kulesinin yedi tarafından birindedir – her taraftan görülebilsin diye. Yüzleri büyük ve beyaz, kolları ağır ve siyahtır. Görevi sadece onun bakımını yapmak olan bir görevli vardır. Ama bu görev paralı işlerin en kolayıdır, çünkü Vondervotteimittiss saatinde şimdiye kadar bir sorun çıktığı görülmemiştir. – Son zamanlara kadar böyle bir şeyi ima etmek bile kâfirlik sayılırdı. O büyük çan, arşivlerde kaydı olan en eski zamanlardan beri her saat başı düzenli olarak çalmıştır. Aslında bu, kasabadaki diğer saatler için de geçerliydi. Saatin kaç olduğunu öğrenmek için buradan daha iyi bir yere gi-

dilemezdi. O iri çan "On iki!" demenin vakti geldiğine karar verince bütün itaatkâr hayranları ağızlarını aynı anda açar, verdikleri ses sanki büyük saatin yankısı olurdu. Kısacası, kasabalılar lahanalarını seviyorlardı, ama saatleriyle gurur duyarlardı.

Az zahmetli çok maaşlı bütün işlere öyle böyle bir saygı duyulur. Vondervotteimittiss'in çan kulesi görevlisi az zahmetli çok maaşlı işlerin en mükemmelinde çalıştığından dünyanın en saygı gören insanıdır. Kasabanın en yüksek mevkili adamıdır. Domuzlar bile ona başlarını kaldırıp saygıyla bakar. Ceketi kasabanın diğer beylerininkilerden çok daha uzun – piposu, ayakkabı tokaları, gözleri ve midesi çok daha büyüktür. Gerdanına gelince: Onda çifte gerdan vardır.

Böylece o mutlu Vondervotteimittiss kasabasının tablosunu çizmiş oldum. Böylesine güzel bir resmin tepetaklak olması ne acı!

En bilge kasabalılar arasında bir deyiş vardır. "Tepelerin ardından hayırlı bir şey gelmez." derler. Bu sözlerde bir kehanet gizliydi adeta. Ve bu kehanet, gerçekleşmek için iki gün önce, saat tam öğlen on ikiye beş kala doğu tarafındaki tepenin zirvesinde son derece tuhaf görünüşlü bir nesnenin belirmesini bekliyordu. Böyle bir görüntü tabiî ki herkesin ilgisini çekti ve deri bir koltukta oturmakta olan her kısa boylu yaşlı bey gözlerinden birini, diğerini çan kulesindeki saatten ayırmadan, korkuyla o tarafa çevirdi.

Saat on ikiye üç varken söz konusu tuhaf nesnenin oldukça kısa boylu, yabancı görünüşlü genç bir adam olduğu anlaşılmıştı. Tepelerden hızla inmekteydi, bu yüzden kısa süre sonra herkes ona iyice bakma fırsatı buldu. Şimdiye kadar Vondervotteimittiss'te görülmüş en kısa boylu adamdı. Teni enfiye renginin koyu bir tonundaydı. Uzun bir kanca burnu, bezelye gibi gözleri,

geniş bir ağzı ve mükemmel dişleri vardı. Dişlerini sergilemeye özellikle çaba harcıyormuş gibiydi, çünkü sırıtırken ağzı neredeyse kulaklarına değecekti. Bıyıkları ve favorileri yüzünün geri kalanını gizliyordu. Başı açıktı ve saçı özenle, küçük bukleler halinde yapılmıştı. Üstünde dar, kırlangıç kuyruklu siyah bir ceket (bir cebinden upuzun bir beyaz mendil sarkıyordu), siyah ve kısa bir keşmir pantolon, siyah çoraplar ve fiyonk yapılmış enli saten kurdeleli, bombeli rugan iskarpinler vardı. Bir kolunun altında dev bir şapka, diğer kolunun altındaysa kendisinin neredeyse beş misli bir keman taşımaktaydı. Sol elinde altın bir enfiye kutusu vardı. Tepeden hoplayıp zıplayarak, tuhaf adımlarla inerken kutudan sürekli enfiye çekiyordu; yüzünde olabilecek en yoğun bir tatmin ifadesiyle. Tanrım! Vondervotteimittiss'in dürüst sakinleri için nasıl bir görüntüydü bu!

Açık konuşmak gerekirse, adam her ne kadar sırıtsa da yüzü küstah ve sinsiydi; ve şaha kalka kalka kasabanın ortasına inerken rugan iskarpinlerinin tuhaf bombeleri epey şüphe uyandırmıştı. Onu o gün gören pek çok kasabalı kırlangıç kuyruklu ceketinin cebinden son derece göze batar bir şekilde sarkan o beyaz patiska mendilin altına bir göz atmak için çok şey verirdi. Ama kasabalıyı asıl kızdıran şey, o alçak züppenin fandango dansı yaparcasına ya da bir fırıldak gibi döne döne sağa sola giderken attığı adımlarda dünyada *ritim* diye bir şeyin varlığından, *zamanlamanın* öneminden hiç haberi yokmuş gibi görünmesiydi.

Ancak kasabalılar gözlerini doğru düzgün açma fırsatını daha yeni bulmuştu ki, o serseri ortalarına sıçrayıverdi. Dans adımlarıyla bir oraya bir buraya gitti. Sonra topuklarının üstünde hızla dönüp zıplayarak bir güvercin gibi havalandı ve Kasaba Meclisi Binası'nın ta tepesindeki çan kulesine kondu. Şaşkınlığa uğrayan çan görevlisi burada tetikte, ancak gene de vakur bir edayla pipo

içmekteydi. Ama o ufacık adam görevlinin burnundan tuttu, şöyle bir çevirip çekti. Elindeki koca şapkayı adamın kafasına geçirip ta ağzına kadar indirdi. Sonra o büyük kemanıyla ona öyle uzun ve öyle temiz bir dayak çekti ki, sanki Vondervotteimittiss'in çan kulesinde bir bando alayı şeytana gösteri yapıyordu.

Şimdi on ikiye sadece yarım saniye kalmış olmasa bu ilkesizce saldırı kasabalıları nasıl gözü dönmüşçe bir intikam arayışına yöneltecekti bilemeyiz. Çan çalmak üzereydi ve herkesin saatine iyice bakması mutlak ve öncelik taşıyan bir gereklilikti. Ancak tam bu anda çan kulesindeki adam hiç işi olmadığı halde saati kurcalamaya başladı. Çan artık çalmaya başlamış olduğundan kimsenin onun hareketlerine dikkat edecek vakti yoktu, çünkü çan seslerini hep birden ağızdan saymaları gerekiyordu.

"Bir!" dedi ses.

"Bir!" diye tekrarladı Vondervotteimittiss'teki deri koltukta oturan kısa boylu beylerin hepsi – "Bir!" dedi saatleri de; "Bir!" dedi oğlanların saati de ve kediyle domuzun kuyruklarındaki küçük yaldızlı çalar saatler de.

"İki!" diye devam etti büyük çan; ve

"İki!" diye tekrarladı bütün tekrarlayıcılar.

"Üç! Dört! Beş! Altı! Yedi! Sekiz! Dokuz! On!" dedi çan.

"Üç! Dört! Beş! Altı! Yedi! Sekiz! Dokuz! On!" diye yanıtladı diğerleri.

"On bir!" dedi çan.

"On bir!" diye anlaşmaya vardı diğerleri.

"On iki!" dedi çan.

"On iki!" diye karşılık verdiler ve sustular. Tamamen tatmin olmuşlardı.

"*On üç!*" dedi çan.

"Lanet şeytan!" diye soludu kısa boylu yaşlı beyler. Sararmış-

lar, pipolarını ağızlarından düşürmüş, sağ ayaklarını sol dizlerinden indirmişlerdi.

"Lanet şeytan!" diye inlediler. "On üç! On üç!! – Aman Allahım, saat – saat On üç!!"

Daha sonraki o korkunç sahneyi tasvire çalışmak boşuna olur. Bütün Vondervotteimittissliler içler açısı bir velvele kopardı.

"Mideme ne girecek?" diye kükredi oğlanlar. "Bu saatte acıkırım!"

"Pipoma ne oldu?" diye küfretti bütün kısa boylu yaşlı beyler. "Allah kahretsin! Bu saatte tütmesi lazım pipomun!" Ve pipolarını tekrar, büyük bir hiddetle doldurup koltuklarına geri yaslandılar ve öyle hızlı ve şiddetle duman çekmeye başladılar ki vadiyi bir anda dolduran dumandan göz gözü görmez oldu. Bu arada bütün lahanalar kızarmıştı. Sanki şeytan bir saat kılığına bürünüp her şeyi ele geçirmişti. Mobilyaların üstüne oyulmuş olan saatler büyülenmişçesine dans etmeye başladı. Şömine raflarının üstündekiler de öfkelerini zor zaptediyordu ve on üçü öyle durmaksızın çalmaktaydılar, sarkaçlarını öyle kıpır kıpır oynatmaktaydılar ki gerçekten korkunç bir görüntüydü. – Ama en kötüsü, artık kediler de, domuzlar da kuyruklarına bağlanmış olan küçük çalar saatlerden bıkmıştı ve öfkelerini oradan oraya koşarak, tırmalayarak ve oyarak, tiz sesler çıkarıp keskin çığlıklar atarak, miyavlayarak ve cırlayarak, insanların yüzlerine saldırarak, içeteklilerin altına koşarak, yani sonuçta mantıklı bir insanın hayal edebileceği en korkunç gürültü patırtıyı koparak çıkarıyorlardı. Bu da yetmezmiş gibi, çan kulesindeki o adi küçük yaramaz elinden geleni ardına koymuyordu. – O alçak arada sırada dumanların arasından görülüyordu. Çan kulesinde, yerde sırtüstü yatmakta olan kule görevlisinin tepesinde oturmaktaydı. O habis herif dişlerinin arasında çanın ipini tutuyordu. İpi başıyla çekip duruyor ve çanı öyle bir çaldırıyordu ki,

düşüncesi bile kulaklarımı tekrar çınlatıyor. Kucağında büyük kemanı vardı. Bunu iki eliyle tutmuş, zamanlamaymış ritimmiş aldırmadan (salak herif!) "Judy O'Flannagan'la Paddy O'Raferty"yi çalıyordu.

İşler böyle kötü bir hal alınca orayı tiksintiyle terk ettim. Şimdi doğru saati ve leziz lahanayı seven herkese yardım çağrısında bulunuyorum. Hep birlikte Vondervotteimittiss'e gidelim ve o kısa boylu herifi çan kulesinden indirerek kasabaya eski düzenini geri getirelim.

1839

Eiros'la Charmion'un Konuşması

Πὺρ σοι προσοίσω.
Sana ateş getireceğim.
EURIPIDES. *Androm.* [257].

EİROS: Bana niye Eiros diyorsun?

CHARMİON: Artık adın bu. *Benim* dünyadaki ismimi de unut ve bana bundan böyle Charmion de

EİROS: Bu gerçekten rüya değil!

CHARMİON: Artık rüya görmeyeceğiz – ama bu gizemlerden bahsetmeyelim. Sağ ve aklı başında görünmen hoşuma gitti. Gözlerindeki gölge zarı şimdiden kalkmış. Yüreğini dinle ve hiçbir şeyden korkma. Sana ayrılan uyuşukluk günleri sona erdi. Yarın seni *yeni* varoluşunun tüm hazları ve mucizeleriyle tanıştıracağım.

ERİOS: Doğru – uyuşukluk hissetmiyorum – kesinlikle. O vahşi hastalık ve korkunç karanlık üstümden kalktı. "Pek çok çağlayan"ın sesini andıran o çılgın, korkunç sesi de işitmiyorum.

Yine de yenilikleri algılamadaki keskinlik duyularımı serseme çevirdi Charmion.

CHARION: Bunlar birkaç gün sonra geçecek; ama seni, hislerini çok iyi anlıyorum. Ben senin bu çektiklerini yaşayalı on dünya senesi oldu. Yine de o zamanı hâlâ hatırlıyorum. Aidenn'de çekeceğin tüm acıları çektin, ama bitti.

EIROS: Aidenn'de mi?

CHARMION: Aidenn'de.

EIROS: Aman Tanrım! Acı bana Charmion! Bütün bunlar – şimdi bilinene dönüşmüş olan bilinmeyen – üstünde tahminler yürüttüğüm geleceğin görkemli ve belirgin bir şimdiki zamana dönüşmüş olması, taşıyamayacağım kadar ağır yükler.

CHARMION: Şimdi böyle düşüncelerle boğuşma. Bunu yarın konuşuruz. Zihnin başıboş geziniyor ve huzursuzluğun basit anıları anımsama egzersiziyle geçecek. Etrafına ya da ileriye değil, geriye bak. Seni aramıza getiren o müthiş olayın ayrıntılarını dinlemek için yanıp tutuşuyorum. Bana ondan bahset. Bildik şeylerden söz edelim, şimdi korkunç bir şekilde yok olmuş olanın dünyanın eski, bildik diliyle.

EIROS: Korkunçtu, çok korkunçtu! – Bu sahiden rüya değil.

CHARMION: Artık rüyalar yok. Çok yasını tuttular mı Eiros?

EIROS: Yasını mı, Charmion? Oh, hem de çok. Her şeyin yok

olduğu saate dek evinde yoğun ve içten bir hüzün, büyük bir keder havası hakimdi.

CHARMION: Her şeyin yok olduğu şu saatten bahsetsene biraz. Unutma, o felaketin olduğu gerçeğinden başka hiçbir şey bilmiyorum. Insanların arasından ayrıldıktan sonra mezara girip gecenin içine daldım. Anımsadığım kadarıyla o sırada bahsettiğin şu felaket hiç de beklenen bir şey değildi. Ama aslına bakarsan o dönemin spekülatif felsefeleri hakkında da pek bir bilgim yoktu.

EIROS: O felaketin gelişi dediğin gibi tamamen beklenmediktı. Aslında bu tür talihsizlikler astronomlar arasında uzun süredir tartışma konusuydu. Aramızdan ayrıldığında dostum, insanlar en kutsal kitaplardaki, her şeyin alevler içinde yok olacağını söyleyen paragrafların sadece yerküreye ilişkin olduğu konusunda fikir birliğine varmışlardı; bunu söylememe gerek yok herhalde. Ama felaketin doğrudan failine bakılacak olursa, astronomi bilgisi, kuyrukluyıldızların ateş–alev topu olmadığını ileri sürdüğü çağdan beri herkesi yanıltmış. Bu cisimlerin kütlesinin oldukça düşük olduğunu doğrusu iyi hesaplamışlardı. Jüpiter'in uydularının yakınından geçerken bu ikincil gezegenlerin kütlelerinde ya da yörüngelerinde önemli bir değişime yol açmadıkları da gözlemlenmişti. Bu gezginleri uzun süredir inanılmayacak kadar düşük kütleli buhar kümeleri olarak görüyorduk. Yerküremize çarpsalar bile kesinlikle hasara yol açamayacaklarına inanıyorduk. Çarpmalarından kesinlikle korkmuyorduk; çünkü bütün kuyrukluyıldızların elementleri tam olarak biliniyordu. O alevli yokoluşu *kuyrukluyıldızların*gerçekleştirebileceği yıllarca kabul edilemez bir fikir olarak görüldü. Astronomlar *yeni* bir

kuyrukluyıldızın keşfedildiğini ilan edince sadece birkaç cahil endişelendi, ama yine de son zamanlarda insanlar arasında tuhaf ve çılgınca fikirler garip bir şekilde yayılmıştı ve bu açıklama genel bir huzursuzluk ve güvensizlik yarattı.

O tuhaf kürenin elementleri hemen hesaplandı ve gözlemciler dünyanın çok yakınından geçeceğini çabucak hesapladılar. Bir çarpışmanın kaçınılmaz olduğunu öne süren birkaç astronom da çıktı. Bunların söylediklerinin insanlar üzerinde yarattığı etkiyi sana anlatamam. Birkaç kısa gün boyunca, yıllar boyu sadece gündelik işlerle meşgul olan zekâlarının hiçbir şekilde kavrayamadığı bir iddiaya inanmayı reddettiler. Ama hayati önem taşıyan bir gerçek, en kayıtsız kimselerce bile kısa sürede kavranır. Sonunda herkes bilginlerin yalan söylemediğini anladı ve kuyrukluyıldızı beklemeye başladı. İlk başta hızlı yaklaşır gibi görünmüyordu. Görünüşünde de pek bir sıradışılık yoktu. Donuk kırmızıydı, kuyruğu pek uzun değildi. Yedi sekiz gün boyunca çapında belirgin bir artış görmedik. Rengi de fazla değişmedi. Derken, gündelik işler üzerine tartışmalar bir kenara bırakıldı ve herkesin ilgisi filozofların başlattığı, kuyrukluyıldızın doğasına ilişkin bir tartışmaya yöneldi. En cahiller bile miskin zihinlerini bu konu üstünde yordu. Bilgililerse *artık* zihinlerini –ruhlarını– korkuları yatıştırmak ya da sevdikleri teoriyi savunmak gibi konularla meşgul etmiyordu. Doğru görüşler arıyorlardı. Kusursuz bilgi için yanıp tutuşuyorlardı. *Gerçek,* gücünün saflığıyla ve müthiş görkemiyle ayağa kalktı ve bilgeler önünde eğilip ona taptı

Gelişi beklenen o kuyrukluyıldızın gezegenimize ya da sakinlerine zarar vereceği fikri bilgeler arasında hızla değer kaybediyordu. Bilgeler artık halkın mantığının ve hayal gücünün kontrolünü tamamen ellerine geçirmişlerdi. Kuyrukluyıldızın *çekir-*

değinin yoğunluğunun en seyrek gazımızınkinden bile daha düşük olduğu söyleniyordu. Benzer bir ziyaretçinin Jüpiter'in uyduları arasından zararsızca geçmiş olması da üstünde ısrarla durulan ve halkın korkuya kapılmasının engellenmesinde büyük pay sahibi olan bir olguydu. Teologlar İncil'deki kehanetler üstünde korkudan kaynaklanan bir içtenlikle duruyor ve onları halka daha önce eşine benzerine rastlanmamış bir açıklık ve basitlikle yorumluyordu. Dünyanın ateşle yok olacağı fikri her yerde inandırıcı geliyordu; ve kuyrukluyıldızların alevlerden ibaret olmadığı gerçeği (şimdi herkesin bildiği gibi) insanları kehanetlerdeki o büyük felaket konusunda epey rahatlatıyordu. Salgın hastalıklara ve savaşlara ilişkin yaygın önyargılara ve basit hatalara –bir kuyrukluyıldız yaklaştığında mutlaka yaygınlaşan hatalara– şimdi kesinlikle rastlanmıyordu. Sanki mantık batıl inancı ani bir hareketle tahtından indirivermişti.

Tartışılan, bir çarpışmanın hangi küçük zararlara yol açacağıydı. Bilgililer önemsiz coğrafi değişimlerden, muhtemel iklim değişikliklerinden ve bunun sonucu olarak bitki örtülerinde meydana gelecek farklılaşmalardan; olası manyetik ve elektriksel etkilerden bahsediyordu. Pek çok kişi kesinlikle görülür ya da fark edilir bir değişiklik olmayacağını savunuyordu. Bu tartışmalar sürüp giderken üstünde tartışılan şey giderek yaklaşıyordu. Çapı büyüyor, parıltısı artıyordu. O yaklaştıkça insanoğlunun beti benzi attı. İnsanlar, yaptıkları bütün işleri bir kenara bıraktı.

Kuyrukluyıldızın görüntüsü daha öncekilerin tümünden daha büyük bir hal alınca insanlar artık astronomların yaydığı umudu içlerinden tamamen atıp mutlaka kötü bir şey olacağına inanmaya başladı. Korkuları artık somutlaşmıştı. Irkımızın en vurdumduymaz örneklerinin kalbi bile göğsünde deli gibi çarpıyordu. Ancak bu hislerin daha dayanılmaz bir hal alması için

birkaç gün yetti. Artık o gök cismini *alışılmış* düşüncelerimizden herhangi biriyle değerlendiremiyorduk. Yapılabilecek hiçbir *tarihsel* gönderme kalmamıştı. Bize *hiç bilmediğimiz*, iğrenç bir iç sıkıntısı veriyordu. Onu gökyüzündeki astronomik bir fenomen değil, içimize çökmüş bir kâbus, beyinlerimize düşmüş bir gölge olarak görüyorduk. Ufuktan ufuğa uzanan dev bir alev örtüsüne inanılmaz bir çabuklukla dönüşüvermişti.

Ama bir gün daha geçti ve insanlar biraz daha rahat nefes almaya başladı. Artık kuyrukluyıldızın etki sahası içinde olduğumuz açıktı; ama hâlâ hayattaydık. Hatta tuhaf bir fiziksel esneklik ve zihinsel canlılık hissediyorduk. Korktuğumuz nesnenin kütlesinin son derece seyrek olduğu belliydi; çünkü ardındaki tüm gök cisimlerini açıkça görebiliyorduk. Bu arada bitki örtüsü belirgin bir şekilde değişmişti; ve bu önceden tahmin edilmiş değişiklik, bilgelerin öngörüsüne inanmamızı sağladı. Her bitkiden eşi benzeri görülmemiş yapraklar çıkıyordu.

Bir gün daha geçti – o felaket hâlâ üstürnüze çökmemişti. Bize önce çekirdeğinin ulaşacağı şimdi kesinlikle anlaşılmıştı. Herkes çılgınca bir şekilde değişmişti; ve ilk hissettiğimiz *acı*, genel bir yas ve dehşet havasının yayılması için vahşi bir işaret oldu. Bu ilk acı, göğüs ve ciğerlerdeki daralmadan ve tenlerin dayanılmaz bir şekilde kurumasından geliyordu. Atmosferimizin ciddi bir değişiklik geçirdiği inkâr edilemezdi. Şimdiki tartışma konuları, bu yeni atmosferin niteliği ve uğrayabileceği değişimlerdi. Araştırmaların sonuçları, olabilecek en yoğun dehşetin elektrikli korkusunu tüm insanların kalbine saldı.

Bizi saran havanın oksijen ve nitrojen gazlarının bir bileşkesi olduğu uzun süredir bilinmekteydi. Yüzde yirmi biri oksijen, yüzde yetmiş dokuzu nitrojendi. Yanma için gerekli olan ve ısıyı ileten oksijen hayvansal yaşamın sürmesi için kesinlikle ge-

rekliydi ve doğadaki en güçlü ve enerji yüklü etmendi. Nitrojen ise tam tersine ne hayvansal yaşamı, ne de ateşi besleyebiliyordu. Aşırı oksijen yoğunluğunun organik yaşamda biraz önce bahsettiğim haz verici durumu yarattığı belirlenmişti. Bu fikrin geliştirilmesi korku ve merak uyandırmıştı. Nitrojenin tamamı ayrışırsa ne olacaktı? Dayanılmaz, her şeyi yok edecek, mutlak güçte, ani bir patlama; – Kutsal Kitabın kehanetlerindeki o ateşli, dehşetli felaketin aynısı, en küçük ve korkunç ayrıntısına dek.

İnsanlığın o zaman kapıldığı dizginsiz cinneti niye tasvire çalışayım? Kuyrukluyıldızın bizi daha önce umutlandırmış olan yakınlığı şimdi acı bir umutsuzluk kaynağıydı. Seyrek gazsı yapısında Yazgı'nın gerçekleşmesini görüyorduk. Bu arada bir gün daha geçmişti – giderken umudun son gölgesini de yanında götürerek. Havanın hızla değişmesi yüzünden güçlükle nefes alıyorduk. Kanımız dar damarlarda akmakta zorlanıyordu. Herkes şiddetli bir azgınlığın pençesindeydi; kollarını tehditkâr bir şekilde göğe kaldırıp titreyerek çığlıklar atıyordu. Ama şimdi yokedicinin çekirdeği tepemizdeydi. Bunu anlatırken burada, Aidenn'de bile titriyorum. Kısa keseyim – yokoluşumuz kadar kısa. Bir an sadece her şeyi kaplayan çok parlak bir ışık görüldü. Yüce Tanrı'nın aşırı görkemi önünde eğilelim Charmion! Sonra çok güçlü bir ses duyuldu. Sanki TANRI'dan gelmekteydi. İçinde yaşadığımız hava kütlesinin tamamı bir anda tutuşup yoğun alevlerle yanarken bunların parıltısı ve sıcaklığı saf bilginin cennetinde yaşayan meleklerin bile eşine benzerine rastlamadığı kadar şiddetliydi. Böylece her şey sona erdi.

1839

Girdaba İniş

Tanrı doğaya da, tıpkı yazgıya olduğu gibi, bizden farklı yaklaşır: Hangi biçimde olursa olsun, kurduğumuz modeller O'nun eserlerinin enginliğine,derinliğine ve araştırılamazlığına hiçbir şekilde denk düşemez. Bu eserler *Democritus'un kuyusundan daha derindir.*

JOSEPH GLANVILLE.

Şimdi en yüksek yalçın kayalığın tepesine çıkmıştık. Yaşlı adam birkaç dakika boyunca konuşamayacak kadar bitkin göründü.

"Çok değil, yakın zamanlara dek," dedi sonunda, "seni bu yoldan en küçük oğlumun dinçliğiyle getirebilirdim. Ama üç sene önce başıma öyle bir olay geldi ki, bunu benden başka yaşayan olmamıştır –yaşayan varsa da en azından sağ kurtulup anlatamamıştır–. O altı saat boyunca yaşadığım korkunç dehşet beni bedenen ve ruhen çökertti. Beni *çok* yaşlı bir adam sanıyorsun – ama değilim. Bu saçların simsiyahken bembeyaz kesilmesi ve sinirlerimin mahvolması bir günden az sürdü. Kendimi biraz yorsam titremeye başlıyor, gölgelere bakınca da korkuyorum artık. Bu küçük kayalıktan aşağı başım dönmeden bakamıyorum, biliyor musun?"

Bu "küçük kayalık" –ki kenarına umursuzca yayılmış bedeni-

nin büyük kısmını aşağı sarkıtmıştı; adamı düşmekten sadece düz ve kaygan yüzeye dayalı dirseği korumaktaydı– bu "küçük kayalık" siyah, parlak kayalardan oluşan sarp bir uçurum halinde, altımızdaki kayalıklar dünyasının üstünde yüz elli-yüz seksen metre kadar yükselmekteydi. Hiçbir şey beni kenarına beş metreden fazla yaklaşmaya ikna edemezdi. Aslında karşımdakinin tehlikeli konumu beni öylesine heyecanlandırmıştı ki sonunda boylu boyunca yere uzandım, etrafımdaki çalılara tutundurn ve göğe bile bakmaya cesaret edemedim – bir yandan da bu dağın temellerinin bile rüzgârların öfkesinin tehdidi altında olduğunu aklıma getirmemeye boşuna çabalıyordum.

"Aklından geçenleri bir yana bırak," dedi, "çünkü seni buraya sana bahsettiğim o olayı mümkün olan en iyi manzarada anlatayım diye getirdim – ve sana öyküyü anlatırken nerede olup bitmiş olduğunu göresin diye."

"Şimdi," diye devam etti onu diğerlerinden ayıran o ayrıntıcı edayla – "şimdi Norveç sahilinin yakınındayız – altmış sekizinci enlemdeyiz – büyük Nordland eyaletindeyiz – kasvetli Lofoden bölgesindeyiz. Tepesinde oturduğumuz bu dağın adı Bulutlu Helseggen. Şimdi biraz doğrul – başın dönüyorsa otlara tutun – evet – şimdi altımızdaki sis kuşağının ardına, denize bak."

Başım dönerek baktım ve göz alabildiğine uzanan okyanusu gördüm. Suları öyle karaydı ki aklıma hemen Nubialı coğrafyacının, *Mare Tenebrarum*'u anlatışı geldi. İnsanın hayal gücü bundan daha acıklı, daha ıssız bir panorama tahayyül edemez. Sağda solda göz alabildiğine uzanan kara kayalıkların korkunç kasvetliliği, ona çarpıp beyaz ve korkutucu dağlar halinde yükselen, hiç durmadan uluyan ve çığlık atan köpüklü dalgalar tarafından iyice yoğunlaştırılıyordu. Tepesinde bulunduğumuz burnun tam karşısında, denizin sekiz-on kilometre açığında küçük, se-

vimsiz görünüşlü bir ada vardı. Aslında adanın kendisi doğru dürüst görülmüyor, daha çok onu sarmalamış olan büyük dalgalar kümesinin ortasındaki konumu seçilebiliyordu. Daha yakında, karanın üç kilometre kadar açığında daha küçük bir başka ada yükseliyordu. Bu ada korkunç bir şekilde kayalık ve çıplaktı. Etrafı gene siyah kayalar kümesi tarafından düzensiz aralıklarla çevrelenmişti.

Uzaktaki adalarla sahil arasındaki okyanusun görüntüsü son derece sıradışıydı. Her ne kadar o sırada şiddetli bir bora esse de (uzak alargadaki bir brik, çift camadanlı iğreti fırtına yelkenini açmış, suların arasında bir belirip bir kayboluyordu), yine de burada düzenli bir dalgalanmadan çok her yana öfkeyle ve hızla atılan dalgacıklar vardı. Kayaların yakın çevresi dışında pek köpük görülmüyordu.

"Uzaktaki adanın ismi," diye devam etti yaşlı adam, "Norveç Vurrgh'udur. Ortadaki Moskoe'dir. Bir buçuk kilometre kadar kuzeyde olan Ambaaren'dir. Şuradakiler Iflesen, Hoeyholm, Kieldholm, Suarven ve Buckholm'dur. Daha uzakta –Moskoe'yle Vurrgh arasında– Otterholm, Flimen, Sandflesen ve Skarholm bulunur. Bunlar buraların gerçek ismidir – ama onlara isim vermeyi niye gerekli görmüşler; bunu ne sen, ne de ben anlayabiliriz. Bir şey duyuyor musun? Suda bir değişiklik görüyor musun?"

Helseggen'in tepesine geleli on dakika olmuştu. Buraya Lofoden'in iç bölgesinden çıkmıştık. Bu yüzden deniz manzarası ancak zirveye çıktıktan sonra gözümüzün önünde serilmişti. Yaşlı adam konuşurken yüksek ve giderek şiddetlenen bir sesin farkına vardım. Bir Amerikan bozkırındaki büyük bir bufalo sürüsünün sesini andırıyordu. Aynı anda altımızda denizin, denizcilerin *çalkantılı* tabir ettiği niteliğinin hızla değiştiğini ve doğu yönünde bir akıntıya dönüştüğünü gördüm. Bu akıntı gözlerimin

önünde korkunç bir ivme kazandı. Hızı, aceleci coşkusu her an artıyordu. Beş dakika sonra Vurrgh'a dek tüm deniz dizginsiz bir öfkeye kapılmıştı; ama asıl karmaşa Moskoe ile sahil arasındaydı. Burada deniz kesişen binlerce kanala ayrılmış gibiydi. Sular bir anda çılgınca patlıyor, kabarıyor, kaynıyor, tıslıyor, devasa ve sayısız girdaplarla kendi ekseni etrafında dönüyordu. Bütün bunlar doğuya doğru döne döne öyle bir hızla ilerliyordu ki, su bu hıza ancak yüksek ve dik bir yerden düşerken ulaşır.

Birkaç dakika daha geçtiğinde manzara bir başka büyük değişikliğe daha uğramıştı. Denizin yüzeyi genelde düzleşmiş ve girdaplar teker teker kaybolmuştu. Bu arada muazzam köpük akıntıları belirmişti. Bu akıntılar sonunda epey uzaklara dek yayıldı ve birleşerek şimdi ortadan kaybolmuş o girdaplar gibi eksenleri etrafında dönmeye başladı. Daha büyük bir girdabı oluşturuyor gibiydiler. Birden –çok aniden– bu büyük girdap son derece net bir şekilde belirdi. Çemberinin çapı bir kilometreden biraz küçüktü. Girdabın sınırını geniş ve parlak bir köpük kuşağı çiziyordu. Ama bu köpükler o korkunç huninin içine kesinlikle sıçramıyordu. Bu huninin içinde görülebildiği kadarıyla pürüzsüz, parlak ve siyah bir su duvarı vardı. Yaklaşık kırk beş derecelik bir açıyla ufka doğru eğilmiş, baş döndürücü bir hızla dönüyor ve rüzgârlara yarı çığlık, yarı kükreme karışımı korkunç bir ses gönderiyordu. Bu sesi heybetli Niagara çağlayanı bile çıkarmaz.

Dağ temellerinden sarsılıyor, kayalar titreşiyordu. Kendimi tekrar yüzüstü yere atıp son derece sinirli bir huzursuzlukla seyrek otlara tutundum.

"Bu," dedim en sonunda yaşlı adama, "bu büyük Norveç Girdabı'ndan başka bir şey *olamaz*."

"Öyle diyenler de vardır." dedi. "Biz Norveçliler ona Moskoe–ström deriz. Bu ad ortadaki Moskoe adasından gelir."

Bu girdabın sıradan tasvirleri beni kesinlikle gördüklerime hazırlamamıştı. Jonas Ramus'un tasviri, ki belki de bu tasvirler içinde en ayrıntılı olanıdır, bu manzaranın muhteşemliği ya da korkunçluğu – ya da bakanı şaşkına çeviren o çılgınca, sersemletici *tuhaflık* duygusu hakkında kesinlikle en ufak bir fikir veremez. Söz konusu yazarın onu hangi görüş açısından ya da hangi zamanda incelediğinden emin değilim, ama Helseggen'in zirvesinden ya da bir fırtına sırasında incelemiş olamaz. Yine tasvirlerinde bazı kısımlar var ki ayrıntılarından dolayı alıntılanabilirler, her ne kadar etkileri o manzara hakkında bir fikir vermeye tam olarak yetmese de.

"Lofoden ile Moskoe arasında," der Ramus, "su derinliği otuz altı ila kırk kulaç arasındadır. Ama diğer tarafta, Ver'e (Vurrgh) doğru bu derinlik azalır, bu yüzden gemiler en sakin havada bile kayalara çarpıp parçalanma tehlikesine atılmadan geçemez buradan. Sular kabardığında akıntı Lofoden ile Moskoe arasındaki kırlarda çağlayarak akar. Ama deniz çekilirken öyle kükrer ki, bununla en gürültülü ve korkunç çağlayanlar bile boy ölçüşemez. Bu ses fersahlarca öteden duyulur. Girdaplar öyle derindir ki bir gemi çekimlerine kapılırsa kaçınılmaz şekilde yutulur ve en dibe çekildikten sonra kayalara çarpıp parçalanır. Sular dinginleştiğindeyse parçaları tekrar yukarı atılır. Ama bu dinginlik araları sadece med ve cezir arasında ve sakin havalarda görülür. Sadece on beş dakika kadar sürer ve şiddeti aşamalarla geri gelmeye başlar. Akıntının en yoğun olduğu sırada –hele de fırtına şiddetini arttırıyorsa– bir Norveç mili kadar yakınına gitmek tehlikelidir. Teknelerin, yatların ve gemilerin bu akıntının etki sahasına girmeden önce tedbir almadıkları için girdaba kapıldıkları olur Balinaların bile akıntıya fazla yaklaştığı ve onun şiddetine yenildiği sık sık görülür. Kurtulmaya boşuna çabalarkenki

ulumaları ve böğürtüleri tarife sığmaz. Bir keresinde Lofoden'den Moskoe'ye yüzmeye çalışan bir ayı da akıntıya yakalanıp aşağı çekilmişti. Öyle korkunç sesler çıkarıyordu ki sahilden duyuluyordu. Akıntı tarafından yutulan büyük köknarlar ve çamlar tekrar yukarı çıktıklarında öyle kırılmış ve yıpranmış haldedirler ki sanki üstlerinde sert kıllar bitmiştir. Bu deniz dibinin sivri kayalardan oluştuğunu açıkça gösterir. Bunların arasında ileri geri savrulurlar. Bu akıntıdaki değişiklikler denizinkilere bağlıdır – sular her altı saatte bir yükselip alçalır. 1645 senesinde, Sexagesima Pazarı'nın[10] erken saatlerinde öyle bir gürültü ve şiddetle köpürmüştü ki sahildeki evler yıkılmıştı.

Ramus'un anlattıklarından, girdabın yakın çevresindeki suyun derinliğinin nasıl ölçüldüğünü anlayamadım. O "kırk kulaç" sadece kanalın ya Moskoe'ye, ya da Lofoden'e yakın kısımlarına ilişkin olmalı. Moskoe-ström'ün merkezindeki derinlik ölçülemeyecek kadar derin olsa gerek. Bunun doğruluğu Helseggen'in en yüksek kayalığından yan gözle bakmakla bile en iyi şekilde kanıtlanabilir. Bu zirveden aşağı, o uluyan Phlegethon'a[11] bakarken açık sözlü Jonas Ramus'un balinaların ve ayıların başına gelenlerden inanılması zor şeylermişçesine saflıkla bahsetmesine gülümsemeden edemedim, çünkü bana göre günümüzdeki en büyük gemilerin bile o ölümcül çekimin etkisi altına girince fırtınadaki bir tüy gibi, karşı koyamadan bir anda yutulup gözden kaybolacakları apaçık bir gerçekti.

Bu fenomene getirilmeye çalışılan açıklamaları –okuduklarımdan bazılarının bana oldukça inandırıcı geldiğini anımsıyorum– şimdi son derece farklı bir açıdan değerlendiriyordum ve bana tatmin edici olmaktan kesinlikle uzak gibi görünüyorlardı. Genelde kabul edilen düşünceye göre, bunun ve Feroe adaları civarındaki daha küçük diğer üç girdabın oluşma sebebi "denizin

kabarıp alçalmaları sırasında yükselip alçalan dalgaların kayalara çarpması ve böylece suyun kısılı kalıp bir çağlayan gibi yükselmesidir; su yükseldikçe düşeceği mesafe artmakta, bunun doğal sonucu olarak müthiş güçlü girdap ya da burgaçlar oluşmaktadır." Britannica Ansiklopedisi'nde böyle yazıyor. Kircher ve diğerleri girdabın kanalının ortasında dünyayı delip geçen ve çok uzak bir tarafta ortaya çıkan bir boşluk olduğunu düşünüyor. Bothnia Körfezi'ni bu noktalardan birine örnek olarak veriyorlar. Bu fikir saçma da olsa girdaba bakarken bana oldukça inandırıcı geldi ve rehberime bundan bahsettiğimde Norveçlilerin genelde benimsediği bir fikir olmasına karşın kendisinin böyle düşünmediğini söyleyerek beni epey şaşırttı. Ilk fikre gelince, bunu anlayamadığını itiraf etti. Bu konuda ona hak verdim – çünkü her ne kadar kâğıt üstünde akla yakın gelse de o boşluğun gürlemeleri ortasında anlaşılmaz, hatta saçma görünüyor.

"Girdaba iyice baktın," dedi yaşlı adam, "ve eğer bu yalçın kayalığın etrafından sürünüp kuytu yanına, suyun gürlemesinin azaldığı yere gidersen sana bir hikâye anlatacağım. Böylece Moskoe-ström hakkında bir şeyler bildiğimi anlayacaksın.

Istediği yere gittim ve anlatmaya başladı.

"Iki erkek kardeşimle benim uskuna donanımlı yetmiş tonluk bir balıkçı teknemiz vardı. Bununla Moskoe'nin ötesinde, Vurrgh civarındaki adaların arasında balık avlardık. Denizdeki bütün şiddetli anaforlar, balık avlamak için çok uygun fırsatlardır aslında, tabiî insanın buna kalkışacak cesareti varsa. Ama Lofodenli balıkçılar arasında adalara düzenli olarak giden sadece üçümüzdük. Normal av bölgesi çok daha güneydedir. Fazla riske girmeden her vakit balık avlanabildiğinden tercih edilir oralar Ama buradaki, kayalıkların arasındaki yerlerde sadece en iyileri değil, en bol miktarda balık bulunur Bu yüzden genellik-

le bir günde daha ürkek diğer balıkçıların bir haftada yakaladıklarından daha fazla balık tutuyorduk. Aslında bu işi tehlikeli bir vurguna dönüştürmüştük – hayatımızı attığımız tehlike emeğin, cesaretimiz de sermayenin yerine geçmişti

"Tekneyi sahilin sekiz kilometre yukarısındaki bir koya bırakıyorduk. Hava iyi olduğunda on beş dakikalık dinginlikten faydalanıp Moskoe-ström'ün ana kanalından geçerek Otterholm ya da Sandflesen civarında, anaforların diğerlerine göre daha az şiddetli olduğu yerlerde çapa atıyorduk. Burada denizin tekrar dinginleşme vakti yaklaşana dek kalıyor, sonra da eve doğru yola çıkıyorduk. Bu yolculuklara geliş gidişlerimizde bize yardımcı olacak, yarı yoldayken kesilmeyeceğine emin olduğumuz bir yan rüzgâr olmadan asla çıkmıyorduk. Bu noktada hata yaptığımız pek enderdi. Altı yıl boyunca iki kez tüm geceyi rüzgârsızlık yüzünden çapa atmış halde geçirmek zorunda kaldık; ki bu buralarda çok ender rastlanan bir şeydir. Bir keresinde de gittiğimiz yerde neredeyse bir hafta kalmak zorunda kaldık. Az kalsın açlıktan ölüyorduk. Gittiğimiz yere vardıktan hemen sonra esmeye başlayan bir bora kanaldaki suları aşırı çalkantılı hale getirmişti. Böyle bir durumda normalde her şeye karşın açık denize sürüklenmemiz gerekirdi (çünkü anaforlar bizi öyle şiddetli döndürüyordu ki sonunda çapamız sürüklenmeye başladı). Şans eseri, o sayısız yan akıntılardan birine kapıldık da –bir belirip bir kaybolurlar– Flimen'in bizi rüzgârdan koruduğu bir yere ulaştık.

"Sana oralarda yaşadığımız güçlüklerin yirmide birini bile anlatamam –hava iyi olduğunda bile çetin yerlerdir– ama Moskoeström'ün içinden hep kazasız belasız geçiyorduk. Gerçi bazen dinginlik vaktinin bir dakika kadar öncesinde ya da sonrasında olduğumuzda yüreğim ağzıma geliyordu. Rüzgâr bazen yola çı-

karken düşündüğümüz kadar güçlü esmiyordu. O zaman istediğimizden daha yavaş gidiyorduk. Akıntı da tekneyi kontrol etmeyi imkânsız hale getiriyordu. Ağabeyimin on sekiz yaşında bir oğlu vardı. Benim de iki tane güçlü kuvvetli oğlum var. Bu gençler böyle zamanlarda büyük kürekleri kullanmakta ve daha sonra balık avlamakta bize epey yardım edebilirdi; ama kendimiz bu riske girsek de oğullarımızı tehlikeye atmak istemiyorduk. Çünkü ne de olsa tehlike çok büyüktü. İşin gerçeği buydu.

"Birkaç gün sonra, sana anlatacağım olayın üstünden tam üç yıl geçmiş olacak. Temmuz'unun onuydu. Bu tarihi buralılar asla unutmayacak. Çünkü o gün gelmiş geçmiş en korkunç kasırga patlak verdi. Oysa bütün sabah boyunca, hatta akşam üstüne dek güneybatıdan hafif ve düzenli bir rüzgâr esmiş, güneş de pırıl pırıl parlamıştı. Bu yüzden aramızdaki en yaşlı balıkçılar bile sonradan olacakları kestiremedi.

"Üçümüz –iki erkek kardeşim ve ben– öğleden sonra iki civarında adalara gitmiş ve tekneyi kısa sürede balıkla doldurmuştuk. Daha önce hiç bu kadar verimli bir gün geçirmediğimizde hemfikirdik. Eve doğru yola çıktığımızda saat *benim saatime* göre yediydi. Ström'deki suların sekizde dinginleşeceğini biliyorduk.

"Sancak tarafından gelen taze bir rüzgârla yola çıktık. Bir süre hızla, aklımıza hiçbir tehlikeyi getirmeden ilerledik, çünkü endişelenmek için tek bir sebep bile göremiyorduk. Birden Helseggen'den gelen bir esinti bizi şaşırttı. Bu son derece tuhaftı. İlk kez başımıza geliyordu. Biraz huzursuzlanmaya başladım. Ama sebebini tam olarak bilemiyordum. Rüzgârı arkamıza aldık, ama anaforlar yüzünden ilerleyemiyorduk. Tam çapa atmış olduğumuz yere geri dönmeyi teklif edecektim ki kıç tarafına bakınca tüm ufkun inanılmaz bir hızla yükselen tuhaf, bakır rengi bir bulutla kaplanmış olduğunu gördük.

"Bu arada esinti kesildi ve çeşitli yönlerde sürüklenmeye başladık. Ancak bu durum üstünde düşünmemize yetecek kadar uzun sürmedi. Bir dakikadan kısa bir süre sonra fırtına üstürnüze çökmüştü. İki dakika sürmeden de gökyüzü tamamen kararmıştı. Öyle ki teknede birbirimizi göremez olmuştuk.

"O sırada esmeye başlayan kasırgayı tarife kalkışmak budalalık olur. Norveç'teki en yaşlı denizci bile böyle şey görmemiştir. Kasırga başlamadan önce yelkenleri indirmiştik. Ama ilk rüzgârla birlikte iki direğimiz birden sanki kesilmişçesine devrilip denize düştü – ana direk kendini güvene almak için ona bağlamış olan küçük erkek kardeşimi de beraberinde götürdü.

"Teknemiz denizin üstünde fındık kabuğu gibiydi. Güvertesi dümdüzdü ve sadece pruva tarafında küçük bir ambar kapağı vardı. Ström'ün içinden geçerken bu kapağı çalkantılı denize karşı önlem olarak mutlaka kapardık. Bunu yapmamış olsak gemiye su dolacaktı ve hemen batacaktık – çünkü birkaç saniye boyunca tamamen su altında kaldık. Ağabeyim nasıl ölümden kurtuldu bilmiyorum, çünkü bunu öğrenme fırsatını asla bulamadım. Ben ön yelkeni indirir indirmez güverteye kapaklanmış, ayaklarımı pruvanın üst yan kenarına dayamış ve ellerimle ön direğin dibindeki bir demir halkaya tutunmuştum. Bana bunu yaptıran tamamen içgüdüydü –yapılacak en iyi şeydi kuşkusuz– çünkü düşünemeyecek kadar heyecanlanmıştım.

"Dediğim gibi, birkaç saniye boyunca tamamen sular altında kaldık ve bu süre boyunca nefesimi tutup halkaya yapıştım. Artık daha fazla dayanamaz hale gelince halkayı bırakmadan dizlerimin üstünde doğrulup başımı suyun üstüne çıkardım. Sonunda küçük teknemiz sudan çıkan bir köpek gibi silkelenerek kısmen denizden kurtuldu. Tam üstüme çökmüş olan sersemlikten sıyrılmaya ve neler yapılabileceğini anlamak için kendime gelme-

ye çabalıyordum ki birinin kolumu kavradığını hissettim. Ağabeyimdi. İçim sevinçle doldu, çünkü denize düşmüş olduğundan emindim. Ama bir an sonra bütün neşem dehşete dönüştü – çünkü ağzını kulağıma dayayıp *'Moskoe-ström!'* diye haykırdı.

"O anki hislerimin ne olduğunu kimse asla bilemeyecek. Sanki en şiddetli sıtmaya tutulmuşçasına tepeden tırnağa titriyordum. O tek sözcükle ne demek istediğini çok iyi biliyordum – neyi anlamamı istediğini biliyordum. Şimdi rüzgâr bizi önüne katmış sürüklüyordu. Ström'ün anaforuna doğru ilerliyorduk. Bizi hiçbir şey kurtaramazdı!

"Ström *kanalından* geçerken en sakin havada bile hep anaforun epey uzağından geçerdik. Sonra da durup dinginlik periyodunun gelmesini beklerdik. Ama şimdi anaforun tam ortasına doğru sürükleniyorduk, hem de böyle bir kasırgada! 'Aslında,' diye düşündüm, 'oraya tam dinginlik vaktinde varacağız – biraz umut var' – ama bir an sonra umuda kapılmak gibi büyük bir budalalık yaptığım için kendime lanet okudum. Teknemiz bundan on kat daha büyük, doksan topluk bir gemi bile olsa mahvolacaktık.

"Bu arada kasırganın ilk şiddeti azalmıştı ya da belki de önünde hızla gittiğimizden artık fırtınayı fazla hissetmiyorduk. Ama her halükârda ilk başta rüzgârın sadece köpüklendirdiği denizden şimdi dağlar yükselmeye başlamıştı. Gökyüzü de tuhaf bir değişim geçirmişti. Her taraf hâlâ zifiri karanlıktı, ama hemen hemen tam tepemizde birden yuvarlak bir yarık açıldı ve gökyüzü büyük bir netlikle belirdi. Koyu maviydi ve dolunay vardı. Ayı ilk kez bu kadar parlak görüyordum. Çevremizdeki her şeyi büyük bir netlikle aydınlatıyordu. Ama, ah Tanrım, öyle korkunç bir manzaraydı ki bu!

"Sonra ağabeyimle konuşmak için bir iki girişimde bulundum. Ama gürültü anlayamadığım bir şekilde öyle yükselmişti ki ku-

lağının dibinde tüm gücümle bağırmama karşın söylediklerimin tek kelimesini işittiremiyordum. Sonunda kafasını salladı. Yüzü ölü gibi bembeyaz kesilmişti. Parmaklarından birini *'Dinle'* dercesine havaya kaldırdı.

"Önce ne demek istediğini anlayamadım. Ama sonra aklıma korkunç bir düşünce geldi. Saatimi çıkardım. Çalışmıyordu. Ay ışığı altında baktıktan sonra onu gözyaşları içinde okyanusa fırlattım. *Saat yedide durmuştu! Dinginlik vaktini kaçırmıştık ve Ström'ün anaforu şu anda tüm gücüyle dönüyordu!*

"Bir tekne iyi yapılmışsa, iyi dengelenmişse, fazla yüklenmemişse ve sert bir rüzgârda başıboş gidiyorsa dalgalar altından kayıyormuş gibi görünür. Bu kara adamlarına tuhaf gelir. Denizcilik teriminde buna *dalga sürmek* denir.

"Şimdiye kadar dalgaları çok iyi sürmüştük. Ama sonunda dev bir dalga bizi önce derinlere batırdı, sonra da yukarı, sanki ta gökyüzüne çıkardı. Bir dalganın bu kadar yükselebileceğini söyleseler inanmazdım. Sonra kayarak indik. Bu midemi bulandırıp başımı döndürdü. Sanki bir rüyada yüksek bir dağın zirvesinden düşüyordum. Ama yukarıdayken etrafıma çabucak bakma fırsatını bulmuştum – ve bu tek bakış yeterli oldu. Konumumuzu bir anda tüm netliğiyle gördüm. Moskoe-ström anaforu yaklaşık yarım kilometre kadar ilerimizdeydi. Ama şu şimdi karşında gördüğün anafor bir değirmen arkını ne kadar andırıyorsa o da sıradan bir Moskoe-ström'ü o kadar andırıyordu. Nerede olduğumuzu ve neyi beklememiz gerektiğini bilmesem orayı tanıyamayacaktım. Ama tanımıştım ve içgüdüsel olarak dehşetle gözlerimi kapadım. Gözkapaklarım spazm geçirircesine sımsıkı kapanmıştı.

"En fazla iki dakika sonra birden dalgaların hafiflediğini ve etrafımızı köpüklerin sardığını fark ettik. Tekne sola doğru keskin bir dönüş yaptıktan sonra yeni yönünde şimşek hızıyla ilerleme-

ye başladı. Aynı anda bir tür tiz çığlık denizin gürlemesini tamamen bastırdı. Sanki binlerce buharlı gemi aynı anda buhar salıyordu. Şimdi girdabı çevreleyen köpük kuşağındaydık. Tabiî bir an sonra boşluğun içine düşeceğimizi düşündüm. Müthiş bir hızla sürüklendiğimizden içine bakınca pek bir şey seçemiyorduk. Tekne batmıyor, dalgaların üstünde bir su kabarcığı gibi kayıyordu. Sancak tarafı girdabın kenarındaydı. İskele tarafında geride bırakmış olduğumuz okyanus yükselmekteydi. Bizimle ufuk arasında dev, kıvranan bir duvar gibi durmaktaydı.

"Tuhaf gelebilir ama şimdi, o uçurumun tam kıyısındayken kendimi ona yaklaştığımız zamana göre daha sakin hissediyordum. Artık ümidi kesmiş olduğumdan ilk başta beni ağlatmış olan o dehşetten büyük ölçüde kurtulmuştum. Sanırım sinirlerimi sağlamlaştıran umutsuzluktu.

"Övünmek gibi olmasın ama –gerçeği söylüyorum– bu şekilde ölmenin ne kadar görkemli olduğunu, Tanrı'nın gücünün böylesine muhteşem bir ifşası karşısında kendi varlığım gibi önemsiz bir şeyi düşünmenin ne kadar aptalca olduğunu düşünmeye başladım. Bu düşünce aklımdan geçerken utançtan kızardığımı anımsıyorum. Kısa süre sonra girdaba karşı büyük bir merak beslemeye başlamıştım. Onun derinliklerini keşfetmeyi kesinlikle *istiyordum,* ödeyeceğim bedele karşın. Tek üzüntüm gördüklerimi karadaki yaşlı arkadaşlarıma anlatamayacak olmamdı. Aklımdan geçenler, böylesine uç noktadaki bir adamın zihnini oyalayan tuhaf arzulardı şüphesiz. Daha sonra sık sık düşündüğüm gibi, belki de teknenin dönüp durması beni biraz sersemletmişti.

"Beni kendime getiren başka bir şey daha vardı: Rüzgârın kesilmiş olmasıydı bu. Bulunduğumuz yerde bize ulaşamıyordu artık. Çünkü senin de gördüğün gibi köpük kuşağı okyanusun genel yüzeyinin epey altındadır. Şimdi okyanus, çevremizde yük-

sek ve kapkara bir dağ sırası gibi yükselmekteydi. Şiddetli bir bora eserken hiç denizde bulunmadıysan rüzgârın ve su serpintilerinin insanı nasıl sersemlettiğini bilemezsin. İnsanı köreltir, sağırlaştırır, boğar, tüm hareket ya da düşünce gücünü elinden alır. Ama şimdi bu rahatsız edici şeylerden büyük ölçüde kurtulmuştuk – tıpkı idam mahkûmlarına (hükümleri kesinleşmeden önce onlardan esirgenen) küçük ayrıcalıklar tanınması gibi.

"Kuşağı kaç defa turladık bilmiyorum. Belki bir saat boyunca dönüp durduk. Yüzmekten çok uçar gibiydik. Akıntının merkezine, onun korkunç iç kenarına giderek yaklaşıyorduk. Bu süre boyunca demir halkayı hiç bırakmamıştım. Ağabeyim kıç tarafındaki, kıç çıkıntısının altına sıkıca bağlanmış büyük, boş bir su fıçısına tutunuyordu. Bu fıçı ilk boranın etkisini hissettiğimizde denize düşmemiş olan tek şeydi. Biz boşluğun kenarına iyice yaklaşırken ağabeyim bu fıçıyı bırakıp benim kavradığım demir halkaya tutunmaya çabaladı. Dehşete kapılmış bir halde ellerimi çözmeye çalıştı, çünkü halka ikimizin de sıkıca tutunabileceği kadar geniş değildi. Kardeşimin ellerimi çözmeye çalıştığını görünce hayatımın en derin kederine kapıldım – bunu yaparken aklını kaçırmış, korkudan deliye dönmüş olduğunu bilmeme karşın. Ama bu konuda onunla çekişmeye niyetim yoktu. İkimizin de tutunmasının hiçbir şeyi değiştirmeyeceğini biliyordum, bu yüzden halkayı ona bırakıp kıç tarafa, fıçıya doğru gittim. Bunu yapmakta zorlanmadım, çünkü tekne oldukça sabit bir hızla dönmekteydi. Sadece yalpalıyordu o kadar. Tam fıçıya tutunmuştum ki sancak tarafında şiddetli bir sarsıntı oldu ve boşluğun içine bodoslama daldık. Tanrı'ya çabucak bir dua mırıldandım ve her şeyin bittiğini düşündüm.

"İnişin baş döndürücü hızını hissederken fıçıya içgüdüsel olarak daha sıkı tutunmuş, gözlerimi kapamıştım. Onları açmaya

birkaç saniye boyunca cesaret edemedim. Her an yok olmayı bekliyor, hâlâ suya düşüp son çırpınmalarıma başlamamış olmama şaşıyordum. Ama saniyeler birbirini takip etti. Hâlâ yaşıyordum. Düşme hissi kesilmişti ve teknenin hareketi tıpkı köpük kuşağındaki gibiydi şimdi; biraz daha yan yatmış olması dışında. Etrafıma bakarken hissettiğim o huşuyu, korkuyu ve hayranlığı asla unutumam. Tekne, çapı engin ve derinliği muazzam bir huninin ortasına denk gelen bir çizgide sanki büyüyle havada tutulmaktaydı. Huninin kusursuz bir düzlükteki duvarları, baş döndürücü bir hızla dönmese ve dolunayın daha önce tarif etmiş olduğum, bulutların arasındaki o yuvarlak yarıktan gönderdiği ışıkları bu kara duvarlarda ve daha aşağılarda, boşluğun en iç kısımlarında bir altın sarısı seliyle görkemli bir şekilde parıldamasa, abanoz sanılabilirdi.

"İlk başta herhangi bir şeyi gözlemleyemeyecek kadar şaşkındım. Görebildiğim tek şey o korkunç ihtişamın genel görüntüsüydü. Ama kendimi biraz toparlayınca içgüdüsel olarak bakışlarımı aşağı yönelttim. Tekne anaforun duvarlarının eğimli yüzeyinde yanlamasına döndüğünden aşağısını rahatlıkla görebiliyordum. Teknenin güvertesi su yüzeyine paraleldi – ama su yüzeyinin kendisi kırk beş dereceden fazla bir açıyla eğimli olduğundan küpeşteye kadar yan yatmış gibi görünüyorduk. Ama bu durumdayken tutunmakta ve ayakta durmakta hiç zorlanmadığımı gördüm. Bunun sebebi dönüş hızımız olsa gerekti.

"Ay ışığı o derin uçurumun en dibini araştırıyor gibiydi. Ama hâlâ net bir şey seçemiyordum, çünkü kalın bir sis her şeyi kaplamıştı. Bu sisin üstünde muhteşem bir gökkuşağı vardı. Müslümanların Zaman'la Sonsuzluk arasındaki tek yol dedikleri o dar ve sallanan köprüye benziyordu. Bu sisi ya da su serpintisini meydana getiren, huninin duvarlarını oluşturan suların dipte

kaynaşmasıydı şüphesiz. Ama bu sisten çıkıp göğe yükselen çığlığı tarif etmeye bile cesaretim yok.

"Yukarıdaki köpük kuşağından boşluğa ilk kayışımız sırasında epey aşağılara inmiştik. Ama daha sonraki inişimiz bundan kesinlikle farklı oldu. Dönüp duruyorduk – eş hareketlerle değil – bizi bazen sadece elli-altmış metre, bazen de girdabın neredeyse tepesine dek fırlatan baş döndürücü sallantılar ve sarsıntılarla. Aşağı döne döne inişimiz yavaş, ama kesinlikle belirgindi.

"Etrafımızdaki o engin erimiş abanoz kütlesine bakarken, teknemizin, girdabın yuttuğu tek nesne olmadığını fark ettim. Hem üstümüzde, hem de altımızda gemi kalıntıları vardı – iri kereste ve ağaç gövdesi parçaları ya da çok daha küçük şeyler; mobilya parçaları, kırık sandıklar ve fıçılar gibi. İlk başta hissettiğim dehşetin yerini alışılmadık bir merakın aldığını söylemiştim. Korkunç ölümüme doğru yaklaşırken merakım iyice arttı. Şimdi etrafımızda yüzen şeyleri tuhaf bir ilgiyle inceliyordum. *Aklımı iyice kaçırmış* olmalıydım, çünkü aşağıdaki köpüklere doğru iniş hızları arasındaki farklar üstüne bile *kafa yorduğumu* hatırlıyorum. 'Şu köknar,' dediğimi hatırlıyorum bir ara, 'şimdi kesinlikle o korkunç boşluğa düşüp gözden kaybolacak ilk şey olacak.' Sonra bir Hollanda ticaret gemisinin enkazının ondan önce düştüğünü görünce hayal kırıklığına uğradım. Sonunda, böyle pek çok şeye baktıktan ve her birinde hayal kırıklığına uğradıktan sonra yaptığım hesaplama hataları beni bir düşünce zincirine itti ve elim ayağım tekrar titremeye, kalbim küt küt atmaya başladı.

"Beni böylesine etkileyen şey yeni bir dehşetin değil, daha heyecan verici bir *umudun* doğmasıydı. Bu umut kısmen hatırladıklarımdan, kısmen de orada yapmış olduğum gözlemlerden doğuyordu. Moskoe-ström tarafından yutulduktan sonra dışarı

atılan ve Lofoden sahiline vuran çeşitli şeyleri düşündüm. Bunların çoğu oldukça sıradışı bir şekilde parçalanmıştı – öyle hırpalanmışlardı ki yüzeyleri kıymık doluydu – ama sonra *bazılarının* hiç hırpalanmamış olduğunu hatırladım. Bu farklılığa getirebileceğim tek açıklama hırpalanmış parçaların *tamamen yutulmuş* olanlar olduğuydu. Diğerleriyse girdaba dinginlik vaktine yakın bir zamanda girdiklerinden ya da başka bir sebepten dolayı içerideyken son derece yavaş döndüklerinden dibe denizin yükselişinden ya da alçalışından önce ulaşmamışlardı. Her iki durumda da daha önce ya da daha büyük bir hızla içeri çekilmiş olan diğer nesnelerin kaderini paylaşmayıp tekrar okyanus yüzeyine fırlatılmalarının mümkün olduğunu düşündüm. Ayrıca üç önemli gözlemde bulundum. Birincisi genel bir kaide olarak cisimlerin boyutlarının büyüdükçe iniş hızlarının arttığıydı. İkinci olarak, eşit ağırlıktaki iki cisimden biri küresel ve diğeri başka herhangi bir şekildeyse, küresel olanın iniş hızı daha fazlaydı. Üçüncü olarak, eşit boyutlardaki iki cisimden biri silindir şeklinde ve *diğeri başka herhangi bir şekildeyse*, silindir şeklinde olanın iniş hızı daha azdı. Kurtulduktan sonra yöreden eski bir öğretmenle bu konuda epey konuştum. 'Silindir' ve 'küre' sözcüklerini ondan öğrendim. Gözlemlediğim şeyin aslında yüzen cisimlerin şekillerinin doğal sonucu olduğunu açıkladı –gerçi açıklaması neydi unuttum–. Bana bir girdapta yüzen bir silindirin, girdabın çekimine aynı boyutlardaki ve farklı herhangi bir şekildeki başka bir cisme kıyasla daha fazla karşı koyduğunu ve içeri daha yavaş çekildiğini gösterdi.

"Bu gözlemleri epey destekleyen ve beni onları değerlendirmeye iten şaşırtıcı bir şey daha vardı. Her turda bir fıçı ya da bir geminin kırık sereni ya da direği gibi şeylerin yanından geçiyorduk. Bunların çoğu gözlerimi ilk açıp o girdabın harikalarına ba-

kışımda altımızdayken şimdi tepemizde, çok yukarılardaydı ve yerlerini pek değiştirmemiş gibi görünüyorlardı.

"Artık harekete geçmekte duraksamadım. Kendimi tutunduğum su fıçısına sıkıca bağlamaya, fıçının iplerini kesmeye ve kendimi onunla birlikte sulara fırlatmaya karar verdim. Ağabeyime el kol hareketleriyle işaret edip dikkatini yanımızdan geçen yüzen fıçılara yönelttim ve ne yapacağımı anlaması için elimden geleni yaptım. Sanıyorum sonunda niyetimi anladı – ama anlasa da anlamasa da, başını umutsuzca salladı ve halkayı bırakmayı reddetti. Ona karşı zor kullanmam imkânsızdı. Kaybedecek bir saniye yoktu. Bu yüzden kendimle yaptığım acı bir mücadeleden sonra onu kaderine terk ettim, fıçıyı bağlayan ipleri çözüp bunlarla kendimi ona bağladım, sonra da bir an duraksamadan fıçıyla birlikte denize atladım.

"Sonuç tam umduğum gibiydi. Şimdi sana bu öyküyü anlatan kişi ben olduğuma –görüyorsun ki *kurtuldum*– ve hangi yoldan kurtulduğumu da bildiğine göre bundan sonra söyleyeceklerimi zaten tahmin edersin. Bu yüzden öykümü kısa keseceğim. Tekne, ben ayrıldıktan bir saat kadar sonra epey altıma inmişti ve orada ekseni etrafında hızla üç dört kez dönüp ardından sevgili ağabeyimle birlikte o köpük karmaşasına bodoslama daldı ve bir anda, sonsuza dek gözden kayboldu. Bağlı olduğum fıçı uçurumun dibiyle tekneden atladığım nokta arasındaki mesafenin yarısına yakın bir noktaya inmişti ki anaforda büyük bir değişim meydana geldi. O dev huninin kenarlarındaki eğimin dikliği giderek azalmaya başladı. Girdabın ekseni etrafındaki dönüşleri giderek hafifledi. Köpükler ve gökkuşağı yavaşça gözden kayboldu. Uçurumun dibi giderek yükseliyordu. Kendimi okyanusun yüzeyinde, Lofoden sahillerinin karşısında, tam Moskoeström'ün *biraz önce bulunduğu yerde* bulduğumda gökyüzü açık-

tı, rüzgâr dinmişti ve ışıl ışıl parlayan dolunay batıda batıyordu. Dinginlik saatiydi – ama denizde fırtınanın etkisiyle hâlâ devasa dalgalar vardı. Ström kanalına doğru hızla sürüklendim ve birkaç dakika sonra kanalın içinden geçip balıkçıların 'sahasına' fırlatıldım. Bir tekne beni kurtardı. Bitkin haldeydim ve (artık tehlike geçmiş olduğundan) olanları hatırlarken korkudan konuşamıyordum. Beni yukarı çekenler eski arkadaşlarım ve her gün gördüğüm kişilerdi. Ama beni ruhlar diyarından gelen bir gezgini nasıl tanıyamazlarsa öyle tanımadılar. Bir gün önce kuzgun karası olan saçlarım şimdi gördüğün gibi bembeyazdı. Yüz ifademin de tamamen değiştiğini söylüyorlar. Onlara öykümü anlattım – inanmadılar. Şimdi *sana* anlatıyorum – ve bu öyküye Lofoden'in gülmeyi seven denizcilerinden daha fazla inanmanı bekleyemem."

1841

Julius Rodman'in Günlüğü

Kuzey Amerika'daki Rocky Dağlarını Geçen İlk Uygar İnsanın Anlatısı

1. BÖLÜM
GİRİŞ

Okuyucularımıza bu başlık altında, büyük bir şans eseri elimize geçmiş olan son derece ilginç bir anlatıyı sunuyoruz. Bu Günlük sadece Kuzeyde Kutup Denizi'nden güneyde Darien Kıstağı'na dek uzanan, dik ve karlı, uzun dağ silsilesinin *ilk* kez başarıyla geçilişini anlatmakla kalmıyor, daha da önemlisi, bu dağların ardındaki, *günümüzde* bile ayak basılmamış ve bilinmeyen olarak kabul edilen, bulabildiğimiz her ülke haritasında *"keşfedilmemiş bölge"* olarak tanımlanan engin topraklarda yapılan bir yolculuğun ayrıntılarını veriyor. Dahası burası Kuzey Amerika kıtasının sınırları içindeki keşfedilmemiş *tek* bölgedir. Bu yüzden dostlarımız bu Günlüğü kamunun dikkatine sunma çabamızı anlayışla karşılayacaklardır. Bu günlüğü incelerken, benzer hiçbir anlatının uyandırmadığı bir ilgi uyandı içimizde. Bu belgenin ilk kez tanıtılmasına aracı olmamızın bu ilginin uyanmasında pek etkili olduğunu sanmıyoruz. Okuyucularımızın da bizim gibi, buradaki maceraların *sıradışı* bir ilginçlik ve önem taşıdığını düşüneceğinden eminiz. Keşif seferinin lideri, ruhu ve tarihçisi olan bu zatın yazdıklarındaki romantik coşku, benzeri kayıtlarda genellikle görülen o soğuk ve istatistiksel havadan *çok*

farklıdır Bu el yazmasının elimize geçmesini sağlayan Bay James E. Rodman'i bu derginin okuyucularının çoğu iyi tanır Dedesi ve bu anlatının yazarı olan Bay Julius Rodman'in gençlik yıllarının kederli geçmesine yol açmış bir mizaç özelliğini kendisi de paylaşmaktadır. Kalıtımsal bir hipokondridir kastettiğimiz. Bu zatı burada ayrıntılarıyla verilmiş olan sıradışı yolculuğa çıkmaya iten de her şeyden çok bu illettir ve anlaşılan, günlüğünün başlangıcında bahsettiği avlanma ve tuzak kurma planları aslında, girişiminin gözüpekliği ve yeniliğini karşısında mantığının kendi kendisine bulduğu bahanelerdir. Bizce (ki bu konuda okuyucularımız da bize katılacaktır) onu buna teşvik eden tek şey, tuhaf mizacının insanlar arasında bulmasına izin vermediği huzuru ıssızlığın ortasında aramaktı. Çöle sanki bir dosta kaçarcasına kaçtı. Anlatısındaki pek çok noktayı insani eylemlere ilişkin kanılarımızla başka hiçbir şekilde bağdaştıramıyoruz.

Elyazmasının iki sayfasını atlamayı uygun gördük. Bu sayfalarda Bay R. Missouri boyunca yola çıkmadan önceki yaşamını anlatıyor. Burada İngiltere'de doğduğunu, son derece saygın bir aileden geldiğini, orada iyi bir eğitim aldığını ve 1784'te (on sekiz yaşındayken) babası ve iki bekâr kız kardeşiyle birlikte o ülkeden buraya göç ettiğini belirtmek yerinde olabilir. Aile önce New York'ta oturdu. Ama sonra Kentucky'ye gitti ve neredeyse münzevi bir şekilde Mississippi kıyısına, şimdiki Mills' Point'in nehre açıldığı yere yerleşti. Yaşlı Bay Rodman burada, 1790 sonbaharında öldü. Ertesi sene iki kızı da birkaç hafta arayla çiçek hastalığından vefat etti. Oğlu Bay Julius Rodman kısa süre sonra (1791 baharında) ileriki sayfaların konusunu teşkil edecek yolculuğa çıktı Söylediğine göre 1794'te bu yolculuktan döndükten sonra Virginia'da, Abingdon yakınlarında yaşamaya başladı. Burada evlendi. Üç çocuğu oldu. Soyundan gelenlerin çoğu şimdi orada yaşıyor

Bay James Rodman'den aldığımız bilgiye göre dedesi o zorlu yolculuk sırasında sadece kısa bir günlük tutmuş ve elimizdeki elyazması o günlüğün ancak yıllar sonra ayrıntılandırılmasıyla ortaya çıkmış. Gezgin bu elyazmasını yıllar sonra, botanikçi ve *Flora Boreali-Americana* ile *Historie des Chênes d'Amérique*'in yazarı *André Michau*'nun teşvikiyle kaleme almış. Bay Jefferson'un Rocky Dağlarına bir keşif seferi düzenlemeyi düşündüğü sırada *Bay Michau*'dan yardım teklifi aldığı hatırlardadır. Mösyö Michau'nun yolculuğa katılmasına karar verilmiş, hatta Kentucky'ye kadar gitmişti ki o sırada Philedelphia'da bulunan Fransız bakan, ona bu niyetinden vazgeçmesini ve hükümetinin kendisini yapmakla görevlendirdiği botanik çalışmalarını başka yerde sürdürmesini emretti. Onun yerini Mösyö Lewis ve Mösyö Clarke almış, bu ikisi üstlendikleri görevi oldukça iyi başarmıştı.

Ancak o sırada tamamlanan elyazması, Mösyö Michau için yazılmış olmasına karşın kendisinin eline hiç geçmedi. O sırada Monticello yakınlarında oturan Mösyö Michau'nun evine götürmesi için kendisine verilen genç adam tarafından yolda kaybedildiği farz edildi hep. Belgeleri bulmak için doğru dürüst bir girişimde bulunan da olmadı. Bay Rodman'in tuhaf mizacı, elyazmasını arama işini canla başla yapmasını engelledi Aslında ne kadar tuhaf gibi görünse de, hakkında duyduklarımızdan anladığımız kadarıyla, bu son derece sıradışı yolculuğunun sonuçlarını *yayımlatmak* için herhangi bir çabada bulunur muydu, bundan bile şüpheliyiz. Bizce günlüğünü genişletmekteki tek amacı Mösyö Michau'nun arzusunu yerine getirmekti. Anlatımızın kahramanı, Bay Jefferson'ın keşif projesinden bile (ki o sıralarda neredeyse herkes tarafından büyük bir heyecanla karşılanmış ve büyük bir *yenilik* olarak görülmüştü) sadece birkaç genel cümleyle ve yalnızca akrabalarına bahsetmişti. Kendi yolculuğunu

asla konuşma konusu yapmamıştı. Bu konudan kaçınır gibi görünüyordu. Lewis ile Clarke'ın dönüşünden önce de öldü. *M. Michau'ya teslim etmesi için ulağa verilen günlük* ise üç ay kadar önce, eskiden Bay Julius R.'e ait olan bir yazı masasının gözünde bulundu. Onu oraya kimin koyduğunu bilmiyoruz. Bay R.'in bütün akrabaları bu konuda onu aklıyor. Ama, o bayın ya da Bay James Rodman'in (ki kendisine karşı özel bir minnettarlık besliyoruz) anısına kesinlikle saygısızlık etmek istemeden şunu belirtmek istiyoruz ki, anlatıcının pakedi ulaktan bir şekilde geri alıp sonradan bulunacağı yere koymuş olması bize son derece mantıklı geliyor. Bu o zatın kişiliğindeki tuhaf duyarlılığa da kesinlikle ters düşmüyor.

Bay Rodman'in anlatım *tarzını* hiçbir şekilde değiştirmek istemediğimizden elyazmasında pek az değişiklik yaptık; yapılan değişiklikler bazı yerlerdeki kısaltmalardan ibarettir. Üslubunu düzeltmeye zaten gerek yoktu; basit ve son derece etkiliydi bu üslup; ve gezginin günbegün geçtiği son derece farklı, muhteşem yerlerden aldığı hazzın kanıtıydı. En zor şartlarda ve tehlikelerde bile anlatısına hakim olan bir *sevecenlik* var ki, bu adamın kişisel özelliklerini hemen anlamamızı sağlıyor. Bir doğa âşığıydı. Doğanın hüzün veren ve vahşi yönlerine karşı, belki neşe veren ve uysal yönlerinden daha fazla sevgi besliyordu. O devasa ve çoğunlukla korkunç kırda ilerlerken yüreğinde kolayca fark edilen bir esriklik vardı ki, bu okurken onu kıskanmamıza yol açıyor. Gerçekten *tam da* çok sevdiği gün gibi aşikâr olan o görkemli ıssızlıkta yolculuk edecek adamdı. Onu algılamaya uygun biriydi; gerçekten hissetme yeteneğine sahipti. Bu yüzden elyazmasını paha biçilmez bir hazine olarak görüyoruz – kendi alanının en iyi – daha iyisi hiç yazılmamış bir örneği.

Bu anlatıdaki olayların şimdiye kadar *gizli* kalmış olması; Le-

wis ile Clarke'ın keşil seferinden önce Bay Rodman'in Rocky Dağlarını geçmiş olduğu *gerçeğinin* kamuya asla açıklanmamış ya da Amerikan coğrafyası üstüne yazan herhangi bir yazar tarafından belirtilmemiş (bundan eminiz) olması ilginç, hatta oldukça tuhaftır. Bu yolculuğa ilişkin olarak varlığından haberdar olduğumuz tek gönderme, Mösyö Michau'nun yazdığı ve Virginia'daki Charlottesville kasabasından Bay W Wyatt'ın elinde olduğu söylenen yayımlanmamış bir mektup. Bu mektupta bundan laf arasında "muhteşem bir şekilde gerçekleştirilen muazzam bir tasarım" olarak bahsediliyor. Bu yolculuğa ilişkin başka göndermeler varsa bile biz bilmiyoruz.

Bay Rodman'in keşif seferinden bahsetmeden önce başkalarının kıtamızın kuzeybatı bölümünün keşfi konusunda yaptıklarına bir göz atmak yerinde olur. Okuyucu bir Kuzey Amerika haritasını açarsa anlatacaklarımızı daha iyi takip edebilir.

Kıtanın Kuzey Buz Denizi'nden, ya da 70. enlemden 9. enleme ve Greenwich'in batısındaki 56. meridyenden 168. meridyene dek uzandığı görülecektir. Bu engin bölgenin tamamı uygar insan tarafından az çok keşfedilmiştir. Aslında epey büyük bir kısmında kalıcı yerleşim merkezleri kurulmuştur. Ancak bütün haritalarımızda hâlâ *keşfedilmemiş* olarak gösterilen ve günümüze dek hep öyle kabul edilmiş olan geniş bir arazi vardır. Bu arazi güneyde 60. enlemin, kuzeyde Kuzey Buz Denizi'nin, batıda Rocky Dağlarının ve doğuda Rusya'nın sahip olduğu bölgelerin arasında kalmaktadır. *Ve bu son derece yabanıl bölgeyi pek çok yönlerden kat etmek onuru Bay Rodman'e aittir. Bu anlatının en ilginç yönleri de oradaki maceralarına ve keşiflerine dairdir.*

Belki beyaz insanların Kuzey Amerika'ya yaptığı en eski yolculuk Hennepin ile arkadaşları tarafından 1698'de gerçekleştirilmiştir. Ama Hennepin keşiflerinin çoğunu güneyde yaptığından

onlardan daha fazla bahsetmeyi gerekli görmüyoruz.

Bay Irving, Astoria adlı yapıtında Kaptan Jonathan Carver'ın kıtayı Atlantik Okyanusu'ndan Pasifik Okyanusu'na dek kat etmeyi deneyen ilk insan olduğunu söyler Ama bunda yanılıyor gibi görünmektedir. Çünkü Sir Alexander Mackenzie'nin seyir defterlerinden birinde Hudson Bay Kürk Şirketi tarafından bu amaçla iki keşif seferi düzenlendiğini okuruz. Bunlardan biri 1758'de, diğeri 1749'da yapılmıştır. İkisinin de tamamen başarısız olduğu söylenmekte ve bu yolculuklara ait bir belge bulunmamaktadır. Kaptan Carver yolculuğuna 1763'te, Kanada'nın İngiltere tarafından ele geçirilmesinden kısa süre sonra başladı. Niyeti ülkeyi kırk üçüncü ve kırk altıncı kuzey enlemleri arasından geçip Pasifik sahillerine ulaşmaktı. Hedefi kıtanın en geniş kesimindeki genişliğini ölçmek ve hükümetin batı sahilinde bir yerde kuracağı bir kuzey batı geçidinin keşfini ya da Hudson Körfezi'yle Pasifik Okyanusu arasındaki iletişimi kolaylaştıracak bir ileri karakol için uygun bir yer saptamaktı. O sırada Oregon olarak adlandırılan Columbia ırmağının, Annian Boğazı civarında bir yerden denize döküldüğünü farz etmişti. İleri karakolun buraya kurulmasını beklemişti. Ayrıca bu yöredeki bir yerleşim merkezinin yeni ticari kaynakları açığa çıkaracağını ve Çin ile İngiltere'nin Doğu Hint Adaları'ndaki sömürgeleriyle kurulacak bir ticaret yolunun Ümit Burnu'ndan geçen eski yoldan daha kısa olacağını düşünmüştü. Ancak dağları aşmaya çalışırken yolunu şaşırdı.

Kuzey Amerika'daki bir sonraki önemli keşif seferi Bamuel Hearne tarafından düzenlendi. Hearne 1769-72 seneleri arasında bakır madenleri bulmak amacıyla Hudson Körfezi'ndeki Prince of Wales Kalesi'nden yola çıkıp kuzeybatı yönünde Kuzey Buz Denizi kıyılarına dek ilerledi.

Elimizdeki kayıtlara göre, Kaptan Carver bundan sonra ikinci bir girişimde bulundu. 1774'te yaya olarak çıkılan bu keşif seferinde kendisine bir Parlamento üyesi ve oldukça zengin biri olan Richard Whitworth eşlik etti. Bu girişimden bahsetmemizin tek sebebi oldukça geniş bir boyutta tasarlanmış olması. Çünkü asla gerçekleştirilemedi. Bu zevat yanlarına elli altmış adam, usta işçiler ve denizciler alıp bunlarla birlikte dağlarda Oregon'un kaynağını arayacak, sonra da bu nehrin üstünde, Annian Boğazı'ndaki ağzına dek seyahat edecekti. Burada bir kale inşa edilecek ve keşifleri sürdürmek için gemiler yapılacaktı. Bu girişim Amerikan devriminin başlamasıyla durduruldu.

1775'e kadar Kanadalı misyonerler Saskatchawine Nehri'nin 53. kuzey enlemi ve 102. batı boylamındaki kuzey ve batı kıyılarında kürk ticareti yapmaktaydı. 1776'nın başlarında da Bay Joseph Frobisher bu yönde 55. K. ve 103. B.ya kadar gitti.

1778'de Bay Peter Bond dört kanoyla Elk Nehri'ne açılıp nehrin Hills Gölü'yle birleştiği yerin elli kilometre güneyine dek ilerledi.

Şimdi kıtayı okyanustan okyanusa kat etme yönündeki bir başka girişimden bahsetmeliyiz, ki daha en başından başarısızlığa uğramıştı. Bu girişimin yapıldığı pek bilinmez. Sadece Bay Jefferson tarafından, üstünkörü bir şekilde bahsedilir. Bay J., Ledyard'ın Paris'te kendisini çağırdığını ve ona Kaptan Cook'la birlikte yaptığı başarılı yolculuktan sonra yeni bir girişimde bulunmaya can attığını söylediğini belirtir Bay J. ona kara yoluyla Kamschatka'ya gitmesini, Rus gemilerinden biriyle Nootka Boğazı'nı geçmesini, Missouri enlemine inmesini ve sonra o bölgeden geçerek bu nehrin üstünden Birleşik Devletlere varmasını önermiştir. Ledyard Rus Hükümeti'nden izin alabilirse bu tavsiyeye uyacağını söyler. Bay Jefferson bu izni almayı başarır ve

gezgin Paris'ten yola çıkıp St. Petersburg'a varır, ama İmparatoriçe kışı Moskova'da geçirmek üzere Petersburg'dan ayrılmıştır. Mali durumu bu kentte uzun süre kalmasına elverişli olmayan Ledyard, bakanlardan birinden aldığı pasaportla yoluna devam eder. Kamschatka'ya üç yüz yirmi kilometre kala bir Rus subayı tarafından durdurulur; İmparatoriçe fikrini değiştirmiştir ve şimdi daha fazla ilerlemesini yasaklamaktadır. Ledyard bir kapalı at arabasına konulduktan sonra araba Polonya'ya varana dek gece gündüz, hiç durmadan yol alır. Ledyard burada serbest bırakılır. Bay Jefferson Ledyard'ın girişiminden bahsederken yanılgıya düşüp onun "kuzey kıtamızın batısını keşfetmeye soyunan *ilk* girişimci" olduğunu söyler.

Daha sonraki önemli girişim Sir Alexander Mackenzie'ninkiydi. Bu oldukça dikkat çekici girişim 1789 senesinde gerçekleşti. Montreal'den yola çıkan Mackenzie, Utawas Nehri'ni, Nipissing Gölü'nü, Huron Gölü'nü geçti, Superior Gölü'nün kuzey kıyısından, bugün Grand Portage olarak adlandırılan yerden ilerleyip Black Bear, Primo ve Buffalo Göllerini geçerek kuzeydoğu ile güneybatı arasındaki yüksek bir dağ silsilesine ulaştı. Sonra Elk Nehri boyunca ilerleyip Hills Gölü'ne vardı. Sonra Slave Nehri boyunca ilerleyerek Slave Gölü'ne ulaştı, bu gölün kuzey kıyısından Mackenzie Nehri'ne geçti ve son olarak buradan Kuzey Kutup Denizi'ne çıktı. Bu çok uzun yolculuk boyunca sayısız tehlike yaşadı ve en çetin güçlüklere katlandı. Mackenzie Nehri boyunca, bu nehrin ağzına yaptığı yolculuğun tamamı boyunca Rocky Dağlarının doğu eteklerinin dibinden geçti, ama bu sınırı asla aşmadı. Ancak 1793'te Montreal'den yola çıktı ve ilk yolculuğunun rotasını Unjigah ya da Peace Nehri'nin ağzına kadar takip ettikten sonra batıya döndü, bu nehri takip etti ve 56. enlemde Rocky Dağlarından geçti. Sonra güneye dönüp karşısına

bir nehir çıkana kadar ilerledi. Bu nehre Salmon (şimdiki Frazer) adını verdi ve bunu takip ederek en sonunda Pasifiğe, yaklaşık 40. kuzey enleminde ulaştı.

Kaptan Lewis ile Kaptan Clarke'ın dikkate değer keşif seferi 1804-6 seneleri arasında sürdü. Ticari merkezler tesis etmek üzere Kızılderili kabileleriyle yapılan yasanın geçerlilik süresi 1803'te sona ermek üzereydi ve Bay Jefferson 18 Ocak'ta Millet Meclisi'ne gizli bir mektup sunarak bu yasa üstünde bazı değişiklikler (Missouri'deki Kızılderilileri de kapsayacak şekilde) yapılmasını teklif etmişti. Hazırlık olmak üzere de Missouri'yi kaynağına dek takip edecek, Rocky Dağlarını geçecek ve bu bölgeyle Pasifik Okyanusu arasındaki en iyi su yolunu bulacak bir ekip oluşturulmasını öneriyordu Bay Jefferson. Bu tasarısı tamamen gerçekleştirildi. Kaptan Lewis Columbia Nehri'nin üst kısımlarını araştırıp (ama Bay Irving'in söylediği gibi "keşfetmeyip") bu nehri sonuna dek takip etti. Columbia'nın kaynak sularına 1793'te Mackenzie tarafından gidilmişti.

Lewis ile Clarke Missouri'yi keşfederken Binbaşı Zebulon M. Pike Mississippi boyunca ilerlemekteydi. Bu nehri Itasca Gölü'ndeki kaynağına dek izlemeyi başardı. Geri dönüş yolculuğu sırasında, 1805-7 yılları arasında hükümetin emriyle Mississippi'nin batısına ilerleyip Arkansas'ın kaynak sularına (40. enlemde, Rocky Dağlarının ardında) ulaştı, Osage ve Kanzas nehirlerini geçip Platte'nin kaynağına vardı.

1810'da Bay David Thompson, (North-West Kürk Şirketi'nin ortaklarından biriydi) güçlü bir ekiple kıtayı geçip Pasifiğe ulaşmak için Montreal'den yola çıktı. İzleyecekleri yolun ilk kısmı Mackenzie'nin 1793'te izlediğinin aynısıydı. Hedef Bay John Jacob Astor'un bir tasarımını gerçekleştirmek, yani Columbia ağzında bir ticaret merkezi kurmaktı. Adamlarının çoğu onu dağ-

ların doğu yüzünde terk etti. Ama sonunda sadece sekiz adamla da olsa dağları geçmeyi başardı. Oradan Columbia'nın kuzey dalına ulaştı ve nehir boyunca ilerleyerek Columbia'nın kaynağına daha önce herhangi bir beyaz adamın ulaştığından çok daha yakın bir noktaya dek yaklaştı.

1811'de de Bay Astor'un dikkate değer girişimi gerçekleşti – en azından bölgedeki yolculuğu açısından dikkate değerdi. Bay Irving, bütün okuyucuları bu yolculuğun ayrıntıları konusunda bilgilendirdiğinden ondan kısaca bahsetmemiz yeterli. Bu tasarımdan yukarıda bahsetmiştik. Ekip (Bay Wilson Price'ın idaresinde) Montreal'den, Utawalardan, Nipissing Nehri'nden ve bir dizi küçük göl ve nehirden, Michilimackinac'tan ya da Mackinaw'dan geçti – oradan Green Körfezi'ni, Fox ve Wisconsin nehirlerini geçerek Du Chien Bozkırı'na ulaştı – buradan Missouri boyunca ilerleyerek, Arickara Kızılderililerinin 46. ve 47 Kuzey enlemleri arasında ve nehrin ağzının iki bin üç yüz kilometre yukarısında bulunan bir köyüne vardı – buradan güneybatıya saparak çölü geçti, dağları Platte ve Yellowstone nehirlerinin geçtiği yerden aştı ve Columbia'nın güney dalını takip ederek denize ulaştı. Bu keşif seferinden dönen iki küçük ekip, bölgeyi son derece tehlikeli koşullar altında, olaylı bir yolculukla geçti.

Binbaşı Stephen H. Long'un yaptığı yolculuklar, zaman açısından bir sonraki önemli yolculuklardır. Bu zat 1823'te St. Pete Nehri'nin kaynağına, Winnipeg Gölü'ne, Woods Gölü'ne vs. kadar ilerledi. Kaptan Bonneville ve başkalarının yakın zamanda yaptığı yolculuklardan bahsetmek hâlâ hatırlandıkları için gereksiz. Kaptan B.'in maceraları Bay Irving tarafından oldukça iyi bir şekilde aktarıldı. 1832'de Fort Osage'den geçip Rocky Dağlarını aştı ve bu dağların ardındaki bölgelerde neredeyse üç sene geçirdi. Birleşik Devletler hudutları içinde son yıllarda bilim

adamları ya da maceraperestler tarafından ayak basılmamış pek bir yer yok. Ama bölgemizin kuzeyindeki ve Mackenzie Nehri'nin batısındaki engin ve ıssız kesimlere bilindiği kadarıyla Bay Rodman ile küçük ekibindekiler dışında beyaz insan gitmedi. Rocky Dağlarını *ilk* kimin geçtiği meselesine gelince; şimdiye kadar verdiğimiz bilgilerden bunu başaranın Lewis ile Clarke olmadığı anlaşılacaktır, çünkü Mackenzie bunu 1793'te yapmıştır. Aslında o devasa engelleri ilk aşan Bay Rodman'dir. Kendisi bu dağları 1792'de geçmiştir. Bu yüzden kamunun dikkatini aşağıdaki sıradışı anlatıya çekmemiz boşuna değildir.

[İmza Ed. G. M.]

2. BÖLÜM

Babamın ve iki kız kardeşimin ölümünden sonra Point'teki büyük çiftlikle daha fazla ilgilenmeyip onu yok pahasına Bay Junôt'ya sattım. Missouri boyunca ilerlemeyi sık sık aklımdan geçirirdim; artık bu nehir boyunca bir keşif seferine çıkıp post toplamaya kararlıydım. Bunları *Petite Côte*'da North-West Kürk Şirketi'nin temsilcilerine rahatça satabileceğimden emindim. Mal mülk edinmenin en iyi yolunun bu olduğuna; biraz da girişimciliğimi ve cesaretimi kullanırsam bunu azamileştireceğime inanıyordum. Avcılıktan ve tuzak kurmaktan da hep hoşlanmışımdır; şimdiye kadar iş olarak yapmasam da. Ayrıca ülkemizin batısını keşfetmek için büyük bir istek duyuyordum. Pierre Junôt bana buralardan sık sık bahsederdi. Bana ebelik eden komşumun en büyük oğluydu ve tuhaf tavırlarına, zihninin garip işleyişine karşın yine de dünyanın en iyi ve en cesur insanlarından biriydi; fiziksel gücü pek fazla olmasa da. Kanada kökenliydi ve Kürk Şirketi için bir iki kısa geziye çıkmıştı. Gezilerini anlat-

maktan hoşlanırdı. Babam, Pierre'i çok severdi, ben de ondan çok hoşlanırdım; ve küçük kız kardeşim Jane de ona tutkundu. Eğer Tanrı onu yaşatsaydı eminim evlenirlerdi.

Pierre, babamın ölümünden sonra ne yapacağıma tam olarak karar veremediğimi fark edince nehir boyunca birlikte küçük bir keşif seferine çıkmamızı önerdi ve bu konuda beni ikna etmesi hiç zor olmadı. Missouri'den yukarı doğru olabildiğince ilerlemeye karar verdik. Yolda tuzak kurup avlanacaktık ve ikimiz için de birer servet sayılacak kadar post toplayana dek dönmeyecektik. Babası buna karşı çıkmadı ve ona üç yüz dolar verdi. Sonra aletlerimizi almak ve yolculuk için olabildiğince adam toplamak üzere *Petite Côte*'a gittik.

Petite Côte[12] Missouri'nin kuzey kıyısında, Mississippi ile birleştiği yerin otuz kilometre ötesindeki küçük bir yerleşim yeridir. Bir dizi alçak tepenin eteğinde, nehrin Haziran'da yağmur sularıyla kabardığında erişemeyeceği kadar yukarısındaki bir kaya tabakasının üstünde bulunur. Buranın üst kısmında sadece beş-altı ahşap ev vardır. Ama doğu tarafında küçük bir kilise ve nehre paralel uzanan on beş-yirmi ev bulunur. Sakinleri yüz kişi kadardır. Çoğunlukla Kanada kökenli kreollerdir. Son derece tembeldirler ve etraflarındaki verimli toprağı işlemek için hiçbir girişimde bulunmazlar. Arada sırada biraz bahçecilik yaparlar o kadar. Temelde avcılıkla ve Kızılderililerle yaptıkları post ticaretiyle geçinir, bu derileri North-West şirketinin adamlarına satarlar. Burada yolculuğumuz için kolayca adam ya da teçhizat bulabileceğimizi düşünmüştük. Ama her iki konuda da hayal kırıklığına uğradık. Çünkü burası her iki bakımdan da isteklerimizi karşılamakta ve yolculuğumuzu güvenli ve verimli kılmakta yetersizdi.

Kızılderili kabileleriyle dolu bir bölgenin içinden geçmeye karar vermiştik ve bu kabileler hakkında belirsiz söylentiler dışın-

da hiçbir şey bilmiyorduk; oysa vahşi ve hain olduklarına inanmak için pek çok sebebimiz vardı. Bu yüzden yanımıza bol silah, cephane ve adam almamız kesinlikle şarttı. Yolculuğumuzdan kâr sağlayacaksak topladığımız şeyleri geri götürmekte kullanacağımız kanolarımızın da olması şarttı. *Petite Côte*'a ilk vardığımızda Mart'ın ortasıydı. Mayıs'ın sonuna kadar hazırlanamadık. Iki kez nehrin aşağısına, Point'e inip adam ve teçhizat aramak zorunda kaldık. Bunlar bize epey pahalıya mal oldu. Zaruri pek çok şeyi bulamayacak gibiydik, ama neyse ki Pierre Mississippi boyunca yapılan bir yolculuktan dönen bir ekiple karşılaştı da bunlar en iyi adamlarından altısını ve bir kanoyu bize verdiler. Aynı zamanda erzak ve cephane fazlalarının çoğunu da sattılar.

Tam zamanında gelen bu yardım sayesinde Haziran'dan önce yola çıkmaya hazır hale gelebildik. 1791 yılı, Haziran ayının üçünde *Petite Côte*'daki arkadaşlarımıza veda edip keşif seferimize çıktık. Grubumuz on beş kişiden oluşuyordu. Bunlardan beşi *Petite Côte*'lu Kanadalılardı ve hepsi de nehrin yukarısında kısa gezilere katılmıştı. Iyi kayıkçılar, hele iş Fransızca şarkılar söylemeye ve içki içmeye geldiğinde mükemmel yol arkadaşlarıydılar. Çok fazla içiyorlardı, ama iş yapamayacak kadar sarhoş oldukları çok enderdi. Keyifleri her zaman yerindeydi ve çalışmaya hazırdılar. Ama iyi avcı olmadıklarını düşünüyordum ve dövüşme konusunda da güvenilmez olduklarını kısa sürede anladım. Nehrin ilk sekiz yüz-bin kilometresi boyunca (tabiî o kadar ilerleyebilirsek) bu beş Kanadalıdan ikisi çevirmen olarak görev yapacaktı. Sonra gerek duyarsak çevirmen olarak Kızılderilileri kullanmayı düşünüyorduk. Ama Kızılderililerle olabildiğince az görüşmek istiyor, onlarla böylesine küçük bir ekiple ticaret yapma riskine girmektense kendimiz tuzak kurmayı yeğli-

yorduk. Her zaman son derece ihtiyatla ilerliyor, kendimizi sadece bundan kaçınamadığımızda açığa çıkarıyorduk.

Pierre'in geri dönen Mississippi teknesinden aldığı altı adam Kanadalılardan olabildiğince farklıydı. Beşi kardeşti; soyadları Greeley idi (John, Robert, Meredith, Frank ve Poindexter). Bu beş kardeşten daha cesur ve iyi adam bulamazdık doğrusu. John Greeley kardeşlerin en büyüğü ve en sağlam yapılı olanıydı. Kentucky'nin en güçlü adamı ve en iyi atıcısı olmakla nam salmıştı. Bir seksen boyundaydı; omuzları son derece geniş, kolları bacakları uzun, eklemleri iri ve güçlüydü. Çok kuvvetli adamların çoğu gibi o da son derece yumuşak başlıydı ve hepimiz tarafından seviliyordu. Diğer dört kardeş de güçlü ve sağlam yapılı adamlardı, ama John ile kıyaslanamazlardı. Poindexter onun kadar uzun boylu, ama çok sıskaydı ve son derece vahşi bir görünüşe sahipti. Ama tıpkı ağabeyi gibi o da barışçıl bir yapıdaydı. Hepsi de av konusunda deneyimli iyi atıcılardı. Pierre'in bizimle gelme teklifini seve seve kabul etmişlerdi. Onlarla bir anlaşma yapmıştık. Girişimin kârından Pierre ve benle eşit pay alacaklardı – yani kârı üçe bölecektik; birini ben, birini Pierre alacak, bir parçayı da beş kardeş bölüşecekti.

Geri dönen tekneden aramıza katılan altıncı adam da iyi bir elemandı. Adı Alexander Wormley idi. Virginiali'ydı ve tuhaf yanları olan bir adamdı. Eskiden vaizlik yapmış ve sonra kendini peygamber sanıp bölgede uzun saç ve sakalla, çıplak ayakla dolaşarak karşısına çıkan herkese uzun vaazlar vermişti. Bu sanrısı şimdi başka bir kanala yönelmişti. Yörenin bir yerinde altın madenleri bulmaktan başka bir şey düşünmüyordu. Bu konuda tamamen bir deli gibiydi. Ama diğer tüm konularda son derece aklı başında ve hatta zekiydi. İyi bir kayıkçı, iyi bir avcı ve cesur, güçlü kuvvetli ve hızlı yürüyebilen bir adamdı. Hevesli ka-

rakteri yüzünden bu adama çok güveniyordum. Sonunda görüleceği gibi bu konuda yanılmadım.

Diğer iki adamımız Pierre Junôt'ya ait Toby isminde bir zenci ile Mill's Point'in yanındaki ormanda bulduğumuz, keşif seferimizden bahseder bahsetmez bize katılan bir yabancıydı. Adı Andrew Thornton'du. Virginialı'ydı ve kanımca mükemmel bir aileden, eyaletin kuzeyindeki Thorntonlardan geliyordu. Üç yıldır Virginia'dan uzaktaydı. Bölgenin batısını, yanında sadece iri bir Newfoundland köpeğiyle gezip durmuştu. Post toplamamıştı; gezip macera yaşamaktan başka bir amacı yok gibiydi. Geceleri kamp ateşinin çevresinde otururken maceralarını ve kır yaşamının zorluklarını anlatarak eğlendirirdi bizi. Öyle bir içtenlikle anlatırdı ki doğruluklarından şüphe duymazdık bu maceraların; oysa çoğu oldukça sıradışı olaylardı. Daha sonraki deneyimlerimizden yalnız gezen avcının katlandığı tehlike ve güçlüklerin pek abartılamayacağını ve asıl meselenin onları dinleyiciye iyi aktarabilmek olduğunu öğrendik. Thornton'u görür görmez çok sevdim.

Toby'den sadece birkaç sözcükle bahsettim, oysa kesinlikle ekibimizin en önemsiz adamı değildi. Yaşlı Bay Junôt'nun ailesinde çok uzun yıllar bulunmuş ve sadık bir zenci olduğunu kanıtlamıştı. Bizimki gibi bir keşif seferine çıkmak için çok yaşlıydı; ama Pierre onu geride bırakmak istemiyordu. Ancak sağlam yapılı bir adamdı ve hâlâ epey dayanıklıydı. Pierre fiziksel güç açısından ekibimizin en zayıf adamı olsa gerekti, ama büyük bir sağduyuya sahipti ve hiçbir şeyden yılmazdı. Tavırları bazen ölçüsüz ve kabaydı. Bu sık sık tartışmalara girmesine yol açıyordu ve bir iki kez keşif seferimizin başarısını ciddi ölçüde tehlikeye attı. Ama gerçek bir dosttu ve bu açıdan onu paha biçilmez değerde görüyorum.

Böylece *Petite Côte*'dan ayrılırken ekibimizde bulunanları kısaca tanıtmış oldum[11] Kendimizi ve teçhizatlarımızı taşımak, ayrıca edinebileceğimiz derileri eve götürmek için iki büyük kayığımız vardı. Bunların küçüğü huş kabuğundan yapılmış, ladin kökünden iplerle bağlanmış, bağlantı yerleri çam sakızıyla kaplanmıştı ve altı kişinin rahatlıkla taşıyabileceği kadar hafifti. Altı metre uzunluğundaydı ve dört ila on iki kürekle yüzdürülebiliyordu. Borda tirizine kadar doldurulduğunda suya kırk beş, boşken ise sadece yirmi beş santim kadar batıyordu. Diğeri *Petite Côte*'da bizim yaptığımız bir tekneydi. Dokuz metre uzunluğundaydı ve borda tirizine kadar doldurulduğunda suya altmış santim batıyordu. Altı metre uzunluğunda bir güvertesi vardı. Burada sağlam kapılı küçük bir kamara bulunmaktaydı. Tekne epey geniş olduğundan bu kamaraya hepimiz doluşabilirdik. Kamaranın duvarları arasına üstüpü döşenmişti; çift katlı meşeden yapıldığından kurşun geçirmezdi. Çeşitli yerlerine küçük delikler açmıştık, saldırıya uğrarsak hem bunlardan ateş açabilelim, hem de düşmanın hareketlerini gözlemleyebilelim diye. Bu delikler aynı zamanda kapıyı kapadığımızda hava ve ışık almamızı da sağlıyordu. Onları gerektiğinde tıkayacak tapalarımız da vardı. Geri kalan üç metre açıktı ve burada altı kürek kullanabilirdik. Ama temelde sırık kullanıyorduk. Yelkeni kolayca açılıp kapanan küçük bir direğimiz de vardı. Pruvadan yaklaşık iki metre ötedeydi. Rüzgâr elverişli olduğunda bunun üstünde büyük bir dörtkenar yelken açıyorduk.

Pruvanın altındaki bir bölmeye on varil barut ve gerekli gördüğümüz ölçüde saçma koymuştuk. Saçmaların onda birini fişeklere doldurup hazır etmiştik. Ayrıca buraya tekerlekli küçük bir pirinç topu da, fazla yer kaplamasın diye parçalarına ayırarak yerleştirmiştik. Keşif seferimiz sırasında böyle bir savunma

silahının işimize yarayabileceğini düşünüyorduk. Bu top iki yıl önce Missouri'ye İspanyollar tarafından getirilen üç toptan biriydi. *Petite Côte*'un birkaç kilometre yukarısında bir kanonun devrilmesi sonucu düşerek kaybolmuştu. Kanonun devrildiği yer oldukça sığdı ve bir Kızılderili topun yerini keşfetmiş, yardım alarak onu yerleşim merkezine götürmüş ve orada beş litre viski karşılığında satmıştı. Bunun üzerine *Petite Côte* sakinleri gidip diğer iki topu da bulmuşlardı. Oldukça küçük toplardı, ama iyi metalden yapılmaydılar ve işçilikleri iyiydi. Üstlerine bazı Fransız topları gibi yılanlar oyulmuştu. Toplarla birlikte elli demir gülle bulunmuştu. Bunları satın aldık. Bu topu nasıl ele geçirdiğimizi anlatmamın sebebi daha sonra da görüleceği gibi keşif seferimiz sırasınca bazen önemli rol oynamış olması. Onun yanı sıra on beş yedek tüfeğimiz vardı. Bunları bir kutuya koyup diğer ağır teçhizatın yanına yerleştirmiştik. Nehirdeki kırık dallar yüzünden ağırlığı bu kısma vermiştik, pruva tarafı iyice suya batsın diye. Bu en iyi yöntemdir.

Başka teçhizat açısından da yeterince donanımlıydık. Her adamda küçük bir el baltası, bıçak, tüfek ve cephane vardı. Her kayıkta bir kamp kazanı, üç iri balta, bir çekme halatı, gerektiğinde teçhizatın üstünü örtmek için iki yağlı örtü ve su boşaltmak için iki iri sünger bulunmaktaydı. Kanoda ayrıca küçük bir direk ve yelken (bundan bahsetmedim), ayrıca tamirat yapmak için bir miktar zamk, huş kabuğu ve ağaç kökü bulunmaktaydı. Ayrıca Kızılderililerin ilgisini çekecek mallar da bulunduruyorduk. Bunları yanımıza almakta fayda görmüş, Mississippi teknesinden satın almıştık. Amacımız Kızılderililerle alışveriş yapmak değildi; ama bu mallar bize oldukça ucuz bir fiyata teklif edilmişti ve işimize yarayabileceklerini düşünmüştük. İpekli ve pamuklu mendillerden; ip, halat ve kınnaplardan; şapkalardan,

ayakkabılardan ve külotlu çoraplardan; küçük bıçaklardan ve hırdavattan; patiskadan ve pamuklu bezden; Manchester mallarından; tütünden; işlemeli battaniyelerden; cam oyuncaklardan ve boncuklardan vs. oluşuyordu. Bütün bunları küçük paketlere bölmüştük. Her adam bu paketlerden üçünü taşıyordu. Erzak da kolayca taşınacak şekilde paketlenmiş, kayıklara bölüştürülmüştü. Yanımızda toplam yüz kilo domuz eti, üç yüz kilo peksimet ve üç yüz kilo da kurutulmuş sığır eti vardı. Kurutulmuş eti *Petite Côte*'da, Kanadalıların tavsiyesiyle hazırlamıştık. North-West Kürk Şirketi'nin bütün uzun yolculuklarda, avların yeterli olmayacağından korkulduğunda bu çareye başvurduğunu söylemişlerdi. Bunun hazırlanış şekli son derece tuhaftır. Büyükbaş hayvanların etinin yağsız kısımları ince dilimler halinde kesilir ve hafif bir ateşin üstündeki tahta bir ızgaraya konulur ya da güneşte (bizim yaptığımız gibi) veya bazen ayazda bırakılır. Bu şekilde yeterince kuruyunca iki ağır taş parçasının arasında ezilir. Böylece yıllarca dayanacak hale gelir. Ancak fazla miktarda bir arada tutulursa baharda buzların çözülmesiyle fermantasyona uğrar ve yeterince havalandırılmazsa kısa sürede çürür. İç yağı da kuyruk yağıyla birlikte eritilir ve kaynamış halde dövülmüş etle, yarı yarıya karıştırılır. Sonra torbalara konulur ve artık daha fazla pişirilmeden yenmeye hazırdır. Tadı, tuz ve sebze olmadan da epey güzeldir. En iyi kurutulmuş et yemeği ilik ve kuru böğürtlen eklenmesiyle yapılır ve yörenin başlıca yemeklerinden biridir.[14] Viskimizi yirmi beşer litrelik damacanalara koymuştuk. Yanımızda bunlardan yirmi tane almıştık. Yani toplam beş yüz litre viskimiz vardı.

Her şeyi yükledikten sonra, Thornton'un köpeği de dahil olmak üzere tekneye çıktığımızda büyük kamara dışında boş yer kalmadığını gördük. Buraya teçhizat koymak istememiştik, çün-

kü kötü havalarda uyuyacak yer olarak kullanmayı tasarlıyorduk. Burada silah ve cephane, birkaç ayı kapanı ve ayı postundan bir halı dışında bir şey yoktu. Kalabalık olmamız bizi her halükârda başvurmamız gereken bir çareye itti. Dört avcıyı ekipten ayırdık. Bunlar nehir boyunca ilerleyip hem avlanacak, hem de öncü vazifesini görüp yaklaşan Kızılderililere karşı bizi uyaracaklardı. Bu amaçla iki iyi at satın aldık. Bunlardan birini güney kıyısından ilerleyecek olan Robert ve Meredith Greeley'e, diğeriniyse kuzey kıyısından ilerleyecek olan Frank ve Poindexter Greeley'e verdik. Atlar sayesinde vurdukları hayvanları getirebilirlerdi.

Bu teknelerimizdeki durumu epey rahatlattı ve sayımızı on bire indirdi. Küçük teknede *Petite Côte*lu iki adam, Toby ve Pierre Junôt vardı. Büyüğünde Peygamber (ona bu lakabı takmıştık) yani Alexander Wormley, John Greeley, Andrew Thornton, *Petite Côte*lu üç adam ve ben, bir de Thornton'un köpeği vardı.

Bazen kürekle yol aldığımız oluyordu, ama genelde değil. Çoğunlukla kıyıdaki ağaç dallarına tutunup çekerek ilerliyorduk. Veya arazi müsaitse çekme halatı kullanıyorduk, ki bu en kolay yoldur. Bazılarımız karadan çekerken diğerleri de teknede kalıp sırıklarla kıyıdan uzak tutuyordu. Sırıkları çoğunlukla birlikte kullanıyorduk. Kanadalılar hem bu sırık yönteminde (suyun dibi fazla çamurlu ya da bataklık ve derinliği fazla olmadığında oldukça işe yarıyor), hem de kürekçilikte uzmanlar. Uzun, demir uçlu, sert ve hafif sırıklar kullanıyorlar Bunlarla teknenin pruvasına gidiyorlar. Her iki tarafta eşit sayıda adam duruyor. Sonra yüzlerini kıç tarafına çevirip sırıkları nehrin dibine kadar daldırıyorlar. Böylece sağlam bir dayanak bulduktan sonra sırıkların ucunu bir yastıkla korunan omuzlarına dayıyor ve bu şekilde teknenin kenarı boyunca yürüyerek itiyor ve onun büyük bir hızla ilerlemesini sağlıyorlar. Sırıkları kullanırken dümenciye

gerek yok. Çünkü sırıklar tekneyi mükemmel bir hassasiyetle yönlendiriyor.

Bu farklı ilerleme yöntemleriyle, bazen de zorunluluklar yüzünden, hızlı akıntılarda ya da sığ sularda teknelerimizi ellerimizle çekmek zorunda kalarak, Missouri Nehri boyunca ilerleyerek maceralı yolculuğumuza başladık. Keşif seferinin ana hedefi değerli post temin etmekti; bunu olabildiğince dikkat çekmeden ve Kızılderililerle doğrudan ticari ilişkiye girmeden yapacak, avlanma ve tuzak kurma yöntemleriyle başaracaktık. Kızılderililerin genelde hain bir ırk olduğunu, bizimki gibi küçük bir ekibin onlarla ilişkiye geçmesinin güvenli olmayacağını uzun süre önce öğrenmiştik. Tasarladığımız rotada daha önce avlanan kürkler kunduz, samur, sansar, vaşak, vizon, misk sıçanı, ayı, tilki, porsuk, rakun, kurt, bufalo, geyik ve elk kürklerini içeriyordu. Ama biz kendimizi pahalı olan türlerle sınırlamaya karar verdik.

Petite Côte'dan yola çıktığımız sabah yaşadığım en güzel ve mükemmel sabahlardan biriydi. Bütün ekip müthiş bir şamata koparıyordu. Yaz henüz başlamamıştı, tatlı sert rüzgâr baharın tüm hoşluğu, tüm yumuşaklığıyla esiyordu. Güneş parlaktı, ama fazla ısı yaymıyordu. Nehirdeki buzlar çözülmüştü ve oldukça yoğun olan akıntı Missouri'nin sığ kesimlerinin kıyının görüntüsünü bozan bütün o bataklık alüvyonlarını gözlerden gizliyordu. Şimdi nehrin son derece görkemli bir görünüşü vardı. Bir tarafta söğüt ve kavakların arasından geçiyor, diğer taraftaysa dik kayaların üstünden aşıyordu. Nehrin yukarısına bakarken (batı yönünde uzanıyor, suları epey uzakta gökyüzüyle birleşir gibi görünüyordu) bu suların muhtemelen içinden geçtiği bölgenin enginliği üstüne düşünüyordum. Bu bölge henüz beyaz adam tarafından bilinmiyordu ve belki de Tanrı'nın görkemli eserleriyle

doluydu. Ruhumda ilk kez böylesine büyük bir heyecan hissediyordum. İçimden kendi kendime bu soylu nehir boyunca daha önce hiçbir gezginin gitmediği kadar ilerlemeye, ufak tefek güçlüklerden yılmamaya karar verdim. O anda insanüstü bir enerjiye sahip gibiydim. Hayvani güdülerim öyle keskinleşmişti ki teknenin dar güvertesinde içim içime sığmıyordu. Kıyıdaki Greeleylerle birlikte olmak istiyordum. Böylece içimdeki hisleri rahatça açığa vurabilecek, koşup zıplayabilecektim. Thornton da bu hislerimi güçlü bir şekilde paylaşıyor, keşif seferimize duyduğu derin ilgiyi ve etrafımızdaki güzel manzaraya olan hayranlığını saklamıyordu. Yaşamımda ilk kez rahatça, yanlış anlaşılma korkusu olmadan konuşacağım bir arkadaşa güçlü bir ihtiyaç duydum. Bütün akrabalarımı bir anda kaybetmem beni üzmüş, ama depresyona sokmamıştı. Ruhum doğanın yabanıl sahneleri üstüne düşünerek avunmak istiyordu. Bu sahnelerin ve doğurdukları düşüncelerin tadına ise aynı hisleri paylaşmayan biri olmadan tamamen varılamayacağını anlamıştım. Thornton alay edilme korkusu olmadan, tamamen içimi açabileceğim biriydi. Onun da benim kadar duygulanmış olduğunu biliyordum. Yaşamımda ne daha önce, ne daha sonra doğa manzaraları hakkındaki fikirleri benimkine o kadar uyan başka biriyle karşılaşmadım. Sadece bu bile dost olarak ona bağlanmam için yeterliydi. Tüm keşif seferi boyunca birbirimize kardeş kadar yakındık. Ona danışmadan hiçbir şey yapmıyordum. Pierre de arkadaşımdı, ama aramızda karşılıklı bir düşünce bağı – insani bağların en güçlüsü yoktu. Duyarlı biri olsa da yapısı benim yoğun coşkumu kavrayamayacak kadar değişkendi.

Gece çökerken nehrin güney tarafındaki büyük bir mağaranın ağzının önünden geçerken biraz zorluk çekmemizi saymazsak yolculuğumuzun ilk günü olaysız geçti. Bu mağaranın son dere-

ce iç karartıcı bir görünüşü vardı. Nehrin biraz üzerine uzanan altmış metrelik sarp bir kayalığın dibindeydi. Mağaranın uzunluğunu seçemiyorduk, ama beş metre derinliğinde ve en az on beş metre genişliğindeydi[15] Irmak önünden büyük bir hızla akıyordu. Buradaki kayaların yapısı yüzünden tekneyi çekemediğimiz için yanından geçerken büyük çaba harcamak zorunda kaldık. Sonunda bir adam dışında hepimiz büyük tekneye binip bunu halletmeyi başardık. Bu adam küçük teknede kaldı ve onu mağaranın biraz arkasına demirledi. Sonra hep birlikte kürek çekerek büyük tekneyi bu zorlu boğazdan geçirdik. Yeterince ilerleyince bir halatı küçük tekneye bağlayıp onu çektik. Gün boyunca Bonhomme ve Osage Femme nehirlerinin, iki küçük derenin ve pek çok küçük adanın yanından geçtik. Yaklaşık kırk kilometre yol kat ettik, önden gelen rüzgâra karşın. Gece kuzey kıyısında, *Diable* denen bir ivintinin yanında kamp kurduk.

Dört Haziran. Bu sabah Frank ve Poindexter Greeley semiz bir erkek geyikle geldiler kampımıza. Kahvaltıda hepimiz büyük bir neşeyle bunu yedik. Daha sonra da canlılıkla yola koyulduk. Diable ivintisinde akıntı güneydeki birtakım kayalara müthiş bir güçle çarpar ve nehrin bu kısmında ilerlemeyi güçleştirir. Bundan biraz ötede birkaç bataklık kesimle karşılaştık ve bunlar bize epey sorun yaşattı. Nehrin bu kısmında kıyılar sürekli aşındığından ırmağın yatağı zamanla epey değişiyor olsa gerek. Sekizde doğudan esen taze bir rüzgârla hızla ilerlemeye başladık. Bu sayede gece olduğunda elli kilometre, hatta daha fazla yol kat etmiştik. Kuzeyde Du Bois nehrini, Charité[16] adlı bir dereyi ve pek çok küçük adayı geçtik. Gece olup da bir grup kavak ağacının altına geldiğimizde nehir hızla yükselmekteydi. Yakınlarda kamp yapabileceğimiz başka yer yoktu. Hava çok güzeldi ve ben uyuyamayacak kadar heyecanlıydım. Böylece Thornton'dan ba-

na eşlik etmesini isteyerek gezintiye çıktım ve sabaha kadar dönmedim. Ekibimizin geri kalanı ilk kez kamarada yattı ve burasının beş altı, hatta daha fazla kişi için oldukça rahat olduğunu gördüler. Geceleyin tepeden, güverteden gelen tuhaf bir ses duymuş, ama bunun nereden kaynaklandığını anlayamamışlardı. Bazıları dışarı fırladığında sesi çıkaran her neyse kaybolmuştu. Sesin tarifinden bunun bir Kızılderili köpeği olduğu sonucuna vardım. Taze yiyeceğimizin (dünkü erkek geyiğin) kokusunu almış, bir parça kapmaya çalışmıştı. Bundan kesinlikle eminim; ama bu olay geceleri düzenli bir nöbetçi koymamanın ne kadar büyük bir risk olduğunu gösterdi ve bundan böyle nöbet tutmayı kararlaştırdık.

[Yolculuğunun ilk iki gününde yaşadıkları olayları Bay Rodman'in kendi sözleriyle aktardıktan sonra, Missouri boyunca ilerleyip 10 Ağustos'ta Platte'nin ağzına varana kadarki kısmı atlıyoruz. Nehrin bu bölümünün nitelikleri öyle iyi bilinmektedir ve öyle çok tasvir edilmiştir ki, daha fazla anlatmak gereksizdir. Ayrıca günlüğün bu kısmında bölgenin doğal yapısının tasvirinden ve sıradan tekne ve av olaylarından başka pek bir şey anlatılmaz. Grup tuzak kurmak için pek çok kez durur, ama pek başarılı olamaz. Sonunda post toplamak için düzenli girişimlerde bulunmadan önce bölgenin içlerine doğru ilerlemeye karar verirler. Atladığımız iki ay içinde sadece iki dikkat çekici olay kaydedilmiştir. Bunlardan biri bir Kanadalının, Jacquez Lauzanne'nin bir çıngıraklı yılanın ısırmasıyla ölüşü, diğeri de eyalet âmirinin emriyle ekibi durdurup geri döndürmek üzerine gönderilen bir İspanyol heyetiyle karşılaşılmasıdır. Ancak görevli subay keşif seferiyle öyle ilgilenir ve Bay Rodman'den öyle hoşlanır ki gezginlerin yola devam etmelerine izin verilir. Teknelerin çevresinde arada sırada pek çok küçük Osage ve Kanzas Kı-

zılderili gruplarının gezindiği olmuş, ancak bunlar düşmanca tavırlar sergilememişlerdir. Bu yüzden şimdi gezginlerimizi Platte nehrinin ağzında, 10 Ağustos 1791'de bırakıyoruz. Şimdi ekibin sayısı on dörde inmiş durumdadır.]

3. BÖLÜM

[Gezginlerimiz Platte nehrinin ağzına vardıktan sonra üç gün kamp kurarlar. Bu süre boyunca teçhizatlarını ve erzaklarını kurutup havalandırmakla, yeni kürek ve sırıklar yapmakla, epey hasar görmüş olan huş kanoyu onarmakla meşgul olurlar. Avcılar epey av getirir ve tekneler bunlarla tıka basa dolar. Bölge geyik, hindi ve semiz orman tavuğu kaynamaktadır. Ekip çeşitli balık türlerinin de tadına bakmış ve nehir kıyılarının biraz ötesinde nefis bir tür yaban üzümü bulmuştur. İki haftadır Kızılderili görmemişlerdir, çünkü av mevsimidir ve hiç şüphesiz Kızılderililer bozkırlarda bufalo avlamaktadırlar. Gezginler işlerini bitirdikten sonra kamplarını toplayıp Missouri boyunca ilerlemeyi sürdürür. Buradan günlüğe devam ediyoruz.]

14 Ağustos. Güneydoğudan gelen hoş bir esintiyle yola koyulduk. Nehrin orta kısımında akıntı son derece güçlü; biz de güney kıyısından ve akıntının yarattığı anaforun avantajını da kullanarak büyük bir hızla ilerledik. Öğle vakti durup güneybatı kıyısındaki son derece ilgi çekici birtakım tümsekleri inceledik. Bu noktada arazi küçülmüş, üç yüz dönüm kadar kalmış gibidir. Civardaki büyük bir göl, toprağı aşındırmış olsa gerek. Bölge çeşitli şekillerde ve boyutlarda kum ve çamur tepeleriyle doludur. Bunların en yükseği nehre en yakın olanıdır. Bu tepeciklerin doğal mı, yapay mı olduğuna karar veremedim. Toprağın genel görüntüsünden şiddetli su akıntısına maruz kaldığı belli olmasa bunları Kızılderililerin yaptığını düşünürdüm.[17] Toplam otuz ki-

lometre kat etmiş olduğumuzdan günün geri kalanını bu noktada geçirdik.

15 Ağustos. Bugün ön taraftan şiddetli ve oldukça tatsız bir rüzgâr esti. Bu yüzden büyük çaba harcamamıza karşın sadece yirmi beş kilometre kat edebildik. Geceleyin kuzey kıyısındaki bir yarın dibinde kamp kurduk. Bu Nodaway Nehri'ni geride bıraktıktan sonra gördüğümüz ilk uçurumdu. Geceleyin bir sağanak başladı. Greeleyler atlarını getirip kamaraya kapandılar. Robert atıyla nehirden yüzerek güney kıyısına geçti ve Meredith'i kıyıdan aldı. Bu yaptıklarının kolay olduğunu düşünür gibiydi, oysa gece zifiri karanlıktı ve hava oldukça kötüydü. Nehir de epey kabarmıştı. Hepimiz kamarada oturduk, çünkü hava oldukça serindi. Uzun süre uyanık kalıp Thornton'un öykülerini dinledik. Bize Mississippi'de Kızılderililerle yaşadığı maceraları peşpeşe anlattı. İri köpeği söylediği her sözcüğü büyük bir dikkatle dinler gibiydi. Thornton ne zaman inanılmaz bir şey anlatsa büyük bir ciddiyetle ondan şahitlik etmesini istiyordu. "Nep," diyordu, "o zamanı hatırlıyor musun?" – veya "Nep bunun doğru olduğuna yemin edebilir – değil mi Nep?" O zaman hayvan koca dilini çıkarıyor ve iri kafasını aşağı yukarı sallıyordu, sanki "Oh, evet, İncil adına yemin ederim ki her kelimesi doğru." diyordu. Hepimiz köpeğe bu numaranın öğretilmiş olduğunu bilsek de, yine de kendimizi her seferinde kahkahadan kırılmaktan alamıyorduk.

16 Ağustos. Bu sabahın erken saatlerinde bir adanın, yaklaşık on beş metre genişliğindeki bir derenin ve, otuz kilometre ileride, nehrin ortasındaki büyük bir adanın yanından geçtik. Şimdi genellikle kuzeyimizde yüksek bozkırlar ve ağaçlıklı tepeler, güneyimizdeyse kavak ağacı kaplı alçak bir arazi vardı. Nehir kıvrımlar çizerek akıyordu, ama Platte'den önceki kadar sıklıkla de-

gil. Ağaçların sıklığı buralarda daha az; çoğunlukla karaağaç, kavak, ceviz ağacı ve biraz da meşe görülüyor. Neredeyse bütün gün güçlü bir rüzgâr esti ve bunun ve anaforun yardımıyla gece çökmeden kırk kilometre kat etmeyi başardık. Kampımızı güneyde, gür otlarla kaplı ve üstünde epey erik ağacı ve frenküzümü çalısı bulunan bir ovada kurduk. Arkamızda dik bir ormanlık bayır vardı. Bunu çıkınca yaklaşık bir buçuk kilometre boyunca uzanan bir başka ova keşfettik. Bunun ardında benzer bir ormanlık bayır ve onun da ardında bir başka geniş ova vardı. Bu ova göz alabildiğine uzanıyordu. Tam tepemizdeki kayalıklardan dünyanın en güzel manzaralarından birini gördük[18]

17 Ağustos. Bütün gün kampta kalıp çeşitli işlerle meşgul olduk. Thornton'la köpeğini yanıma alıp güneye doğru biraz yürüdüm. Yörenin güzelliği karşısında büyülenmiştim. Bozkırlar, güzellikte Bin Bir Gece Masallarında anlatılan her şeyi geçiyordu. Irmak kollarının kıyılarında öyle çiçekler vardı ki her biri bir sanat eserine benziyordu. Canlı renkleri muhteşem bir şekilde kaynaşmıştı. Yoğun kokuları öyle güzeldi ki neredeyse eziyet ediciydi. Arada sırada, rüzgârda sallanan bir mor, mavi, turuncu ve kızıl çiçekler okyanusunun ortasında yeşil ağaç adalarına rastladığımız oluyordu. Bu adalar son derece görkemli orman meşelerinden oluşmaktaydı. Altlarındaki çimenler en yumuşak kadifeden yeşil bir kaftanı andırıyordu. Dev dallarından genelde nefis olgun meyvelerle yüklü bol miktarda üzüm asması sarkmaktaydı. Uzaktaki Missouri'nin görüntüsü son derece görkemliydi. Nehirdeki adaların pek çoğu tamamen erik çalıları ve diğer çalılarla kaplıydı, bir İngiliz çiçek bahçesindeki gibi aralarından geçen dar, labirentimsi yolların bulunduğu yerler dışında. Bu yollarda elkler ve antiloplar görebiliyorduk. Bu yolları onlar açmıştı şüphesiz. Günbatımında gezintimizden büyük haz almış

olarak kampa geri döndük. Gece ılıktı. Sivrisineklerden son derece rahatsız olduk.

18 Ağustos. Bugün nehrin dar bir kesiminden geçtik. Genişliği yüz seksen metreden fazla değildi. Çoğu yeri kütük ve dal parçalarıyla kaplı bir kanalı vardı. Burada akıntı oldukça hızlıydı. Büyük tekneyi bir kütüğe bindirdik ve içine yarı yarıya dek su dolmasına engel olamadık. Bunun sonucunda durmak ve teçhizatımızı gözden geçirmek zorunda kaldık. Peksimetlerin bir kısmı ıslanmıştı, ama baruta bir şey olmamıştı. Orada bütün gün kaldık. Sadece sekiz kilometre kat etmiştik.

19 Ağustos. Bu sabah erkenden yola çıkıp epey yol aldık. Hava serin ve bulutluydu. Öğle vakti bir sağanak yağdı. Güneyden karışan bir dereyi geçtik. Ağzı tuhaf görünüşlü büyük bir kum adası tarafından neredeyse tamamen gizlenmişti. Bunun yaklaşık yirmi beş kilometre ilerisine gittik. Burada dağlık bölgeler nehrin oldukça gerisinden başlıyor. Aralarında muhtemelen on beş-otuz kilometre var. Kuzeyde epey iyi cins ağaç bulunuyor, ama güneyde bunlardan pek yoktu. Irmağın yakınında güzel çayırlar uzanıyordu. Kıyı boyunca dör-beş farklı türden üzüm topladık. Hepsi de olgundu ve tatları güzeldi. İri ve mor olan bir cinsin tadı mükemmeldi. Avcılar geceleyin nehrin her iki yakasından kampa geldiler. Öyle çok av getirmişlerdi ki bunlarla ne yapacağımızı bilemedik – orman tavukları, hindiler, iki geyik, bir antilop ve kanatlarında siyah çizgiler bulunan epey miktarda sarı kuş. Bu kuşlann tadı lezizdi. Gün boyunca yaklaşık otuz kilometre kat ettik.

20 Ağustos. Nehir bu sabah kum tepecikleri ve diğer engellerle doluydu. Ama şevkle ilerledik ve gece çökmeden önce, son kampımızın elli kilometre kadar ilerisindeki epey geniş bir nehir koluna vardık. Bu nehir kolu kuzeyden geliyor ve ağzının karşı-

sında büyük bir ada var. Bu adada kamp kurduk ve kunduzlara tuzak kurmak için birkaç gün kalmaya karar verdik, çünkü civarda epey kunduz görmüştük. Bu ada dünyanın en güzel yerlerinden biri. İçimde en hoş ve alışılmadık türden duygular uyandırdı. Bütün manzara sanki gerçek değil de çocukken kurduğum düşlerden biri gibiydi. Kıyılar son derece hafif bir eğimle nehre iniyordu. Üstleri parlak yeşil, kısa ve yumuşak otlarla kaplıydı. Bu otlar kıyının biraz ötesinde, akıntının altında da seçilebiliyordu; özellikle de derenin kuzey tarafında, nehre döküldüğü yerde. Muhtemelen yirmi dönümlük adanın çevresi kavak ağaçlarıyla kaplıydı. Gövdelerine meyveleri olgunlaşmış üzüm asmaları sarılmıştı. Kavaklarla asmalar birbiriyle öyle sıkı bir şekilde iç içe geçmişti ki, yaprakların arasından nehri güçlükle seçebiliyorduk. Burada otlar biraz daha uzun ve kalındılar; ortalarından aşağı inen soluk sarı ya da beyaz birer çizgi vardı. Bu otların vanilyayı andıran, ama çok daha güçlü, nefis bir kokusu vardı. Bu koku her yanı sarmıştı. Sıradan İngiliz tatlı otu da hiç şüphesiz aynı türdendir, ama güzellik ve koku açısından bununla kesinlikle boy ölçüşemez. Otların arasına her tarafta son derece parlak sayısız çiçek saçılmıştı. Çoğunun kokusu güzeldi. Mavi, beyaz, parlak sarı, mor, koyu kırmızı, parlak kızıl renkteydiler. Bazılarının lale gibi çizgili yaprakları vardı. Her tarafta küçük kiraz ağacı ve erik çalısı kümeleri bulunmaktaydı. Pek çok dar ve kıvrımlı yol adayı turluyordu. Bunlar elkler ve antiloplar tarafından açılmıştı. Neredeyse tam ortada tatlı ve berrak sulu bir pınar vardı; suyu üstü yosun ve çiçek açmış asmalarla kaplı sarp bir kayalığın arasından akıyordu. Burası bütün olarak bakıldığında insan eliyle yapılmış muhteşem bir çiçek bahçesi gibiydi, ama çok daha güzeldi. Eski kitaplarda okuduğumuz büyülü manzaralara benziyordu. Hepimiz buraya bayıldık ve kam-

pımızı bu güzel yerde, büyük bir neşeyle kurduk.

[Ekip burada bir hafta kalır. Bu süre içinde kuzeydeki komşu araziyi pek çok yönden araştırırlar. Bahsedilen dereden bir miktar kunduz postu sağlarlar. Havalar iyi gider ve gezginlerin o dünyevi cennetten aldıkları hazzı bozan bir şey olmaz. Ancak Bay Rodman hiçbir gerekli önlemi almayı ihmal etmez; her gece, herkes kampta toplanıp eğlenmeye başladığında düzenli olarak nöbetçiler koyar. Burada eşi benzeri görülmemiş şölenler düzenleyip içki âlemleri yaparlar. Kanadalılar şarkı söyleme ve içki içme konusunda dünyanın en iyisi olduklarını kanıtlarlar. Tek yaptıkları yemek pişirmek ve yemek, dans etmek ve avazları çıktığı kadar bağırarak neşeli Fransız şarkıları söylemektir. Gün boyunca kampın işlerini yapma görevi onlara verilmiştir. Ekibin daha akıllı uslu elemanları ise avlanmaya ya da tuzak kurmaya gitmektedir. Bunlardan birinde Bay Rodman kunduzların alışkanlıklarını gözlemlemek için mükemmel bir fırsat yakalar. Onun bu tuhaf hayvana ilişkin anlattıkları epey ilginç. Genel tanımlardan bazı yönlerden ayrılması söylediklerini daha da ilginç kılıyor.

Bay Rodman'in yanında her zamanki gibi Thornton'la köpeği vardır. Küçük bir dereyi nehirden yaklaşık on beş kilometre uzaklıktaki, dağlık bölgedeki kaynağına dek izlemiştir. Ekip sonunda kunduzların dereye set çekerek geniş bir bataklık oluşturduğu bir yere gelir. Bataklığın bir ucunda büyük bir söğüt ağaçları koruluğu vardır; söğütlerin suyun üstüne sarktığı bir noktada bu hayvanlardan bir çoğu görülebilmektedir. Maceracılarımız usulca bu söğütlerin yanına giderler Neptune'ü biraz uzakta yere yatırdıktan sonra fark edilmeden büyük ve kalın bir ağaca tırmanmayı başarırlar; buradan altlarındaki olup biten her şeyi görebilmektedirler.

Kunduzlar setlerinin bir bölümünü onarmaktadır ve işlerinin her aşaması kahramanlarımız tarafından rahatça izlenebilmektedir. Mimarların teker teker bataklığın kıyısına yaklaştıkları görülür. Her birinin ağzında bir dal parçası vardır; sete tırmanıp dalı çökmüş olan kısma özenle, boylamasına yerleştirirler; hemen ardından bir anda suya dalıp birkaç saniye sonra tekrar, ağızlarında bir miktar katı çamurla su yüzüne çıkarlar ve ayaklarıyla kuyruklarını kullanarak (kuyruklarını mala niyetine kullanmaktadırlar) çamurla gediğin üstüne yerleştirmiş oldukları dalları sıvarlar. Sonra ağaçların arasında gözden kaybolurlar ve yerlerini hemen başka kunduzlar alır, bunlar da tamı tamına aynı işlemi yinelerler.

Böylece setin hasar görmüş kısmı kısa sürede tamir edilir. Mösyö Rodman ile Mösyö Thornton bu çalışma sürecini iki saatten fazla izlerler; ikisi de bu zanaatçıların büyük yeteneğinin tanığıdır. Ama kunduzların dal aramak üzere bataklığın kıyısından ayrılır ayrılmaz söğütlerin arasında gözden kaybolması, daha sonra yaptıklarını da izlemek isteyen gözlemcilerin hiç hoşuna gitmemiştir. Ancak ağacın biraz daha yukarısına tırmanınca her şeyi görürler; anlaşılan küçük bir çınar devrilmiştir ve şimdi neredeyse tamamen budanmıştır. Birkaç kunduz hâlâ geride kalan az sayıdaki dalı kemirmekte, kopardığı her parçayı alıp sete götürmektedir. Bu arada epey kalabalık bir kunduz grubu da çok daha büyük ve yaşlı bir başka ağacın çevresini sarmış, bunu devirmek için kemirmekle meşguldür. Ağacın gövdesinin etrafında bu yaratıklardan elli altmış tane vardır. Bunlardan altı yedi tanesi çalışmakta, yorulunca yerlerini birer birer arkadaşlarına bırakmaktadır. Gezginlerimiz çınarı ilk gördüklerinde büyük kısmı kesilmiştir bile – ama sadece kenarında yükseldiği bataklık kıyısına bakan tarafı. Kesik neredeyse otuz santim genişliğindedir ve bir baltayla açılmış gibi düzdür. Ağacın dibindeki toprak sama-

nı andıran ince ve uzun kıymıklarla doludur Bunlar kemirilmiş, ama yenmemiştir. Bu hayvanların ağaçların sadece kabuklarını yediği anlaşılıyor. Bazıları çalışırken sincap gibi arka ayakları üstünde oturup tahtayı kemirmektedir. İki ön ayağını kesiğin kenarına dayayıp, kafalarını boşluğa daldırmaktadır. Ancak iki tanesi yarığın tamamen içindedir ve kısa süre boyunca büyük bir şevkle çalışıp sonra yerlerini arkadaşlarına bırakmaktadır.

Gezginlerimizin, konumları hiç rahat olmasa da, çınarın devrilmesini görme yönündeki merakları öyle büyüktür ki orada sekiz saat, günbatımına dek kararlılıkla beklerler. Tek sıkıntıları Neptune'dür. Köpek seti onarmakta olan sıvacılara ulaşmak için bataklığa atlamaktan güçlükle alıkonur; çıkardığı seslerle ağaçtaki kemirgenleri defalarca rahatsız etmiştir. Kunduzlar arada sırada, sanki tek bir zihin tarafından harekete geçirilmişçesine irkilip dakikalarca dikkatle etrafı dinlerler. Ancak akşam yaklaşırken köpek bu çabalarından vazgeçer ve sessizce yere uzanır, kunduzlar da rahatça işlerine devam eder.

Tam güneş batmaya başlarken oduncular arasında ani bir hareketlenme görülür; hepsi ağaçtan aşağı inip dokunulmamış tarafına geçerler. Ağacın bir an sonra yavaşça kemirilmiş tarafa doğru eğildiği görülür, ta ki yarığın dudakları birleşene dek. Ama kısmen kesilmemiş kısmı tarafından tutulduğundan hâlâ devrilmemektedir. Kemirgenler buna saldırırlar. Yer bulabilenler büyük bir gayretle kemirmektedir. Bu kısmı çok kısa sürede kemirirler. O zaman gerekli açıya önceden dahice getirilmiş olan ağaç büyük bir gürültüyle devrilir ve üst dallarının büyük bir kısmını bataklığa yayar. Bu başarıldıktan sonra topluluktakiler bir tatili hak ettiklerine karar vermiş gibi çalışmayı hemen keserler ve suyun içinde birbirlerini kovalamaya, dalmaya, kuyruklarıyla yüzeye vurmaya başlarlar.

Kunduzların ağaç kesme yöntemlerine ilişkin bu anlatı şimdiye kadar okuduklarımız arasında en ayrıntılı olanıdır ve bu hayvanların *tasarımları* konusundaki soruya kesin yanıtı vermiş gibidir. Burada ağacın suya doğru devrilmesine niyetlenilmiş olduğu açıktır. Hatırlanacağı gibi Kaptan Bonneville bu hayvanın bu konuda ona atfedilen akıllılığını reddetmiştir ve onun ağacı devirmenin ötesinde bir amacı olmadığını, devrilme şekli konusunda ince hesaplamalar yapmadığını düşünmektedir. Bu kanının genelde su kıyısında büyüyen ağaçların ya gövdelerinin o yöne eğik olmasından, ya da en ağır dallarını ışık, yer ve hava arayışı içinde, su tarafına uzatmalarından geldiğine inanmaktadır. Kunduzun elbette ki en yakınındaki, derenin ya da gölün kıyısındaki ağaçlara saldırdığını söyler. Bunlar da kesilince doğal olarak suya doğru düşer. Bu mantık oldukça sağlamdır. Ama kunduzların tasarımları konusunda kesinlikle son sözü söylememektedir ve kunduzların akıl yetisinin en iyi ihtimalle bile pek çok daha aşağı hayvan türününkinden çok daha az olduğunu ileri sürmektedir – karınca ve arınınkinden bile çok daha az. Eğer kunduza iki ağaç sunulsa ve bunlardan biri suya eğik, diğeri olmasa, hayvan muhtemelen birincisini devirirken az önce tasvir edilen önlemleri almaya gerek görmeyecek, ama ikincisinde bunları uygulayacaktır.

Günlüğün daha sonraki bir bölümünde bu ilginç hayvanın alışkanlıklarına ilişkin başka ayrıntılar da verilir. Ayrıca ekiptekilerin kunduz yakalamakta kullandığı yöntem de anlatılır. Bunu burada süreklilik adına veriyoruz. Kunduzların temel besin kaynağı ağaç kabuğudur. Bunu kış için düzenli olarak depolarlar, uygun türü özenle ve kararlılıkla seçerek. Bazen iki ya da üç yüz kunduzdan oluşan bütün bir kabile hep birlikte yiyecek seferine çıkar ve birbirinin benzeri gibi görünen ağaçların arasın-

dan bir tanesini beğenene dek geçerler Bunu keserler ve en ince dallarını kopardıktan sonra onları eşit uzunlukta kısa parçalara ayırırlar. Sonra bu parçaların kabuklarını sıyırıp onları köylerine açılan en yakın dereye götürür ve burada suyun üstüne bırakırlar. Kabuklar böylece yüze yüze köye gider. Bazen parçalar kış için kabukları soyulmadan depolanır Bu durumda kabukları yedikten sonra artık tahtaları barınaklarından atmaya, bunları biraz uzağa götürüp bırakmaya dikkat ederler. Senenin bahar ayları boyunca erkekler asla evde oturmaz, hep tek başlarına ya da ikili-üçlü gruplar halinde gezerler. Böyle zamanlarda akıllılıklarını yitirmiş gibidirler ve avcılar tarafından kolayca yakalanırlar. Yazın evlerine geri dönüp dişilerle birlikte kış için erzak hazırlamakla meşgul olurlar. Bunlar rahatsız edilince son derece vahşileşen hayvanlar olarak tarif edilmişlerdir.

Kunduzların kıyılarda yakalandığı da olur: Özellikle de bahar aylarında yiyecek aramak için sulara açılmayı seven erkek kunduzların. Bu şekilde yakalandıklarında bir sopa darbesiyle kolayca öldürülebilirler. Ama onları en kesin ve etkili şekilde yakalama yöntemi tuzak kurmaktır. Kapanlar hayvanın bacağını kapacak şekilde, basitçe yapılır. Tuzakçı kapanı genellikle kıyıya yakın bir yere, su yüzeyinin hemen altına koyar ve çamura sapladığı bir direğe küçük bir zincirle bağlar. Kapanın ağzına küçük bir dalın bir ucu yerleştirilir. Diğer uç su yüzeyine çıkartılır. Bu uca kunduzları çeken bir koku sürülür. Hayvan kokuyu alır almaz burnunu dala sürter ve kapanı harekete geçirerek yakalanır. Kapan rahat taşınsın diye çok hafif yapılmıştır. Zincirle çubuğa bağlı olmasa hayvan kapanla birlikte rahatça yüzüp kaçabilir. Zincirden başka hiçbir şey kunduzun dişlerine dayanamaz. Deneyimli tuzakçı herhangi bir derenin gölcüğündeki kunduzları hemen fark eder Varlıklarını, deneyimsiz bir gözlemciye bir şey

ifade etmeyecek olan yüzlerce belirtiden anlar

İki gezginin ağaç tepesinden büyük bir dikkatle izlediği, birbirinin eşi oduncuların çoğu sonradan kapanlara yakalanır ve güzel kürkleri bizim yağmacıların eline düşer; bataklıktaki yerleşim yerini de ne yazık ki yıkarlar. Civardaki diğer sular da gezginlere epey eğlence çıkarır. Sonradan derenin ağzındaki adayı Kunduz Adası olarak anımsarlar. Ayın yirmi yedisinde bu küçük cennetten yüksek moralle ayrılıp nehirdeki o zamana dek olaysız geçmiş olan yolculuklarını sürdürerek 1 Eylül'de, dikkate değer bir olay yaşamadan, güneydeki büyük bir nehrin ağzına varırlar. Buna kıyısında bol miktarda bulunan küçük meyvelerden esinlenerek Frenküzümü Nehri adını verirler. Oysa bu şüphesiz Quicourre Nehri'ydi. Günlükte yolculuğun bu devresi anlatılırken esas olarak her yöndeki çayırlıkları kararan çok sayıdaki bufalo sürülerinden ve nehrin güney kıyısındaki, o zamandan beri Bonhomme Adası olarak bilinen yerin yukarı ucunun karşısındaki bir kalenin kalıntılarından bahsediliyor. Bu kalıntılar ayrıntılı bir şekilde tasvir edilmiş. Bu ayrıntıların önemlileri her açıdan Kaptan Lewis ile Kaptan Clarke'ınkilerle uyuşuyor. Gezginler kuzeyde Little Sioux, Floyd, Great Sioux, White-Stone ve Jacques nehirlerinden, güneyde Wawandysenche deresiyle White-Paint nehrinden geçiyorlar Ama bu nehirlerden hiçbirinde uzun süre durup kapanla avlanmıyorlar. Büyük Omaha köyünden de geçiyorlar, ama günlükte buradan hiç bahsedilmiyor. Bu köyde o zamanlar üç yüz hane vardı ve içinde kalabalık ve güçlü bir kabile oturmaktaydı. Ancak Missouri'nin hemen kıyısında olmadığından tekneler muhtemelen gece vakti yakınından geçip gitmiş. Çünkü ekip Siouxlardan korktuğundan bu ilerleme yöntemini uygulamaya başlamış. Bay Rodınan'in anlatısına, 2 Eylül tarihli kısımdan başlayarak devam ediyoruz.]

2 Eylül. Şimdi nehrin ulaştığımız kıyısı bütün raporlara göre Kızılderililer yüzünden tehlikeliydi. Bu yüzden son derece dikkatli hareket etmeye başladık. Burası savaşçı ve vahşi bir kabile olan Siouxların bölgesiydi. Siouxlar pek çok kez beyazlara karşı olan düşmanlıklarını sergilemişti ve bütün komşu kabilelerle sürekli savaş halinde oldukları biliniyordu. Kanadalılar, bu kabilenin ne kadar acımasız olduğuyla ilgili pek çok olay anlatıyor, ben de bu korkak yaratıkların bir fırsatını bularak kaçmasından, geldiğimiz yoldan dönmelerinden çok endişeleniyordum. Bu ihtimali azaltmak için onlardan birini kanodan alıp yerine Poindexter Greeley'yi geçirdim. Bütün Greeleyler kıyıdan gitmeyi bırakıp teknelere döndü; hem de atlarını serbest bırakarak. Şimdi düzenimiz şöyleydi: Kanoda Poindexter Greeley, Pierre Junôt, Toby ve bir Kanadalı vardı – büyük teknede benimle birlikte Thornton ve Wormley; John, Frank, Robert ve Meredith Greeley; üç Kanadalı ve köpek. Akşamüstü yola çıktık ve güneyden şiddetli bir rüzgâr estiğinden epey ilerledik. Ancak gece olunca sığ sulardan geçmekte epey güçlük çektik. Ama daha sonra yolculuğumuzu günbatımına az bir süre kalana dek, hiçbir engelle karşılaşmadan sürdürdükten sonra bir derenin ağzına girdik ve tekneleri çalılıkların arasına sakladık.

3 ve 4 Eylül. Bu iki gün boyunca yağmur yağdı ve çok sert rüzgârlar esti. Bu yüzden dinlenmek için çekildiğimiz yerden ayrılmadık. Hava moralimizi epey bozdu; Kanadalıların korkunç Siouxlara ilişkin anlattıkları da keyfimizin yerine gelmesini sağlamadı haliyle. Hepimiz büyük teknenin kamarasına doluştuk ve ilerde ne yapacağımıza dair konuştuk. Greeleyler gezginlerin öykülerinin uydurma olduğunu ve Siouxların bizi fazla rahatsız edemeyeceğini, düşmanca davranacak kadar ileri gitmeyeceklerini düşünüyor, tehlikeli bölgeden gözüpekçe geçmemiz gerek-

tiğini savunuyordu. Ancak Wormley, Thornton ve Pierre (hepsinin de Kızılderililerle macerası olmuştu) şimdiki tutumumuzun en iyisi olduğunu düşünüyordu, her ne kadar yolculuğumuzu epey yavaşlatıyor olsa da. Ben de onlarla aynı kanıdaydım. Şimdiki tutumumuzla Siouxlarla çatışmaya girmekten kaçınabilirdik. Gecikmeyi de önemli bulmuyordum.

5 *Eylül*. Geceleyin yola çıktık ve on beş kilometre ilerledik. Sonra gün doğarken teknelerimizi önceki gibi dar bir derede sakladık. Burası bu işe çok uygundu, çünkü ağzı sık ağaçlı bir ada tarafından neredeyse tamamen örtülüyordu. Yağmur tekrar şiddetle yağmaya başladı ve kamaraya doluşana kadar hepimiz iliklerimize kadar ıslandık. Kötü hava iyice moralimizi bozmuştu. Özellikle Kanadalıların suratlarından düşen bin parçaydı. Şimdi nehrin akıntının güçlü olduğu dar bir kısmına gelmiştik. Suyun her iki tarafında sarp kayalıklar yükseliyordu ve bunlar meşe, karaceviz, dişbudak ve kestane ağaçlarıyla kaplıydı. Böyle bir geçitten gece vakti bile fark edilmeden geçmenin çok güç olacağını biliyorduk. Saldırıya uğrama endişemiz iyice artmıştı. Yolculuğumuza geç vakitte çıkmaya ve çok usulca ilerlemeye karar verdik.

Saat onda, tam yola çıkmaya hazırlanırken köpek hırıldadı. Hemen tüfeklerimize sarıldık. Ama gelen Ponca kabilesinden tek başına bir Kızılderiliydi. Kıyıdaki nöbetçimizin yanına samimiyetle yaklaşıp elini uzattı. Onu tekneye aldık ve viski verdik. O zaman dili çözüldü ve bize nehrin birkaç kilometre aşağısında yaşayan kabilesinin günlerdir hareketlerimizi izlemekte olduğunu söyledi. Ama Poncalar dosttu ve beyazlara saldırmayacaklardı. Geri dönüşümüzde bizimle alışveriş yapacaklardı. Onu şimdi beyazları Siouxlara karşı uyarmak için göndermişlerdi. Azılı soyguncular olan Siouxlar nehrin otuz kilometre yukarısın-

daki bir dönemeçte ekibi beklemekteydi. Üç grup halindeydiler ve niyetleri bizi öldürerek yıllar önce bir Fransız tuzakçının şeflerinden birine yaptığı bir hakaretin intikamını almaktı.

4. BÖLÜM

[Gezginlerimizi 5 Eylül sabahında bıraktığımızda Siouxların saldırısından korkuyorlardı. Bu kabilenin vahşiliğine ilişkin abartılı hikâyeler ekibi onlardan uzak durmayı istemeye itmişti. Ama dost Ponca'nın anlattıkları bir çarpışmanın kaçınılmaz olduğunu ortaya koyuyordu. Bu yüzden gece yolculukları, akıllıca olmadıkları düşünülerek iptal edildi ve meseleye daha doğrudan yaklaşmaya, saldırgan davranmakla bir şey elde edip edemeyeceklerini görmeye karar verirler. Beşinci gecenin kalanını çarpışma hazırlıklarıyla geçirirler. Büyük tekne olabildiğince hazırlanır ve duruma uyacak en tehditkâr görünüme büründürülür. Başka bir savunma tedbiri de topun ve kutu kutu mermilerin yukarı, kamaraya çıkarılmasıdır. Maceracılar günbatımından hemen önce arkalarına güçlü bir rüzgârı alarak yüksek bir moralle yola çıkar. Düşman korktuklarını ya da kendilerine güvenmediklerini anlamasın diye bütün ekip Kanadalılara katılıp avazları çıktığı kadar bağırarak şarkı söylemekte, sesleri ormanda yankılanmakta, bufaloları bile kendilerine baktırmaktadırlar.

Siouxların gerçekten de Bay Rodman'in umacıları olduğu anlaşılıyor. Bay Rodman onlardan ve yürekliliklerinden büyük bir vurguyla bahsediyor Anlatısında kabilenin ayrıntılı bir tasviri yer alıyor. Bu anlatıdaki sadece yeni ya da ilginç kısımlara değinebiliriz. *Sioux*, Fransızların bu Kızılderililere verdiği isimdir – İngilizler bu ismi *Seus*'e dönüştürmüştür. Kendi dillerindeki isimlerinin *Darcota* olduğu söylenir. İlk yerleşim yerleri Mississippi üstündeydi, ama sonra topraklarını genişlettiler Günlüğün

yazıldığı tarihte Mississippi, Saskatchawine, Missouri ve Winnipeg Gölü'yle Red Nehri arasındaki geniş bölgenin neredeyse tamamını ellerinde tutmaktaydılar. Çeşitli kabilelere bölünmüşlerdi. Asıl Darcotalılar, Winowacantlardı. Fransızlar tarafından *Gens du Lac* olarak adlandırılıyorlardı. Yaklaşık beş yüz savaşçıları vardı ve Mississippi'nin her iki yakasında, St. Anthony Şelalesi civarında yaşıyorlardı. Winnowacantların yaşadığı bölgenin kuzeyinde, St. Peter Nehri üzerinde Wappatomiesler yaşıyordu. Bunların iki yüz adamı vardı. St. Peter'ın daha da yukarısında Wappytootieler vardı. Bunlar yüz kişiydi ve Fransızlar tarafından *Gens des Feuilles* olarak adlandırılıyordu. Nehrin iyice yukarısında, kaynağının yakınında iki yüz kişiden oluşan Sissytoonieler yaşıyordu. Missouri'de Yanktonlar ve Tetonlar yaşıyordu. Yanktonlar kuzey ve güney olmak üzere iki kola ayrılıyordu. Bunların birincisi Red, Sioux ve Jacques nehirlerinin kaynaklarının bulunduğu ovalarda göçebe yaşamı sürüyordu. Sayıları beş yüz civarındaydı. Güney kolu Des Moines nehriyle Jacques ve Sioux nehirleri arasındaki araziyi elinde tutuyordu. Ama en vahşi olarak bilinen Siouxlar Tetonlardır. Bunlar dört kabileden oluşmaktaydı – Saonieler, Minnakenozzieler, Okydandieler ve Brois-Brûléler. Şimdi bizim gezginlerimize pusu kurmuş bekleyenler işte bu sonuncularlardı. Bütün ırkın en vahşi ve en tehlikelileriydiler. Yaklaşık iki yüz adamdan oluşuyorlardı. Missouri'nin her iki tarafında, Kaptan Lewis ve Kaptan Clarke tarafından White ve Teton olarak adlandırılan nehirlerin yakınında yaşamaktaydılar. Chayenne nehrinin hemen aşağısında sayıları yüz elli olan Okydandieler bulunmaktaydı. Minnakenozzieler –iki yüz elli kişi kadardı– Chayenne ile Watarhoo arasındaki bir bölgede yaşamaktaydı. Teton kabilelerinin en büyüğü olan, üç yüz savaşçılı Saonieler ise Warreconne civarında yaşıyordu.

Bu dört kolun –gerçek Siouxların– dışında beş ayrılıkçı kabile bulunmaktaydı: Assiniboin ve Missouri arasındaki Mouse nehri civarında yaşayan Menatope Assiniboinler (iki yüz); White nehrinin her iki yakasındaki Gens de Feuilles Assiniboinler (iki yüz elli); Porcupine ve Milk nehirlerinin kaynakları arasında gezinen Big Deviller (dört yüz elli); ve isimlerinden bahsedilmeyen ama Saskatchawine boyunca gezinen ve sayıları toplam yedi yüz adamı bulan iki kabile daha.

Siouxlar fiziksel olarak genelde çirkin bir ırktır. Bizim insan formu anlayışımıza göre kolları gövdelerine göre çok kısadır – elmacık kemikleri çıkık, gözleri patlak ve donuktur. Erkeklerinin kafası tıraşlıdır, tam tepedeki küçük bir nokta dışında. Burada uzatılan uzun bir saç kümesi örgülere ayrılarak omuzlara bırakılır. Bu saç kümesine çok özen gösterilir, ama arada sırada, yas ya da büyük üzüntü zamanlarında kesilir. Tamamen giyinmiş bir Sioux şefinin görüntüsü çarpıcıdır. Gövdenin tüm yüzeyi yağ ve kömürle boyanır. Deri bir gömlek bele kadar iner. Bel kısmında yine deriden, bazen de kumaştan, yaklaşık iki buçuk santim genişliğinde bir kuşak vardır. Bu uylukların arasından geçen kalın bir kumaşı ya da deriyi tutar. Sırtta bufalo derisinden beyaz bir harmani vardır. Bunun tüylü kısmı iyi havada içeri, yağmurlu havada dışarı çevrilir. Bu harmani tüm vücudu örtecek kadar büyüktür ve üstünde genellikle süs niyetine kirpi dikenleri vardır (savaşçı hareket ettikçe bunlar tıkırdar), ayrıca giyinenin savaşçı olduğunu gösteren çok sayıda ve şekilde figür kabaca resmedilmiştir. Başın tepesine kirpi dikenleriyle süslenmiş bir atmaca tüyü tutuşturulur. Antilop derisinden tozluklar pantolon işlevini görür. Her iki yanlarında yaklaşık beş santim aralıklı dikiş yerleri bulunur. Bu tozlukların üstünde küçük insan saçı tutamları vardır; kafa derisi avlarının ganimetleri. Mo-

kasenleri elk ya da bufalo derisinden yapılmadır Giyilirken tüylü kısımları içtedir. Önemli durumlarda şef çizmelerinin topuklarına kokarca derisi asar. Siouxlar bu gürültücü hayvanı çok sever. Kokarca derisini tütün kesesi ve benzeri şeyler yapmakta kullanırlar.

Şefin karısının kıyafeti de çarpıcıdır. Uzun saçı alnından ayrılır ve sırtından gevşekçe dökülür ya da bir tür fileyle toplanır. Mokasenleri kocasınınkinden farklı değildir; ama tozlukları sadece dizlerine dek çıkar. Tozluklar, omuzların arkasından geçen bir iple, elk derisinden yapılmış kaba saba bir gömlekle diz hizasında birleşir. Bu gömlek genellikle bel kısmından bir kuşakla sarılır ve üstüne erkeklerinkine benzeyen, bufalo derisinden bir harmani giyilir. Teton Siouxlarının çadırlarının oldukça sağlam olduğu görülür. Beyaz bufalo derisinden yapılır ve iyi kurulurlar. Direkler tarafından desteklenirler.

Bu kabilenin hakimiyetindeki bölge Missouri kıyıları boyunca iki yüz elli kilometre kadar uzanır ve genellikle geniş çayırlıklardır, ama burada yer yer tepelere de rastlanır. Bu tepelerin hepsi boğazlar ya da dar ve derin koyaklarla bölünür. Bu koyaklar yaz ortasında kurudur, ama yağmur mevsiminde çamurlu ve şiddetli sellerin aktığı kanallara dönüşür. İki yanlarında sık korular vardır. Ama yöre genellikle çıplak bir ovadır. Bitki örtüsü seyrektir ve ağaçsızdır. Toprak çeşitli mineraller açısından zengindir – bunların arasında sodyum sülfat, bakır, kükürt ve şap bulunur. Bu mineraller nehir suyuna pis bir koku ve tat verir. En çok rastlanan yabanıl hayvanlar bufalo, geyik, elk ve antiloptur. Günlüğe geri dönüyoruz.]

6 Eylül. Arazi açıktı. Oldukça hoş bir gündü. Bu yüzden saldırı beklememize karşın hepimizin morali yerindeydi. Henüz tek bir Kızılderili bile görmemiştik ve o korktuğumuz bölgede hızla

ilerliyorduk. Ancak o vahşilerin yöntemlerini iyi bildiğimden gözlendiğimizden emindim ve onlara iyi bir pusu yeri teşkil edecek ilk boğazda bize saldıracaklarını düşünüyordum.

Öğle vakti bir Kanadalı "Siouxlar! Siouxlar!" diye haykırdı ve dikkatimizi uzun, dar bir koyağa çekti. Bu koyak bozkırı solumuzdan kesip güney yönünde göz alabildiğine uzanıyordu. Burası bir dere yatağıydı, ama suları şimdi epey alçaktı ve kenarları her iki tarafta dev, düz duvarlar gibi yükseliyordu. Dürbünle bakınca Kanadalıyı alarma geçirenin ne olduğunu hemen keşfettim. Büyük bir atlı vahşiler grubu boğazdan iniyordu. Bizi gafil avlamak niyetinde oldukları belliydi. Onları taktıkları tüylerden fark etmiştik; koyağın yatağının yükseldiği yerlerde, sel çukurunun kenarlarında belirip kaybolan tüyler vardı. Bu tüylerin hareketinden atlı olduklarını anlayabiliyorduk. Grup büyük bir hızla bize yaklaşmaktaydı. Herkese hızla kürek çekmelerini emrettim. Böylece derenin ağzını onlar varmadan geçebilecektik. Kızılderililer fark edildiklerini hızımızın artmasından anlayınca hemen çığlıklar atıp boğazdan çıktılar ve üstümüze doğru dörtnala gelmeye başladılar. Sayıları yaklaşık yüz kadardı.

Durumumuz şimdi biraz kaygı vericiydi. Missouri'nin başka herhangi bir yerinde olsak gündüz vakti bu çapulculardan korkmazdım, ama burada kıyılar oldukça sarp ve yüksekti ve vahşiler tepemizde kalıyordu. O çok güvenmiş olduğumuz top ise işe yaramıyordu. Ayrıca nehrin ortasındaki akıntı öyle çalkantılı ve güçlüydü ki silahlarımızı bırakıp tüm gücümüzle kürek çekmeden ilerleyemezdik. Sular kuzey kıyısına yakın yerlerde bir kano için bile sığ sayılırdı ve ilerlemek istiyorsak tek çaremiz solumuzdaki güney kıyısına bir taş atımı mesafeden gitmekti. Bu durumda tamamen Siouxların insafına kalmış olacaktık. Burada sırıklarımızın, rüzgârın ve anaforun yardımıyla ilerleyebilirdik.

Vahşiler bize buradayken saldırsalar kurtulma şansımız yoktu. Hepsi de yay ve oklarla, küçük yuvarlak kalkanlarla silahlanmıştı. Oldukça soylu ve pitoresk görünüyorlardı. Bazı şeflerin mızrakları vardı. Bunların uçlarına rengârenk bayraklar takılmıştı. Şefleri gerçekten yiğit görünüşlü adamlardı.

Ya talihimiz yaver gitti, ya da Kızılderililer büyük bir aptallık yaptı ve bu ikilemden hiç beklenmedik bir şekilde kurtulduk. Vahşiler tam tepemizdeki kayalara tırmandıktan sonra tekrar haykırıp bir dizi el kol hareketi yaptılar. Durup kıyıya çıkmamızı talep ettiklerini hemen anladık. Böyle bir talep bekliyordum; ama bu talebe uymadan yolumuza devam etmenin en akıllıcası olacağına karar vermiştim. Durmayı reddedişimin en azından iyi bir etkisi oldu, çünkü bu Kızılderilileri son derece şaşırtmış gibiydi. Kendilerine karşılık vermeden ilerlemeyi sürdüren bize, bu tedbire kesinlikle anlam veremeden, son derece gülünç bir şekilde bakakaldılar. Sonra aralarında hararetle konuşmaya başladılar ve en sonunda bizden bir şey elde edemeyeceklerini anlayınca atlarının başlarını güneye çevirip dörtnala giderek gözden kayboldular. Gitmelerine sevindiğimiz kadar şaşırmıştık da.

Bu arada elimize geçen fırsatı en iyi şekilde değerlendirdik ve düşmanlarımızın geri dönmesini beklediğimizden o sarp kıyılı bölgeden bir an önce çıkmak için canla başla çalıştık. Onları yaklaşık iki saat sonra güneyde, epey uzakta gördük. Sayıları çok azalmıştı. Dörtnala yaklaşıyorlardı ve kısa sürede nehre vardılar. Ama şimdiki konumumuz çok daha avantajlıydı, çünkü kıyılar eğimliydi ve vahşileri mermilerimizden koruyacak ağaçlar yoktu. Dahası akıntı eskisi kadar güçlü değildi ve nehrin ortasında kalabiliyorduk. Anlaşılan grup sadece bir tercüman bulmak için geri çekilmişti. Tercüman iri, demir kır bir atın üstünde belirdi ve nehre girip yüzmeden olabildiğince ilerledikten

sonra bize kötü bir Fransızcayla durup kıyıya çıkmamızı seslendi. Buna Kanadalılardan biri aracılığıyla karşılık verdim. Arkadaşlarımız Siouxlar istiyorsa kısa süreliğine durup sohbet etmekten memnunluk duyacağımızı, ama ulu büyücümüzün (burada Kanadalı durup topu gösterdi) yoluna devam etmek istediğini; durmaktan rahatsız olacağını ve ona itaatsizlik etmeye korktuğumuzu söylettim.

Bunun üzerine kendi aralarında sinirli bir şekilde fısıldaşmaya ve el kol hareketleri yapmaya başladılar. Ne yapacaklarını bilemez gibiydiler. Bu arada tekneler uygun bir konumda demir atmıştı ve şimdi gerekirse savaşmaya, bu vahşilere gelecekte içlerini korkuyla dolduracak kadar sıcak bir karşılama töreni düzenlemeye hazırdım. Bu Siouxlarla iyi ilişkiler kurmanın neredeyse olanaksız olduğunu düşünüyordum, çünkü özde düşmammızdılar ve bizi öldürmelerini sadece güçlü olduğumuzdan emin olmaları engelleyebilirdi. Şimdiki taleplerine uyup karaya çıksak, tavizler ve bağışlarla geçici bir güvenlik sağlasak bile bu uzun vadede işe yaramayacak, bu belaya çözüm getirmekten çok etkilerini biraz hafifletecekti o kadar. İntikamlarım eninde sonunda alacakları kesindi ve eğer şimdi gitmemize izin verirlerse daha sonra, daha az avantajlı olduğumuz bir konumda bize saldırabilirlerdi. Oysa burada onları hem geri püskürtebilir, hem de yüreklerine korku salabilirdik. Buradaki konumumuz sayesinde onlara unutamayacakları bir ders verebilirdik; ve böyle bir konum da bir daha elimize geçmeyebilirdi. Böyle düşündüğüm ve Kanadalılar dışındaki herkes bana katıldığı için cüretkârca davranmaya ve saldırgan bir tutumdan sakınmak yerine bu tutumu canlandırmaya karar verdim. Doğru tavır bu olacaktı. Görebildiğimiz kadarıyla vahşilerin ateşli silahları yoktu, şeflerinden birinin taşıdığı eski bir karabina dışında. Okları ise aramız-

daki büyük mesafe yüzünden pek etkili olmazdı. Sayıları konusunda da endişelenmiyorduk. Konumları yüzünden topumuzun güllelerine açık hedef oluşturuyorlardı.

Jules (Kanadalı) ulu büyücümüzü rahatsız etmekten korktuğumuzu söyleyerek konuşmasını bitirip de bunun vahşiler arasında yarattığı huzursuzluk biraz dinince, tercüman tekrar konuştu ve üç soru sordu. İlk soru yanımızda tütün, viski ya da ateşli silah bulunup bulunmadığıydı – ikincisi büyük teknemizi, alçaklıklarıyla ünlü Ricareelerin bölgesine dek götürmekte Siouxların yardımını isteyip istemediğimiz – üçüncü olarak da ulu büyücümüzün aslında "çok büyük ve güçlü, yeşil bir çekirge" olup olmadığıydı.

Jules büyük bir ciddiyetle sorulmuş bu sorulara karşılık olarak benim şu yanıtlarımı iletti. Birincisi, yanımızda epey viski ve tütün, ayrıca sonsuz miktarda ateşli silah ve barut vardı – ama ulu büyücümüz bize Tetonların, Ricareelerden daha alçak haydutlar olduğunu, bizim düşmanımız olduklarını, günlerdir tuzak kurup bizi öldürmek için beklediklerini, onlara hiçbir şey vermememiz ve onlarla kesinlikle görüşmememiz gerektiğini söylemişti. Bu yüzden istesek bile ulu büyücüyü öfkelendirmekten korktuğumuzdan onlara bir şey veremezdik. İkincisi, ulu büyücü Teton Siouxlarından bu şekilde bahsettiğinden onların teknemizde kürek çekmesine izin veremezdik. Üçüncüsü, ulu büyücü Siouxların kendisinden "büyük yeşil çekirge" diye bahsettiklerini duymadığı için şanslıydılar. Çünkü duysa onlara çok kötü şeyler yapabilirdi. Ulu büyücümüz kesinlikle büyük yeşil bir çekirge değildi ve eğer hemen topluca kendi yollarına gitmezlerse *bunu* ne yazık ki kısa sürede çok kötü bir şekilde anlayacaklardı.

İçinde bulunduğumuz tehlikeye karşın, vahşilerin bu yanıtları dinlerken takındıkları derin takdir ve hayret edası karşısında

ciddi ifadelerimizi korumakta zorlandık. Onların Ricareelerden daha alçak haydutlar oldukları yolundaki o talihsiz sözleri sarf etmiş olmasam inanıyorum ki hemen dağılacaklardı. Bunun onlara yapılabilecek en büyük hakaret olduğu anlaşılıyordu. İnanılmayacak kadar öfkelendiler. Ara ara son derece büyük bir vurgu ve heyecanla "Ricaree! Ricaree!" diye haykırdıklarını işitiyorduk. Görebildiğimiz kadarıyla tüm grup ikiye ayrılmıştı: Gruplardan biri ulu büyücünün korkunç kudretini, diğeriyse Ricareelerden daha alçak haydutlar oldukları yolundaki büyük hakareti vurguluyordu. Bu arada biz nehrin ortasındaki konumumuzu koruyorduk. Bize karşı yapacakları ilk harekette o haydutlara top atışımızı tattırmakta kararlıydım.

Sonunda iri demir kırın üstündeki tercüman tekrar nehre girdi ve şimdiye kadar nehirde ilerlemiş olan bütün solukbenizlilerin Siouxların dostu olduğunu ve onlara büyük armağanlar verdiğini, bu yüzden onların (Tetonların) karaya çıkıp bütün ateşli silahlarımızla tütünürnüzün yarısını vermezsek bize bir adım dahi attırmamakta kararlı olduklarını, bizim Ricareelerin (şimdi Siouxlarla savaştaydılar) dostu olduğumuzun açık olduğunu ve onlara malzeme götürmek istediğimizi, bunu yapmamamız gerektiğini, son olarak da ulu büyücümüz hakkında pek iyi şeyler düşünmediklerini, çünkü Tetonların niyeti konusunda bize yalan söylemiş olduğunu ve biz aksini düşünsek de kesinlike büyük yeşil bir çekirgeden başka bir şey olmadığına inandıklarını söyledi. Tercüman büyük yeşil çekirgeye ilişkin bu son sözleri söylerken bütün topluluk ona katıldı ve toplu halde avazları çıktığı kadar bunu bağırarak tekrarladılar: Ulu büyücünün kendisi bu sataşmayı duyabilsin diye. Aynı anda çılgınca hareketlendiler; atlarını kısa çemberler içinde öfkeyle dörtnala sürmeye, küçümseyici ve kaba el kol hareketleri yapmaya, mızraklarını sal-

lamaya, oklarını yaylarına yerleştirmeye başladılar.

Bir sonraki hamlelerinin saldırı olacağını biliyordum, bu yüzden ekibimizdekilerden herhangi biri düşman silahlarıyla yaralanmadan hemen saldırmaya karar verdim. Gecikmek bir şey kazandırmayacaktı, her şey hızlı ve kararlı hareket etmeye bağlıydı. Iyi bir fırsat bulur bulmaz topu ateşlemeleri emrini verdim ve emrim anında yerine getirildi. Ateşin etkileri müthiş oldu ve sonuçları bizi tamamen tatmin etti. Kızılderililerden altısı öldü, belki bunun üç misli kadarı da ağır yaralandı. Geriye kalanlar büyük bir dehşete ve şaşkınlığa kapıldı ve biz topu tekrar doldurduktan sonra demir alıp gözüpekçe karaya yaklaşırken bozkıra doğru son sürat kaçtılar. Kıyıya vardığımızda ortalıkta yaralı olmayan tek bir Teton bile görülmüyordu.

Tekneleri John Greeley ile üç Kanadalıya emanet edip adamların geri kalanıyla karaya çıktım ve ciddi ama tehlikeli olmayacak şekilde yaralanmış bir vahşiyle Jules aracılığıyla konuşmaya başladım. Ona beyazların Siouxlara ve bütün Kızılderililere karşı iyi niyet beslediğini; topraklarına gelmemizin tek sebebinin kunduz avlamak ve Yüce Ruh'un kırmızı adamlara vermiş olduğu güzel diyarları görmek olduğunu; yeterince kürk topladıktan ve istediğimiz her şeyi gördükten sonra evimize geri döneceğimizi; Siouxların, özellikle de Tetonların saldırgan bir ırk olduğunu işittiğimizi, bu yüzden de kendimizi korumak için yanımızda ulu büyücüyü getirdiğimizi; ulu büyücünün kendisine büyük yeşil bir çekirge diyerek (ki kesinlikle böyle bir şey değildi) katlanılmaz bir hakaret yapmış olmalarından dolayı çok kızdığını; onu kaçan savaşçıların peşinden gitmemeye ve yaralıları kurban etmemeye güç bela ikna ettiğimi; onu yatıştırmayı sadece vahşilerin bundan sonra iyi davranacaklarını temin ederek başarmış olduğumu söyledim. Konuşmamın bu kısmında zavallı adam epey

rahatlamış göründü ve dostluk göstergesi olarak elini uzattı. Elini sıktım ve rahatsız edilmediğimiz sürece onu ve arkadaşlarını koruyacağımı söyledim. Bu sözün ardından kendisi ve yaralılar için ona yirmi torba tütün, birkaç küçük hırdavat, boncuklar ve kırmızı pazen armağan ettim.

Bunlar olup biterken kaçan Siouxlara karşı gözlerimizi dört açmıştık. Ben hediyeleri vermeyi bitirirken uzakta birkaç grup halinde belirdiler. Yaralı vahşi de gelenleri görmüştü. Ama onları görmemiş gibi yapmayı tercih ettim ve kısa süre sonra teknelerimize döndük. Bu olayın tamamı üç saatimizi almıştı ve tekrar yola çıktığımızda saat üçü geçiyordu. Büyük bir hızla ilerledik, çünkü gece olmadan o bölgeden ayrılmak istiyordum. Arkamızdan güçlü bir rüzgâr esiyor ve akıntı ırmağın genişlemesinden dolayı giderek hafifliyordu. Bu yüzden epey yol aldık ve saat dokuzda kuzey kıyıya ve bir derenin ağzına yakın, büyük, sık ağaçlıklı bir adaya vardık. Burada kamp kurmaya karar verdik. Daha kıyıya yeni ayak basmıştık ki Greeleylerden biri iri bir bufalo vurdu. Burada bir sürü bufalo vardı. Gece için nöbetçiler diktikten sonra akşam yemeği yedik ve epey viski içtik. O gün olup bitenlerden bahsetmeye başladık. Adamların çoğu, olanlara mükemmel bir şaka şeklinde yaklaşıyordu. Ama ben bu konuda kesinlikle neşeli olamıyordum. İlk kez insan kanı dökmüştüm. Her ne kadar mantığım en bilgece ve en merhametli şekilde davranmış olduğumu söylese de, yine de vicdanım mantığıma bile kulak vermeyi reddediyor ve kulağıma inatla "İnsan kanı döktün." diye fısıldıyordu. Saatler ağır ağır geçip gitti. Uyuyamıyordum. Sonunda şafak taze çiğleriyle, daha da taze esintileriyle ve gülümseyen çiçekleriyle söktü ve zihnime bir cesaret, bir cüretkârlık verdi; olanlara yeniden bakmamı ve bunun koşullara uygun tek davranış şekli olduğunu görmemi sağladı.

7 Eylül. Yola erken çıkıp epey yol aldık. Doğudan güçlü ve soğuk bir rüzgâr esiyordu. Öğle civarında Great Bend denen dönemecin üst boğazına vardık. Burada nehir tam elli kilometre dolanıyor, oysa karadan düz gidildiğinde yol bir buçuk kilometre ancak sürer. Bunun on kilometre ilerisinde güneyden gelen, yaklaşık otuz metre genişliğinde bir çay vardı. Buradaki arazinin yapısı ilginçti. Nehrin her iki yakası suların kayalardan indirdiği ve kilometrelerce uzanan yuvarlak çakıllarla doluydu. Kanal çok sığdı ve burada epey kum tepesi vardı. Burada en çok rastlanan ağaç sedirdi. Çayırlıklar bir tür sert ve dikenli armutla kaplıydı. Adamlarımız, mokasenleriyle bunların üstünde yürümekte epey zorlandı.

Günbatımına doğru, dar bir kanaldan sakınmaya çalışırken büyük teknenin iskele tarafını bir kum tepeceğinin kenarına bindirdik. Bu bizi öyle yan döndürdü ki tüm çabalarımıza karşın az kalsın içerisi suyla doluyordu. Barut ve Kızılderili malları epey zarar görmüştü. Teknenin yan yattığını görünce hemen suya atlayıp (burada derinliği koltukaltı hizasındaydı) devrilmesini kaba kuvvetle engelledik. Ama bir ikilemdeydik, çünkü hepimiz birlikte teknenin devrilmesini ancak engelliyorduk ve onu ilerletip uzaklaştıracak tek bir adam bile ayıramaz durumdaydık. Tam umutsuzluğa düşmek üzereyken kum tepesinin birden çökmesi bizi beklenmedik bir şekilde rahatlattı. Bu civardaki nehir yatağında büyük bir hızla ve görünürde sebepsizce yer değiştiren kum tepelerinden epey var. Kum sert, sarı ve inceydi; kuruduğunda cam gibi parlıyor, neredeyse dokunulamayacak kadar inceliyordu

8 Eylül. Hâlâ Teton bölgesinin ortasındaydık. Gözlerimizi dört açmıştık. Olabildiğince seyrek ve sadece adalarda duruyorduk. Bu adalar çeşitli av hayvanlarıyla doluydu – bufalolar, elkler, ge-

yikler, keçiler, siyah kuyruklu geyikler, antiloplar ve türlü türlü yağmurkuşları ve yabani kazlarla. Keçiler son derece uysaldı ve *sakalları yoktu*. Burada nehrin aşağısındaki kadar bol balık bulamadık. John Ravine küçük adalardan birindeki bir koyakta beyaz bir kurt öldürdü. Suda ilerlemenin güçlüğü ve çekme halatını sık sık kullanmak zorunda kaldığımızdan bugün fazla yol alamadık.

9 Eylül. Hava iyice soğudu. Bu da Sioux topraklarından çıkma isteğimizi arttırdı. Çünkü kış kampımızı onların bölgesinde kurmak çok tehlikeli olurdu. Gayrete gelip hızla ilerledik. Kanadalılar bağıra çağıra şarkı söylüyordu. Arada sırada çok uzakta tek başına bir Teton gördüğümüz oluyordu, ama bize saldırmayı denemediler, bu da cesaretimizi arttırdı. Gün boyunca kırk kilometre kat ettik ve gece av hayvanı kaynayan, kavak ağaçlarıyla dolu bir adada büyük bir neşeyle kamp kurduk.

[Bay Rodman'in maceralarının bundan sonraki kısmını 10 Nisan'a dek atlıyoruz. Ekim'in sonuna kadar önemli bir şey olmuyor. Grup bu tarihte Su Samuru Çayı adını verdikleri küçük bir çaya ulaşıyor ve bunun bir buçuk kilometre kadar ötesindeki bir adada ahşap bir korunak inşa ederek kışı burada geçiriyor. Burası eski Ricara köylerinin hemen yukarısındadır. Ricara Kızılderililerinden pek çok grup gezginleri ziyarete gelir ve oldukça dostça davranırlar. Tetonlarla yaptıkları çarpışmayı duymuşlar ve sonuç onları epey memnun etmiştir. Siouxlarla başka herhangi bir sorun yaşamazlar. Kış hoş bir şekilde ve önemli bir olay olmadan geçip gider. 10 Nisan'da ekip tekrar yola çıkar.]

5. BÖLÜM

10 Nisan 1792. Hava şimdi tekrar çok güzeldi ve hepimizin keyfini adamakıllı yerine getirdi. Güneş güçlenmeye başlamıştı

ve Kızılderililerin söylediğine göre nehrin ileriki yüz elli kilometrelik kısmı buzsuzdu. Küçük Yılan [Ricareelerin şefi; kış boyunca gezginlere epey dostluk göstermişti] ve kabilesine içten bir üzüntüyle veda ettikten sonra, kahvaltının ardından yola çıktık. Perrine [Hudson Bay Kürk Şirketi'nin adamlarından biri; *Petite Côte*'a gitmekteydi] ilk on beş kilometre boyunca üç Kızılderiliyle bize eşlik etti. Sonra bizden ayrılıp köye geri döndü. Sonradan öğrendiğimiz kadarıyla orada hakaret ettiği bir Kızılderili kadın tarafından vahşice öldürülmüş. Perrine'den ayrıldıktan sonra nehirde büyük bir hızla ilerledik ve hızlı akıntıya karşın epey yol kat ettik. Öğleden sonra birkaç gündür şikâyet etmekte olan Thornton hastalandı. Durumu o kadar kötüydü ki tüm ekibi adaya geri döndürüp o iyileşene kadar orada bekletecektim. Ama bu teklifime öyle hararetle karşı koydu ki fikrimden caydım. Ona kamarada rahat bir yatak yaptık ve çok iyi baktık. Ama ateşi çok fazlaydı ve ara ara sayıklamaya başladı. Onu kaybedeceğimizden korkuyordum. Bu arada kararlılıkla ilerliyorduk ve gece olduğunda otuz kilometreden fazla yol kat etmiştik – mükemmel bir çalışmaydı bu.

11 Nisan. Hava hâlâ güzeldi. Yola erken çıktık. Rüzgâr iyiydi ve bize epey yardım etti. Thornton'un hastalığı olmasa aslında hepimiz keyifli olacaktık. Durumu çok daha kötüleşmiş gibiydi. Ne yapacağımı bilemiyordum. Rahat etmesi için elimizden gelen her şeyi yaptık. Kanadalı Jules ona şifalı otlardan çay yaptı. Bu çay terlemesini ve ateşini epey azalttı. Gece kuzey kıyısında karaya çıktık. Üç avcı ay ışığında avlanmak üzere çayırlıklara gittiler ve sabah semiz bir antilopla döndüler; ama tüfekleri yoktu.

Anlattıklarına göre bölgede kilometrelerce ilerledikten sonra güzel bir dereciğin kıyısına varmışlardı. Burada Saonie Siouxlarından oluşan büyük bir savaşçı grubunu görünce epey şaşırmış

ve kaygılanmışlardı. Siouxlar onları hemen esir almış ve derenin diğer tarafındaki, bir buçuk kilometre ötedeki, duvarları çamur ve sopalardan yapılma bir ağıla götürmüşlerdi. Bunun içinde büyük bir antilop sürüsü varmış ve yenileri içeri girmeye devam ediyormuş. Ağılın kapıları hayvanların kaçmalarını önleyecek şekilde yapılmış. Bu Kızılderililerin her sene yaptıkları bir şeymiş. Sonbaharda antiloplar yiyecek ve barınak bulmak için çayırlardan nehrin güneyindeki dağlık bölgelere çekiliyorlar. Baharda nehri büyük sayılar halinde tekrar geçerken kandırılarak yukarıda bahsedilen türden sağlam bir ağıla sokularak kolayca yakalanıyorlarmış.

Avcıların (John Greeley, Peygamber ve bir Kanadalının) Kızılderililerin (sayıları elliyi buluyordu) elinden kurtulma umudu pek yokmuş. Kendilerini ölmeye hazırlamışlar. Greeley ile Peygamber'in silahları alınmış, elleri ve ayakları bağlanmış. Tam olarak anlayamadıkları bir sebepten dolayı Kanadalı bağlanmamış ve sadece tüfeğini alan vahşiler av bıçağını kendisinde bırakmış (tozluğunun yan kısmındaki bir tür kılıfın içinde olduğundan herhalde fark etmemişler) ve ona diğerlerinden farklı davranmışlar. Bu daha sonra ekibin kurtulmasını sağlamış.

Yakalandıklarında saat gece dokuz civarıymış. Ay o gece parlaktı, ama hava mevsime göre soğuk olduğundan, vahşiler ağılın antilopları (bunlar hâlâ sürekli içeri girmekteydi) ürkütmeyecek kadar uzağında iki kamp ateşi yakmışlar. Avcılar beklenmedik bir şekilde ağaçların arasından çıktığında Kızılderililer bu ateşlerde avlarını pişirmekteymiş. Greeley ve Peygamber, silahları alındıktan ve bufalo derisinden kalın sicimlerle bağlandıktan sonra ateşlerin biraz uzağındaki bir ağacın dibine fırlatılmışlar. Kanadalının ise ateşlerden birinin yanına iki Kızılderiliyle birlikte oturmasına izin verilmiş. Geri kalan Kızılderililerse diğer ve

daha büyük ateşin çevresinde halka olmuşlar. Bu şekilde zaman ağır ağır geçip gitmiş. Avcılar her an öldürülmeyi bekliyormuş. İpleri çok sıkı bağlanmış olduğundan canları çok yanıyormuş. Kanadalı rüşvet verip kendilerini serbest bıraktırma umuduyla muhafızlarıyla konuşmaya çalışmış, ama derdini anlatamamış. Geceyarısına doğru büyük ateşin çevresindeki topluluk birden pek çok iri antilobun ortalarına dalmasıyla neye uğradıklarını şaşırmış. Bu hayvanlar onları hapseden çamur duvarın bir kısmını yıkıp kaçmış ve öfke ve korkudan deliye dönmüş halde ateşin ışığına doğru gitmişler; geceleri benzer koşullar altında böceklerin yaptığı gibi. Ancak Saoinlerin bu genellikle korkak olan yaratıkların bu şekilde davrandıklarını hiç görmedikleri anlaşılıyormuş, çünkü bu beklenmedik müdahale karşısında büyük dehşete kapılmışlar. Yakaladıkları sürünün tamamı, ilk birkaçının kurtulmasından bir dakika kadar sonra üstlerine gelince korkuları iyice artmış. Avcılar bu sahnenin çok tuhaf olduğunu söyledi. Hayvanlar delirmiş gibiymiş. Alevlerin ve korkmuş vahşilerin arasından sıçramaktan çok uçarak, büyük bir hızla ve atılganlıkla geçmeleri Greeley tarafından (kesinlikle abartılı konuşan biri değildi) sadece etkileyici değil, korkunç bir görüntü olarak tanımlandı. İlk hamleleri sırasında her şeyi önlerine katmışlar. Ama büyük ateşi söndürdükten sonra hemen küçük ateşe saldırmış; yanan odunları etrafa saçmışlar. Sonra sersemlemişçesine büyük ateşe geri dönüp bunu tamamen sönene kadar çiğnemiş, ardından da küçük gruplar halinde şimşek hızıyla ormana dalıp gözden kaybolmuşlar.

Bu öfkeli arbede sırasında Kızılderililerin pek çoğu yere düşmüş ve bazılarının çevik antilopların keskin toynakları tarafından ölümcül olmasa bile ciddi şekilde yaralandığı kesinmiş. Bazıları kendilerini korumak için boylu boyunca yere uzanmış.

Peygamberle Greeley ateşlerin yakınında olmadıklarından tehlikeye girmemişler. Kanadalı ilk saldırı esnasında başına aldığı bir darbeyle birkaç dakikalığına kendinden geçmiş. Kendine geldiğinde ortalık karanlıkmış; ay kalın bir yağmur bulutunun arkasında kalmış, ateşler ise neredeyse tamamen sönmüş. Sadece sağa sola saçılmış odunların birkaçı yanmaya devam ediyormuş. Yakınında Kızılderili göremeyince hemen ayağa fırlamış ve arkadaşlarının bağlı bulunduğu ağaca koşmuş. İplerini kısa sürede kesmiş ve üçü nehir yönünde son hızla ilerlemeye başlamışlar. Canlarından başka bir şey düşünmediklerinden durup tüfeklerini almamışlar. Birkaç kilometre koşup takip edilmediklerini anlayınca yavaşlamış ve su içmek için bir pınarın başına gitmişler; tekneye getirdikleri antilobu burada bulmuşlar. Zavallı yaratık pınarın yanında soluk soluğa, kımıldayamadan yatıyormuş. Bacaklarından biri kırıkmış ve üstünde yanık izleri varmış. Kurtulmalarını sağlamış olan sürüden olduğu belliymiş. Kurtulma şansı olsa avcılar minnettarlıklarından dolayı seve seve iyileştirirlermiş hayvanı, ama yarası çok kötüymüş. Bu yüzden acılarına hemen son verip onu teknelere getirmişlerdi. Ertesi sabah onun sayesinde nefis bir kahvaltı yaptık.

12, 13, 14 ve 15 Nisan. Bu dört gün boyunca önemli bir macera yaşamadan ilerledik. Gün ortasında hava çok güzeldi, ama gece ve sabah erken saatte son derece soğuk oluyor, ortalık buz tutuyordu. Av hayvanı boldu. Thornton hâlâ hastaydı ve bu durum beni hem şaşırtıyor, hem de çok üzüyordu. Hem arkadaşlığını çok özlüyordum, hem de ekibimizdeki tamamen güvenebileceğim tek kişi olduğunu anlamaya başlamıştım. Bununla sadece, onun yüreğimi tüm çılgınca umutları ve fantastik dilekleriyle rahatça açabileceğim biri olmasını kastediyorum – yoksa aramızdaki herhangi birinin güvenilmez olduğunu değil. Tam ter-

sine, hepimiz kardeş gibiydik ve aramızda hiç önemli bir tartışma çıkmıyordu. Tek bir ilgi odağı hepimizi birbirimize bağlar gibiydi; ya da daha doğrusu hepimiz herhangi bir şeyle ilgilenmeyen, sadece zevk için gezen bir grup gezgin gibiydik. Kanadalıların bu konudaki fikirlerinden tam olarak emin değilim. Bu adamlar gezinin kârından ve özellikle de kendileri için bekledikleri paydan epey bahsettiler. Yine de bunu çok fazla önemsediklerini sanmıyorum, çünkü dünyanın en saf ve yardıma hazır insanlarıydılar. Ekibin geri kalanına gelince, keşif seferinin getireceği maddi kârla kesinlikle ilgilenmediklerinden eminim. Yolculuğumuz sırasınca bunun kanıtlarını sık sık gördüm. Yerleşim merkezlerinde hepimiz için birincil dereceden önem taşıyacak çıkarlar, burada üzerinde konuşulmaya değmez olarak görülüyor, üzerinde durulmuyor ya da en küçük bahanede tamamen gözardı ediliyordu. Kürk ve deri toplamak için vahşi hayvanlarla dolu bir kırda binlerce kilometre kat etmiş, korkunç tehlikelerle yüzleşmiş ve en yıpratıcı yoksunluklara katlanmış adamlar ele geçirdikleri postları korumak için tehlikeye girmezken, romantik görünüşlü bir nehirde ilerlemek ya da neye yarayacağını hiç bilmedikleri ve ilk fırsatta fırlatıp attıkları mineraller için sarp kayalıklara tırmanmaktan ya da tehlikeli bir mağaraya girmekten kaçınmıyor, bir depo dolusu kaliteli kunduz derisinden tereddütsüz vazgeçmeye razı oluyorlardı.

Bu konudaki hislerim ekiptekilerle aynıydı. Şunu rahatlıkla söyleyebilirim ki, yolculuğumuz ilerledikçe keşif seferinin ana hedefine olan ilgimin giderek azaldığını ve avarece eğlencelere olan ilgimin arttığını fark ettim – tabiî kırın harikalarının ve görkemli güzelliklerinin içimde uyandırdığı o derin ve son derece yoğun heyecanı böylesine yüzeysel bir şekilde tanımlayabilirsem. Bir bölgeyi incelemeyi bitirir bitirmez içimde ilerleyip bir

başka bölgeyi keşfetme arzusu uyanıyordu. Yine de yerleşim bölgelerine hâlâ yakın olduğumu hissediyor, doğaya ve *bilinmeyene* karşı duyduğum tutkulu aşkın hazzını yeterince alamıyordum. Yolculuğumda gittiğim yerlerden benden önce *başka* uygar insanların, sayıları az da olsa, geçmiş olduğunun – benimkinden önce *başka* gözlerin çevremdeki manzaraların tadını çıkarmış olduğunun farkındalığından kurtulamıyordum. Sürekli kendini belli eden bu his olmasa yolda daha fazla oyalanır, nehir kıyısındaki bölgeleri incelemeye daha fazla zaman ayırırdım şüphesiz; hatta belki de arada sırada kuzey ve güney yönünde bu bölgelerin içine dalıp araştırmalar yapardım. Ama içimde *ilerleme* dürtüsü vardı – mümkünse medeniyetin uç sınırlarının ötesine geçme, varlıklarından sadece Kızılderililerin belli belirsiz anlattıkları sayesinde haberdar olduğumuz o dev dağları görme dürtüsü. Bu gizli umut ve görüşlerimi ekipte sadece Thornton'a tamamen açıyordum. Bu hayalperestçe projelerimin tümünü destekliyor, ruhumu ele geçirmiş olan romantik girişimciliği tamamen paylaşıyordu Thornton. Bu yüzden hastalığını acı bir felaket olarak görüyordum. Durumu gün geçtikçe kötüleşiyordu ve yardım etmek için elimizden hiçbir şey gelmiyordu.

16 Nisan. Bugün hava soğuyup yağmur yağdı ve kuzeyden sert bir rüzgâr esti. Bu yüzden öğleden sonraya dek demir atmak zorunda kaldık. Saat dörtte yola çıktık ve geceye kadar sekiz kilometre kat ettik. Thornton'un durumu çok daha kötüydü.

17 ve 18 Nisan. Bu iki gün boyunca kötü hava koşulları devam etti. Kuzeyden esen o soğuk rüzgâr dinmedi. Nehirde pek çok iri buz kütlesi gördük. Nehir kabarınıştı ve epey çamurluydu. Zaman tatsız bir şekilde geçiyordu ve pek yol kat edemedik. Thornton can çekişiyor gibi görünüyordu. Bunun üzerine ilk uygun yerde kamp kurmaya ve o iyileşene dek orada kalmamı-

za karar verdim. Bugünün öğle vaktinde tekneleri güneyden gelen büyük bir çaya soktuk ve karada kamp kurduk.

25-26-27-28-29-30 Nisan. 25 Nisan sabahına kadar çayda kaldık. Thornton'un o sabah yola devam edebilecek kadar iyileşmesi hepimizi sevince boğdu. Hava güzeldi ve yörenin çok hoş bir kesiminden büyük bir neşeyle geçtik. Karşımıza tek bir Kızılderili bile çıkmadı. Sıradışı bir macera da yaşamadık; ayın son gününde Mandanların, daha doğrusu Mandanların, Minnetareelerin ve Ahnahawayların bölgesine varmamız dışında. Bu üç kabile birbirine çok yakın yaşıyor ve beş köyleri var. Mandanlar yakın zamana kadar on üç kilometre kadar aşağıdaki dokuz köyde yaşıyormuş; bu köylerin kalıntılarının yanından ne olduğunu bilmeden geçtik. Nehrin batısında yedi, doğusunda iki köy varmış ama çiçek hastalığı ve eski düşmanları Siouxlar onları kırıp geçirmiş ve geride bir avuç kalmışlar. Bunun üzerine şimdiki yerleşim yerlerine geçmişler. [Bay R. burada Minnetareeler ve Ahnahawaylar ya da Wassatoonlar hakkında oldukça ayrıntılı bilgiler veriyor. Ama bu kabilelere ilişkin önemli yeni bilgiler vermediğinden bunları atlıyoruz.] Mandanlar bize son derece dostça davrandılar; bölgelerinde üç gün kaldık. Bu süre içinde kanoyu karaya çekip bakımını yaptık. Ayrıca epey kurutulmuş mısır stoğu yaptık. Yerliler mısırları kış boyunca çadırlarının yakınındaki çukurlarda muhafaza etmişlerdi. Mandanlarla birlikteyken bizi Waukerassah adlı bir Minnetaree şefi ziyaret etti. Son derece nazik davrandı ve bize pek çok konuda yardımcı oldu. Bu şefin oğlunu büyük çatala dek bize tercümanlık etmek üzere işe aldık. Babasına çeşitli armağanlar verdik ve bundan çok memnun kaldı.[19] 1 Mayıs'ta Mandanlara veda edip yolumuza devam ettik.

1 Mayıs. Hava ılıktı ve etraftaki arazi artık epey yeşillenmeye, son derece hoş bir görünüme bürünmeye başlamıştı. Kavakların

yaprakları iyice belirginleşmiş, etrafta pek çok çiçek açmıştı. Orada burada üzerinde iyi kerestelik ağaçlar olan düzlükler göze çarpmaya başlamıştı; daha önce böylesi düzlüklere çok daha az rastlıyorduk. Bol kavak ve söğüt ağacı, ayrıca kızıl söğütler vardı. Gül ağaçları da boldu. Nehir kıyısındaki bu arazilerin ötesinde ağaçsız engin bir ova uzanmaktaydı. Toprak son derece verimliydi. Buradaki av hayvanları daha önce gördüğümüz her yerdekinden daha boldu. Kıyılara birer avcı çıkardık ve bugün bir elk, bir keçi, beş kunduz ve çok sayıda yağmurkuşu getirdiler. Kunduzlar son derece munisti ve kolayca yakalanıyorlardı. Bu hayvanın eti çok lezzetlidir; özellikle de bazı kuyruk kısımları. Bir kunduz kuyruğu üç adamı rahat rahat doyurur. Geceden önce otuz kilometre yol aldık.

2 *Mayıs*. Bu sabah iyi bir rüzgâr vardı ve öğlene dek yelkenlerimizi kullandık. Öğlen vakti rüzgâr aşırı şiddetlenince durduk. Avcılarımız karaya çıkıp kısa süre sonra dev bir geyikle döndü. Neptune, tüfeğin sadece hafifçe yaraladığı hayvanı uzun bir takipten sonra yakalamıştı. Boyu bir metre seksen santimdi. Akşamüstü de bir antilop yakalandı. Yaratık adamlarımızı görür görmez büyük bir hızla kaçmaya başlamış, ama birkaç dakika sonra, meraktan olacak, geri dönmüş, sonra tekrar kaçmış; defalarca yinelemiş bu kaçıp dönmeleri, ama her seferinde biraz daha yaklaşıyormuş. Sonunda atış menziline girince Peygamber tek atışta devirmiş hayvanı. Getirildiğinde hâlâ canlıydı, üstelik hamileydi. Bu hayvanlar inanılmayacak kadar hızlı koşsalar da kötü yüzücülerdir, bu yüzden bir nehri geçmeye çalışırken sık sık kurtlara yem olurlar. Bugün yirmi kilometre kat ettik.

3 *Mayıs*. Bu sabah epey yol aldık. Gece çöktüğünde tam elli kilometre ilerlemiştik. Av hayvanlarının bolluğu sürüyordu. Kıyı boyunca çok sayıda bufalo leşi ve leşleri yiyen pek çok kurt

gördük. Bufaloların ölüm sebebini anlayamadık, ama bir iki hafta sonra bu gizem aydınlandı. Nehrin epey derin ve kenarlarının sarp kayalık olduğu bir kesiminden geçerken bu dev hayvanlardan oluşan büyük bir sürünün yüzerek karşı kıyıya geçtiğini fark ettik ve hareketlerini gözlemlemek için durduk. Akıntı yönünde yan yan ilerliyorlardı. Olduğumuz yerin bir kilometre kadar yukarısından, nehir kıyısının eğimli olduğu bir boğazdan girdikleri belliydi. Nehrin batı kıyısına varınca kayalara tırmanamayacaklarını anlıyorlardı; su da boylarını aşıyordu. O sarp ve kaygan kayalara tırmanmaya bir süre boşuna çabaladıktan sonra dönüp doğu kıyısına yüzdüler. Burada da aynı kayalıklar vardı ve yine boşuna tırmanmaya çabaladılar. İki, üç, dört, beş kez gidip geri döndüler. Hep aynı yerlerden çıkmaya çalışıyorlardı. Kendilerini akıntıya bırakıp kıyıya çıkabilecekleri daha elverişli bir yer aramak yerine (yarım kilometre kadar ötede böyle bir yer vardı) oldukları yerde çabalayıp durmakta ısrar ediyor, nehir kıyılarına dik açıyla yüzüyor ve boğulmamak için büyük gayret sarf ediyorlardı. Beşinci geçişleri sırasında zavallı hayvanlar öyle yorulmuştu ki artık güçlerinin kalmadığı belliydi. Korkuyla kıyıya ulaşmaya çalıştılar ve bir iki tanesi tam bunu başarmak üzereyken tepelerindeki bütün gevşek toprak üstlerine çöktü ve bir kısmını yuttu. Kıyıyı tırmanmayı daha elverişli hale de getirmemişti bu kayma; ve bizi çok üzdü. Bufaloların bu soylu çabalarına kayıtsız kalmak, acılarını paylaşmamak mümkün değildi. Toprak kaymasının ardından sürünün geri kalanı içler acısı bir şekilde inlemeye başladı. Bu sesteki yoğun kederi ve umutsuzluğu tahayyül etmek imkânsızdır. Bu olayı asla unutamayacağım. Hayvanların birkaçı tekrar nehri yüzerek geçmeyi denedi ve birkaç dakika mücadele ettikten sonra boğuldu. Can çekiştikleri sırada burunlarından boşanan kanlar üstlerine kapanan dal-

gaları kızıla boyuyordu. Ama çoğu, o iniltiden sonra kaderine boyun eğmiş göründü ve sırtüstü yuvarlanıp gözden kayboldu. Bütün sürü boğuldu. Tek bir bufalo bile kurtulmadı. Leşleri yarım saat sonra biraz ilerideki düz arazilere saçıldı. Oysa bu tuhaf inatları olmasa buradan rahatça karaya çıkabilirlerdi.

4 Mayıs. Hava çok güzeldi. Güneyden hoş bir rüzgâr esiyordu. Gece olmadan kırk kilometre kat etmiştik. Bugün Thornton teknenin işlerine yardım edecek kadar kendini toplamıştı. Öğleden sonra birlikte batıdaki bozkıra gittik. Burada yerleşim merkezlerinde hiç rastlanmayan ve ilkbahar başında açan kır çiçeklerinden bol miktarda gördük; çoğu eşine ender rastlanan güzellikteydi ve nefis kokuyorlardı. Ayrıca epey av hayvanı da gördük, ama hiçbirini vurmadık, çünkü avcıların kullanabileceğimizden fazlasını getireceklerinden emindik ve ben boşuna can almaktan kaçınıyordum. Geri dönerken Assiniboin kabilesinden iki Kızılderiliyle karşılaştık. Bize teknelere dek eşlik ettiler. Yol boyunca kesinlikle güvensizlik sergilemediler; tam tersine, tavırları içten ve gözüpekti. Bu yüzden de kanoyla aramızda bir taş atımlık mesafe kaldığında ansızın dönüp son hızla bozkıra doğru kaçtıklarını görünce epey şaşırdık. Bizden uzaklaşınca nehir manzarasını sergileyen küçük bir tepeciğe çıktılar. Burada karın üstü uzanıp çenelerini avuçlarına dayadılar ve bizi büyük bir hayretle izlemeye başladılar. Dürbün sayesinde yüz ifadelerini ayrıntılarıyla görebiliyordum. Yüzlerinde hem hayret, hem de dehşet vardı. Bizi izlemeyi uzun süre sürdürdüler. Sonunda, sanki akıllarına ansızın bir düşünce gelmişçesine, telaşla doğrulup ilk başta geldiklerini görmüş olduğumuz yönde hızla uzaklaştılar.

5 Mayıs. Bu sabah çok erkenden yola çıkarken Assiniboinlerden oluşan büyük bir grup ansızın teknelere saldırdı ve biz etkili bir direniş sergilemeye fırsat bulamadan kanoyu ele geçirmeyi

başardılar. Kanoda o sırada sadece Jules vardı. O da nehre atlayıp yüzerek büyük tekneye çıkıp kurtuldu. Bu Kızılderilileri başımıza dün gördüğümüz iki Kızılderili sarmıştı. Bize olabilecek en sinsi şekilde yaklaşmış olmalıydılar, çünkü her zamanki gibi nöbetçilerimiz vardı ve Neptune bile onları fark edememişti.

Tam düşmana ateş açmaya hazırlanıyorduk ki Misquash (yeni tercüman – Waukerassah'ın oğlu) bize Assiniboinlerin dost olduğunu ve şimdi dostluk gösterisinde bulunduklarını söyledi. Her ne kadar teknemizin çalınmasının pek dostane bir tavır olmadığını hissetsek de, yine de bu insanları dinlemeye hazırdık ve Misquash'tan onlara niye böyle davrandıklarını sormalarını istedik. Bize çeşitli itirazlarla karşılık verdiler. Sonunda niyetlerinin aslında bize saldırmak değil, içlerindeki büyük merakı tatmin etmek olduğunu öğrendik. Bu konuda kendilerine yardımcı olmamızı istiyorlardı. Tuhaf tavırlarıyla bizi şaşırtmış olan dünkü iki Kızılderili, zencimiz Toby'nin kara tenini görünce büyük bir hayrete kapılmışlardı. Daha önce hiç zenci görmemiş ya da zencilerden bahsedildiğini işitmemişlerdi, bu yüzden hayretlerinin tamamen yersiz olmadığını kabul etmek gerek. Dahası Toby, deyim yerindeyse, son derece çirkin bir ihtiyardı – ırkının tüm tuhaf niteliklerini taşıyordu: Kalın ve dolgun dudaklar; iri, beyaz, patlak gözler; düz bir burun, uzun kulaklar, şiş bir göbek ve çarpık bacaklar. İki vahşi maceralarını arkadaşlarına anlatınca kimseyi kendilerine inandıramamışlar. Tam sonsuza dek yalancı ve düzenbaz olarak damgalanmak üzereymişler ki, doğruyu söylediklerini kanıtlamak için tüm grubu teknelere götürmeyi teklif etmişler. Bize ani bir saldırı gibi görünen şey aslında hâlâ kuşkulu olan Assiniboinlerin sabırsızlığının sonucuydu, o kadar. Çünkü daha sonra en küçük bir saldırganlık belirtisi sergilemediler ve onlara yaşlı Toby'ye iyice bakmalarına izin verece-

ğimizi söylediğimizi anladıktan sonra kanoyu geri verdiler. Toby bu işi iyice şakaya vurdu ve vahşiler onu tepeden tırnağa inceleyebilsin diye kıyıya anadan doğma çıktı. Kızılderililerin şaşkınlıkları ve tatminleri had safhadaydı. Önce kendi gözlerine inanamadılar. Zencinin teninin boyalı olmadığından emin olmak için parmaklarına tükürüp üstüne sürttüler. Beyaz saçlarını takdir ederek art arda çığlıklar attılar ve çarpık bacaklarına büyük bir hayranlıkla baktılar. Çirkin dostumuzun yaptığı bir cig dansı heyecanı doruğa çıkardı. Şimdi hepsinin hayretten soluğu kesilmişti. Bir insan bundan daha fazla beğenilmiş olamazdı. Toby birazcık hırslı biri olsa Assiniboinlerin tahtına çıkar ve Kral Birinci Toby olarak hüküm sürebilirdi.

Bu olay bizi öğleden sonraya dek oyaladı. Vahşilerle birbirimize hoş sözler söyledikten ve armağanlar verdikten sonra içlerinden altısının sekiz kilometre boyunca kürek çekmekte bize yardım etmesine izin verdik. Bu son derece makbule geçen bir yardımdı ve bunun için Toby'ye teşekkür etmeyi ihmal etmedik. Bugün sadece yirmi kilometre yol aldık ve geceleyin güzel bir adada kamp kurduk. Bu adayı civarındaki nefis balıklardan ve hayvanlardan dolayı uzun süre hatırlayacaktık. Bu güzel yerde iki gün kaldık. Bu süre içinde yarınımızı düşünmeden ve çevremizde gezinip duran çok sayıdaki kunduza pek aldırmadan yedik, içtik ve eğlendik. Bu adadan rahatlıkla yüz, hatta iki yüz deri temin edebilirdik. Ama sonuçta yirmi tane temin ettik. Bu ada güneyden gelen oldukça geniş bir nehrin ağzında, Missouri'nin batıya saptığı bir noktadadır. 48. enlem civarındadır.

8 Mayıs. Güzel bir havada, tatlı bir rüzgârla yola çıktık. Otuz beş-kırk kilometre ilerledikten sonra karşımıza kuzeyden gelen geniş bir nehir çıktı. Ancak ağzı epey dardı – on metreden fazla yoktu ve çamurla tıkanmış gibi görünüyordu. Bu nehrin biraz

yukarısında oldukça hoş bir çay var; genişliği altmış yetmiş metreyi buluyor. Epey de derin. Av hayvanlarıyla dolu güzel bir vadinin içinden geçiyor. Yeni rehberimiz bize bu nehrin ismini söyledi ama kaydetmemişim; şimdi de hatırlamıyorum.[20] Robert Greeley burada yuvalarını ağaçlara kuran yaban kazlarından birkaçını vurdu.

9 Mayıs. Bugün nehrin iki yakasında da, biraz ileride toprağın yer yer beyaz bir maddeyle kaplı olduğunu gördük ve bunun güçlü bir tuz olduğunu anladık. Pek çok küçük engelden dolayı sadece yirmi beş kilometre kat edebildik ve geceleyin ana toprakta, kavak ağaçlarının ve tavşan böğürtleni çalılarının arasında kamp kurduk.

10 Mayıs. Bugün hava soğuktu ve rüzgâr sert ama elverişliydi. Epey yol kat ettik. Bu bölgedeki tepeler sert ve sivri kayalıklı. Bu kayalar düzensiz yığınlar halinde uzanıyor. Bazıları epey yüksek ve suların aşındırmasına maruz kalmış gibi görünüyor. Bol miktarda taşlaşmış dal ve kemik topladık. Her tarafta kömür vardı. Nehir burada epey çatallanıyor.

11 Mayıs. Günün çoğunda fırtına ve yağmur yüzünden ilerleyemedik. Akşama doğru hava güzelleşti ve hoş bir rüzgâr esmeye başladı. Bundan faydalandık ve kamp kurmadan önce on beş kilometre ilerledik. Çok sayıda semiz kunduz yakaladık ve kıyıda bir kurt vurduk. Etrafımızda gezinen büyük bir sürüden ayrılmış gibiydi.

12 Mayıs. Bugün on beş kilometre kat ettikten sonra öğle vakti küçük ve dik bir adaya indik. Niyetimiz birtakım şeyleri onarıp bakımdan geçirmekti. Tam ayrılacakken ekibin en önündeki –birkaç metre ilerideydi– Kanadalı birden bir çığlık atarak gözden kayboldu. Hepimiz hemen ona doğru koştuk ve bir zula çukuruna düşmüş olduğunu görünce epey güldük. Kısa sürede çı-

kardık adamı, ama yalnız olsa oradan tek başına çıkabileceği şüpheliydi. Çukuru büyük bir dikkatle inceledik, ama içinde birkaç boş şişeden başka bir şey bulamadık. Buraya Fransızların mı, İngilizlerin mi yoksa Amerikalıların mı mallarını gizlemiş olduklarına dair bir belirtiye rastlayamadık. Bu biraz merakımızı kabarttı.

13 Mayıs. Gün boyunca kırk kilometre kat ettikten sonra Yellowstone'un Missouri'yle kesiştiği noktaya vardık. Misquash burada bizden ayrıldı ve evine döndü.

6. BÖLÜM

Son iki üç gündür içinden geçtiğimiz bölge alışmadığımız şekilde iç karartıcıydı. Arazi genelde daha düzdü. Ağaçlar nehir kenarlarında yoğunlaşıyordu. Uzaklarda ise ya çok az ağaç vardı, ya da hiç yoktu. Ne zaman sarp kayalıklar görsek kömür de görüyorduk. Karşımıza oldukça geniş bir ziftli kömür yatağı çıktı; suyu birkaç yüz metre boyunca karartmıştı. Biraz ilerde akıntı daha hafif, su daha berrak ve kayalık kesimlerle sığ yerler daha azdı. Yine de bu sığ yerlerden geçmek her zamanki gibi zor oldu. Aralıksız yağan yağmur nehir kıyılarını öyle kayganlaştırdı ki çekme halatlarını tutan adamlar yürümekte zorlanıyordu. Hava buz gibiydi ve nehir kıyısındaki bazı alçak tepelere tırmanınca yarıkların ve bayırların karla kaplanmış olduğunu gördük. Sağımızda, çok uzakta pek çok Kızılderili kampı görülüyordu. Bunların geçici oldukları anlaşılıyordu; kısa süre önce terk edilmişlerdi. Bu bölgede daimi bir yerleşim merkezine ilişkin belirti yok, ama civardaki kabileler için gözde bir av sahası gibi görünüyor. Bunu her yerde sık sık karşımıza çıkan avlanma belirtilerinden anladık. Missouri'deki Minnetareelerin avlarını büyük çatala dek takip ettikleri bilinir. Assiniboinler daha da yukarıla-

ra gider. Misquash bize şimdi kamp kurduğumuz yerle Rocky Dağları arasında, Saskatchawine'in aşağı ya da güney tarafında yaşayan Minnetaree köyleri dışında hiç yerleşim merkeziyle karşılaşmayacağımızı söyledi.

Av hayvanları sayı ve tür açısından epey fazlaydı – geyikler, bufalolar, yabani keçiler, katır geyikleri, ayılar, tilkiler, kunduzlar vs. Ayrıca eti yenir sayısız kuş vardı. Balık da boldu. Nehrin genişliği epey değişiyordu – iki yüz elli metrelik geçitlerden, akıntının sarp kayalar arasından hızla aktığı otuz metre genişliğindeki boğazlara dek. Bu kayaların yüzeyi genellikle hafif ve sarımtırak Malta taşından oluşuyordu. Buna kavrulmuş toprak, sünger taşı ve mineral tuzlar karışmıştı. Bir yerde arazinin görüntüsü epey değişti. Tepeler her iki tarafta nehirden epey uzaklaştı. Nehir kavak ağaçlarıyla kaplı küçük ve güzel adalarla doluydu. Düzlükler son derece verimli görünüyordu. Kuzeydekiler genişti ve üç engin vadiye açılıyordu. Missouri'nin çok çok uzun zamandır içinden aktığı ve yerlilerin Kara Tepeler adını verdiği dağ silsilesinin en uç kuzey sınırı olmalıydı buralar. Hava dağlık araziden düz araziye geçişin belirtilerini veriyordu. Şimdi kuru ve saftı. Öyle ki etkilerini teknelerimizin bağlantı yerlerinde ve az sayıdaki matematiksel aletlerimizde görüyorduk.

Çatallara yaklaşırken son derece şiddetli bir sağanak başladı. Nehirdeki engeller de büyük güçlük çıkarıyordu. Kıyıların bazı kesimleri öyle kaygan, kil öyle yumuşak ve koyuydu ki adamlar çıplak ayakla yürümek zorunda kaldılar, çünkü mokasenleriyle ayakta duramıyorlardı. Kıyılarda pek çok durgun su birikintisi vardı; bazen bunların içinden geçerken suyun koltukaltına kadar çıktığı oluyordu. Bazen de sığ yerlerdeki sivri uçlu devasa çakmaktaşlarına tırmanmak zorunda kalıyorduk. Bunlar çökmüş tepelerin kalıntılarıydı. Bazen karşımıza sarp kayalıklar ara-

sındaki bir geçit ya da oluk çıkıyordu. Buradan geçmek için var gücümüzle çabalıyorduk. Bunlardan birini geçmeye çalışırken büyük teknenin halatı (eski ve yıpranmış olduğundan) koptu ve akıntıya kapılan tekne nehrin ortasındaki çıkıntılı bir kaya tabakasına sıkıştı. Burada su öyle derindi ki onu kurtarmak için kanoyu kullanmak zorunda kaldık ve bu iş tam altı saatimizi aldı.

Bir ara güneyde siyah bir kaya duvar yükseldi; sıradan kayaların üstünde nehir boyunca yarım kilometre kadar uzanıyordu. Sonra açık bir vadi başladı ve bunun beş kilometre kadar ötesinde de yine aynı tarafta bu kez açık renkli bir başka duvar yükseldi. Bunun yüksekliği tam altmış metreydi. Sonra bir başka açık vadi, onun ardından da bu sefer kuzeyde yetmiş metre yüksekliğinde yapay görünümlü bir başka duvar yükseliyordu. Bu duvar görünümlü sarp kayalıkların görüntüsü son derece tuhaf; suya dimdik yükseliyorlar. Bu son bahsettiğim duvar bembeyaz, yumuşak kumtaşından oluşmuştu. Bu kumtaşı suyun hareketinden çok kolay etkilenir. Bu kayaların üst kısmında ise sert ve yağmur sularından etkilenmeyen beyaz Malta taşı katmanlarından oluşan –pek çok ince, yatay katmandan oluşmuş– bir tür friz ya da silme vardı. Bu kayaların ötesindeki koyu renkli verimli toprak su kıyısından eğimle yükseliyor ve yüksekliği sonunda bir buçuk kilometreyi buluyor Ardından yüksekliği yüz elli metreyi bulan, hatta aşan başka tepeler başlıyor.

Bu dikkate değer sarp kayalıkların üstünde tahmin edileceği gibi o yumuşak maddenin üstüne yağmış olan yağmurların oluşturduğu çeşitli çizgiler var. Böylece zengin bir hayal gücü onları rahatlıkla insanların inşa ettiği ve üstüne hiyeroglifler kazıdığı anıtlara benzetebilir. Bazı yerlerde kumtaşından iri parçaların kopmasından oluşan oyuklar bulunuyor (tıpkı tapınaklarımızdaki heykellerin konulduğu oyuklar gibi). Yine pek çok yerde

merdivenler ve uzun koridorlar görülüyor. Bunlar yağmur sularının Malta taşı silmedeki rastgele yarıklardan, aşağıdaki yumuşak maddeye sürekli sızmasıyla oluşmuş. Bu tuhaf kayalıkların önünden parlak ay ışığında geçtik. Hayal gücümün üstünde yarattıkları etkiyi asla unutmayacağım. Büyülü yapılara (düşlerimde gördüğüm) benziyorlardı. Üstlerindeki deliklere yuva yapmış sayısız kırlangıcın şakımaları bu izlenimi epey güçlendirmişti. Ana duvarların yanı sıra yer yer yüksekliği altıyla otuz metre arasında değişen küçük duvarlara da rastlanıyor. Bunlar kil, kum ve kuartz karışımı kerpiç gibi görünen iri, siyah taşlardan oluşuyor. Bu taşların şekilleri tamamen simetrik dikdörtgenler halinde (her zaman paralel) ve sanki bir duvarcı tarafından yerleştirilmiş gibi üst üste, kusursuz bir düzenlilikle duruyorlar. Her üst taş altındaki iki taşın birleşim yerini örtüyor ve sağlamlaştırıyor, tıpkı bir duvardaki tuğlalar gibi. Bazen bu tuhaf yükseltiler paralel olarak uzanıyor. Dört tanesinin birbirine paralel uzandığı oluyor. Bazen nehirden ayrılıp tepelerin arasında gözden kayboluyorlar. Bazen birbirlerini dik açılarla kesiyor, sanki büyük, yapay bahçeleri sarıyorlar. İçlerindeki bitki örtüsü de genellikle bu yanılsamayı güçlendirir nitelikte oluyor. Duvarların en inceldiği yerlerde tuğla biçimindeki taşların boyutları ufalıyor. Missouri'nin bu kesimindeki bu manzara şimdiye kadar gördüklerimiz arasında en güzel değilse bile en şaşırtıcı olanıydı. Zihnime yepyeni, tuhaf, asla silinmeyecek bir izlenim olarak kazındı.

Çatala ulaşmadan kısa süre önce karşımıza kuzey tarafında oldukça büyük bir ada çıktı. Bunun iki kilometre ötesinde, güneyde ağaçlarla kaplı düz bir arazi uzanıyor. Bu adanın ardından gelen pek çok adacık daha vardı. Geçerken her birini birkaç dakikalığına inceledik. Sonra kuzeyde kapkara bir sarp kayalık ve ardından da iki adacık daha gördük. Bunlar bize hiçbir şekilde

dikkat çekici gelmedi. Birkaç kilometre daha ilerleyince karşımıza sarp bir burnun yakınındaki oldukça büyük bir ada çıktı. Sonra iki adacığın daha yanından geçtik. Bütün bu adalar ağaçlarla kaplıydı. Misquash bize geniş nehrin ağzını gösterdiğinde 13 Mayıs'ın gecesindeydik. Bu nehre beyazlar Yellow Stone, Kızılderililer ise Ahmateaza[21] der. Güney kıyısında, kavak ağaçlarıyla kaplı güzel bir ovada kamp kurduk.

14 Mayıs. Bu sabah hepimiz erkenden kalktık. Heyecanlıydık, çünkü şimdi varmış olduğumuz nokta büyük önem taşıyordu ve önce önümüzdeki iki geniş nehrin hangisinde daha rahat ilerleyeceğimizi anlamak için biraz araştırma yapmamız şarttı. Ekipteki genel arzu bu nehirlerden birinde olabildiğince ilerlemek ve Rocky Dağlarına ulaşmaktı. Buradan belki büyük Aregan nehrinin kaynak sularına geçebilirdik. Bu konuda konuştuğumuz bütün Kızılderililer bu nehrin Pasifiğe açıldığını söylemişti. Bu hedefi gerçekleştirmeyi ben de istiyordum. Büyük bir macera olurdu bu. Ama içinden geçeceğimiz bölgeye ve orada yaşayan yerlilere ilişkin kısıtlı bilgimizle bu girişimde bulunursak karşılacağımız güçlükleri önceden görebiliyordum. Daha sonra bu yerlilerin gerçekten de Kuzey Amerika Kızılderililerinin en vahşileri olduklarını öğrendik. Ayrıca yanlış nehre girip bitmek tükenmek bilmez labirentlerde uğraşıp didinmekten de korkuyordum. Bu, adamların moralini epey bozardı. Ancak bu düşünceler beni uzun süre huzursuz etmedi ve hemen yöreyi inceleme işine giriştim. Ekipteki adamlardan bazılarını her iki nehrin kıyılarından yukarı gönderdim; bu nehirlerdeki su miktarları hakkında karşılaştırmalı bir fikre sahibi olmak istiyordum. Ben de Thornton ve John Greeley ile birlikte, etrafı tepeden görebilmek için çataldaki yüksek araziye çıkmaya başladım. Önümüzde engin ve muhteşem bir vadinin uzandığını gördük. Burası görkem-

li yeşilliklerle titreşiyor ve sayısız bufalo, kurt, yer yer de geyik ve antilop sürüleriyle kaynıyordu. Güneyde, uzaklarda yüksek ve dorukları karlı bir dağ silsilesi güneydoğudan kuzeybatıya dek uzanıyor ve birden son buluyordu. Bunların ardında daha da yüksek bir silsile vardı ki, kuzeybatıda ufka dek uzanıyordu. İki nehir büyüleyici bir şekilde, yılan gibi kıvrılarak ötelere dek uzanıyordu. Giderek inceliyorlardı, ta ki gökyüzünün gölgeli sisleri arasında ince gümüş iplikçiklere dönüşene dek. Baktığımız yerden nerede son bulduklarını seçemiyorduk, bu yüzden ne yapacağımız konusunda kararsız halde aşağı indik.

İki nehri incelemek bizi pek tatmin etmemişti. Kuzeydeki nehir daha derindi, ama güneydeki daha genişti ve sularının oylumu arasında pek fark yoktu. Birincisi Missouri'ye çok benziyordu, ama ikincisinin yuvarlak, çakıllı bir yatağı vardı, ki bu onun dağlık bir bölgeden geldiğinin göstergesiydi. Sonunda kuzey kolunu seçmeye karar verdik, çünkü burada ilerlemek daha kolay olacaktı. Ama burası giderek sığlaştığından birkaç gün sonra büyük tekneyi bırakmak zorunda kalacağımızı gördük. Kurduğumuz kampta üç gün geçirdik ve bu süre içinde epey kaliteli deri toplayıp elimizdeki tüm derilerle birlikte, kesişim noktasının bir buçuk kilometre aşağısındaki küçük bir adaya, iyi inşa ettiğimiz bir zula çukuruna gömdük[22] Ayrıca bol miktarda av hayvanı, özellikle de geyik avladık ve butlarını ileride kullanmak üzere tuzladık ya da kuruttuk. Bu bölgenin alçak kesimlerinde ve koyaklarında epey dikenli armut ve acı kiraz bulduk. Ayrıca bektaşi üzümleri ve bol miktarda sarı ve kırmızı frenküzümü (olgunlaşmamış) vardı. Her tarafta yabani güller yeni yeni açıyordu. 18 Mayıs sabahında yüksek moralle yola çıktık.

18 Mayıs. Güzel bir gündü. Nehirde sık rastladığımız sığ ve çıkıntılı yerlerin sürekli yarattığı rahatsızlıklara karşın neşeyle iler-

ledik. Adamların hepsi azimliydi ve tek sohbet konusu Rocky Dağlarıydı. Derileri geride bırakmakla teknelerimizi epey hafifletmiştik ve şimdi hızlı akıntıda ilerlemekte çok daha az güçlük çekiyorduk. Nehir adalarla doluydu. Gece vakti kara kilden kayalıkların yakınındaki terk edilmiş bir Kızılderili kamp yerine vardık. Çıngıraklı yılanlar bizi epey rahatsız etti. Sabaha karşı bir sağanak başladı.

19 Mayıs. Henüz biraz ilerlemiştik ki nehrin yapısının büyük bir değişiklik geçirdiğini gördük. Kumdan ya da küçük taşlardan oluşan tepecikler yolumuzu tıkıyordu. Büyük tekneyi buradan geçirmekte çok zorlandık. İki adamı keşif yapmaları için ileri gönderdim. Geri döndüklerinde nehrin yukarısında kanalın genişlediğini ve derinleştiğini söylediler. Bu bize tekrar azim verdi. On beş kilometre kadar ilerleyip küçük bir adada geceyi geçirmek üzere kamp kurduk. Uzakta, güneyde tuhaf bir dağ gördük. Etrafında başka dağ yoktu. Koni şeklindeydi ve tamamen karla kaplıydı.

20 Mayıs. İlerlemeye daha elverişli bir kanala girdik ve bitki örtüsünden neredeyse tamamen yoksun, killi bir bölgede yirmi beş kilometre boyunca rahatça yol aldık. Geceleyin yüksek ağaçlarla kaplı son derece büyük bir adada kamp kurduk. Bu ağaç türlerinden çoğunu ilk kez görüyorduk. Burada kanoyu onarmak için beş gün kaldık.

Burada geçirdiğimiz süre içinde önemli bir olay oldu. Missouri'nin bu bölgedeki kıyıları sarp kayalık ve yağmurdan sonra son derece kayganlaşan tuhaf bir mavi kilden oluşmuş. Bu tepeler nehrin yatağından yüz metre kadar öteye dek kilden oluşan dizi dizi setler teşkil ediyor ve setlerde yapay kanalları andıran, su tarafından oyulmuş çeşitli yönlerde dar ve derin koyaklar var. Bu koyakların nehre açıldığı ağızların oldukça ilginç bir görün-

tüsü var. Ay ışığında karşı kıyıdan bakıldığında kıyıda dikili duran devasa sütunlar gibi görünüyorlar. Nehre doğru giderek alçalan bu tepeler en tepedeki setten bakınca tarifsiz şekilde kaotik ve kasvetli görünür. Ortalıkta bitki türünden hiçbir şey yoktur.

John Greeley, Peygamber, tercüman Jones ve ben bir sabah etrafımıza bakmak, görülebilecek ne varsa görmek için güney kıyısındaki en yüksek setin üstüne çıkmak üzere yola koyulduk. Büyük çabalar sonucunda ve titiz bir dikkatle sonunda kampımızın karşısındaki düzlüklerin en yükseğine ulaşmayı başardık. Buradaki çayırlık bölgenin genel yapısına göre farklılık gösteriyor; çünkü üstünde kilometrelerce kavak, gül, kızıl söğüt ve geniş yapraklı söğüt ağaçları uzanıyor. Toprak gevşek ve yer yer bataklık; rengi siyah ve üçte biri kum. Bundan bir avuç alınıp suya atıldığında şeker gibi, iri köpükler çıkararak eriyor. Pek çok noktada kalın, adi tuz tabakaları gördük ve kullanmak üzere biraz topladık.

Düzlüğe vardıktan sonra hepimiz dinlenmek için oturmuştuk ki birden hemen arkamızdaki sık çalılardan gelen yüksek bir hırıltıyla irkildik. Büyük bir dehşetle ayağa fırladık, çünkü kayalara rahatça tırmanalım diye tüfeklerimizi adada bırakmıştık; yanımızda tabanca ve bıçaklardan başka silah yoktu. Daha birbirimize tek kelime etmeye vakit bulamadan bir gül ağacı kümesinin arasından fırlayan iki dev boz ayı (yolculuğumuz sırasında bunlarla ilk kez karşılaşıyorduk) ağızları açık halde bize doğru hızla koşmaya başladı. Kızılderililer bu hayvanlardan çok korkar ve bunda haklıdırlar. Çünkü gerçekten korkutucu hayvanlardır. Müthiş güçlü ve ehlileştirilemeyecek kadar vahşi, inanılmayacak kadar da dayanıklıdırlar. Tam beyne ateş etmedikçe bu ayıları tabanca kurşunuyla öldürmek mümkün değildir. Beyni de kalın bir alın kemiği

ve alnın iki yanındaki kalın kaslar korur. Ciğerlerinde yarım düzine mermiyle, hatta kalplerinde ciddi hasarla günlerce yaşadıkları bilinmektedir. Ayak izlerini sık sık çamurda ya da kumda görmüş olsak da şimdiye kadar hiçbir boz ayıyla karşılaşmamıştık; şimdi gördüğümüz ayaklarsa pençeler hariç neredeyse otuz santim boyunda ve tam yirmi santim genişliğindeydi.

Mesele şimdi ne yapacağımızdı. Elimizdeki silahlarla durup dövüşmek çılgınlık olurdu. Çayırlık yönünde kaçmak da aptallık olurdu; çünkü hem ayılar bize o taraftan yaklaşıyordu, hem de tepelerin biraz arkasındaki sık yaban gülleri ve cüce söğütler vs. öyle sıktı ki buradan geçemezdik. Bitki örtüsüyle kayalıkların tepesi arasında, nehre paralel koşsak hayvanlar bize anında yetişirdi, çünkü buradaki toprak çamurluydu ve biz zar zor ilerleyebilirken ayılar iri düz ayakları sayesinde hayli hızlı koşabilirdi. Bu düşünceler (sözcüklere dökülmesi biraz zaman alsa da) hepimizin aklından bir anda geçmiş olmalı – çünkü herkes aynı anda, oradaki tehlikeye aldırmadan kayalıklara doğru atıldı.

İlk iniş yeri dokuz-on iki metre yüksekliğindeydi ve fazla dik değildi. Burada kil yukarıdaki verimli toprakla karışmıştı. Bu yüzden ilk sete inmekte fazla güçlük çekmedik. Ayılar büyük bir öfkeyle bize doğru koşuyordu. Buraya varınca bir an bile duraksamadık. Şimdi ya üstünde durduğumuz dar platformda o gözü dönmüş hayvanlarla dövüşecek, ya da ikinci yardan inecektik. Bu yar neredeyse dimdikti. On sekiz-yirmi metre kadardı ve tamamı son yağmurların cam gibi kayganlaştırmış olduğu o mavi kildendi. Korkudan kendini kaybetmiş olan Kanadalı hemen kenardan aşağı sıçradı, büyük bir hızla kaydı ve o hızla üçüncü setin üstüne yuvarlandı. Onu gözden kaybettik; öldüğünden kuşkumuz yoktu. Çünkü yardan yara korkunç şekilde yuvarlanmaya devam edeceğinden ve sonunda nehre düşeceğinden emin-

dik. Yükseklik kırk beş metreden fazlaydı.

Jules bu şekilde inmemiş olsa herhalde hepimiz çaresizlik içinde inmeyi deneyecektik. Ama onun başına gelenler bizi durakssattı ve canavarlar bize yetişti. Hayatımda ilk kez güçlü ve vahşi bir hayvanla yüz yüze geliyordum. Sinirlerimin tamamen bozulmuş olduğunu itiraf etmekte duraksamıyorum. Birkaç saniye bayılacak gibi oldum, ama öndeki ayının yakaladığı Greeley'nin çığlığı beni kendime getirdi ve mücadeleden çılgınca, vahşice bir haz almaya başladım.

Hayvanlardan biri üstünde durduğumuz dar kaya tabakasına varır varmaz Greeley'nin üstüne atlamış ve onu yere sermişti. İri dişlerini Greeley'in kalın paltosunun göğüs kısmına geçirmişti – Greeley, hava soğuk olduğu için bu paltoyu büyük şans eseri giymişti. Diğer ayı tepeden yuvarlanarak öyle hızlı indi ki bize ulaşınca duramadı ve gövdesinin yarısı yardan aşağı sarkar halde kaldı. Yan yan yukarı çıkmaya çalışırken sağ bacakları aşağıdaydı ve sol bacaklarıyla tutunuyordu. Böyle bir haldeyken ağzıyla Wormley'nin topuğunu kavradı ve bir an en kötüsünün olacağından korktum. Çünkü dehşete kapılmış olan Wormley kurtulmaya çabalarken ayının yukarı çıkmasına yardım ediyordu. Ben yukarıda tarif ettiğim şekilde dehşetten donakalmış halde olanları çaresizce, en ufak bir yardımda bulunamadan izlerken W.nin mokaseni ayağından çıktı ve hayvan aşağıdaki sete yuvarlandı, ama iri pençelerinin sayesinde burada kendini durdurmayı başardı. Greeley yardım çığlıkları atmaya devam ediyordu. Peygamberle birlikte koştuk. İkimiz de tabancalarımızla ayının kafasına ateş ettik. Benim mermimin kafatasından içeri girmiş olduğundan eminim, çünkü silahı kulağının yakınından ateşlemiştim. Ancak ayı yaralanmaktan çok öfkelenmiş gibi görünüyordu. Atışlarımızın tek faydası Greeley'i bırakması oldu,

ama onu bırakır bırakmaz (yaralanmamıştı) üstümüze atladı. Kendimizi savunacak sadece bıçaklarımız kalmıştı. Artık aşağıdaki sete de kaçamazdık, çünkü orada bir başka ayı bulunmaktaydı. Sırtımızı kayalara dayamış bir ölüm kalım mücadelesi vermeye hazırlanıyorduk. Greeley'den yardım beklemiyorduk, çünkü onun ölümcül bir şekilde yaralanmış olduğunu sanıyorduk. Hayvanın sıcak ve korkunç derecede pis nefesini yüzlerimizde hissettik. Hayatı boyunca pek çok kez ayılarla boğuşmuş olan kurtarıcımız, tabancasını canavarın gözüne dayayıp ateş etmiş, kurşunu canavarın beynine saplanmıştı.

Sonra aşağı bakınca yardan düşmüş olan ayının yukarı çıkıp bize ulaşmaya boşuna çabaladığını gördük. Yumuşak kil pençelerinin altında ufalanıyordu. Peşpeşe düşüyordu. Defalarca ateş ettik, ama yaralayamadık. Sonunda olduğu yerde bırakmaya karar verdik; kargalara yem olsundu. Oradan kurtulamazdı. Üstünde bulunduğumuz kaya tabakası boyunca neredeyse bir kilometre kadar sürünerek ilerledikten sonra altımızdaki çayırlığa inen elverişli bir patika bulduk. Kampa ancak gecenin geç bir vaktinde varabildik. Jules sağ salim oradaydı, ama korkunç yaralar almıştı. Öyle ki ne yaşadığı kazayı, ne de bizim nerede olduğumuzu anlatabilmişti. Üçüncü setteki koyaklardan birinin arasına sıkışmış, oradan nehir kıyısına inmişti.

1839

Kalabalıkların Adamı

Ce grand malheur, de ne pouvoir être seul.[23]
LA BRUYÈRE.

Belli bir Alman kitabı hakkında *"es lâsst sich nicht lesen"* –okuyana açmıyor kendini– denirken ne güzel söylenmiştir. Bazı gizemler vardır ki, anlamanıza izin vermezler. Bir gece vakti, yatağında, hayaleti andıran papazın ellerini sıkarak ve papazın yüzüne acıklı acıklı bakarak ölenler vardır – kendisinin açığa vurulmasına *izin vermeyen o* korkunç gizemler yüzünden, kalplerinde umutsuzluk, boğazlarında kasılmalarla. Vicdanları öyle korkunç bir yükün altındadır ki bu yük ancak mezara götürülür. Böylece hiçbir suçun özü açığa vurulmaz.

Yakınlarda, bir sonbahar akşamüstü Londra'daki D---- Otelinin kahvesinde, kemerli geniş pencerenin yanında oturuyordum. Birkaç ay boyunca hastaydım, ama artık iyileşmiştim ve tekrar gücümü toplayınca can sıkıntısının tam tersi olan o mutluluk hallerinden birine kapılmıştım. Hani zihinsel görüşü örten zar kalkar, – áxhús ñ πpiv èπñev[24]– insanın içi şiddetli arzularla dolar ve heyecana kapılan akıl sıradan halinin çok üstüne çıkar; tıpkı Leibnitz'in güçlü ama içten mantığı, Gorgias'ın çılgınca ve zarif retoriği gibi. Sadece nefes almak bile bir hazdı. Acı kaynağı sa-

yılan birçok şey bile bana büyük zevk veriyordu. Her şeye karşı dingin, ama araştırıcı bir ilgi duyuyordum. Öğle sonrasının büyük kısmını ağzımda bir puro ve kucağımda bir gazeteyle oturup ilanları incelemekle, içerideki kalabalığın kargaşasını izlemekle ve buğulu camın arkasındaki sokağı seyretmekle geçirmiştim.

Bu sokak şehrin en işlek caddelerinden biridir; gün boyunca da epey kalabalıktı. Ama karanlık çöktükçe kalabalık iyice arttı; lambalar yandığında, kapının önünden iki yöne doğru yoğun ve kesintisiz insan nehirleri hızla akıyordu. Akşamın bu saatinde böyle bir yerde bulunmamıştım hiç; bu yüzden insan kafalarından oluşan o çalkantılı deniz içimi yepyeni ve hoş bir duyguyla doldurdu. Sonunda otelin içindekilerle ilgilenmeyi bırakıp tüm dikkatimi dışarıdaki sahneye yönelttim.

İlk baştaki gözlemlerim oldukça genel ve belirsizdi. İnsan kitlelerine bakıyor, bu insanlar üzerine düşünürken onları bir bütün olarak ele alıyordum. Ancak kısa süre sonra ayrıntılara indim ve o sayısız farklı figürü, giysiyi, edayı, yürüyüşü, çehreyi ve yüz ifadesini büyük bir dikkatle incelemeye başladım.

Geçip gidenlerin çoğunda halinden memnun işadamlarının havası vardı; kalabalığın arasından geçmek dışında bir şey düşünmüyor gibiydiler. Kaşları çatıktı ve gözleri fıldır fıldırdı. Birisi çarptığında sabırsızlık belirtisi sergilemiyor, giysilerini düzeltip aceleyle yollarına devam ediyorlardı. Bazılarıysa huzursuzca hareket ediyordu; ki bunların da sayısı epey fazlaydı. Yüzleri kızarmış, kendi kendilerine konuşup el kol hareketi yapıyorlardı, sanki etraflarındaki yoğun kalabalık yüzünden kendilerini yalnız hissediyormuşçasına. İlerleyişleri durdurulduğunda birden mırıldanmayı kesiyor, ama el kol hareketlerini iki misline çıkarıyor ve dudaklarında dalgın ve abartılı bir gülümsemeyle karşılarındakinin bir sonraki hareketini bekliyorlardı. İtildiklerinde

kendilerini itene abartılı bir şekilde eğilip selam veriyor, büyük bir şaşkınlığa kapılmış gibi görünüyorlardı. Bu iki büyük sınıfın belirttiklerim dışında çok belirgin özellikleri yoktu. Düzgün kıyafetli olarak tanımlanan türdendiler. Serbest çalışan soylular, tacirler, avukatlar, esnaf ya da bosna simsarlarıydılar; toplumun aristokratları ve sıradan insanları. Pek ilgimi çekmiyorlardı.

Kâtipler kabilesini seçmek kolaydı. Burada iki belirgin sınıfa rastladım. Yeni iş sahalarında faaliyet gösteren firmalarda çalışan genç kâtipler vardı – dar ceketli, parlak çizmeli, saçları briyantinli, kibirli dudaklı delikanlılar. Hal ve hareketlerindeki zarifliği bir kenara bırakırsak, ki buna başka bir sözcük olmadığından *masa başı zarafeti* diyebiliriz, bu kişilerin tavrı bana bir-bir buçuk yıl önce asillerin takındığı tavrın tıpkısı gibi göründü. Yüksek tabakanın reddedici tavırlarına sahiptiler ve bence bu sınıfın en iyi tanımı da bu.

Köklü şirketlerde çalışan üst sınıf kâtipleri ya da "mazbut ihtiyarları" başkasıyla karıştırmak olanaksızdı. Bunlar oturduklarında içinde rahat edecekleri siyah ya da kahverengi ceket ve pantolonlarından, beyaz kıravat ve yeleklerinden, geniş ve ağır görünüşlü ayakkabılarından ve kalın çoraplarıyla tozluklarından tanınabilirdi. Hepsinin başı hafifçe keldi; uzun süre kalem taşımaktan kepçeleşmiş sağ kulakları vardı. Şapkalarını hep iki elleriyle birden çıkardıklarına ya da düzelttiklerine ve kısa, büyük, eski tarz zincirli saatler taşıdıklarına dikkat ettim. Taklit bir saygınlıktı onlarınki – yapmacıklığa böylesine bir onur bahşedilebilirse tabiî.

Kıpır kıpır hareket eden pek çok kişi vardı. Bunların bütün büyük şehirlere yayılan usta yankesiciler soyundan olduğunu hemen anladım. Bu kişileri büyük bir dikkatle izledim ve centilmenler tarafından kendilerinden sanılmalarına hayret ettim.

Yenlerinin genişliği ve takındıkları aşırı samimi hava onları hemen ele vermeliydi oysa.

Kumarbazları, ki onlardan epey gördüm, tanımak daha da kolaydı. Her türden giysi giyiyorlardı. Gözü dönmüş "üç kâğıtçı" kabadayıların kadife yelekli, şık boyun atkılı, yaldızlı zincirli ve altın ya da gümüş tel işlemeli düğmeli kıyafetlerinden tutun da, rahiplerin titizlikle sade kılınmış (ki hiçbir şey bundan daha az şüphe uyandıramazdı) elbiselerine dek. Yine de esmer ve terli ciltleri, donuk gözleri ve solgun dudaklarını kısmaları onları ele veriyordu. Onları iki başka özellikten daha hemen tanıyabiliyordum: Konuşurken dikkatle kullandıkları alçak ses tonundan ve başparmaklarının diğer parmaklarıyla yaptığı oldukça sıradışı, doksan derecelik açıdan. Bu dolandırıcıların arasındayken genellikle alışkanlıkları farklı olan, ama yine de benzer türden insanlara rastladım. Bunlara zekâları sayesinde yaşayan insanlar diyebiliriz. Bunlar halkın sırtından iki farklı şekilde geçinir – züppeler ve askerler olarak. Züppelerin belirgin özelliği uzun bukleleri ve gülümsemeleridir; askerlerin ise ilikleri sırmalı ve çapraz şeritlerle süslenmiş ceketleri ve çatık kaşlarıdır.

Yüksek tabakayı taklit edenler sınıfında alt düzeylere indikçe üzerinde konuşulacak daha karanlık ve derin temalara rastladım. Yahudi seyyar satıcılar gördüm. Bunların yüzlerindeki, parlak ve atmacayı andıran gözler dışındaki her şey sefilce bir alçakgönüllülüğün ifadesiydi. Gecenin içinde merhamet aramaya sadece umutsuzluktan dolayı çıkmış dilencilere kaş çatan iri yapılı, güçlü kuvvetli, profesyonel sokak dilencileri gördüm. Dermansız ve berbat görünüşlü, ölüme iyice yaklaşmış sakatlar, güruhtakilere korkarak ve usulca yaklaşıyor, herkesin yüzüne yalvarırcasına bakıyordu; sanki rastlantısal bir tesellinin ya da unutulmuş bir umudun peşine düşmüşçesine. Gösterişsiz genç kız-

lar uzun ve geç saatlere kadar sürmüş bir iş gününden sonra neşesiz evlerine geri dönüyor ve külhanbeylerinin kaçınılmaz bakışlarından öfkeden çok gözü yaşlı bir şekilde kaçınmaya çalışıyorlardı. Şehirdeki her türden ve her yaştan kadınlar görülebiliyordu – kadınlığının doruğundakilerin çarpıcı güzelliği insana yüzeyi Paron mermerinden yapılma, içiyse pislikle dolu Lucian heykelini anımsatıyordu –iğrenç ve tamamen mahvolmuş, paçavralar içinde cüzamlılar vardı – ciltleri kırış kırış, mücevherli ve boyalı kocakarılar genç görünmek için son çabalarını sarf ediyordu – bedenleri olgunlaşmamış çocuklar, mesleğini yıllardır icra eden ustalarla ahlaksızlıkta boy ölçüşebilmek için azgınca bir arzuyla yanıp tutuşuyordu. Sayısız ve tarifsiz sarhoşlar vardı – kimi yırtık pırtık ve yamalı giysiler içinde kabaca sendeliyordu; yüzleri yara bere içinde, gözleri ışıltısızdı –bazılarının giysisi kir pas içindeydi ama kalın dudaklı, kızarmış sağlam suratlarıyla gene de kasıntıyla, kabadayı gibi sallanarak yürüyorlardı – diğerleri bir zamanlar iyi olan ve şimdi bile titizlikle temizlenmiş kıyafetler giyiyordu; bunlar doğal olmayacak kadar sert ve canlı adımlarla yürüyen, ama yüzleri korkunç derecede solgun, gözleri iğrenç şekilde vahşi ve kırmızı, kalabalığın arasında hızla ilerlerken titreyen parmaklarla uzanabildikleri her nesneye tutunan adamlardı. Bunların yanı sıra börekçiler, hamallar, kömürcüler, temizlikçiler; laternacılar, maymun sergileyenler, sokak şarkıcıları, bunlara para toplayanlar; her türden pejmürde zanaatkâr ve yorgunluktan bitkin işçiler vardı. Bütün bunlar öyle gürültülü ve aşırı bir canlılık hali sergiliyordu ki, insanın kulaklarını tırmalıyor, gözlerini acıtıyordu.

Gece çöktükçe karşımdaki sahneye karşı duyduğum ilgi arttı. Çünkü sadece kalabalığın niteliği belirgin bir şekilde değişmekle kalmamıştı (derli toplu insanlar giderek ortadan kaybolmuş,

yerlerini daha kaba ve şimdi rahatlayıp cüretkârlaşmış insanlar almış, vakit ilerledikçe her türden rezil ininden çıkmaya başlamıştı), gaz lambalarının ilk başta sona eren günle çekişen zayıf ışıkları şimdi sonunda iyice parlamaya başlamıştı ve her şeyi titrek ve gösterişli bir şekilde aydınlatmaktaydı. Her şey karanlık, ama görkemliydi – tıpkı ustaca şekillendirilmiş bir Tertullian abanozu gibi.

Işığın yoğun etkileri beni insanların yüzlerini incelemeye yöneltti; gerçi pencerenin önünden hızla akıp giden bu ışık dünyası her çehreye sadece bir anlığına bakabilme fırsatını veriyordu; ama yine de bana, o zaman içinde bulunduğum tuhaf zihinsel durumda o tek ve kısa bakışta bile uzun senelerin tarihini okuyabiliyormuşum gibi geldi.

Alnımı cama dayamış gürültücü kalabalığı incelerken bir an bir çehre çarptı gözüme – altmış beş-yetmiş yaşlarındaki bir adamın yıpranmış yüzüydü bu ve bütün ilgim, bütün dikkatim bu yüzde toplandı – çünkü ifadesinde mutlak bir özgünlük vardı. Daha önce gördüğüm ifadelerden hiçbiriyle uzaktan yakından ilgisi yoktu. Onu görünce ilk düşüncemin şu olduğunu anımsıyorum: Retszch[25] bu adamı görseydi yaptığı resimlerdeki şeytanlann görüntüsüne yeğlerdi onu. Barındırdığı ifadeyi o bir an içinde analiz etmeye çabalarken zihnimde tuhaf ve paradoksal izlenimler uyandı – zengin bir zihinsel güce, ihtiyatlılığa, cimriliğe, açgözlülüğe, sakinliğe, kötülüğe, kana susamışlığa, zafere, neşeye, yoğun dehşete, büyük ve aşırı bir umutsuzluğa ilişkin izlenimler. Tuhaf bir şekilde canlanmış, irkilmiş, büyülenmiştim. "Ne çılgınca bir tarih, dedim kendi kendime, "saklıyor kim bilir şu adam bağrında!" Sonra o adamı daha fazla görmek – onu daha fazla tanımak arzusunu duydum. Hemen paltomu giyip şapkamla bastonumu kaptım ve sokağa fırladım; kalabalıkta in-

sanları ite kaka ilerlemeye başladım onun gittiği yönde; çünkü gözden kaybolmuştu bile. Biraz güçlük yaşadıktan sonra sonunda onu gördüm, biraz yaklaştım ve yakından, ama ihtiyatla, dikkatini çekmeyecek şekilde takip etmeye başladım.

Şimdi onu rahatça inceleyebiliyordum. Kısa boylu, çok zayıf ve son derece dermansız görünüşlüydü. Giysileri kirli ve eskiydi; ama arada sırada bir lambanın altından geçerken kumaşlarının kirli de olsa güzel olduğunu görüyordum. Ya gözlerim beni yanıltıtı, ya da sarınmış olduğu sıkıca iliklenmiş ve ikinci sınıf kısa pelerinindeki bir aralıktan hem bir elmas, hem de bir hançer çarptı gözüme. Bunlar merakımı iyice arttırdı ve yabancıyı gittiği yere dek takip etmeye karar verdim.

Şimdi gece iyice çökmüştü ve şehrin üstünde kalın ve nemli bir sis asılı duruyordu. Kısa süre sonra bir sağanak başladı. Yağmur kalabalık üstünde tuhaf bir etki yarattı; hareketlilik birden daha da arttı ve kalabalığın üstünde bir şemsiyeler dünyası belirdi. Dalgalanmalar, itip kakmalar ve uğultu on misli çoğaldı. Ben şahsen yağmura pek aldırmıyordum. Bedenimde gizlenen eski ateşli hastalık, nemi, oldukça tehlikeli bir şekilde hoş kılıyordu. Ağzıma bir mendil bağlayıp yürümeyi sürdürdüm. Yaşlı adam işlek caddede yarım saat boyunca güçlükle ilerledi. Ben onu gözden kaybetmekten korkarak bir adım gerisinden yürüyordum. Bir kez bile dönüp arkasına bakmadığından beni görmedi. Sonunda bir sokağa saptı. Burası yine kalabalık sayılsa da ayrıldığı cadde kadar kalabalık değildi. Bu sokakta tavırlarında bir değişiklik oldu. Daha yavaş ve hedefsizce yürümeye başladı – daha kararsızca. Sokağı karşıdan karşıya, amaçsızca defalarca geçti. Kalabalık hâlâ öyle yoğundu ki, bunu her yaptığında onu yakından takip etmek zorunda kalıyordum. Sokak dar ve uzundu. Burada bir saat kadar yürüdü. Bu arada sokaktakilerin sayı-

sı azalmış, Broadway'de öğle vakti, Park'ın yakınında görünenler kadar olmuştu. Londra'nın kalabalığıyla en işlek Amerikan şehrininki arasındaki fark böylesine fazladır. Tekrar sapınca son derece aydınlık ve hayat dolu bir meydana vardık. Yabancının eski tavırları geri geldi. Başını öne eğdi, gözleri çatık kaşlarının altında çılgınca her tarafa, üstüne gelenlere bakmaya başladı. Yolunda ısrarla ve azimle ilerliyordu. Ancak meydanı kat edip tekrar aynı yere geldiğini görünce şaşırdım. Meydanı defalarca turlaması beni iyice şaşırttı. Bir keresinde aniden dönünce beni az kalsın fark ediyordu.

Bu şekilde bir saat daha geçirdik; kalabalık epey seyrelmişti. Yağmur hızla yağıyordu. Hava serinlemişti. İnsanlar evlerine çekiliyordu. Gezgin sabırsızca bir hareket yaptıktan sonra meydana kıyasla boş olan bir yan sokağa saptı. Bu sokak boyunca yarım kilometre kadar öyle hızlı yürüdü ki, bu kadar yaşlı birinden bunu asla beklemiyordum ve takipte epey zorlandım. Birkaç dakika sonra büyük ve hareketli bir pazara vardık. Yabancının burayı iyi bildiği anlaşılıyordu ve alıcılarla satıcıların arasında zorla, amaçsızca ilerlerken ilk hali tekrar belirginleşti.

Burada bir buçuk saat kadar yürüdük. Takibi sürdürürken beni fark etmesin diye epey ihtiyatlı davranmak zorunda kaldım. Neyse ki ayaklarımda lastik galoşlar vardı ve hiç ses çıkarmadan yürüyebiliyordum. Kendisine baktığımı hiç görmedi. Dükkânlara girip çıkıyor, hiçbir şeyin fiyatını sormuyor, tek kelime etmiyor ve etrafındaki nesnelere çılgınca ve boş bakışlarla bakıyordu. Artık davranışları karşısında tamamen hayrete düşmüştüm ve onun hakkındaki merakımı bir dereceye dek tatmin etmeden takipten vazgeçmemekte kararlıydım.

Bir saat yüksek sesle on biri çaldı. İnsanlar pazarı hızla terk ediyordu. Dükkâncının biri bir kepengi indirirken yaşlı adamı

itekledi; o anda tepeden tırnağa titrediğini gördüm ihtiyarın Kendini yola atıp bir an kaygıyla etrafına bakındıktan sonra inanılmaz bir hızla koşmaya başladı ve pek çok eğri büğrü dar sokaktan geçti. Sonunda ilk baştaki işlek caddeye çıktık – D---- Oteli'nin sokağına. Ancak sokağın görünüşü artık aynı değildi. Gerçi hâlâ gaz lambalarıyla ışıl ışıldı ama, yağmur şiddetle yağıyordu ve ortalıkta sadece birkaç kişi kalmıştı. Yabancının beti benzi attı. Bir süre önce kalabalık olan caddede huysuzca biraz yürüdükten sonra derin derin iç geçirip nehir yönünde saptı ve pek çok sokağa girip çıktıktan sonra en sonunda büyük tiyatrolardan birinin önüne vardı. Oyun bitmişti ve izleyiciler kapılardan dışarı akın ediyordu. Yaşlı adamın sanki boğulurcasına soluk alıp kendisini kalabalığın içine fırlattığını gördüm. Yüzündeki o yoğun ıstırap hafiflemiş gibiydi. Başı yine göğsünün üstüne düştü. Onu ilk gördüğüm zamanki gibi görünüyordu. Şimdi izleyicilerin çoğunun gittiği yönde ilerlediğini gördüm. Bu değişken davranışlarına bir açıklama getiremiyordum.

O yürüdükçe kalabalık dağılıyordu. Huzursuzluğu ve bocalaması geri geldi tekrar. Bir süre on-on iki kişilik şamatacı bir grubu yakından takip etti. Ama bu gruptakiler teker teker ayrılıyordu. Sonunda, karanlık, dar ve ıssız bir sokağa geldiklerinde geride sadece üç kişi kalmıştı. Yabancı durdu, bir an düşüncelere dalmış göründü ve sonra tüm endişe belirtilerini sergileyerek hızla bizi şehrin kenar semtlerine götüren bir yolu izlemeye başladı. Geçtiğimiz yerler daha öncekilerden çok farklıydı. Burası Londra'nın en iğrenç, en pis kokulu bölgesiydi ve her şey en kötü yoksulluğun ve en ciddi suçların imalarını taşıyordu. Yer yer rastlanan sokak lambalarının loş ışığında eski, yüksek, kurt yeniği ahşap apartmanlar birbirinin üstüne öyle eğilmiş görünüyordu ki sanki aralarında geçit yok gibiydi. Kaldırım taşları yer-

lerinden çıkmış sağda solda yatıyor, bıraktıkları boşluklardan gür otlar fışkırıyordu. Tıkanmış kanallardan iğrenç kokular yükseliyordu. Tüm ortama bir terk edilmişlik havası hakimdi. Yine de ilerledikçe insan sesleri duymaya başladık ve sonunda Londra'daki kalabalıkların en sefillerinin oluşturduğu büyük grupların ileri geri gittiğini görmeye başladık. Yaşlı adam yine neşelendi, tıpkı sönmek üzere olan bir lambanın canlanışı gibi. Bir kez daha esnek adımlarla ilerlemeye başladı. Bir köşeyi dönünce birden karşımızda bir ışık parladı; ayyaşların varoşlardaki en büyük tapınaklarından birinin önündeydik – cin adlı içkinin, bu korkunç iblisin saraylarından birinin önünde duruyorduk.

Artık şafak sökmek üzereydi, ama o gösterişli kapıdan hâlâ epey sarhoş girip çıkıyordu. Yaşlı adam bir neşe çığlığıyla ite kaka içeri girdi, hemen ilk baştaki tavrını takındı ve kalabalığın arasında görünüşte amaçsızca ileri geri dolanmaya başladı. Ancak kısa süre sonra kapılara yapılan hücum mekânın kapanmakta olduğunu haber verdi. Öylesine ısrarla takip etmiş olduğum o tuhaf yaratığın yüzünde o zaman gördüğüm ifade umutsuzluktan bile daha yoğundu. Yine de duraksamadan, çılgınca bir enerjiyle görkemli Londra'nın merkezine geri döndü. O uzun ve çevik adımlarla kaçarken ben onu hayretlerin en büyüğüyle takip ediyordum. Şimdi had safhada bir merakla sürdürdüğüm incelemeyi bırakmamakta artık kararlıydım. Biz ilerlerken güneş yükseldi. Bu kalabalık şehrin en popüler kesimine, D---- Oteli'nin sokağına vardığımızda buradaki insanların telaşı ve faaliyetleri dün akşamkinden az değildi. Ve burada, hızla artan karmaşanın içinde, yabancıyı uzun süre takip etmekte ısrar ettim. Ama her zamanki gibi ileri geri yürümeyi sürdürdü ve gün boyunca o sokağın karmaşasını terk etmedi. İkinci akşamın gölgeleri çökerken kendimi ölesiye bitkin hissettim ve gezginin tam karşısında du-

rup yüzüne dik dik baktım. Beni fark etmedi ve vakarla yürümeyi sürdürdü. Ben ise takibi keserek düşüncelere daldım. "Bu yaşlı adam," dedim sonunda, "büyük suçları dahice işleyecek bir tip. Tek başına olmayı reddediyor. O *kalabalıkların adamı*. Onu takip etmem boşuna; çünkü ne bu adama ne de yaptıklarına ilişkin daha fazla bir şey öğrenebileceğim. Dünyanın en kötü kalbi 'Hortulus Animae'den[26] daha kötü bir kitaptır ve belki de *'es lässt sich nicht lesen'* Tanrı'nın büyük lütuflarından biridir.

1840

Morgue Sokağı Cinayetleri

Sirenlerin hangi şarkıyı söylediği ya da Achilles'in kadınların arasında hangi isimle saklandığı şaşırtıcı olsa da tahminlerin *ötesinde* olmayan sorulardır.
SİR THOMAS BROWN, *Ölü Vazosuyla Gömülüş.*

Analitik olarak tanımlanan zihinsel yetilerin kendileri analize pek açık değildir; bunları sadece etkileriyle değerlendirebiliriz. Bu yetiler hakkında bilmediğimiz şeylerden biri de kendilerine sahip olan kişi için, eğer güçlüyseler, son derece büyük bir haz kaynağı olduklarıdır. Nasıl güçlü kuvvetli bir adam fiziksel yetilerinden zevk duyar, kaslarını çalıştıran hareketlere bayılırsa, analist de *çözümleyici* zihinsel faaliyetleri sever. Yeteneklerini devreye sokabileceği en küçük uğraşlardan bile zevk alır. Gizemlerden, muammalardan, gizli anlamlardan hoşlanır ve bunların her birine getirdiği çözümlere, sıradan zihinlere doğaüstü gibi gelen bir feraset eşlik eder. Yöntem ruhu ve özüyle aldığı sonuçlar aslında sezi ürünü gibi görünür. Çözümleme yetisi muhtemelen matematiksel çalışmalar, özellikle de haksızca ve sadece geriye dönük işleme tarzı yüzünden analiz olarak adlandırılan, matematiğin en yüksek dalı tarafından epey güçlendirilir. Ama hesaplamak analiz etmek demek değildir. Mesela bir satranç oyuncusu bir hesap yaparken diğerini yapmaz. Demek ki

satranç oyununun zihin üzerindeki etkisi oldukça yanlış anlaşılmıştır. Şimdi bir bilimsel inceleme yazıyor değilim. Sadece oldukça tuhaf bir anlatıya rastgele düşüncelerle giriş yapıyorum. Bu yüzden bunu fırsat bilip, düşünen aklın yüce güçlerinin gösterişsiz dama oyununda satrancın tüm gereksiz detaylılığından daha fazla ve işe yarar şekilde çalıştırıldığını söyleyeceğim. Satrançta taşların farklı ve *tuhaf* hareketleri, çeşitli ve farklı düzeylerde değerleri vardır ve bu oyunun karmaşıklığı derinlikle karıştırılır (sık yapılan bir hata). Burada büyük ölçüde yoğunlaştırılır. Dikkatin bir an bile dağılması zarar görmekle ya da yenilgiyle sonuçlanır. Olası hamleler sadece çok sayıda değil, aynı zamanda karmaşık olduğundan bu türden hatalar yapma olasılığı katlanır. On oyundan dokuzunda kazanan deha değil dikkattir. Damada ise tam tersine hamleler *eşsizdir* ve varyasyonlar azdır, bu yüzden dikkatsizlik etme olasılığı azalır. Dikkatin önemi azaldığından kazananı belirleyen faktör *zekâ* olur. Daha açık konuşursak – diyelim ki bir dama oyununda sadece dört taş kalmış ve bunların hepsi de dama olmuş. Bu durumda tarafların dikkatsizlik etmesi beklenemez elbette. Burada (oyuncular eşit durumda olduğundan) oyunu sadece son derece zekice, zor bulunur bir hamlenin kazandıracağı açıktır. Analist her zamanki kaynaklarından mahrum kalınca kendisini hasmıyla özdeşleştirir, onun ruh haline bürünür ve böylece çoğunlukla onu nasıl baştan çıkaracağını ya da telaşa düşüreceğini, bu şekilde de hata yapmasını sağlayacağını ilk bakışta görüverir (bazen gördüğü hamleler saçmalık derecesinde basittir).

Vist oyununun hesaplama gücü adı verilen şeye etkisinin büyük olduğu uzun süredir bilinmektedir. Son derece zeki insanlar bu oyundan anlaşılmaz bir haz alırken satrancı önemsiz bulur. Analiz yetisinin kullanılmasını Vist oyunundan fazla gerek-

tiren hiçbir şey yoktur şüphesiz. Dünyanın en iyi satranç oyuncusu sadece bir satranç oyuncusu olmaktan öteye gidemeyebilir ama Vist oyununda başarılı olan kişi zihinsel çarpışmalar için gerekli, çok daha önemli yetilere sahip demektir. Başarılı olmak derken kurallar çevresinde avantaj sağlamak için kullanılabilecek *tüm* kaynakları görebilmeyi, oyunda bu şekilde kusursuzlaşmayı kastediyorum. Bu kaynaklar türlü türlüdür ve sayıları epey fazladır. Genellikle sıradan zihinler tarafından fark edilemezler. Dikkatli izlemek, iyi anımsamak demektir. Şu ana kadar söylediklerimizden, dikkatini yoğunlaştırabilen bir satranç oyuncusunun Vistte çok başarılı olacağı sonucuna varabiliriz; Hoyle'un kurallarını (ki bunlar da sadece oyunun mekaniğine ilişkindir) yeterince anladığı sürece. Yani kuvvetli bir hafızaya sahip olmak ve "kurallara göre oynamak", genel kanıya göre iyi bir oyuncu olmak için yeterlidir. Ama analistin becerisi kuralların ötesindeki meselelerde sergilenir. Usulca pek çok gözlemde ve çıkarımda bulunur. Belki diğer oyuncular da aynı şeyi yapar. Kimin daha fazla bilgi edindiğini belirleyen çıkarımların doğruluğundan çok gözlemin niteliğidir. Önemli olan *ne yi* gözleyeceğini bilmektir. Oyuncumuz kendisini kesinlikle sınırlandıramaz. Tüm dikkatini oyuna verip dışsal çıkarımları da gözardı etmez. Partnerinin yüzünü inceler ve hasımlarının yüzleriyle teker teker, dikkatle karşılaştırır. Her oyuncunun kartları nasıl tasnif ettiğini gözler. Oyuncuların bakışlarından onları nasıl dizdiklerini anlamaya çalışır. Genellikle yüksek kozlar yan yana konur. Oyun ilerledikçe yüzlerdeki değişiklikleri inceler. Kendinden emin, şaşkın, muzaffer ya da sıkıntılı ifadelerin değişimlerine göre çıkarımlarda bulunur. Oyuncunun bir el alma tarzından bir başka el alıp alamayacağı hakkında karara varır. Hileleri kartların masaya konuluş tarzından anlar. Gayri ihtiyari edilen bir laf; bir

kartın yanlışlıkla düşürülmesi ya da çevrilmesi; onu gizlemek için telaşa kapılıp kapılınmaması; alınan kartların sayılması ve düzenlenmesi; utanç, duraksama, heves ya da korku – bütün bunlar ona oyunun gidişatı hakkında bilgi verir. İlk iki üç el oynandıktan sonra artık kimin elinde ne olduğunu bilir. Bu yüzden oyununu sanki diğerleri ellerini açıp ona göstermişçesine rahatça ve kararlılıkla oynar.

Analitik güç hünerlilikle karıştırılmamalıdır. Çünkü analistler hünerli olmak zorunda olsa da, hünerliler genellikle analiz yapamaz. Hünerli kimselerin çoğunda bulunan yapıcı ya da birleştirici güç (ki frenolojistler bunu ilkel bir yeti farz ederek ayrı bir organa atfeder [bence yanılıyorlar]), zekâları başka açılardan budalalığın sınırında bulunan kişilerde öyle sık görülmüştür ki, bu durum tin üzerine yazan yazarların genel olarak ilgisini çekmiştir. Hünerlilikle analitik yeti arasındaki fark hayal gücüyle imgelem arasındaki farktan çok daha fazla, ama son derece benzer karakterdedir. Aslında hünerliler son derece hayalcidir; imgelemleri *gerçekten* kuvvetli olanlarsa mutlaka analitiktir.

Aşağıdaki anlatı okuyucuya yukarıdaki önermeler üstünde temellenmiş bir yorumla aktarılacaktır

18-- baharında ve yazının bir kısmında Paris'te kalırken Mösyö C. Auguste Dupin adlı biriyle tanıştım. Bu genç adam tanınmış, mükemmel bir aileden gelmekteydi, ama talihsizliklerden dolayı öyle bir yoksulluğa düşmüştü ki karakterinin enerjisi bu yoksulluğun altında ezilmişti. Dünyayla ilgisini kesmiş, servetini geri almanın peşine düşmekten vazgeçmişti. Alacaklılarının inceliği sayesinde mirasının küçük bir kısmı kalmıştı elinde. Oldukça tutumlu davranarak, bu miras geliriyle hayatın gereksinimlerini hayatın gereksizliklerine kafa yormadan karşılamayı başanyordu. Aslında tek lüksü kitaplardı ve Paris'te kitap edinmek kolaydır

Montmartre Sokağı'ndaki küçük bir kütüphanede tanıştık. İkimiz de aynı, son derece nadide ve olağanüstü kitabın peşindeydik ve bu bizi yakınlaştırdı. Defalarca görüştük. Bana bir Fransızın kendisinden her bahsedişinde takındığı içtenlikle anlattığı kısa aile tarihine derinden ilgi duymuş, engin okuma birikimi karşısında da şaşkına dönmüştüm; ve hepsinden öte, ruhumun onun hayal gücünün vahşi coşkusu ve canlı tazeliği karşısında alevlendiğini hissediyordum. Paris'te o sıralarda peşine düştüğüm şeyleri ararken böyle bir adamın yanımda bulunmasının benim için paha biçilmez bir hazine olacağını düşündüm. Bu duygumu ona açıkça söyledim. Sonunda şehirde kaldığım süre içinde birlikte yaşamayı kararlaştırdık. Dünyevi durumum onunkinden daha az sıkıntı verici olduğundan eski ve grotesk bir konağı kiralamama ve onu ortak mizacımıza uygun, tuhaf ve kasvetli bir tarzda döşememe izin verdi. Yıkılmak üzere olan ve araştırmadığımız batıl inançlar yüzünden uzun süredir boş olan bu konak Faubourg St. Germain'in ıssız bir semtindeydi.

Buradaki gündelik yaşamımızın rutini öğrenilse herkes bize deli derdi – her ne kadar kimseye zararı yoksa da. Kusursuz bir inzivaya çekilmiştik. Ziyaretçi kabul etmiyorduk. Ben kaldığımız yeri diğer arkadaşlarımdan özenle gizlemiştim; Dupin ise yıllardır ne Parislileri tanıyor, ne de onlar tarafından tanınıyordu. Sadece kendi içimizde yaşıyorduk.

Arkadaşının geceye tutkun olmak gibi tuhaf (başka nasıl tanımlayabilirim ki?) bir özelliği vardı. Bu *tuhaflığı* da, tıpkı diğer bütün tuhaflıklarını benimsediğim gibi, *usulca* benimsedim. Kendimi onun çılgınca kaprislerine tamamen bıraktım. O siyah tanrıça hep bizimle kalamıyordu; ama varlığının taklidini yaratabilirdik. Şafak söker sökmez eski binamızın tüm ağır perdelerini kapatıyor, son derece güçlü kokulu ve çok titrek ve donuk

ışıklar yayan birkaç ince ve uzun mum yakıyorduk. Bunların yardımıyla ruhlarımızı düşlere gömüyor – okuyor, yazıyor ya da sohbet ediyorduk, ta ki saat bizi uyarıp gerçek karanlığın çöktüğünü bildirene dek. O zaman kol kola sokaklarda gezinip günün konuları üstüne konuşmayı sürdürüyor ya da aylak aylak dolanarak oldukça uzaklara kadar gidip geç vakte kadar kalabalık şehrin vahşi ışıkları ve gölgeleri arasında sessiz gözlemin verebileceği o sınırsız zihinsel heyecanı arıyorduk.

Böyle zamanlarda Dupin'deki oldukça tuhaf bir analitik yetinin farkına varmaktan ve bunu takdir etmekten kendimi alamıyordum (gerçi kusursuzluğa düşkünlüğüyle beni buna hazırlamıştı). O da bunu kullanmaktan –sergilemekten olmasa bile– haz duyar gibi görünüyordu ve bunu itiraf etmekte duraksamıyordu. Kendisi için tüm insanların göğüslerinde pencereler olduğunu söylerdi bana hafif bir kahkahayla. Bu iddiasının ardından bana kendimle ilgili şaşırtıcı derecede dolaysız ve kişisel bilgiler sıralardı. Böyle anlarda tavrı soğuk ve belirsiz oluyor, gözleri boş bir ifade taşıyordu. Genellikle yoğun bir tenor olan sesi, kararlılığı ve telaffuzunun netliği olmasa huysuzca gelebilecek kadar tizleşiyor ve sopranoya dönüşüyordu. Onu bu ruh hali içindeyken incelediğimde sık sık o eski İki-Parçalı Ruh felsefesi üstünde düşünüyor ve kendimi iki tane Dupin olduğu düşüncesiyle eğlendiriyordum – yaratıcı ve çözümleyici.

Bu söylediklerimden bir gizemin ayrıntılarını verdiğim ya da bir masal kaleme aldığım sanılmasın. Fransızdaki, tarif ettiğim şey sadece heyecanlı, belki de hastalıklı bir zekânın ürünüydü. Ama söz konusu zamanlarda söylediği sözlerin niteliği hakkında en iyi fikri bir örnek verebilir.

Bir gece Palais Royal civarındaki uzun, kirli bir sokakta geziniyorduk. İkimiz de düşüncelere dalmış olduğumuzdan en az

on beş dakikadır konuşmamıştık. Dupin birden şöyle dedi:

"Orası öyle, boyu çok kısa adamın. Bu yüzden *Théâtre des Variétés*'de daha başarılı olur."

"Bundan şüphem yok." dedim dalgınlıkla, konuşmacının garip bir şekilde düşüncelerimin arasına girmiş olduğunu ilk başta fark etmeden (düşünceye öyle dalmıştım ki). Bir an sonra kendimi topladım ve derin bir hayrete kapıldım.

"Dupin," dedim büyük bir şaşkınlıkla, "bunu kavramakta zorlanıyorum. Şaşırdığımı ve duyduklarıma inanmakta güçlük çektiğimi söylemekte duraksamayacağım. Şey üstüne düşündüğümü nereden bildin, şey---?" Burada kimin üstüne düşündüğümü gerçekten bilip bilmediğinden emin olmak için durdum.

"Chantilly'yi düşünüyordun." dedi. "Niye durdun? Kendi kendine onun ufak cüssesinin trajediye uygun olmadığını söylüyordun."

Düşünmekte olduğum konu kesinlikle buydu. Chantilly eskiden St. Denis Sokağı'nda ayakkabı tamirciliği yaparken sahneye merak salmış, Crébillon'un aynı adlı trajedisinde Xerxes rolünü oynamaya soyunmuş ve çabaları yüzünden alaya alınmıştı.

"Tanrı aşkına," dedim, "lütfen bana ruhumu okumakta kullandığın bu yöntemi –eğer bir yöntem kullandıysan– açıkla." Aslında itiraf etmek istemediğim kadar irkilmiştim.

"Sana," diye karşılık verdi arkadaşım, ayakkabı tamircisinin Xerxes rolüne *et id genus omne*[27] uygun olmadığını düşündürten meyve satıcısıydı."

"Meyve satıcısı mı! Beni şaşırtıyorsun. Meyve satıcısı filan tanımıyorum ben

"Sokağa girerken sana çarpan adam. On beş dakika kadar önce."

Şimdi gerçekten de kafasında elma dolu büyük bir sepet taşıyan adamı anımsıyordum; biz C----- Sokağı'ndan şimdi içinde

bulunduğumuz işlek caddeye girerken kazayla neredeyse yere seriyordu beni. Ama bunun Chantilly ile nasıl bir ilgisi olabileceğini anlayamıyordum.

Dupin kesinlikle şarlatan değildi. "Açıklayacağım, dedi, "ve her şeyi iyice anlayasın diye seninle konuştuğum andan söz ettiğimiz meyve satıcısıyla olan karşılaşmana dek düşüncelerini takip edeceğiz. Zincirin büyük halkaları şunlar – Chantilly, Orion, Dr. Nichols, Epicurus, stereotomi, sokak taşları, meyve satıcısı."

Bazen kendi zihninin vardığı sonuçtan geriye doğru düşüncelerini takip ederek kendisini eğlendirmemiş insan yoktur. Genellikle ilginç bir uğraştır bu; kişi başlangıç noktasıyla hedef arasındaki sınırsız gibi görünen mesafe ve tutarsızlık karşısında şaşkına döner ilk başta. O halde Fransız bunları söylediğinde ve söylediklerinin doğru olduğunu kabul etmek zorunda kaldığımda hissettiğim şaşkınlığı hayal edin. Devam etti:

"Yanlış hatırlamıyorsam C----- Sokağı'ndan çıkmadan hemen önce atlardan bahsediyorduk. Bu üstünde tartıştığımız son konuydu. Bu sokağa girerken başında büyük bir sepet taşıyan bir meyve satıcısı yanımızdan hızla geçerken bize sürtünüp seni kaldırımın onarım gören bir kısmındaki bir taş yığınının üstüne doğru itti. Sen gevşek taşlardan birine bastın, kaydın, ayak bileğini hafifçe burktun; kızgın ya da alınmış görünüyordun; birkaç sözcük mırıldandın, dönüp taş yığınına baktın, sonra sessizce yürümeyi sürdürdün. Ne yaptığına özel olarak dikkat etmiş değilim; ama son zamanlarda gözlem benim için bir gereklilik haline geldi adeta.

"Gözlerini yerden ayırmıyordun. Hırçın bir ifadeyle kaldırımdaki deliklere ve tekerlek izlerine bakıyordun (böylece hâlâ taşları düşündüğünü anladım). Derken, Lamartine adlı şu küçük dar sokağa vardık. Burada yeni bir taş döşeme tarzı denenmişti;

sokak birbirini iyice kavrayan ve perçinlenmiş kaldırım taşlarıyla kaplanmıştı. Yüzüne neşe geldi ve dudaklarının kıpırdadığını görünce 'stereotomi' dediğini düşünmeden edemedim, çünkü bu yol döşeme tarzına verilen isim budur. Kendine 'stereotomi' deyince aklına mutlaka atomların, böylece de Epicurus'un teorilerinin geleceğini biliyordum. Bu konuyu kısa süre önce tartışmıştık ve sana o soylu Yunanlının belirsiz tahminlerinin nebular kozmolojideki son gelişmeler tarafından doğrulanmasının ne kadar tuhaf olduğundan, ama aynı zamanda da ne kadar az dikkat çektiğinden bahsetmiştim. Gözlerini yukarı, Orion'daki o büyük nebulaya çevirmeden duramayacağını hissettim ve bunu yapmanı bekledim. Gerçekten de yukarı baktın. Artık adımlarını doğru şekilde takip etmiş olduğumdan emindim. Ama dünkü '*Musée*'de çıkan ve Chantilly'den bahseden o sert eleştiri yazısında ayakkabı tamircisinin isim değiştirmesine ilişkin olarak potinler ve trajediyle ilgili birtakım küçük düşürücü satirist göndermelerde bulunulurken üstünde sık sık tartışmış olduğumuz Latince bir cümleden alıntı yapılmıştı. Kastettiğim cümle

Perdidit antiquum litera prima sonum.[28]

Sana bu cümlenin eskiden Urion olarak yazılan Orion'dan bahsettiğini söylemiştim. Bu açıklamayla bağlantılı birtakım sivri sözlerden yola çıkarak, onu unutmuş olamayacağını biliyordum. Bu yüzden iki fikri, Orion'la Chantilly'yi mutlaka ilintilendireceğin açıktı. Bunu yaptığını dudaklannda beliren gülümsemeden anladım. O zavallı ayakkabıcının kurban edilişini düşündün. O ana dek kambur yürüyordun. Ama birden dimdik doğrulduğunu gördüm. O zaman Chantilly'nin boyunun kısalığını düşündüğünden emin oldum. Bu noktada onun –Chantilly'nin–

gerçekten çok kısa boylu bir adam olduğunu ve bu yüzden *Théâtre des Variétés*'de daha başarılı olacağını söyledim."

Bu olaydan kısa süre sonra, "Gazzette des Tribunaux"un bir akşam baskısına bakarken şu paragraflar dikkatimizi çekti.

"SIRA DIŞI CİNAYETLER. – Bu sabah üç civarında Quartier St. Roch sakinleri ardı ardına gelen korkunç çığlıklarla uyandı. Seslerin Morgue Sokağı'nda Madam L'Espanaye ile kızı Matmazel Camille L'Espanaye'ye ait olduğu bilinen bir evin dördüncü katından geldiği anlaşıldı. Evin içine normal yoldan girme girişimleri sonuçsuz kaldıktan –geç kalınmasına yol açmıştı bu girişimler– sonra ana kapı bir levyeyle kırıldı ve sekiz on komşuyla iki jandarma içeri girdi. Bu arada çığlıklar kesilmişti; ama grup birinci kat merdivenini koşarak çıkarken evin üst katlarından geldiği sanılan ve öfkeyle tartışan, iki ya da daha fazla kalın ses duymuşlardı. İkinci kata varıldığında bu sesler de kesilmişti; ortalık son derece sessizdi. Gruptakiler dağılıp aceleyle odadan odaya dolaştı; dördüncü katın arka tarafındaki geniş bir odaya vardıklarında (kapısı kilitli ve anahtarı içeride kilidin üstünde bırakılmış olduğundan zorla açılmıştı) hepsini hem hayrete, hem de dehşete düşüren bir görüntüyle karşılaştılar.

"Dairenin içi karmakarışıktı. Kırılmış eşyalar her tarafa saçılmıştı. Tek karyola vardı ve bunun şiltesi alınıp odanın ortasına fırlatılmıştı. Bir sandalyenin üstünde kana bulanmış bir ustura duruyordu. Şöminenin üstünde yine kana bulanmış iki üç uzun saç buklesi vardı, kırlaşmış, gür, uzun buklelerdi. Köklerinden koparılmış gibiydiler. Yerde dört Napolyon[49] bir topaz küpe, üç büyük gümüş kaşık, üç daha küçük *métal d'Alger* ve içinde neredeyse dört bin frank değerinde altın bulunan iki torba bulundu. Bir köşedeki yazı masasının çekmeceleri açıktı ve içlerinden bir şeyler alındığı anlaşılıyordu – içlerinde hâlâ pek çok şey bu-

lunsa da. *Şiltenin* (karyolanın değil) altında ufak bir demir kasa bulundu. Açıktı ve anahtarı hâlâ üstündeydi. İçinde birkaç eski mektup ve büyük önem taşımayan başka kâğıtlar dışında hiçbir şey yoktu.

"Madam L'Espanaye'den hiçbir iz yoktu; ama şöminede aşırı miktarda kurum olduğu fark edilince şömine bacası incelendi ve Madamın kızının cesedi (söylemesi ne korkunç!) orada bulundu. Baş aşağı şekilde sıkışmış durmaktaydı ve çekilip çıkarıldı; dar bacanın epey içine itilmişti. Ceset sıcaktı. İncelenince üstünde epey sıyrık keşfedildi. Bunlar bacaya sokulup çıkarılırken oluşmuştu şüphesiz. Yüzünde çok sayıda ciddi tırmık, boynunda da siyah çürükler ve derin tırnak izleri vardı; boğazı sıkılarak öldürülmüştü anlaşılan.

"Evin her tarafı iyice arandı, ama başka bir şey bulunamadı ve grup binanın arkasındaki küçük, taş döşeli bir avluya geçti. Burada yaşlı bayanın cesedini buldular. Boğazı öyle derin kesilmişti ki onu kaldırmaya çalıştıklarında kafası düştü. Gövdesi de kafası gibi korkunç şekilde parçalanmıştı ve artık insan bedeni olmaktan çıkmıştı sanki.

"Bu korkunç gizeme ilişkin herhangi bir ipucu bulunamadığına inanıyoruz."

Ertesi günün gazetesinde şu ayrıntılar yer alıyordu.

"*Morgue Sokağı'ndaki trajedi.* Bu son derece sıradışı ve korkunç meseleye ilişkin olarak pek çok kişi sorgulandı." [Fransa'da "mesele" sözcüğü henüz bizdeki gibi ciddiyetsiz anlamlarda kullanılmıyor.] "Ama henüz cinayeti aydınlatacak bir ipucu ele geçirilmiş değil. Aşağıda tanık ifadelerinden elde edilen tüm bilgileri veriyoruz.

"*Pauline Duborg* (çamaşırcı) her iki müteveffayı da üç yıldır tanıdığını, bu süre boyunca onların çamaşırlarını yıkadığını söylü-

yor. Yaşlı kadınla kızının arası gayet iyi görünüyormuş. Birbirlerine karşı son derece muhabbetli davranıyorlarmış. Pauline'in çok iyi müşterisiymişler; ama yaşam tarzlarına ya da para kazanma yollarına ilişkin bir şey söyleyemedi. Madam L.'nin fal bakarak geçindiğine ve para biriktirdiğine inanıyordu kadın. Çamaşırları almaya ya da vermeye giderken evde kimseyle karşılaşmamış. Hizmetçi tutmamış olduklarından emin. Binanın sadece dördüncü katında eşya vardı.

"*Pierre Moreau* (tütüncü) Madam L'Espanaye'ye neredeyse dört yıldır ufak miktarlarda tütün ve enfiye sattığını söylüyor. O mahallede doğmuş ve hep orada oturmuş. Müteveffayla kızı, içinde ölü bulunduklan binada altı yılı aşkın bir süreden beri oturuyorlarmış. Burada daha önce bir kuyumcu kalıyor, üst odaları kiralıyormuş. Binanın sahibi Madam L. imiş. Binasının kiracısı tarafından suiistimal edilmesinden bıkınca buraya kendisi yerleşmiş ve herhangi bir kısmını kiralamayı reddetmiş. Yaşlı kadın çocuksu biriymiş. Tanık, kızı altı sene içinde beş altı kez görmüş. İkisi tam bir münzevi yaşamı sürdürüyorlarmış. Paralı oldukları söyleniyormuş. Tütüncü yaşlı kadınla kızı, bir iki kez bir hamal ve sekiz on kez bir doktor dışında kapıdan kimsenin girdiğini görmemiş.

"Pek çok başka kişi, komşular benzer ifadeler verdiler. Binaya sürekli gelip giden birinden kimse bahsetmedi. Madam L. ile kızının yaşayan akrabaları olup olmadığı bilinmiyordu. Ön pencerelerin panjurlarının açıldığı çok enderdi; arkadakilerse, dördüncü kattaki büyük arka odanınki dışında hep kapalıydı. Bina iyi durumdaydı – fazla eski değildi.

"*Isodore Musèt* (jandarma) binaya sabah üçte çağrıldığını ve ana kapının önünde içeri girmeye çalışan yirmi otuz kişi gördüğünü söylüyor Kapıyı sonunda bir süngüyle –levyeyle değil–

zorla açmışlar. Çift kanatlı bir kapı olduğundan ve aşağıdan ya da yukarıdan sürgülenmediğinden açmakta zorluk çekmemişler. Çığlıklar kapı zorlanana dek sürmüş – sonra birden kesilmiş. Büyük acı çeken birinin (ya da birilerinin) haykırışlarına benziyormuş – yüksek sesli ve uzunmuş, kısa ve çabuk değil. Tanık, başı çekip merdiveni çıkmış. Birinci kata vardığında iki yüksek ve öfkeli sesin tartıştığını işitmiş; birinin sesi kalın, diğerininkiyse çok daha tizmiş – oldukça tuhaf bir sesmiş. Birincisinin söylediği birkaç sözcüğü seçebilmiş. Bir Fransızmış. Kadın olmadığından kesinlikle emin. *'Sacré'* ve *'diable'* sözcüklerini duyabilmiş. Tiz ses bir yabancıya aitmiş. Bunun bir kadından mı, erkekten mi geldiğine emin olamıyor. Söylenenleri anlayamamış, ama kullanılan dilin İspanyolca olduğuna inanıyor. Bu tanığın odanın ve cesetlerin durumuna ilişkin tasvirleri dün bizim verdiğimizin aynısı.

"*Henry Duval* (mesleği gümüşçülük olan bir komşu) binaya ilk girenlerden olduğunu söylüyor. Musét'nin ifadesini genelde doğruluyor. İçeri zorla girer girmez kalabalığı dışarıda tutmak için kapıyı tekrar kapamışlar. Vaktin geçliğine karşın dışarıda hızla büyük bir kalabalık birikmiş. Tanık tiz sesin bir İtalyana ait olduğunu düşünüyor. Fransız olmadığından emin. Erkek sesi olup olmadığına karar veremiyor. Sözcükleri seçememiş, ama konuşanın tonlamasından İtalyan olduğuna emin. Madam L. ile kızını tanıyormuş. İkisiyle de sık sık sohbet edermiş. O tiz sesin her iki müteveffadan da çıkmadığına emin.

"------- *Odenheimer* (restoratör) Bu tanık ifadesini gönüllü verdi. Fransızca bilmediğinden bir çevirmen aracılığıyla konuştu. Amsterdamlı. Çığlıklar atılırken binanın önünden geçiyormuş. Dakikalarca sürmüş çığlıklar – muhtemelen on dakika. Uzun ve yüksek sesliymişler – son derece korkunç ve sıkıntı vericiymiş-

ler. Binaya ilk girenlerden biriymiş. Daha önceki ifadeleri tek bir nokta dışında tamamen doğruladı. O tiz sesin bir erkekten geldiğinden emin – bir Fransızdan. Söylenen sözcükleri seçememiş. Yüksek sesle ve çabuk çıkarılıyorlarmış – düzensiz aralıklarla. Öfke kadar korkuyla da söylendikleri belliymiş. Ses haşinmiş – tizden çok haşinmiş. Tiz olmadığını söylüyor. Kalın ses defalarca *'sacré'*, *'diable'* ve bir kez de *'mon Dieu'* demiş.[10]

"*Jules Mignaud*'ın (Deloraine Sokağı'ndaki Mignaud et Fils şirketinin bankeri; Mignaudların yaşlısı) söylediğine göre Madam L'Espanaye'nin bazı mülkleri varmış. --------- yılının baharında (sekiz yıl önce) bankasında bir hesap açtırmış; sık sık küçük meblağlar yatırırmış. Ölümünden üç gün önceye; gelip bizzat 4000 frank çektiği güne kadar hiç para çekmemiş. Bu meblağ kendisine altın olarak ödenmiş ve para evine bir kâtiple gönderilmiş.

"*Adolphe Le Bon* (Mignaud et Fils'de kâtip) söz konusu günün öğle saatlerinde Madam L'Espanaye'ye evine dek eşlik ettiğini, iki torbaya konulmuş 4000 frankı kendisinin verdiğini söylüyor. Kapı açılınca Matmazel L. belirmiş ve torbalardan birini elinden almış. Yaşlı kadın da diğerini almış. Kâtip o zaman eğilerek selam vermiş ve oradan ayrılmış. O sırada sokakta kimseyi görmemiş. Burası bir arka sokak – oldukça ıssız.

"*William Bird* (terzi) binaya girenlerden biri olduğunu söylüyor. İngiliz. Paris'te iki senedir yaşıyormuş. Merdivenleri ilk çıkanlardan biriymiş. Tartışan sesler duymuş. Kalın ses bir Fransıza aitmiş. Pek çok sözcüğü seçebilmiş, ama şimdi hepsini anımsayamıyor. *'Sacré'*yi ve *'mon Dieu'*yü netçe işitmiş. Tam o anda sanki pek çok kişi boğuşuyormuş gibi bir ses duyulmuş – bir kazıma ve sürtünme sesi. Tiz ses çok yüksekmiş – kalın sesten daha yüksekmiş. Bunun bir İngilizin sesi olmadığından emin. Bir Almanınkine benziyormuş. Kadın sesi olabilirmiş. Al-

manca bilmiyor

"Yukarıdaki tanıklardan dördü, kendilerine hatırlatılınca Matmazel L.'nin cesedinin bulunduğu odanın kapısının grup vardığında içeriden kilitli olduğunu söyledi. Ortalığa mutlak bir sessizlik hakimmiş. Inilti ya da başka bir ses duyulmuyormuş. Kapıyı zorla açınca kimseyi görememişler. Hem ön, hem de arka odanın pencereleri içeriden sıkıca kilitliymiş. Iki oda arasındaki kapı kapalı, ama kilitli değilmiş. Ön kapıdan koridora açılan kapı kilitliymiş ve anahtarı üstündeymiş. Dördüncü kattaki, binanın ön tarafındaki, koridorun girişindeki küçük bir odanın kapısı aralıkmış. Bu oda eski yataklarla, kutularla vs. doluymuş. Bunlar dikkatle taşınıp incelenmiş. Evin aranmadık yeri kalmamış. Bacalara temizleyiciler gönderilmiş. Bina dört katlı; tavan arasında da bir oda (*mansardes*) var. Çatıdaki bir kapak oldukça sağlam bir şekilde çiviliymiş – bu kapak yıllardır açılmamış gibi görünüyormuş. Tanıklar tartışan seslerle oda kapısının kırılması arasında geçen süre konusunda farklı ifadeler verdi. Bazıları üç dakika gibi kısa bir süre olduğunu söylüyor – bazılarıysa beş dakika gibi uzun bir süre olduğunu. Kapının açılması zor olmuş.

"*Alfonzo Garcio* (cenaze kaldırıcısı) Morgue Sokağı'nda oturduğunu söylüyor. Ispanyol asıllı. Binaya girenlerden biriymiş. Merdivenleri çıkmamış. Sinirliymiş ve heyecanının doğurabileceği sonuçlardan korkmuş. Tartışan sesleri işitmiş. Kalın olanı bir Fransıza aitmiş. Ne söylediğini anlayamamış. Tiz ses bir Ingilize aitmiş – bundan emin. Ingilizce bilmiyor, ama tonlamadan anlamış.

"*Alberto Montani* (şekerci) merdivenleri ilk çıkanlardan biri olduğunu söylüyor. Söz konusu sesleri işitmiş. Kalın ses bir Fransıza aitmiş. Pek çok sözcüğü seçebilmiş. Konuşmacı azarlar gibiymiş. Tiz sesin söylediklerini seçememiş. Çabuk ve düzensiz aralıklarla konuşuyormuş. Bir Rusa ait olduğunu düşünüyor.

Genel ifadeyi doğruluyor. Kendisi bir İtalyan ve bir Rusla hiç konuşmamış.

"Pek çok tanık kendilerine anımsatılınca dördüncü kattaki bütün odaların bacalarının bir insanın sığamayacağı kadar dar olduğunu söyledi. Baca temizleyicilerinin kullandığı türden silindir şeklindeki baca fırçalan evdeki tüm baca borularının içine sokulmuş. Grup merdivenlerden yukarı çıkarken herhangi birinin aşağı inebileceği bir arka geçit yokmuş. Matmazel L'Espanaye'nin cesedi bacaya öyle sıkıştırılmış ki aşağı indirilmesi için gruptan dört-beş kişinin güçlerini birleştirmesi gerekmiş.

"*Paul Dumas* (doktor) şafak sökerken cesetleri incelemeye çağrıldığını söylüyor. Geldiğinde her iki ceset de Matmazel L.'nin bulunduğu odadaki karyola şiltesinin üstüne yatırılmış. Genç bayanın cesedi çok daha hırpalanmış ve derisi sıyrılmış haldeymiş. Mösyö Dumas bunun sebebinin aşağıdan bacaya tıkılmış olması olduğunu düşünüyor. Boğazı yara bere içindeymiş. Çenedeki derin tırmıkların ve mor lekelerin açıkça parmak izi olduğunu söylüyor. Korkunç bir solgunluktaki yüzde gözler dışarı fırlamış, dil kısmen ısırılmış durumdaymış. Karındaki büyük bir çürüğe bir dizin baskısının yol açtığını düşünüyor doktor Mösyö Dumas'ya göre Matmazel L'Espanaye bilinmeyen bir kişi ya da kişiler tarafından boğazı sıkılarak öldürülmüş. Annesinin cesedi korkunç bir şekilde hırpalanmış haldeymiş. Sağ bacağın ve kolun neredeyse bütün kemikleri kırılmış. Sol incik kemiği ve sol taraftaki kaburga kemikleri parçalanmış. Cesedin her tarafında korkunç bir solgunluk ve çürükler varmış. Yaraların nasıl oluştuğunu bilmenin mümkün olmadığını söylüyor. Ağır bir tahta sopa ya da demir çubuk, bir sandalye, herhangi bir büyük, ağır ve kalın silah çok güçlü bir adam tarafından kullanılırsa bu sonuçları doğurabilirmiş. Bu darbeleri bir kadın indirmiş olamazmış. Cesedin

kafası, tanık onu gördüğünde gövdesinden tamamen ayrılmış ve epey parçalanmış haldeymiş. Boğazın son derece keskin bir aletle – muhtemelen bir usturayla kesildiği anlaşılıyormuş.

"*Alexandre Etienne* (cerrah) Mösyö Dumas'yla birlikte cesetleri incelemeye çağrılmış. İfadelere ve Mösyö Dumas'nın görüşlerine katılıyor.

"Daha başka pek çok kişinin ifadesi alınsa da başka önemli bir bilgi elde edilemedi. Paris'te daha önce bu kadar gizemli ve her açıdan kafa karıştırıcı bir cinayet işlenmemişti – bu bir cinayetse tabiî. Polis şaşkına dönmüş durumda. Bu son derece sıradışı bir olay. Ancak ellerinde tek bir ipucu bile yok."

Gazetenin akşam baskısı Quartier St. Roch'da hâlâ büyük bir heyecanın sürdüğünü belirtiyordu – söz konusu bina ve müştemilâtının dikkatle tekrar araştırıldığını ve tanıkların tekrar ifadelerinin alındığını, ama bunların işe yaramadığını yazıyordu. Ancak bir dipnotta Adolphe Le Bon'un tutuklandığı belirtiliyordu, oysa yukarıdaki veriler dışında onu suçlayan bir kanıt yoktu.

Dupin bu olayın gelişimiyle tuhaf bir şekilde ilgileniyordu – en azından ben tavırlarından bunu çıkardım, çünkü bu konuda bir şey söylemedi. Bana cinayetlere ilişkin fikrimi ancak Le Bon'un tutuklandığı açıklandıktan sonra sordu.

Tek yapabildiğim tüm Paris'e katılıp bunun çözülemez bir gizem olduğunu söylemekti. Katili bulmanın yolunu göremiyordum.

"Yolları, dedi Dupin, "bu yetersiz incelemeye göre değerlendirmemeliyiz. Paris polisi, yerinde ve doğru kararlar verme konusunda göklere çıkarılsa da yaptıkları sadece kurnazlık, ama hepsi bu. Hareket tarzlarında sadece ana yönelik bir yöntem var, o kadar. Yöntemleriyle epey hava atıyorlar, ama bunlar genellikle ellerindeki vakaya öyle uygunsuz ki insana Mösyö Jourdain'in röpdoşambrını isteyişini hatırlatıyor – *pour mieux entendre la mu-*

sique. Vardıkları sonuçlar çoğunlukla şaşırtıcı, ama bunları elde etmelerini genellikle sadece çalışkanlıklarına ve gayretliliklerine borçlular. Bu nitelikler işe yaramadığı zaman planları bozuluyor. Mesela Vidocq iyi bir tahminci ve azimli bir adamdı. Ama düşünce tarzı eğitimsiz olduğundan, araştırmalarının yoğunluğu yanılmasına yol açıyordu. Hedefini gözüne fazla yakın tutarak görüşünü bulandırıyordu. Belki bir iki noktayı sıradışı bir netlikle görebiliyor, ama bunu yapmakla genele ilişkin netliğini yitiriyordu. Yani fazla derin olmak diye bir şey vardır. Gerçek her zaman bir kuyuda bulunmaz. Aslında bence gerçek kesinlikle yüzeydedir. Gerçek onu aradığımız vadilerde değil, dağ zirvelerinde bulunur. Bu türden bir hatanın biçimleri ve kaynakları gök cisimlerinin ele alınmasında tipik olarak görülebilir. Bir yıldıza yan gözle, retinanın dış kısımlarıyla baktığımızda (bu kısımlar zayıf ışıklara daha duyarlıdır) yıldızı net olarak görürüz – ışığını en iyi şekilde algılarız. Bu ışık gözümüzü *tamamen* ona çevirdikçe belirsizleşir. Bu sonuncusunda gözümüze vuran ışık miktarı daha çoktur, ama ilkinde netlik kapasitesi daha fazladır. Aşırı derinlik düşünce kapasitemizi karıştırır ve zayıflatır. Fazla uzun süreli, fazla yoğun ya da fazla direkt bir incelemeyle Venüs'ü bile gökyüzünden silebiliriz.

"Bu cinayetlere gelince, bir fikir sahibi olmadan önce onları kendimiz biraz inceleyelim. Bir araştırma bizi eğlendirir." [Bunu söylemesinin tuhaf olduğunu düşündüm, ama bir şey demedim.] "Hem Le Bon bana bir zamanlar yardım etmişti ve ona minnettarım. Gidip şu binaya bir de biz bakalım. G------'yi, Polis Komiseri'ni tanıyorum. Gerekli izni kolayca alırız."

İzni alıp hemen Morgue Sokağı'na gittik. Burası Richeliue ile St. Roch sokakları arasındaki o berbat işlek sokaklardan biri. Oraya öğle sonrasının geç saatlerinde vardık; çünkü burası otur-

duğumuz yere epey uzaktı. Evi kolayca bulduk; çünkü sokağın karşısından kapalı panjurlara amaçsız bir merakla bakan bir sürü insan vardı hâlâ. Burası sıradan bir Paris binasıydı. Ana kapının bir yanında camlı bir bekçi kulübesi vardı. Bunun penceresinin açılabiliyor olması bir loge de congierge[11] olduğunu gösteriyordu. İçeri girmeden önce sokakta yürüdük, dar bir sokağa saptık ve sonra tekrar sapıp binanın arka tarafına ulaştık. Bu arada Dupin bina kadar tüm mahalleyi de anlam veremediğim bir dikkatle incelemişti.

Tekrar geri dönüp binanın önüne geldik ve belgelerimizi gösterdikten sonra görevli memurlar tarafından içeri alındık. Yukarı, Matmazel L'Espanaye'nin cesedinin bulunmuş olduğu ve şimdi iki ölünün hâlâ içinde yattığı odaya çıktık. Odanın karmaşasına, alışılageldik şekilde, dokunulmamıştı. Gazette des Tribunaux'da yazılanların ötesinde bir şey görmedim. Dupin her şeyi inceledi – buna kurbanların cesetleri de dahildi. Sonra diğer odalara geçtik ve avluya indik. Bir jandarma bize sürekli eşlik ediyordu. İnceleme işini hava kararana kadar sürdürdükten sonra binadan çıktık. Eve giderken arkadaşım bir dakikalığına günlük gazetelerden birinin yazıhanesine uğradı.

Arkadaşımın pek çok kaprisi olduğunu söylemiştim. *Je les ménageais*[12]. Bu cümlenin İngilizce karşılığı yoktur. Şimdi cinayet konusunda tek kelime etmeyi reddediyordu. Bu durum ertesi günün öğle vaktine dek sürdü. O zaman ansızın bana cinayet mekânında *tuhaf* bir şey fark edip etmediğimi sordu

"Tuhaf" sözcüğünü vurgulayışında beni sebebini bilmeden ürperten bir şey vardı.

"Hayır, *tuhaf* bir şey fark etmedim, dedim; "en azından ikimizin de gazetede okuduklarımızın dışında."

"*Gazette*," diye karşılık verdi, "korkarım ki bu meselenin sıra-

dışı korkunçluğuna değinmemiş. Ama gazetenin yararsız fikirlerini boşver. Bence bu vakanın çözülemez olduğunun düşünülmesinin sebebi tam da onu kolayca çözülebilir kılan şey – yani niteliklerinin *outréliği.*" Polis cinayet işlenmesi için bir neden yokmuş gibi görünmesinden dolayı şaşkına dönmüş durumda – cinayetin kendisine değil, vahşiliğine ilişkin olarak şaşkın. Tartışan kişilere ait sesler işitildiği halde, üst katta öldürülmüş olan Matmazel L'Espanaye'den başka kimsenin bulunamayışı ve aşağıdaki gruba fark ettirmeden dışarı çıkmanın imkânsız oluşu gibi olanaksız bir durum karşısında şaşkına dönmüş durumdalar. Odadaki çılgınca karmaşa; bacaya baş aşağı tıkılmış ceset; yaşlı kadının vücudunun korkunç bir şekilde parçalanmış olması; bu noktalar şimdi bahsettiklerimle ve bahsetmeye gerek duymadığım başka noktalarla birleşince hükümet memurlarının o çok övündükleri yerinde ve doğru kararlar verme yeteneğini felce uğrattı. Sıradışını çapraşıkla karıştırmak gibi kaba, ama yaygın bir hataya düştüler. Ama mantık, gerçeği el yordamıyla ararken sıradanlık boyutunun ötesine geçer. Şimdi bizim araştırmakta olduğumuza benzeyen durumlarda 'Ne oldu?' sorusundan çok 'Daha önce olmayan ne oldu?' sorusunu sormak gerekir. Aslında bu gizemi çözmedeki (belki de çözdüm bile) rahatlığım polisin gözündeki çözülemezliğiyle doğru orantılı."

Ona hayretten dilim tutulmuş halde bakıyordum.

"Şimdi," diye devam etti evimizin kapısına bakarak, "şimdi belki bu kasaplıkların faili olmasa bile onların işlenmesine bir şekilde karışmış olan birinin gelmesini bekliyorum. İşlenen suçların en korkunç kısmında muhtemelen kabahati yok. Umarım bu konuda haklıyımdır; çünkü bu bilmeceye getirdiğim çözümü tamamen bunun üstünde temellendirdim. O adam buraya –bu odaya– her an gelebilir. Gelmeyebilir de tabiî; ama büyük olası-

lıkla gelecek. Gelirse onu alıkoymamız gerek. İşte tabancalar. İkimiz de gerektiğinde onları nasıl kullanacağımızı biliyoruz."

Ben ne yaptığımı bilmeden ya da kulaklarıma inanamadan tabancaları alırken Dupin kendi kendine konuşurcasına devam etti. Böyle zamanlardaki belirsiz tavrından daha önce de bahsetmiştim. Benimle konuşuyordu; ama sesi, yüksek olmasa da uzaktaki biriyle konuşuyormuş gibi bir tonlamaya sahipti. Gözlerini boş bir ifadeyle duvara dikmişti.

"Merdivendeki grup tarafından işitilen o tartışma seslerinin kadınlara ait olmadığını kanıtlar açıkça ortaya koydu." dedi. "Bu hepimizi yaşlı kadının belki de önce kızını öldürmüş, sonra da intihar etmiş olduğu şüphesinden kurtarıyor. Bu noktadan sadece yöntem adına bahsediyorum. Ne de olsa Madam L'Espanaye'nin gücü tabiî ki kızını bacadan yukarı, bulunduğu haliyle itmeye yetmezdi. Kendi vücudundaki yaralar da bunları kendisinin açmış olabileceği olasılığını tamamen geçersiz kılıyor. Demek ki katil başkası ya da başkaları. Hem zaten tartışma sesleri işitilmiş. Şimdi bu seslere ilişkin ifadelerden değil, bu ifadelerdeki *tuhaflıktan* bahsedeyim. İfadelerde tuhaf bir şeye rastladın mı?"

Bütün tanıkların kalın sesin bir Fransıza ait olduğunda hemfikir olmasına karşın, tiz ya da bir kişinin deyimiyle haşin ses konusunda epey fikir ayrılığı olduğunu belirttim.

"Bu kanıtın ta kendisi," dedi Dupin, "ama kanıtın tuhaflığı değil. Belirgin bir şey fark etmemişsin. Ama fark edilecek bir şey vardı. Tanıklar, söylediğin gibi, kalın ses konusunda hemfikirdi; bu noktadaki kanıları aynıydı. Ama tiz ses konusunda tuhaf olan farklı kanılarda olmaları değil, bir İtalyan'ın, bir İngiliz'in, bir İspanyol'un, bir Hollandalı'nın ve bir Fransız'ın her birinin, onu tanımlamaya kalkışırken *bir yabancıya ait olduğunu* söylemiş olması. Hepsi de sesin sahibinin kendi ülkesinden olmadığına

emin; sesi dilini bildiği bir ülkeden birininkine değil, tam tersine benzetiyor. Fransız bunun bir İspanyol'un sesi olduğunu, *'İspanyolca bilse* bazı sözcükleri seçebileceğini' düşünüyor. Hollandalı sesin bir Fransıza ait olduğunu öne sürüyor; ama bu tanığın *'Fransızca bilmediğinden bir çevirmen aracılığıyla konuştuğunu'* öğreniyoruz. İngiliz sesin bir Alman'a ait olduğunu düşünüyor ve *'Almanca bilmiyor'* İspanyol sesin bir İngiliz'e ait olduğundan 'emin', ama 'tonlamadan anlamış', çünkü *'İngilizce bilmiyor'* İtalyan bunun bir Rus'un sesi olduğuna inanıyor, ama *'bir Rusla hiç konuşmamış.'* Dahası ikinci bir Fransız birincisinden farklı kanıda ve sesin bir İtalyana ait olduğunu savunuyor; ama *bu dili bilmediğinden* o da İspanyol gibi 'tonlamadan anlamış' Şimdi, birbirinden bu kadar farklı ifadelere yol açan bir ses son derece tuhaf olsa gerek! Avrupa'nın beş büyük ülkesinin vatandaşları, *tonlamasında* bile tanıdık bir şey bulamamış! Belki de bir Asyalı ya da Afrikalıya ait olduğunu söyleyeceksin. Paris'te fazla Asyalı ya da Afrikalı bulunmaz. Ama bu sonucu reddetmeden dikkatini üç noktaya çekeceğim. Ses tanıklardan biri tarafından 'tizden çok haşin' olarak tanımlandı. İkisi 'çabuk ve *düzensiz* aralıklı' olduğunu söyledi. Hiçbir tanık herhangi bir belirgin sözcükten – sözcükleri andıran bir sesten bahsetmedi.

"Şimdiye kadar," diye devam etti Dupin, "kavrayışın üstünde nasıl bir etki uyandırdım bilmiyorum. Ama ifadelerin bu kısmından –kalın ve tiz seslere ilişkin kısmından– bile varılacak mantıksal çıkarımların gizemin araştırılmasındaki tüm yönlerde bir ilerleme sağlayacak bir şüpheyi uyandırmaya yeterli olduğundan eminim. 'Mantıksal çıkarımlar' dedim; ama bu kastettiğim şeyi tam anlamıyla karşılamıyor. Çıkarımların *tek* uygun çıkarımlar, bunların doğurduğu şüphelerin de tek ve *kaçınılmaz* sonuç olduğunu söylemek istedim. Ama neden şüphelendiğimi

henüz söylemeyeceğim. Sadece şunu aklında tutmanı istiyorum ki, benim için odadaki araştırmalarıma belirgin bir şekil – bir eğilim vermeye yetti.

"Şimdi kendimizi o odadaymış gibi hayal edelim. Burada önce neyi arayacağız? Katillerin içeri nereden girdiklerini. İkimizin de doğaüstü olaylara inanmadığımızı söylemek gereksiz. Madam L'Espanaye ile kızını öldürenler ruhlar değildi. Bu işi yapanlar cismaniydi ve cismani bir şekilde kaçtılar. Ama nasıl? Neyse ki bu noktada tek bir mantık yürütme yöntemine sahibiz ve bu yöntem bizi *mutlaka* bir sonuca ulaştıracak. Olası giriş yollarını teker teker ele alalım. Grup merdivenleri çıkarken katilin Matmazel L'Espanaye'nin bulunduğu, ya da en azından bunun yanındaki odada olduğu açık. Demek ki sadece bu iki odada odaklanacağız. Polis döşemeleri, tavanları ve duvarları tamamen aradı. *Gizli* bir çıkış yolu gözlerinden kaçamazdı. Ama *onların* gözlerine güvenmediğimden bizzat ben de araştırdım. Gizli bir çıkış yolu *yoktu*. Odalardan koridora açılan iki kapı kilitliydi ve anahtarları iç kısımlarında, üstlerindeydi. Bacalara bakalım. Bunlar şöminelerin iki buçuk-üç metre kadar üstünde; sıradan genişlikte olsalar da içlerinden iri bir kedi bile geçemezdi. Böylece buralardan girmenin olanaksız olduğunu anladığımızdan geriye sadece pencereler kalıyor. Kimse ön odanın pencerelerinden dışarıdaki kalabalığın dikkatini çekmeden kaçamazdı. O halde katiller arka odanın pencerelerinden kaçmış *olmalı*. Şimdi, bu noktaya oldukça net bir şekilde vardıktan sonra, mantık yürütücüler olarak bu olasılığı görünürdeki olanaksızlıklar yüzünden reddetmemiz doğru değil. Bize düşen sadece bu görünürdeki 'olanaksızlıkların' aslında hiç de olanaksız olmadığını kanıtlamak.

"Bu odada iki pencere var. Biri eşyalar tarafından örtülmemiş durumda ve tamamen görünüyor. Diğerinin alt kısmı buna da-

yatılmış olan ağır karyola tarafından örtülmüş. Birincisi içeriden sıkıca kapatılmış; camı açmaya çalışanların tüm çabalarına direndi. Pencerenin çerçevesin sol tarafında iri bir burgu deliği var ve kalın bir çivi bu deliğe neredeyse tamamen sokulmuş. Diğer pencerede de benzer bir çivi bulundu ve bu çerçeveyi kaldırma girişimi de sonuçsuz kaldı. Böylece polis kaçışın bu pencerelerden yapılmadığına tamamen emin oldu. Ve *bu yüzden* çivileri çekip pencereleri açmak gereksiz göründü.

"Benim araştırınam biraz daha ayrıntılıydı. Bunun sebebini az önce söyledim – görünürdeki tüm olanaksızlıkların aslında hiç de olanaksız olmadığının kanıtlanması *gerektiğini* biliyordum.

"Böylece *à posteriori*[14]" düşünmeye başladım. Katiller o pencerelerden birinden çıkmıştı. Kaçıktan sonra pencere çerçevelerini içeriden, bulunmuş oldukları şekliyle kapatamazlardı. Bunun barizliği polisin bu noktada daha fazla düşünmesini engelledi. Ama çerçeveler *kapalıydı*. O halde kendi kendilerine kapanabilivor *olmalıydılar* Bu sonuçtan kaçınmak mümkün değildi. Önü·açık pencereye gittim, çiviyi biraz güçlükle çıkardım ve çerçeveyi kaldırmaya çalıştım. Beklediğim gibi tüm çabalarıma direndi. Artık gizli bir zembereğin bulunması gerektiğini biliyordum; ve fikrimin bu şekilde doğrulanması dayanak noktalarının en azından doğru olduğuna ikna olmamı sağladı, her ne kadar çiviler meselesi hâlâ gizemli görünse de. Dikkatli bir arama sonunda kısa sürede gizli zembereği buldum. Ona bastım ve bu keşfimden tatmin olduğum için çerçeveyi kaldırmadım.

"Sonra çiviyi yerine koydum ve dikkatle incelemeye başladım. Bu pencereden çıkan biri onu tekrar kapatabilirdi ve zemberek ilk halini alırdı – ama çiviyi yerine koyamazdı. Sonuç ortadaydı ve araştırma sahamı bir kez daha daralttı. Katiller diğer pencereden kaçmış *olmalıydı*. Pencere çerçevelerindeki zembereklerin

aynı olduğunu varsayarak, ki bu mümkündü, çivilerin ya da en azından takılma şekillerinin farklı *olması gerektiğini* düşündüm. Karyolanın şiltesinin üstüne çıkarak ikinci pencerenin tahtasını dikkatle inceledim. Elimi bunun üzerinde gezdirince zembereği hemen buldum ve ona bastım. Yapısı tahmin ettiğim şekilde gerçekten komşusununki gibiydi. Sonra çiviye baktım. Diğeri kadar kalındı ve aynı şekilde takılmış gibiydi. Neredeyse başına dek içeri sokulmuştu.

"Şaşırmış olmam gerektiğini söyleyeceksin. Ama böyle düşünüyorsan tümevarımlarımın doğasını yanlış anlamış olmalısın. Bir kez bile hata yapmamıştım. Görüntüyü bir kez bile yitirmemiştim. Zincirin hiçbir halkasında kusur yoktu. Gizemi mutlak sonucuna dek takip etmiştim – ve bu sonuç *çivinin başıydı*. Dediğim gibi, her açıdan diğer penceredekinin aynısı gibi görünüyordu – ama bu gerçek (mutlak gibi görünse de), ipucunun burada, bu noktada son bulduğu olgusuna kıyasla kesinlikle bir hiçti. 'Çivi başında,' diye düşündüm, 'bir terslik *olmalı*.' Ona dokundum; ve başı, gövdesinin altı-yedi milim kadarıyla birlikte parmaklarımın arasında kaldı. Gövdenin geri kalanı kırıldığı yerde, çivi deliğinin içindeydi. Elimdeki parça eskiydi (çünkü kenarları pas tutmuştu) ve bir çekiçle çakılmış olmalıydı. Çekiç çivinin başını alt pencere çerçevesine kısmen gömmüştü. Çivi başını deliğin üstüne, aldığım yere dikkatle geri yerleştirdim. Şimdi sağlam bir çivi gibi görünüyordu. Kırık fark edilmiyordu. Zembereğe basıp çerçeveyi bir santim kaldırdım. Çivi başı da çerçeveyle birlikte yükseldi, delikten düşmeden. Pencereyi kapadım. Şimdi yine sağlam bir çivi gibi görünüyordu.

"Bulmacanın şimdiye kadarki kısmı çözülmüştü. Katil karyolanın ardındaki pencereden kaçmıştı. Pencere o çıktıktan sonra kendi kendine düşmüş (belki de katil tarafından kapatılmış) ve

zemberek tarafından kilitlenmişti. Polis pencereyi kapalı tutanın çivi değil zemberek olduğunu anlayamamıştı. Çünkü bu konuyu daha fazla araştırmaya gerek görmemişlerdi.

"Sıradaki mesele, aşağı inme şekli. Bu konuda seninle binanın çevresinde yürürken tatmin olmuştum. Söz konusu pencerenin bir buçuk metre kadar altında bir paratoner var. Bu paratonerden pencereye ulaşmak, hele içeri girmek olanaksız. Ancak dördüncü katın panjurlarının Parisli marangozların *ferrade* dedikleri türden olduğunu fark etmiştim – günümüzde pek kullanılmayan, ama Lyons ve Bordeaux'daki çok eski konaklarda sıkça görülen bir türdür bu. Şekil itibarıyla sıradan bir kapıyı (çift değil tek kanatlı) andırır, ama üst yarısı kafeslidir ya da bitki kafesiyle çevrilidir. Bu ellerin tutunması için mükemmeldir. Bu evin panjurları tam bir metre genişliğinde. Evin arkasındayken bunları gördüğümüzde ikisi de yarıya kadar açıktı – yani duvara dik açı yapıyorlardı. Polis de benim gibi binanın arka tarafını incelemiş olabilir, ama incelediyseler bile bu *ferradelere* bakarken (ki bunu da yapmış olmalılar) bu genişliğin büyüklüğünü fark etmediler ya da dikkate almadılar. Aslında bu taraftan çıkılamayacağına emin olduktan sonra buraya tabiî ki çok üstünkörü bakmışlardır. Ancak ben karyolanın ardındaki pencereye ait panjurun iyice açılırsa paratonerin yarım metre kadar yakınına geleceğini gördüm. Son derece sıradışı bir çeviklikle paratonerden pencereye bu şekilde çıkılmış olabileceği de açıktı. Yukarıdaki yetmiş beş santimlik mesafeye uzanan (şimdi panjurun tamamen açık olduğunu farz ediyoruz) bir hırsız bitki kafesine sıkıca tutunabilirdi. Sonra paratonerden ayrılıp ayaklarını duvara dayayarak ve oradan cesurca sıçrayarak panjuru kapatırcasına döndürebilir ve pencere açıksa oradan odanın içine atlayabilirdi.

"Böylesine tehlikeli ve zor bir işi başarmak için son derece çe-

vik olmak gerektiğinden bahsettiğimi unutma. Amacım ilk olarak sana bunun mümkün olduğunu kanıtlamak. Ama ikinci ve *temel olarak* da, bunu başarabilecek kişinin çevikliğinin ne kadar *sıradışı*, neredeyse doğaüstü olduğunu anlamanı istiyorum

"Hiç şüphesiz kanunların dilini kullanarak bana 'iddiamı kanıtlamak' için böyle bir eylemin gerektirdiği çabayı olduğu şekliyle vurgulamaktan çok, onu daha kolaymış gibi göstermem gerektiğini söyleyeceksin. Bu kanunlar söz konusu olduğunda geçerli olabilir, ama mantığın yolu değildir. Benim tek hedefim gerçek. Şu anki amacımsa senin şimdi bahsettiğim o *son derece sıradışı eylemle* o *çok tuhaf*, tiz (ya da kalın) ve *düzensiz* aralıklı, hangi dilden olduğu konusunda kimsenin hemfikir olamadığı ve tek hecesi bile anlaşılamayan o sesi yan yana getirmen."

Bu sözler üzerine Dupin'in ne demek istediğini anlar gibi oldum. Kavramak üzereydim, ama kavrama gücünden yoksundum – tıpkı bazen insanın dilinin ucunda olan bir şeyi hatırlayamaması gibi. Arkadaşım konuşmaya devam etti.

"Meseleyi," dedi, "dışarı çıkıştan içeri girişe kaydırdığımı fark etmişsindir. Amacım her ikisinin de aynı şekilde ve aynı yerden yapıldığını göstermekti. Şimdi odanın içine dönüp burayı inceleyelim. Çekmecelerin soyulduğu, ama içlerinde hâlâ pek çok şeyin bulunduğu söyleniyor. Burada varılan sonuç saçma. Sadece bir tahmin –çok aptalca bir tahmin– o kadar Çekmecelerde içindekilerden daha fazlasının bulunmuş olduğunu nereden biliyoruz? Madam L'Espanaye ile kızı son derece münzevi bir hayat yaşıyorlardı. Kimseyle görüşmüyor, pek dışarı çıkmıyorlardı – fazla giysi değiştirmeye ihtiyaçları yoktu. Burada bulunanlar bu kadınların muhtemelen sahip olacakları en iyi giysileriydi. Eğer bir hırsız giysilerini almışsa, niye en iyi kalitede olanları almadı – niye hepsini almadı? Kısacası, niye dört bin franklık altını bırakıp

ketenlerle ilgilendi? Altın bırakıldı. Banker Mösyö Mignaud'nun bahsettiği meblağın neredeyse tamamı yerdeki torbalarda bulundu. Bu yüzden evin kapısında teslim edilen paranın cinayet için bir *güdü* oluşturduğu yönünde polisin beyninde oluşturmuş olduğu o yanıltıcı güdü fikrini aklından sil. Bundan (paranın teslim edilişinden üç gün sonra teslim alan kişinin öldürülmesinden) on kat daha etkileyici rastlanılar yaşamlarımızın her saatinde başımıza gelir ve onlara bir an bile dikkat etmeyiz. Rastlantılar, genelde olasılık teorisi hakkında hiçbir şey bilmeyecek şekilde eğitilmiş düşünürler sınıfı için büyük engellerdir. Oysa insanlar araştırmalarının en önemli sonuçlarını bu teoriye borçludur. Elimizdeki vakada, altın ortadan kaybolmuş olsaydı, üç gün önce teslim edilmiş olması rastlantıyı aşan bir şey olur ve güdü fikrini desteklerdi. Ama vakanın gerçek koşullarına baktığımızda, bütün bu olanlardaki güdünün altın olduğunu farz edersek, suçlunun tereddüte kapılıp hem altından, hem de güdüsünden vazgeçecek kadar aptal olduğunu kabul etmemiz gerekiyor

"Şimdi dikkatini çektiğim noktaları aklında tutarak –o tuhaf sesi, o sıradışı çevikliği ve böylesine gaddarca bir cinayetteki şaşırtıcı güdü eksikliğini– katliamı inceleyelim. Bir kadın el gücüyle boğulmuş ve baş aşağı bacanın içine tıkılmış. Sıradan katiller bu şekilde cinayet işlemezler. Hele öldürdükleri kişinin cesedinden bu yöntemle kurtulmayı hiç denemezler Cesedin aşağıdan bacaya tıkılmasının gerçekten *aşırı tuhaf* olduğunu kabul edersin – insan davranışlarına ilişkin genel kanılarımıza tamamen ters düşen bir şey bu, bunu yapanların en ahlaksız kişiler olduklarını düşünsek bile. Ayrıca pek çok kişinin güçlerini birleştirince bile *indirmekte* zorlandığı bir cesedi *yukarı* tıkıştırmak için ne kadar büyük bir güç harcanması gerektiğini düşün!

"Şimdi dikkatini müthiş bir gücün diğer kanıtlarına yönelt.

Şöminenin üstünde kalın bukleler vardı – kırlaşmış insan saçı. Bunlar köklerinden sökülüp koparılmıştı. Bir kafadan yirmi otuz teli bile bu şekilde koparmanın ne kadar büyük bir güç gerektirdiğinin farkındasındır. O bukleleri benim gibi sen de gördün. Köklerinde (ne iğrenç bir görüntüydü!) kafa derisi parçaları vardı. Bir çekişte belki yarım milyon saç telini birden koparmış acı kuvvetin kesin kanıtıdır bu. Yaşlı kadının sadece boğazı kesilmemiş, kafası gövdesinden tamamen ayrılmıştı: Kullanılan aletse sadece bir usturaydı. Bu yapılanların *hayvansı* vahşiliğine de bakmanı istiyorum. Madam L'Espanaye'nin gövdesindeki çürüklerden bahsetmiyorum. Mösyö Dumas ile değerli yardımcısı Mösyö Etienne bunların ağır bir aletle yapıldığını söylerken çok haklıydı. O ağır aletin avluda bulunan döşeme taşı olduğu açık. Kurbanın yatağının arkasındaki pencereden buraya atılmıştı. Bu fikir şimdi çok basit gibi görünse de polisin gözünden kaçtı – panjurların genişliğinin gözlerinden kaçmış olmasıyla aynı sebepten dolayı. Çünkü pencerelerin açılmış olabileceği fikrini çiviler yüzünden tamamen reddetmişlerdi.

"Şimdi, bütün bunlara odadaki müthiş karmaşayı ekle. Şimdiye kadar şaşırtıcı bir çevikliği, insanüstü bir gücü, gaddarca bir vahşiliği, güdüsüz bir katliamı, insanlıkla uzaktan yakından ilişkisi olmayan *tuhaf* bir korkunçluğu ve farklı uluslardan pek çok kişinin kulağına yabancı gelen, belirgin ya da anlaşılır hecelerden yoksun bir sesi birleştirdik. Elimizde ne var peki? Hayal gücünde nasıl bir etki uyandırdım?"

Dupin bu soruyu sorarken tüylerimin diken diken olduğunu hissettim. "Bir deli," dedim, "bu işi yapan bir deli. Civardaki bir *Maison de Santé*'den[15] kaçmış tehlikeli bir akıl hastası.

"Bazı açılardan, dedi, "fikrin konuyla alakâsız değil. Ama delilerin sesleri, en şiddetli kriz anlarında bile merdivenlerden du-

yulan o sesleri andırmaz. Herhangi bir ülkeden, bu ülkenin dilini konuşan bir delinin sözlerinde, lafları ne kadar tutarsız olursa olsun, mutlaka heceleme tutarlılığı vardır. Ayrıca bir delinin saçı da şimdi elimde tuttuğuma benzemez. Bu küçük tutamı Madam L'Espanaye'nin sıkıca kapalı parmaklarının arasından aldım. Bana bundan ne çıkarabildiğini söyle."

"Dupin!" dedim. Artık soğukkanlılığımı tamamen yitirmiştim. "Bu saç son derece tuhaf – bu insan saçı değil."

"Zaten insan saçı olduğunu iddia etmedim." dedi. "Ama bu konuda hemfikir olmadan önce şu kâğıdın üstüne çizdiğim şu küçük, kabataslak resme bir bakmanı istiyorum. Bu resim ifadelerin bir kısmında 'siyah çürükler ve derin tırnak izleri', bir başkasında da (Mösyö Dumas ve Mösyö Etienne tarafından) 'çenedeki derin tırmıklar ve mor lekeler' olarak tanımlanan şeylerin bir kopyası.

"Gördüğün gibi," diye devam etti arkadaşım, kâğıdı önümüzdeki masaya sererek, "bu çizim sağlam ve sabit bir kavrayışın izlenimini veriyor. Bir *kayma* olmadığı anlaşılıyor. Her parmak ilk başta gömüldüğü yerde kalmış –muhtemelen kurban ölene dek. Şimdi parmaklarını çizimde gördüğün şekilde aynı anda açmayı dene."

Bunu yapmaya çabaladım ama, boşunaydı.

"Bunu doğru şekilde yapmıyoruz." dedi. "Kâğıt düz bir yüzeyde duruyor. Ama insan boğazı silindir şeklindedir. İşte bir odun parçası. Çapı aşağı yukarı boğazınki kadar. Çizimi ona sar ve tekrar dene."

Söylediğini yaptım, ama bu işin güçlüğü daha da barizleşti.

"Bu," dedim, "kesinlikle bir insan elinin izi değil.

"Şimdi," diye karşılık verdi Dupin, "Cuvier'den şu paragrafı oku.

Söz ettiği paragraf Doğu Hint Adaları'nda yaşayan iri, sarımsı kahverengi orangutanın ayrıntılı bir anatomik ve genel tarifiydi.

Bu memelilerin devasa cüssesini, muazzam kuvvetini ve çevikliğini, vahşi saldırganlığını ve taklitçilik eğilimini herkes bilir. O cinayetin korkunçluğunu bir anda tüm boyutlarıyla kavradım.

"Parmakların tarifi," dedim okumayı bitirince, "bu çizimdekilere tamamen uyuyor. Kopya ettiğin izleri sadece burada bahsedilen türden bir orangutanın bırakabileceğini görüyorum. Bu sarımsı kahverengi saç tutamı da Cuvier'in bahsettiği hayvanınkinin tanımına uyuyor. Ama bu korkunç gizemin ayrıntılarını kavrayamıyorum. Tartışan *iki* kişinin sesi duyulmuştu ve bunlardan biri kesinlikle bir Fransızdı."

"Doğru; ve neredeyse herkesin bu sesin *'mon Dieu!'* dediğinde hemfikir olduğunu anımsa. Bu o koşullar altında tanıklardan biri tarafından (Montani, şekerci) azarlayıcı olarak doğru şekilde tanımlandı. Bu yüzden bu gizemi çözme konusundaki tüm umutlarımı bu iki sözcükte temellendirdim. Bir Fransız cinayetin farkındaydı. O kanlı eylemlere kesinlikle iştirak etmemiş olması muhtemel –hatta çok büyük bir olasılık–. Orangutan elinden kaçmış olabilir. Onu odaya dek takip etmiş olabilir Ama o sarsıcı koşullar altında onu asla tekrar yakalayamazdı. Hayvan hâlâ ortalıkta geziniyor. Bu tahminler üstünde fazla durmayacağım –onları tahminden daha öte bir nitelendirmeye tabi tutmaya hakkım yok– çünkü hem üstünde temellendikleri düşünceler kendi aklım tarafından takdir edilebilecek kadar derin değil, hem de onları bir başkası için anlaşılır kılabilirmiş gibi yapamam. O halde bunlara tahmin diyeceğiz ve onlardan bu şekilde bahsedeceğiz. Eğer söz konusu Fransız gerçekten varsaydığım gibi bu katliam konusunda masumsa, dün gece eve dönerken 'Le Monde'un (gemicilerin ilgi alanlarına adanmış ve onlar tarafından epey okunan bir gazete) yazıhanesine bıraktığım bu mesaj onu evimize getirecektir."

Bana bir kâğıt parçası uzattı. Üstünde yazılanları okudum:

YAKALANDI – *Bois de Boulogne'da, ------ sabahının (cinayetin işlendiği sabahın) erken saatlerinde, oldukça iri, sarımsı kahverengi bir Bornese orangutanı yakalanmıştır. Sahibi (bir Malta gemisinin mürettebatından olduğu anlaşılmıştır) hayvanı bizleri tatmin edecek şekilde tarif ettikten ve yakalanıp bakılmasının maddi bedelini ödedikten sonra geri alabilir Adres: No. --------, --------- Sokağı, Faubourg St. Germain - au troisième.*

"Adamın denizci olduğunu ve bir Malta gemisinde çalıştığını nereden bildin?" diye sordum.

"Bildiğim filan yok." dedi Dupin. "Emin değilim. Ama elimde küçük bir kurdele parçası var. Şekline ve yağlı görünüşüne bakarak bunun denizcilerin çok hoşlandığı o uzun saç kuyruklarından birini bağlamakta kullanıldığını söyleyebilirim. Hem böyle bir düğümü Maltalı denizciler dışında pek az kişi atabilir. Kurdeleyi paratonerin dibinde buldum. Ölenlerden hiçbirine ait olamazdı. Eğer Fransızın Malta gemilerinden birinde çalışan bir denizci olduğu konusundaki varsayımımda yanılmış olsam bile o ilanı vermemin bir zararı olmadığını söyleyebilirim. Eğer yanılmışsam, bu yanılgının sebebinin araştırmaya değmeyecek bir durum olduğunu düşünecek. Ama haklıysam, kazanç büyük olacak. Cinayete karışmasa da bu cinayetten haberdar olan Fransız ilana yanıt vermekte, orangutanı geri almakta doğal olarak tereddüt edecek. Şöyle bir mantık yürütecek: 'Ben suçsuzum; fakirim; orangutanım çok değerli – benim durumumdaki biri için bir servet değerinde – niye onu boş korkular yüzünden kaybedeyim ki? İşte orada; uzanıp onu alabilirim. Bois de Boulogne'da bulunmuş – o katliamın olduğu yerden çok uzakta. Bu işi bir

hayvanın yaptığı kimin aklına gelir? Polis şaşkına dönmüş durumda – ellerinde tek ipucu yok. Hayvanı bulsalar bile cinayetin farkında olduğumu bilmeleri ya da bu farkındalık yüzünden beni tutuklamaları imkânsız. Hem her şeyden öte, benim kim olduğumu *biliyorlar;* ilanda hayvanın sahibi olduğum söyleniyor. İlanı veren kişi hakkımda ne kadar şey biliyor bilmiyorum. Sahibinin ben olduğum bilinen böylesine değerli bir malı geri almazsam en azından şüpheleri hayvanın üstüne çekerim. Ne kendimin, ne de hayvanın üstüne dikkat çekmek isterim. İlana yanıt verecek, orangutanı alacak ve bu mesele kapanana dek onu saklayacağım.'"

Tam bu anda merdivenden gelen bir ayak sesi işittik.

"Tabancalarını hazırla." dedi Dupin. "Ama ben işaret vermeden onları kullanma ya da gösterme."

Evin ön kapısı açık bırakılmıştı. Ziyaretçi zili çalmadan merdiven basamaklarının çoğunu çıktı, ama şimdi duraksıyor gibiydi. Sonra aşağı indiğini işittik. Dupin tam kapıya atılıyordu ki, tekrar yukarı çıkmaya başladığını duyduk. Bu kez geri dönmedi. Kararlılıkla merdiveni çıkıp odamızın kapısına vurdu.

"Girin." dedi Dupin, neşeli ve samimi bir sesle.

Bir adam girdi. Denizci olduğu belliydi. Uzun boylu, iri yarı, kaslı bir adamdı. Yüzünde hoş bir gözüpeklik ifadesi vardı. Favorileri ve bıyığı güneşte epey yanmış olan suratının yarısından fazlasını örtüyordu. Yanında büyük bir meşe sopa vardı, ama bunun dışında silahsız görünüyordu. Beceriksizce eğilip selam verdi ve bize düzgün bir Fransız aksanıyla "İyi akşamlar." dedi. Bu biraz Neufchatel şivesi olsa da yine de yeterince Paris kökenliydi.

"Otur dostum." dedi Dupin. "Sanırım orangutan için geldin. Yemin ederim ona sahip olduğun için seni kıskanıyorum. Son derece güzel ve şüphesiz çok pahalı bir hayvan. Sence kaç yaşındadır?"

Denizci dayanılmaz bir yükten kurtulmuş bir adamın havasıyla derin bir soluk aldı ve sonra kendinden emin bir sesle yanıtladı.

"Bilmem – ama dört beş yaşından fazla olamaz. O burada mı?"

"Yo hayır. Onu burada tutacak yerimiz yoktu. Yakında, Duboug Sokağı'nda bir kiralık ahırda. Onu sabahleyin alabilirsin. Tabiî onu tarif etmeye hazırsın?"

"Tabiî ki hazırım efendim."

"Ondan ayrıldığıma üzüleceğim." dedi Dupin.

"Bütün bu zahmete boşuna girmiş olmayacaksınız tabiî efendim." dedi adam. "Bunu bekleyemem. Hayvanı bulduğunuz için bir ödül vermeye hazırım – makul ölçülerde tabiî."

"Tamam," dedi arkadaşım, "bu kesinlikle çok güzel. Bir düşüneyim! Ne istesem? Oh! Sana söyleyeyim. Ödülüm şu olacak. Bana Morgue Sokağı'ndaki cinayetler hakkında bildiğin her şeyi anlatacaksın.

Dupin son sözleri son derece alçak bir sesle ve usulca söyledi. Sessizce kapıya gitti, onu kilitledi ve anahtarı cebine koydu. Sonra göğsünden bir tabanca çıkardı ve hiç acele etmeden masanın üstüne bıraktı.

Denizcinin yüzü boğuluyormuşçasına kıpkırmızı kesilmişti. Ayağa kalktı ve sopasını kavradı. Ama bir an sonra tekrar sandalyesine çöktü. Zangır zangır titriyordu. Yüzü sanki ölümün ta kendisiydi. Tek kelime etmedi. Ona karşı derin bir acıma hissettim.

"Dostum, dedi Dupin candan bir sesle, "gereksiz yere telaşlanıyorsun – gerçekten. Sana kesinlikle zarar vermek istemiyoruz. Sana zarar vermek istemediğimize bir beyefendi ve bir Fransız olarak yemin ederim. Morgue Sokağı'ndaki katliamda suçunun olmadığını çok iyi biliyorum. Ama o olaya bir şekilde karıştığını inkâr edersen olmaz. Şimdiye kadar söylediklerimden bu konu hakkında epey bilgili olduğumu anlamışsındır – hayal bile ede-

meyeceğin kadar bilgiliyim. Şimdi, durum şöyle. Sen, istesen kaçınabileceğin, suçlanmayı hak edeceğin bir şey yapmadın. Hırsızlık bile yapmadın, oysa istesen cezalandırılmayacağından emin olarak bunu yapabilirdin. Gizleyecek hiçbir şeyin yok. Saklanman için sebep yok. Öte yandan, şerefli bir adam olarak bildiğin her şeyi anlatmalısın. Şu anda masum bir adam tutuklanmış durumda ve işlediği iddia edilen suçun failini sen gösterebilirsin."

Dupin bunları söylerken denizci kendini epey toplamıştı. Ama ilk baştaki cüretkâr görünüşünden eser kalmamıştı.

"Tanrı yardımcım olsun," dedi kısa bir duraksamadan sonra, "size her şeyi anlatacağım. Ama söyleyeceklerimin yarısına bile inanmanızı beklemiyorum. Bunu beklemem aptallık olur Yine de ben *masumum* ve ölmem gerekse bile kendimi temize çıkaracağım."

Söyledikleri özetle şunlardı. Yakın zamanda Hint Takımadalarına yapılan bir sefere katılmıştı. Bir grupla beraber Borneo'da karaya inmiş ve burada dolaşmaya çıkmıştı. Orangutanı bir arkadaşıyla birlikte yakalamıştı. Bu arkadaşı ölünce orangutan tamamen kendisine kalmıştı. Hayvanın dizginlenemez vahşiliği yüzünden geri dönüş yolculuğunda epey sorun yaşadıktan sonra en sonunda Paris'teki evine getirmeyi başarmıştı onu. Burada komşularla sorun yaşamamak için onu herkesten dikkatle gizlemişti. Gemideki bir tahta kıymığın hayvanın ayağında açtığı bir yara iyileşene dek de gizlemeye devam edecekti. Nihai hedefi onu satmaktı.

Bir gece, daha doğrusu cinayetlerin işlendiği sabah bir denizci eğlencesinden dönünce hayvanı kendi yatak odasında bulmuştu. Hayvan, kilitli olduğu dolabın –onu burada güvenle sakladığını sanıyordu kapağını kırmış, eline bir ustura geçirip kendini köpüğe bulamış ve aynanın karşısına geçmişti; tıraş olmaya çalı-

şıyordu. Dolabın anahtar deliğinden efendisini izlemiş olmalıydı. Adam böylesine vahşi bir hayvanın elinde böylesine tehlikeli bir silahın olduğunu görünce dehşete kapılmış, birkaç saniye ne yapacağını bilememişti. Ama hayvanı en zaptedilmez anlarında bile dizginlemekte kullandığı bir kırbaç vardı ve buna başvurmuştu. Hayvan kırbacı görünce hemen odanın kapısından fırlayıp çıkmış, merdiveni inmiş ve ne yazık ki açık olan bir pencereden sokağa fırlamıştı.

Fransız çaresiz peşinden gitmişti. Usturayı hâlâ elinden bırakmamış olan goril arada sırada durup takipçisine el kol hareketleri yapıyor, sahibi iyice yaklaşana kadar bekliyordu. Sonra tekrar kaçıyordu. Takip bu şekilde uzun süre devam etmişti. Vakit sabahın üçü olduğundan sokaklara derin bir sessizlik hakimdi. Morgue Sokağı'nın arkasındaki dar bir sokaktan geçerlerken kaçağın dikkatini Madam L'Espanaye'nin evinin dördüncü katındaki odasından gelen bir ışık çekmişti. Binaya doğru koşarken paratoneri görmüş, buna inanılmaz bir çeviklikle tırmanmış, o sırada tamamen açık olan panjura tutunmuş ve bu sayede sallanarak kendini içerdeki karyolaya fırlatmıştı. Bütün bunları yapması bir dakika bile sürmemişti. Orangutan içeri girerken kepenge vurarak tekrar açmıştı.

Bu arada denizci hem sevinmiş, hem şaşırmıştı. Şimdi hayvanı tekrar yakalama umudu biraz canlanmıştı, çünkü kendi kendine düştüğü tuzaktan kurtulması zordu. Oradan sadece paratoner yoluyla çıkabilirdi, ki bu durumda aşağı inerken yakalanabilirdi. Öte yandan evin içinde yapabilecekleri de oldukça endişe vericiydi. Bu son düşünce adamı kaçağın peşinden gitmeye itti. Bir paratonere tırmanmak zor değildir, özellikle de bir denizci için. Ama pencerenin hizasına çıktığında, ki epey solunda kalıyordu, durdu. Yapabileceği en fazla uzanıp odanın içine bakmaktı. Bu-

nu yaparken dehşetten az kalsın paratoneri bırakıyordu. Şimdi Morgue Sokağı sakinlerini sıçratarak uyandıran o çığlıklar başlamıştı. Geceliğini giymiş olan Madam L'Espanaye ile kızı o sırada daha önce bahsedilen demir kasadaki birtakım kâğıtlarla meşgul olmalıydılar. Kasa odanın ortasında duruyordu; açıktı ve içindekiler yere saçılmıştı. Kurbanlar sırtları pencereye dönük oturuyor olmalıydı; hayvanın içeri girişiyle çığlıkların başlaması arasında geçen süre onu hemen fark etmemiş olabileceklerini gösteriyor. Panjurun sesini rüzgârın işi sanmış olmalıydılar.

Denizci içeri bakarken dev hayvan Madam L'Espanaye'yi saçlarından (saçları açıktı, çünkü o sırada taranıyordu) kavramış, usturayı kadının yüzünde, bir berberin hareketlerini taklit ederek gezdiriyordu. Kızı yüzükoyun ve hareketsiz yatıyordu. Bayılmıştı. Yaşlı kadının çığlıkları ve çırpınmaları (saçı bu esnada yolunmuştu) orangutanın muhtemelen barışçıl olan niyetlerini değiştirmiş, onu öfkelendirmişti. O güçlü kolunun tek bir kararlı hareketiyle kadının başını neredeyse gövdesinden ayırmıştı. Kan görünce iyice deliye dönmüş; dişlerini gıcırdatarak, gözlerinden alevler saçarak kızın üstüne atlamış, korkunç pençelerini boğazına gömmüş ve can verene dek sıkmayı sürdürmüştü. O sırada vahşi gözlerle etrafa bakınırken karyola başlığının üstündeki efendisinin dehşetten kaskatı kesilmiş yüzünü görmüştü. Şüphesiz hâlâ kendisini korkutan o kırbacı düşünmekte olan hayvan birden dehşete kapılmıştı. Cezalandırılmayı hak ettiğinin bilincinde olduğundan, kanlı eylemlerinin kanıtlarını gizlemeye çalışır gibi görünüyordu. Odada sinirli bir huzursuzluğun ıstırabıyla hoplayıp sıçramış, eşyaları devirip kırmış ve şilteyi karyolanın üstünden çekip almıştı. Sonunda önce kızın cesedini alıp bacaya, daha sonra bulunacağı şekilde tıkmıştı. Sonra yaşlı kadını çabucak pencereden, baş aşağı fırlatmıştı

Goril, parçalanmış yüküyle panjura yaklaşırken, denizci dehşetle geri çekilip paratonerden aşağı kayarak inmiş ve evine koşmuştu. Katliamın sonuçlarından korktuğundan orangutanın kaderine ilişkin tüm kaygılarını bir kenara bırakmıştı. Merdivendeki grubun işittiği sözcükler hayvanın hızlı hızlı çıkardığı homurtulara karışan dehşet ve korku nidalarıydı.

Benim ekleyeceğim pek bir şey yok. Orangutan odadan paratoner yoluyla, tam kapı kırılırken kaçmış olmalı. Pencereyi, oradan geçerken kapamış olsa gerek. Hayvan daha sonra sahibi tarafından yakalandı. Adam bunun için *Jardin de Plantes*'tan büyük bir ödül aldı. Polis Komiseri'nin bürosunda durumu anlattıktan sonra Le Bon hemen salıverildi. Komiser her ne kadar arkadaşım Dupin'e karşı iyi niyet beslese de işlerin bu şekilde gelişmesinin canını sıktığını gizleyemiyordu ve herkesin kendi işine bakması yolunda bir iki iğneleyici laf etti.

"Bırak konuşsunlar." dedi, karşılık vermeye bile gerek duymayan Dupin. "Bırak adam nutuklar çeksin. Vicdanını rahatlatır. Ben onu kendi kalesinde yenmiş olmakla yetineceğim. Yine de bu gizemi çözememiş olmasının sebebi kesinlikle sandığı şey değil. Çünkü aslına bakarsan dostumuz Komiser bazen derin olamayacak kadar kurnaz oluyor. Bilgeliğinin *stameni* yok. Sadece kafası var, ama gövdesi yok, tıpkı Tanrıça Laverna'nın resimlerindeki gibi, veya en iyi ihtimalle sadece kafası ve omuzları var, bir morina balığı gibi. Ama sonuçta iyi bir yaratık. Onu özellikle ustalıklı ikiyüzlülüğünden dolayı seviyorum; bu sayede zeki biri olarak tanındı. Yani bahsettiğim şey *"de nier ce qui est, et d'expliquer ce qui ni n'est pas."*[16]

Usher Evi'nin Çöküşü

Son coeur est un suspendu;
Sitôt qu'on le touche il résonne.[17]
DE BÉRANGER.

Kasvetli, karanlık, sessiz bir sonbahar gününü, iç karartıcı bir arazide at sırtında geçirmiştim. Gökteki bulutların alçaklığı boğucuydu. Sonunda, akşamın gölgeleri uzarken, karşımda hüzünlü görünüşlü Usher Evi belirdi. Nedendir bilmiyorum – ama binayı görür görmez ruhuma dayanılmaz bir keder çöktü. Dayanılmaz diyorum, çünkü bu his can sıkıcı ya da korkunç görüntülerin en amansızına bile genellikle eşlik eden, şiirsel olduğu için yarı-zevkli olan o duygu tarafından hafifletilmemişti. Önümde uzanan manzaraya – eve ve arazinin sade ayrıntılarına – çıplak duvarlara – gözleri andıran boş pencerelere – yer yer bitmiş bataklık otlarına – beyaz gövdeli, çürümüş birkaç ağaca bakarken ruhumda öyle bir sıkıntı vardı ki bunu sadece afyon kullananların düşlerinden uyandıktan sonra – gündelik yaşama acı bir şekilde döndüklerinde – maske korkunç bir şekilde indiğinde hissettikleriyle kıyaslayabilirim. İnsan burada yüreğinde öyle bir soğuk, öylesine bir çöküş, bir hastalık – düşüncelerinde öyle telafisiz bir kasvet hissediyordu ki, hiçbir hayal gücü buna

yüce bir nitelik kazandıramazdı. Neydi – durup düşündüm – Usher Evi'ne bakarken beni böylesine huzursuz eden neydi? Çözülemez bir gizemdi bu. Düşünürken üstüme çöken belirsiz kuruntularla da boğuşamıyordum. Hiç de tatmin edici olmayan şu sonuca varmak zorunda kaldım: Bizi böyle etkileyebilecek basit ve doğal nesne kombinasyonları hiç şüphesiz var olsa da, derinliğimizin ötesinde olan bu gücü analiz edemeyiz. Sahnenin parçalarını, resmin ayrıntılarını farklı şekilde bir araya getirmenin belki de o kederli izlenimi değiştirmeye yeteceğini düşündüm. Bu fikirden hareket ederek atımı evin yanındaki gölün kıyısına; yüzeyi cam gibi dümdüz, ışıltılı ve simsiyah küçük dağ gölünün dik kıyısına sürdüm. Ama aşağıya, tuhaf biçimli o gri otlara, korkunç görünüşlü ağaçlara ve gözleri andıran o boş pencerelere bakarken içimde daha öncekinden de sarsıcı bir ürperti gezindi.

Yine de bu hüzünlü konakta birkaç hafta kalmaya karar verdim. Sahibi Roderick Usher çocukluk arkadaşımdı. Görüşmeyeli yıllar oluyordu. Uzaklarda, ülkenin ücra bir bölgesindeyken ondan bir mektup almıştım geçenlerde. Mektubun son derece acil havası kişisel bir yanıt vermemi zorunlu kılıyordu. Mektup öylesine ısrarcı bir ifadeyle yazılmıştı ki oraya gitmekten başka yol bırakmıyordu. Mektubu yazan arkadaşımın sinirlerinin bozulmuş olduğu belliydi. Ağır bir bedensel hastalıktan – büyük baskı yaratan bir zihinsel rahatsızlıktan – en iyi ve hatta tek arkadaşı olan beni içtenlikle görme isteğinden bahsediyordu. Arkadaşlığımın onu biraz neşelendireceğini, bunun da hastalığına iyi geleceğini umuyordu. Bütün bunların ve çok daha fazlasının söyleniş tarzı –isteğinde gerçekten *samimi* olduğu belliydi– kararımı duraksamadan vermeme yol açmıştı. Böylece o oldukça tuhaf karşıladığım çağrıya uydum.

Çocukken yakın arkadaş olsak da arkadaşım hakkında pek bir

şey bilmiyordum. Bildiğim kadarıyla son derece çekingen biriydi ve gayet köklü bir aileden geliyordu. Ailesinin tuhaf, duyarlı bir mizacı oldukça etkileyici sanat eserleriyle ifade ettiğini, son zamanlarda da cömert hayır işleri yaptığını işitmiştim. Bu mizaç ayrıca müzik ilmine tutkuyla bağlanmalarına yol açmıştı; genel bir kabul gören ve kolayca tanınabilecek güzelliklerinden çok, sanatın anlaşılmayan yönlerine ilgi duyuyorlardı. Usher soyunun köklü olsa da pek dallanıp budaklanmadığını öğrenmiştim. Yani aile hep tek bir koldan ilerliyordu ve geçmişte de pek uzun sürmeyen değişiklikleri saymazsak durum böyle olmuştu. Evin görünüşüyle sahiplerinin birbirine ne kadar kusursuzca uyduğu üstüne düşünür ve uzun asırlar boyunca birbirlerini ne kadar etkilemiş olabileceklerine kafa yorarken bu çarpıklık zihnimi meşgul etti. Belki de aileyle evi aynı ilginç ve çift anlamlı isimde, "Usher"[18]de birleştiren şey bu çarpıklık ve bunun sonucunda sürekli babadan oğula geçen mirastı. Köylüler bu ismi hem aileyi, hem de aile konağını kastetmek üzere kullanıyordu.

Yaptığım o çocukça deneyin –küçük dağ gölünün kıyısından aşağı bakmamın– tek sonucunun ilk baştaki o nahoş izlenimi güçlendirmek olduğunu söylemiştim. Batıl inancının –niye böyle adlandırmayacaktım ki?– giderek daha fazla bilincine varmakla onu yoğunlaştırdığım kesindi. Uzun süredir bildiğim gibi, kökeni dehşete dayanan tüm duyguların böyle paradoksal bir doğası vardır. Belki de gözlerimi sudaki yansımasından kaldırıp tekrar eve baktığımda zihnimde tuhaf bir hayalin belirmesinin tek sebebi buydu. Öyle gülünç bir hayaldi ki, ondan sadece içimi kaplamış olan hislerin gücünün şiddetini göstermek için bahsediyorum. Hayal gücümü çalıştırarak bütün konağın ve beylik arazinin sadece onlara ve yakın çevrelerine özgü bir atmosfere sahip olduğuna gerçekten inanmaya başlamıştım. Bunun göğün atmos-

feriyle ilgisi yoktu; çürük ağaçlardan, gri duvardan ve sessiz gölden pis bir şekilde yayılıyordu bu atmosfer. Ölümcül ve mistik, donuk, ağır, belli belirsiz, kurşun rengi bir buğuydu

Silkelenip bir düş *olması gereken* bu şeyi ruhumdan attıktan sonra binayı daha dikkatle incelemeye başladım. En göze çarpıcı özelliği müthiş eski oluşuydu. Asırlar rengini soldurmuştu. Bütün dış yüzeyi yosun kaplıydı; karmaşık ağlar halinde dolanmış, dam saçaklarından sarkıyorlardı. Yine de bina aşırı bir şekilde köhne değildi. Hiçbir yeri yıkılmamıştı. Kısımları arasında hâlâ varolan kusursuz uyumla, teker teker ele alınınca ufalanmakta oldukları görülen taşları büyük bir tezat teşkil ediyordu. Bütün bunlar bana yıllarca unutulmuş bir yeraltı mezarında kalan ve havasızlıktan çürüyen eski ahşap tabutları anımsatıyordu Ancak binanın dış cephesinde yoğun bir çürümenin izlerinin dışında bir dengesizlik görülmüyordu. Belki dikkatli bir gözlemci binanın ön yüzeyinde çatıdan aşağı zikzaklarla inip gölün karanlık sularında kaybolan ince bir yarığı fark edebilirdi.

Bunları fark ettikten sonra kısa bir geçit yolundan eve gittim. Beklemekte olan bir uşak atımı aldı ve holün kemerli, Gotik yolunda ilerledim. Sinsi adımlarla yürüyen bir oda hizmetçisi beni pek çok karanlık ve karmaşık koridordan geçirerek efendisinin çalışma odasına götürdü. Yolda gözüme çarpan pek çok şey her nasılsa daha önce bahsettiğim o belirsiz hisleri yoğunlaştırdı. Çevremdeki nesnelere –tavanlardaki oymalara, duvarlardaki iç karartıcı halılara, abanoz döşemelerin siyahlığına ve ben yürürken takırdayan o tuhaf zırhlara– çocukluğumdan alışkın olmama rağmen, bütün bunlar bir tanıdıklığı onaylamıyordu; aksine, bu sıradan görüntülerin içimde uyandırdığı hayallerin ne kadar yabancı olduklarını fark ederek şaşırıyordum. Merdivenlerden birinde aile doktoruyla karşılaştım. Yüzünde kurnazlık ve şaş-

kınlık karışımı bir ifade olduğunu düşündüm. Bana telaşla bir şeyler söyledikten sonra geçip gitti. Oda hizmetçisi bir kapıyı açtı ve beni efendisinin huzuruna çıkardı.

Kendimi içinde bulduğum oda oldukça geniş ve yüksek tavanlıydı. Pencereler öylesine ince uzun ve etkileyiciydiler, siyah meşe döşemeden öyle yüksekteydiler ki erişilemez görünüyorlardı. Parmaklıklı camlardan kızıl bir ışık giriyor ve odadaki belli başlı nesneleri ancak aydınlatıyor, odanın ya da kubbeli, oymalı tavanın uzak köşelerini karanlıkta bırakıyordu. Duvarlar koyu renk kumaşlarla kaplıydı. Sayıları epey fazla olan mobilyalar rahatlık verici olmaktan uzak, antika ve eskiydi. Ortalığa çok sayıda kitap ve müzik aleti saçılmıştı, ama bunlar da odayı canlandırmaya yetmiyordu. Kederli bir ortamda bulunduğumu hissettim. Her şeyin üstüne amansız, derin ve kaçınılmaz bir kasvet çökmüştü.

İçeri girince Usher üstünde boylu boyunca uzanmakta olduğu kanapeden kalktı ve beni son derece canlı bir sıcaklıkla karşıladı. İlk başta bu ilgiyi abartılı buldum; hayattan bezmiş bir adamın doğallıktan uzak çabası gibi geldi. Ancak yüzüne bakınca içtenliğinden kesinlikle emin oldum. Oturduk. Birkaç dakika hiç konuşmadı. Onu yarı acıyarak, yarı hayretle inceledim. Roderick Usher'den başka bu kadar kısa sürede böylesine korkunç bir değişim geçirmiş bir adam görülmemiştir herhalde! Önümdeki solgun benizli adamın çocukluk arkadaşım olduğunu kabul etmekte zorlanıyordum. Yüzü hep dikkat çekici olmuştu. Kadavra rengi bir ten; iri, sulu ve inanılmayacak kadar parlak gözler; ince ve çok soluk, ama son derece güzel dudaklar; Yahudilerinkini andıran, ama delikleri daha geniş, zarif bir burun; çıkık olmadığı için tinsel enerjiden yoksun hoş bir çene; örümcek ağlarından daha yumuşak ve ince saçlar; bütün bu yüz hatları, geniş şakaklarla da birleşince, ortaya kolay kolay unutulmaya-

cak bir yüz çıkıyordu. Şimdi bu hatların belirgin özellikleri iyice göze batar hale gelmişti; ve bu hatlardan yayılan ifade öyle büyük bir değişim meydana getirmişti ki kiminle konuştuğumdan şüphe duyuyordum. Beni en çok teninin şimdiki solgunluğu ve gözlerinin mucizevi ışıltısı hayrete düşürmüştü, hatta irkiltmişti. O ipeksi saçlar bakımsızca uzayıp karmakarışık olmuş, incecik teller yüzüne düşmekten çok üstünde salınmaktaydı. Ne kadar çaba göstersem de o tuhaf yüz ifadesini herhangi bir basit insanlık kavramıyla özdeşleştiremiyordum.

Arkadaşımın tavırlarındaki bir tutarsızlık, bir çelişki hemen dikkatimi çekti. Az sonra bunun kesintisiz bir kaygı, bir sinirsel huzursuzluk halinin üstesinden gelmek için verilen bir dizi zayıf ve boş çabanın ürünü olduğunu anladım. Böyle bir şeye hazırlıklıydım; sadece mektubundan değil, çocukken sahip olduğu birtakım karakter özelliklerinden, tuhaf fiziksel görüntüsünden ve ruh halinden çıkardığım sonuçlardan da. Bir canlanıyor, bir durgunlaşıyordu. Sesi titrek ve kararsızken (canlılığı tamamen kaybolmuş gibiyken) birden büyük bir heyecana kapılıyor ve kesik kesik konuşmaya başlıyordu – sarhoşların ya da afyon bağımlılarının o kederli, dengeli ve son derece kontrollü, gırtlaksı ses tonuyla.

Gelmemi niçin istediğinden, beni görmeyi ne denli samimiyetle arzuladığından ve kendisine getirmemi beklediği huzurdan işte bu konuşma biçimiyle bahsetti. Hastalığının doğasına kendince biraz değindi. Söylediğine göre ailesinden gelen kalıtımsal bir hastalıktı ve şifa bulmaktan ümidi kesmişti. Sonra hemen bunun basit bir sinirsel rahatsızlık olduğunu ve şüphesiz kısa sürede geçeceğini ekledi. Rahatsızlık kendisini bir dizi doğal olmayan duyumla belli ediyordu. Tarif ettiği bu duyumlardan bazıları ilgimi çekti ve beni epey şaşırttı. Bu şaşkınlıkta belki onun konuşma

tarzının ve içinde bulunduğumuz ortamın da etkisi vardı. Tuhaf bir duyu yoğunluğundan mustaripti. Sadece en tatsız yiyeceklere katlanabiliyordu. Sadece belli kumaşlardan yapılma giysiler giyebiliyordu. En hafif ışık bile gözlerini rahatsız ediyordu. Onu dehşete düşürmeyen sesler sadece yaylı çalgılardan çıkanlardı.

Onun anormal bir korkunun esiri haline gelmiş olduğunu gördüm. "Bu berbat durum beni öldürecek." dedi. "*Bu* yüzden öleceğim, başka sebepten değil. Olacaklardan korkuyorum; olacak olanlardan değil, sonuçlarından. Ruhuma bu dayanılmaz huzursuzluğu verebilecek en küçük olaydan bile korkuyorum. Nefret ettiğim şey tehlike değil, onun mutlak sonucu olan – dehşet. Bu sinir bozukluğuyla – bu acınası halde – o amansız hayaletle, KORKU'yla boğuşurken er geç hayatımı ya da aklımı kaybedeceğim."

Belirsiz ve kaçamaklı imalarından zihinsel durumunun bir başka tuhaf yönünü daha öğrendim. İçinde oturduğu ve yıllardır dışına çıkmadığı bu mekâna ve gücünden burada tekrarlayamayacağım kadar üstü kapalı bir şekilde bahsettiği bir etkiye ilişkin birtakım batıl inançları vardı. Bu etkiyi, aile konağının biçim ve yapısındaki bazı tuhaflıkların yarattığını, uzun süren acılar sonucunda bu etkiyi ruhunda hissettiğini söyledi. O gri duvarların ve kulelerin ve hepsinin içine baktıkları o karanlık gölün *fiziksel* varlığının, kendi varoluşunun *tinsel* yönünde yarattığı bir etkiydi bu.

Ancak biraz duraksayarak da olsa hissettiği bu hüznün daha doğal ve somut bir kaynağa dayandığını itiraf etti – dünyadaki son ve tek akrabası olan, çok sevdiği kız kardeşinin uzun süredir devam eden ağır hastalığına. Kız kardeşi ölmek üzereydi. "O ölünce," dedi asla unutamayacağım acı bir sesle, "geride kalan kişi (o umutsuz ve zayıf kişi) köklü Usher ailesinin son ferdi olacak." O konu-

şurken Lady Madeline (kız kardeşi) odanın uzak bir köşesinden içeri girdi ve sonra varlığımı fark etmeden dışarı çıktı. Ona korkuyla karışık büyük bir şaşkınlıkla baktım – ama bu hislerime bir açıklama getiremedim. Onun geri çekilişini izlerken üstüme bir sersemlik çöktü. En sonunda, kapı üstüne kapandığında bakışım içgüdüsel olarak ve hevesle erkek kardeşine çevrildi; ama o yüzünü elleriyle kapamıştı ve tek fark edebildiğim aralarından gözyaşları süzülen zayıf parmaklarının iyice solgunlaşmış olduğuydu.

Lady Madeline'in hastalığı uzun süredir doktorları şaşırtmaktaydı. Sıradışı belirtileri daimi bir ilgisizlik hali, fiziksel bir çöküş ve sık, ama kısa süreli olarak gelen kısmi katalepsilerdi. Şimdiye kadar hastalığının baskısına direnmiş, yatak istirahatini reddetmişti. Ama eve geldiğim günün akşamının bitiminde (erkek kardeşi bunu bana tarifsiz bir huzursuzlukla söyledi) kendisini mahveden şeyin tüketici gücüne boyun eğdi. Onu ilk görüşümün aynı zamanda da son görüşüm olacağını, o kadını, en azından sağken, bir daha asla görmeyeceğimi öğrendim.

Sonraki birkaç gün boyunca ismini ne Usher, ne de ben ağzımıza aldık. Bu süre içinde arkadaşımın melankolisini hafifletmek için elimden geleni yapmaya çalıştım. Birlikte resim yapıp kitap okuduk; ya da gitarını çılgınca doğaçlamalarla konuşturmasını bir düşteymişçesine dinledim. Aramızdaki yakınlık arttıkça, onun ruhunun derinliklerine daha fazla indikçe, tek ve bitimsiz bir hüzün yayılımıyla tinsel ve fiziksel evrenin tüm nesnelerine karanlık saçan bir zihni neşelendirmeye çalışmanın boşunalığını giderek daha acı bir şekilde anladım

Usher Evi'nin efendisiyle bu şekilde yalnız geçirdiğim saatleri hep anımsayacağım, ama onunla olduğum zamanlarda üstünde birlikte uğraştığımız ya da beni yönelttiği çalışmaların, uğraşların doğası hakkında bir fikir verebileceğimi sanmıyorum. Heye-

canlı ve son derece huzursuzluk verici bir idealizm, kükürtsü ışıltısıyla her şeyi aydınlatıyordu. Uzun doğaçlama ağıtları sonsuza dek kulaklarımda çınlayacak; özellikle Von Weber'in Son Valsi'nin o vahşi havasının tuhaf ve yoğunlaştırılmış bir versiyonunu acı bir şekilde anımsıyorum. Karmaşık hayal gücünün üstünde yoğunlaştığı ve her dokunuşuyla daha derin belirsizliklere gömülen tabloları da bu şekilde bana giderek daha fazla haz veriyordu; nedenini bilmeden ürperiyordum. Yazılı sözcüklerle bu tabloların (şimdi gözümün önünde olsalar da) sadece küçük bir kısmını tasvir edebilirim. Basitlikleri ve çıplaklıkları dikkat çekmelerini sağlıyordu. Eğer bir ölümlü bir fikrin resmini yapmışsa, bu kişi Roderick Usher'di. Bu hipokondriğin tuvaline aktarmaya çalıştığı saf soyutlamalar en azından bende (içinde bulunduğum koşullar altında) dayanılmaz yoğunlukta bir huşu uyandırıyordu; Fuseli'nin kesinlikle parıltılı ama fazla somut hayallerinde asla bulamadığım bir huşu.

Arkadaşının eserlerinden birini; çok tuhaf olmayan, onun soyutlama ruhundan fazla nasibini almamış birini yetersizce de olsa sözcüklerle tasvir edebilirim. Bu küçük tabloda duvarları kaygan, beyaz ve pek yüksek olmayan, çok uzun bir tünelin ya da tonoz örtülü bir koridorun içi vardı. Tasarımdaki çeşitli ikincil noktalar bu kazılmış yerin yeryüzünden epey derinlerde olduğu izlenimini son derece güçlü bir şekilde uyandırıyordu. Engin yüzeyinde herhangi bir delik yoktu ve herhangi bir meşale ya da yapay ışık kaynağı da görülmüyordu. Yine de içeride yoğun bir ışık seli vardı ve bütünü korkunç ve uygunsuz bir ihtişamla aydınlatıyordu.

Biraz önce işitme duyusunun bazı yaylı çalgılar dışındaki bütün müzik aletlerinin seslerini kendisi için katlanılmaz kılan o tuhaf halinden bahsetmiştim. Belki de gitar çalışına o büyüyü katan şey büyük ölçüde kendisini içinde kısılı kıldığı dar sınır-

lardı. Ama o ateşli doğaçlamalarındaki *ustalık* bununla açıklanamazdı. Vahşi fantezilerinin hem notalara, hem de sözlere (çalışına sık sık ritimli sözel doğaçlamalarla eşlik ettiği de oluyordu) dökülmüş hali, daha önce bahsederken sadece en yüksek yapay heyecan durumlarında sahip olunduğunu söylediğim o yoğun zihinsel berraklık ve konsantrasyonun sonucuydu. Bu rapsodilerden birinin sözlerini anımsamakta hiç zorlanmadım. Onu anımsamamı kolaylaştıran şey belki de söylediklerinin taşıdığı mistik anlamın etkisi altındayken ilk kez Usher'in yüce mantığının sarsıldığının tam anlamıyla bilincine varmış olmamdı. "Hayaletli Saray" adını taşıyan dizeler aşağı yukarı şöyleydi:

1

Hayırsever meleklerin oturduğu
En yeşil vadimizde
Bir zamanlar güzel ve görkemli
Bir saray vardı – Işıltılı bir saray
Mutlak hükümdarı Düşünce'nin egemenliğinde
Orada dimdik yükselirdi!
Melekler daha önce hiç kanat çırpmamıştı
Bu kadar güzel bir binanın üstünde.

2

Sarı, parlak, altın rengi bayraklar
Çatısında, havada yüzüp uçuşurdu;
(Bunlar –bütün bunlar–
Çok uzun zaman önce olmuştu)
Ve o tatlı günde
Soluk, mor renkli surlarda esen
Her tatlı rüzgâr

Taşırdı kanatlı bir kokuyu

3

O mutlu vadide gezinenler
İki ışıltılı pencerenin ardında
Ruhların iyi akortlu bir lavtanın yasasına
Uyduğunu görürdü müzikal hareketlerle,
Bir tacın etrafında, ki üstünde
(İmparator!)
Şanına yakışır bir ihtişamla
Diyarın hükümdarı otururdu.

4

İnci ve yakut kaplı
O hoş saray kapısı pırıl pırıl parlardı.
Arkasından akarak, akarak, akarak gelen
Ve sonsuzca parıldayan
Yankıların tatlı görevi
Sadece şarkı söylemekti,
Eşsiz güzellikte seslerle
Krallarının zekâsını ve bilgeliğini övmekti.

5

Ama keder cüppeleri giymiş, kötü şeyler
Bu hükümdarın sarayına saldırdı;
(Ah, yas tutalım, çünkü o yapayalnız
Ve bir daha asla göremeyecek şafağı!)
Ve hükümdarın yuvasının etrafında
Bir çiçek gibi açan ihtişam
Artık geçmişe gömülmüş

Pek anımsanmayan bir masal.

6

Ve şimdi o vadide gezinenler
Görüyor kırmızı ışıklı pencerelerin ardında
Devasa formların tuhaf bir şekilde
Hareket ettiğini, ahenksiz bir melodi eşliğinde.
Bu arada, akıntısı hızlı, korkunç bir nehir gibi
O solgun kapıdan içeri
Iğrenç bir kalabalık sonsuzca akıyor
Ve kahkaha atıyor – ama artık gülmüyor.

Bu baladdaki imaların ikimizde bir düşünce zinciri uyandırdığını ve bu sayede Usher'in fikirlerinden birini öğrendiğimi anımsıyorum. Usher'in bu fikrinden bahsetmemin sebebi fikrin orijinal olmasından çok (çünkü başkalarının[19] da düşündüğü bir fikir) onu büyük bir kararlılıkla savunmuş olmasıdır. Bu fikir genelde tüm bitkilerin duygularının olduğuydu. Ama hastalıklı hayal gücü bu fikri cüretkârca geliştirmiş ve belirli koşullarda cansız varlıkları da kapsar hale getirmişti. Bu fikre beslediği inancı *tüm boyutlarıyla* aktaracak kelime bulamıyorum. Ancak bu inanç (daha önce de ima ettiğim gibi) atalarının evinin gri taşlarıyla ilintiliydi. Evin taşlarının diziliş tarzı, bu taşları kaplayan yosunlar, etraftaki çürük ağaçlar ve hepsinden öte bu dizilişin uzun süredir bozulmamış olması ve gölün dingin sularında yansıması evin hissedebildiğini gösteriyordu ona göre. Kanıt –hissedebilirliğinin kanıtı– söylediğine göre (o bunu söylerken irkildim) suların ve duvarların üstündeki atmosfer yoğunluğuydu. Bunun sonuçlarının ailesinin kaderini yüzyıllardır şekillendirmekte olan ve *kendisini* şimdi gördüğüm hale getiren o sürekli ve

korkunç etkide görülebildiğini ekledi. Böyle fikirlere yorum getirmek anlamsızdır ve ben de bunu yapmayacağım

Kitaplarımız –yıllardır hastanın zihinsel yaşamının önemli bir parçasını teşkil etmiş olan kitaplar– tahmin edilebileceği gibi bu hayallerin niteliğine uygundu. Birlikte çeşitli eserleri okumaya dalıyorduk: Örneğin Gresset'nin Ververt et Charteuse'unu; Machiavelli'nin Belphegor'unu; Swendenborg'un Cennet ve Cehennem'ini; Holberg'in Nicholas Klimm'in Yeraltı Yolculuğu'nu; Jean D'Indaginé'le De la Chambre'in kitaplarını; Robert Flud'ın El Falı'nı; Tieck'in Mavi Uzaklığa Yolculuk'unu ve Campanella'nın Güneş Şehri'ni. Sevdiğimiz kitaplardan biri Dominikalı Eymeric de Gironne'nin *Directorium Inquisitorum*'unun küçük bir sekizlik baskısıydı. Pomponius Mela'nın eski Afrika satirlerinden ve Aegipalılardan bahsettiği bölümler de Usher'in saatlerce oturup hülyalara dalmasına yol açıyordu. Ancak en büyük hazzı çeyrek boy formalı, gotik harfli, son derece nadide ve tuhaf bir kitap –unutulmuş bir kilisenin el kitabı– olan Mainz Kilisesinin Korosuna Göre Ölülerin Saati'nden alıyordu.

Bir akşam ansızın bana Lady Madeline'in öldüğünü söyledi Cesedi iki hafta boyunca (gömülmeden önce) binanın ana duvarlarının içindeki çok sayıdaki tonozdan birinde saklama niyetinden bahsedince aklımdan Usher'in eserindeki o tuhaf ritüel ve bu hipokondriyak üstündeki muhtemel etkisi geçti. Ancak bu garip kararını dayandırdığı dünyevi sebep üstünde tartışma özgürlüğümün olmadığını hissettim. Roderick Usher bu karara (bana söylediğine göre) müteveffanın hastalığının sıradışılığı, doktorlarının sorduğu birtakım ısrarcı sorular ve aile mezarlığının uzak ve açık bir yerde bulunması yüzünden varmıştı. Eve geldiğim gün merdivende rastlamış olduğum o sinsi adamı anımsayınca sonuçta zararsız ve kesinlikle anormal olmayan bir

arzuya karşı çıkmak istemediğimi inkâr etmeyeceğim.

Usher'in isteğiyle o geçici mezarın hazırlanmasında ona bizzat yardım ettim. Cesedi tabuta koyarken sadece ikimiz vardık. Onu içine yerleştirdiğimiz yeraltı mezarı (öyle uzun süredir açılmamıştı ki boğucu atmosferinde neredeyse sönen meşalelerimiz bize ortalığı incelemek için fazla fırsat tanımadı) küçük, nemli ve tamamen ışıksızdı. Kaldığım odanın tam altındaydı. Eski feodal zamanlarda bir iç kule olarak en kötü amaçlar için kullanıldığı belliydi. Daha sonra da bir barut ya da başka bir patlayıcı madde deposu olarak iş görmüştü, çünkü döşemesinin bir kısmı ve buraya açılan uzun bir üst kemerli geçidin tamamı özenle bakır kaplanmıştı. Kalın demir kapı da aynı şekilde korunmuştu. Hareket ederken ağırlığı yüzünden sıradışı keskinlikte gıcırtılar çıkarıyordu.

Keder verici yükümüzü bu dehşet uyandıran yerde bıraktıktan sonra tabutun henüz çivilenmemiş kapağını biraz kaldırıp içinde yatan kişinin yüzüne baktık. Şimdi ilk kez iki kardeş arasındaki çarpıcı benzerliği fark ediyordum. Usher belki de düşüncelerimi okuyarak kendisiyle müteveffanın ikiz olduklarını ve aralarında hep pek anlaşılmaz bir bağın bulunmuş olduğunu mırıldandı. Ancak ölüye uzun süre bakmadık, çünkü bunu yapmak içimizi merakla karışık bir korkuyla dolduruyordu. Onu genç yaşta mezara sokmuş olan hastalık tıpkı bütün kataleptik hastalıklar gibi göğsünde ve yüzünde hafif, alaycı bir kızartı; yüzünde ise ölülerde çok korkunç görünen, şüphe uyandırıcı bir gülümseme bırakmıştı. Kapağı kapayıp çiviledikten ve demir kapıyı kapadıktan sonra evin üst kısımlarındaki daha az iç karartıcı odalara güçlükle gittik.

Acı bir yasla dolu birkaç günden sonra arkadaşının zihinsel hastalığının nitelikleri fark edilir şekilde değişti. Artık her zamanki gibi davranmıyordu. Olağan uğraşlarını ihmal ediyor ya

da unutuyordu. Aceleci, düzensiz ve amaçsız adımlarla odadan odaya gidiyordu. Artık ses tonunda arada sırada beliren o boğukluk kaybolmuştu. Bunun yerini, sanki uç noktada bir korku duyuyormuşçasına bir titreklik almıştı. Bazen sürekli huzursuz olan zihninin bunaltıcı bir sırla boğuştuğunu ve bunu paylaşmak için cesaretini toplamaya çabaladığını düşündüğüm oluyordu. Yine bazen hiçbir şeye açıklama getiremeyip bütün bunları deliliğin açıklanamaz tuhaflıklarına yormak zorunda kalıyordum; çünkü onun saatlerce, sanki hayali bir sesi dinlercesine pür dikkat kesilmiş halde boşluğa baktığını görüyordum. Durumunun beni dehşete düşürmesi – bana bulaşması şaşırtıcı değildi. Onun inanılmaz, ama etkileyici batıl inançlarının vahşi etkilerinin yavaşça, ama belirgin bir şekilde beni de ele geçirdiğini hissediyordum.

Bu duyguları özellikle müteveffa Madeline'i yeraltı mezarına bıraktığımız günün yedinci ya da sekizinci gecesinde, geç saatte yattıktan sonra tüm şiddetiyle hissettim. Saatler geçip giderken bir türlü uyuyamıyordum. Beni ele geçirmiş olan huzursuzluktan mantığımla kurtulmayı denedim. Hissettiklerimin tamamının değilse bile büyük kısmının odadaki iç karartıcı mobilyaların, şiddetlenen bir kasırganın nefesiyle zorla harekete geçirilerek duvarların üstünde çılgınca sağa sola uçuşan ve yatağın süsleri etrafında huzursuzca hışırdayan siyah ve yıpranmış perdelerin sersemletici etkisinden kaynaklandığına inanmaya çabaladım. Ama çabalarım boşunaydı. Sonunda üstüme bastırılmaz bir titreme, yüreğime tamamen sebepsiz bir kaygı kâbusu çöktü. Güçlükle soluyarak ve çabalayarak bundan kurtulduktan sonra yatakta doğrulup odanın yoğun karanlığına büyük bir dikkatle bakarak kulak kabarttım. Bunu niye yaptım bilmiyorum; içgüdüsel bir hareketti. Fırtınanın dinginleştiği anlarda kaynağını

bilmediğim, uzun aralarla gelen hafif ve belirsiz sesler işittim Açıklamasız, ama katlanılmaz, yoğun bir dehşet duygusuyla çabucak giyindim (çünkü o gece uyuyamayacağıma karar vermiştim) ve odada hızla ileri geri yürüyerek içine düştüğüm o acınası durumdan kurtulmaya çalıştım.

Bu şekilde birkaç kez gidip gelmiştim ki yandaki bir merdivenden gelen hafif ayak sesleri dikkatimi çekti. Bunların Usher'e ait olduğunu fark ettim. Bir an sonra kapımı hafifçe çaldı ve elinde bir lambayla içeri girdi. Yüzü her zamanki gibi kadavra beyazıydı, ama gözlerinde ayrıca delice bir neşe vardı. Bir *isteriyi* bastırdığı tüm görünüşünden belliydi. Görünüşü beni afallattı – ama herhangi bir şey öylesine uzun süredir katlanmış olduğum o yalnızlıktan daha iyiydi ve varlığı beni rahatlatmıştı.

"Sen onu görmedin mi yani?" dedi birden, etrafına birkaç dakika sessizce baktıktan sonra. "Onu görmedin mi? Ama bekle! Göreceksin." Böyle dedikten ve lambasını dikkatle kararttıktan sonra koşarak pencerelerden birine gitti ve fırtınalı havada ardına kadar açtı.

İçeri dalan rüzgârın coşkun hiddeti neredeyse ayaklarımızı yerden kesti. Gerçekten de fırtınalı, ama çok güzel bir geceydi. Dehşeti ve güzelliğiyle benzersizdi. Civarımızda bir kasırga olsa gerekti, çünkü rüzgâr sürekli ve şiddetle yön değiştiriyordu. Kulelere değecek kadar alçalmış olan bulutların yoğunluğu, birbirlerine doğru büyük bir hızla yaklaştıklarını, canlıymışçasına uçtuklarını görmemizi engellemiyordu. Bulutların yoğunluğu hareketlerini görmemizi engellemiyordu ama ayı ya da yıldızları görmüyorduk – şimşek de yoktu; buna rağmen, devasa, hareketli bulut kümelerinin alt yüzeyleri ve hemen etrafımızdaki tüm karasal nesneler konağın etrafını sarmış olan hafif parlak ve açıkça seçilebilen gazsı bir havayla aydınlanıyordu

"Yapma bunu– buna bakmaman gerek!" dedim Usher'e titreyerek, onu nazikçe ama kararlılıkla pencerenin yanından bir sandalyeye götürürken. "Seni serseme çeviren bu görüntüler sıradan elektriksel fenomenlerden başka bir şey değil – veya belki de gölden kaynaklanan iğrenç gazlardır. Şu pencereyi kapatalım. Hava buz gibi ve sağlığına zararlı. İşte en sevdiğin romanlardan biri. Ben okuyayım, sen de dinle. Böylece bu korkunç geceyi birlikte atlatalım."

Elime aldığım eski cilt Sir Launcelot Canning'in Deli Trist'iydi. Ama Usher'in en sevdiği kitaplardan biri olduğunu söylerken hazin bir şaka yapmıştım. Çünkü kitabın kaba ve hayal gücünden nasibini almamış sıkıcı uzunluğunda arkadaşımın yüce ve ruhani idealizmine hitap edecek pek az şey vardı. Ancak elime ilk geçen, en yakındaki kitap buydu ve şimdi bu hipokondriyağı huzursuzlaştıran heyecanın belki okuyacağım aşırı saçmalıklarla (çünkü zihinsel hastalıklar tarihi benzer anormalliklerle doludur) biraz hafifletilebileceğini ummaktaydım. Okuduklarımı pür dikkat kesilerek ya da öyle görünerek dinlemesine bakacak olursam planımın kesinlikle başarıya ulaştığını söyleyebilirdim.

Romanın kahramanı Ethelred'in, o münzevinin evine barışçıl yollarla girmeyi boşuna denedikten sonra zorla girmeye karar verdiği o meşhur kısmındaydım. Burada anlatının şu cümlelerle devam ettiği anımsanacaktır:

"Ve yiğit biri olan Etherald içtiği şarabın da tesiriyle, bu dik kafalı ve kötü niyetli münzeviyle uzlaşmaya çalışmaktan artık vazgeçti ve omuzlarında yağmuru hissederek, fırtınanın şiddetlenmesinden de korkarak gürzünü havaya kaldırdı ve bunu hızlı vuruşlarla kapı tahtalarına indirip kapıda uzun eldivenli ellerini kullanabileceği bir delik açtı. Sonra ellerini buraya sokarak tahtaları öyle bir güçle çekip çatlattı ve kırdı, paramparça etti ki

o kuru tahtaların çatırtıları ormanda yankılandı.

Bu cümleyi bitirince irkilip bir an sustum. Çünkü bana sanki (hemen sonra harekete geçmiş hayal gücümün beni yanıltmış olduğuna karar versem de) konağın çok uzak bir yerinden kulağıma Sir Launcelot'un ayrıntılı bir şekilde tasvir etmiş olduğu o çatlama ve parçalanma sesinin çok benzerinin (ama daha boğuk ve hafifti tabiî) yankısını işitmişim gibi gelmişti. Dikkatimi çeken sadece bir tesadüftü şüphesiz; çünkü cam çerçeve takırtılarının ve hâlâ şiddetini sürdürmekte olan fırtınanın olağan gürültüsü arasında o ses tek başına kesinlikle ilgimi çekmez ya da beni rahatsız etmezdi. Okumayı sürdürdüm:

"Ama becerikli şampiyon Ethereld şimdi kapıdan girmişti ve o habis münzevinden eser göremeyince büyük bir hiddete ve şaşkınlığa kapıldı. Münzevinin yerinde alev dilli, gövdesi pul pul, müthiş bir ejderha durmaktaydı. Ejderha gümüş döşemeli, altın bir sarayın önünde nöbet tutuyordu. Duvardaki parlak pirinçten bir kalkanın üstünde şu söz yazılıydı–

Buraya giren kişi bir fatihtir;
Ejderhayı öldüren kalkanı elde edecektir.

Ve Etherald gürzünü kaldırıp ejderhanın kafasına indirdi. Ejderha düşüp son pis nefesini verirken öyle korkunç, sert ve tiz bir çığlık attı ki böylesi korkunç bir sesi hiç işitmemiş olan Etherald kulaklarını tıkadı.

Burada birden tekrar, bu kez büyük bir şaşkınlıkla durdum. Çünkü uzaklardan gelen (nereden geldiğini anlayamamıştım) hafif ama sert, uzun ve son derece garip bir çığlığı ya da sürtünme sesini açık seçik duymuştum – romancının tarif ettiği ve hayal gücümün kafamda oluşturduğu o tuhaf ejderha çığlığının aynısıydı.

Bu ikinci ve son derece sıradışı tesadüf sinirimi bozmuş olsa da, bin bir zıt duyguya (ki bunların içinde en baskın olanları hayret ve aşırı korkuydu) kapılsam da yine de arkadaşımın hassas sinirlerini etkileyecek bir laf etmekten kaçınacak kadar kendime hakim oldum. Onun bu sesleri işitip işitmediğinden emin değildim; gerçi son birkaç dakikadır tuhaf hareketler yapmaktaydı. Karşımda otururken sandalyesini yavaşça oda kapısının karşısına çekmişti. Bu yüzden yüz hatlarının sadece bir kısmını görebiliyordum. Ama sanki hafifçe bir şeyler mırıldanıyormuşçasına dudaklarının titrediğini görmekteydim. Başı göğsüne düşmüştü – ama profilden gördüğüm gözünün ardına kadar açık olmasından uyumadığını anlıyordum. Gövdesinin hareketleri de bunu kanıtlıyordu – çünkü hafif, ama düzenli bir şekilde iki yana sallanmaktaydı. Bütün bunları bir çırpıda fark ettikten sonra Sir Launcelot'un anlatısını okumayı sürdürdüm:

"Ve şimdi, ejderhanın korkunç öfkesinden kurtulmuş olan şampiyon o pirinç kalkanı ve üstündeki büyüyü bozmayı düşünerek leşi yolundan çekti ve şatonun döşemesi gümüş kaplı bölümünde duvarda asılı duran kalkana doğru yiğitçe yürüdü. Kalkan gelmesini bekleyemedi ve ayaklarının dibine, gümüş döşemeye büyük, korkunç bir çınlama sesiyle düştü."

Bu heceler ağzımdan çıkar çıkmaz yankılı, metalik, boğuklaşmış bir çınlamayı açık seçik işittim – sanki tam o anda gerçekten de gümüş bir döşemeye ağır bir pirinç kalkan düşmüştü. Sinirlerim tamamen bozulmuş halde ayağa fırladım; ama Usher iki yana hafifçe sallanmayı sürdürdü. Üstünde oturduğu sandalyeye doğru koştum. Gözleri önüne bakar vaziyette sabitlenmiş öyle duruyordu; yüzü taş gibi hareketsizdi. Ama elimi omzuna koyarken tüm bedenine güçlü bir titreme yayıldı. Dudaklarında hastalıklı bir gülümseme titreşti ve sanki varlığımdan habersiz-

mişçesine hızlı hızlı bir şeyler mırıldanmaya başladı:

"Duymak mı? – Evet, duyuyorum. Daha önce de duymuştum. Uzun – uzun – uzun dakikalar, saatler, günler boyunca duydum – ama cesaret edemedim – ah, acı bana, zavallının tekiyim ben! – Cesaret edemedim – konuşmaya *cesaret edemedim! Onu mezara diri diri koyduk!* Duyularımın keskin olduğunu söylememiş miydim? O tabuttan gelen ilk zayıf hareketlerini işittim onun. Günlerce, günlerce önce işittim – ama cesaret edemedim – *konuşmaya cesaret edemedim!* Ve şimdi – bu gece – Ethelred – Ha! Ha! – Münzevinin kapısının kırılışı ve ejderhanın ölüm çığlığı ve kalkanın tangırtısı! – Bunlar aslında onun tabutunun kapağını zorla açışı, hapishanesinin kapısının demir menteşelerinin gıcırdaması ve onun yeraltı mezarının kurşun kaplı kemerli geçidindeki çabaları! Ah, nereye kaçayım? Biraz sonra burada olmayacak mı? Beni azarlamak için koşarak buraya gelmiyor mu? Merdivende ayak seslerini duymadım mı? Kalbinin o ağır ve korkunç atışını işitmiyor muyum? DELİ!" Birden ayağa fırladı ve haykırmaya başladı, sanki harcadığı çaba içinde ruhunu teslim ediyormuşçasına – "DELİ! SANA ONUN ŞİMDİ KAPININ ARKASINDA DURDUĞUNU SÖYLÜYORUM!"

Sözünün insanüstü enerjisi bir büyünün gücünü taşımıştı sanki; arkadaşının parmağıyla işaret ettiği dev antika kapı ağır abanoz çenesini yavaşça açtı. Esen sert rüzgârın işi olmalıydı bu – ama o kapının ardında GERÇEKTEN DE Lady Madeline Usher kefene sarılmış halde, upuzun duruyordu. Beyaz kumaşta kan vardı. Sıska bedeninin her tarafında acı bir mücadelenin izlerini taşımaktaydı. Bir an eşikte titreyerek ve öne arkaya sallanarak durdu. Sonra hafif, iniltili bir çığlıkla, tüm ağırlığıyla erkek kardeşinin üstüne yığıldı. Kadın can çekişirken beklediği korkuların kurbanı olan erkek kardeşi de cansız yere düştü.

Dehşet içinde o odadan ve konaktan dışarı fırladım. Eski geçitten geçerken fırtına hâlâ tüm şiddetiyle hüküm sürüyordu Birden yol parlak bir ışıkla aydınlandı ve böylesine tuhaf bir ışığın nereden geldiğini görmek için dönüp baktım; çünkü arkamda sadece o dev binayla gölgeleri vardı. Işık daha önce bahsettiğim, binanın çatısı boyunca zikzaklarla aşağı inen ve şimdi genişlemiş olan yarığın arasından gelen ve batmakta olan dolunayın kan kırmızısı ışığıydı. Ben bakarken yarık iyice genişledi – kasırga vahşice esti – birden ayın tamamı önümde belirdi – o güçlü duvarların çöktüğünü görürken beynim döndü – sanki binlerce denizden gelen uzun, gürlemeli bir haykırış duyuldu – ve ayaklarımın dibindeki derin ve karanlık gölün suları "USHER EVI"nin kalıntılarının üstünde kasvetle ve sessizce kapandı.

1839

William Wilson

Ne demeli? O amansız VİCDAN
Yolumdaki o hayalet hakkında ne demeli?
CHAMBERLAYNE'İN PHARRONİDA'SI.

Şimdilik kendime William Wilson diyeyim. Önümde yatan bu güzel sayfayı gerçek ismimle kirletmem gereksiz. İsmim yüzünden soyum yeterince horgörüldü – korku ve nefret uyandırdı. Öfkeli rüzgârlar o eşi benzeri duyulmamış kötü şöhretimi dünyanın en ücra köşelerine dek yaymadı mı? Ah, dışlanmışların en dışlanmışı, en terk edilmişi! Sen dünyanın gözünde sonsuza dek ölmedin mi? Dünyanın tüm payeleri, çiçekleri, parlak tutkuları için ölü değil misin? Ve umutlarınla cennet arasında yoğun, iç karartıcı ve sınırsız bir bulut asılı durmuyor mu?

Elimden gelse bugün burada ağza alınmaz ıstıraplarla ve bağışlanmaz suçlarla geçen son yıllarımı kaleme almazdım. Bu dönemde –bu son yıllarda– ahlaksızlığım ani bir tırmanışa geçti; ve hedefim, bunun kaynağını bulmak. Bütün erdemler üstümden bir anda, bir harmani gibi düştü. Göreceli olarak önemsiz kötülüklerden, bir Elah-Gabulus'un habisliklerine bir devin adımlarıyla geçiş yapıverdim. Bu şeytani duruma yol açan tesadüfün – olayın ne olduğunu anlatacağım. Lütfen dinleyin. Ölüm yaklaşı-

yor; ve ölümün önünde giden gölgesi ruhumu yumuşatıyor. O loş vadiden geçerken insan kardeşlerimin sempatisinin özlemini çekiyorum – az kalsın acımasının diyecektim. Onları bir dereceye kadar insan kontrolünün ötesindeki koşulların kurbanı olduğuma inandırmaya çalışmak boşuna olur. Umarım vermek üzere olduğum ayrıntılarda, bir hatalar çölünün ortasında küçük bir *kaçınılmazlık* vahası görürler. Her ne kadar şeytana uyma diye bir şey hep büyük ölçüde var olmuş olsa da, hiçbir insanın daha önce şeytana uymaya *bu kadar* zorlanmadığını –hiçbir zaman *bu kadar* düşmediğini görmelerini isterim – bunu görmekten geri duramazlar. Ve bu yüzden kimse benim kadar acı çekmiş midir? Aslında yaşadıklarım bir rüya değil miydi? Ve şimdi ayın altındaki hayallerin en çılgıncasının dehşetinin ve gizeminin kurbanı değil miyim?

Hayal gücü ve heyecanlı doğasıyla hep dikkat çekmiş bir soyun üyesiyim. Ailemin niteliklerine tamamen sahip olduğumu çocukluğumdan beri sergiledim; ve büyüdükçe bu nitelikler güçlendi. Pek çok sebepten dolayı arkadaşlarımla aramda ciddi sorunlara yol açtı ve bana epey zararı dokundu. Başına buyruk, en tuhaf kaprislere bağımlı biri ve en kontrolsüz duyguların avı oldum. Zayıf iradeli ve benimkileri andıran yapısal güçsüzlüklerin kurbanı olan ebeveynlerim de beni diğer insanlardan ayıran o kötü eğilimleri durdurmak için pek bir şey yapamıyordu. Bazı zayıf ve yanlış yönlü çabaları da tamamen başarısızlıkla ve benim mutlak zaferimle sonuçlandı. Bundan sonra evin efendisi haline geldim. Pek az çocuğun evinden ayrıldığı bir yaşta serbest bırakıldım ve ismim dışında her şeyimle kendi eylemlerimin efendisi oldum.

Okul yaşamıma ilişkin en eski anılarımda İngiltere'nin sisli bir köyündeki büyük ve düzensizce oraya buraya dağılmış Eliza-

beth tarzı bir bina var. Bu köyde pek çok dev ve dallı budaklı ağaç vardı ve bütün evleri son derece eskiydi. Aslında o mübarek eski köy, insanın ruhunu rahatlatan bir rüya mekânıydı sanki. Şu anda o derin gölgeli, ağaçlı yollarındaki canlandırıcı soğuğu hissedebiliyor, yol kenarlarındaki binlerce çalının hoş kokusunu alabiliyor ve oymalı Gotik kilise kulesinin içine gömülmüş, uyumakta olduğu o loş havanın dinginliğinde saat başı ansızın ve kasvetle gürleyen kilise çanının derin, boğuk sesini işitip tarifsiz bir haz alıyorum.

Belki de okul hayatıma ve oradaki meselelere ilişkin küçük anılar üstünde durmak bana şu anda alabileceğim en büyük hazzı veriyor. Istırap çeken biri olarak –ah, ne yazık ki çok gerçek bir ıstırap!– geçici olarak da olsa birkaç bağlantısız ayrıntıya sığınma zayıflığını göstermem bağışlanacaktır. Dahası bu ayrıntılar, tamamen önemsiz ve hatta kendi içlerinde gülünç olmalarına karşın, hayal gücüm için tesadüfi bir önem taşıyor. Çünkü bağlantılı oldukları dönemde ve yerde ben daha sonra üstüme tamamen çökecek olan kaderin ilk belirsiz ikazlarını hissetmiştim. Öyleyse hatırlayayım.

Dediğim gibi, bina eski ve düzensizdi. Arazisi genişti ve üstünde cam parçaları serpili yüksek ve kalın bir tuğla duvar her şeyi çevreliyordu. Hapishane duvarını andıran bu sur, yaşam alanımızın sınırını teşkil ediyordu. Ötesini haftada sadece üç kez görüyorduk – her Cumartesi öğle sonrası iki gözetmenin eşliğinde hep birlikte civardaki tarlalara yürüyüş yapmamıza izin verildiğinde bir kez – ve Pazarları aynı şekilde sabah ve akşamları köy kilisesine gittiğimizde iki kez. Okul müdürümüz bu kilisenin papazıydı. Galerideki uzun banktan onun vakur ve ağır adımlarla kürsüye çıkmasını uzaktan izlerken nasıl da derin bir merak ve şaşkınlık duyardım! Son derece ağırbaşlı bir mülâyimliği

olan, bir rahibe uygun şekilde parlak ve düz cüppeler giyen, peruğunu son derece özenle pudralamış, öylesine katı ve devasa olan bu saygıdeğer adam – akademinin sert yasalarını son günlerde huysuz bir yüzle ve tertipsiz giysilerle, elinde değneğiyle uygulamaya çalışan bu adam olabilir miydi? Ah, çözülemeyecek kadar iğrenç olan dev paradoks!

O ağır duvarın bir yerinde daha da ağır bir kapı vardı. Demir sürgülerle kapatılırdı. Tepesinde sivri demir çubuklar vardı. Ne derin bir huşu uyandırıyordu! Sadece bahsettiğim o üç çıkış ve girişlerde açılırdı. O zamanlarda güçlü menteşelerinin her gıcırtısında büyük gizemler bulurduk – ciddi sözler ve daha ciddi düşünceler için yığınla malzeme.

O yüksek duvar pek çok geniş girintilerle uzayıp gidiyordu. Bu girintilerin en büyük üç dört tanesi oyun alanını teşkil ediyordu. Alanlar düzdü ve küçük sert çakılla kaplıydı. İçinde ağaç, bank ya da benzeri şeyler olmadığını çok iyi hatırlıyorum. Binanın arka tarafındaydı tabiî. Ön tarafta saksılı ve çalılıklı küçük çiçek tarhları vardı, ama bu bölgeden sadece özel durumlarda geçiyorduk – mesela okuldaki ilk ya da son günümüzde, veya belki de bir ebeveynimiz ya da arkadaşımız geldiğinde, yılbaşı ya da yaz tatillerinde neşeyle eve doğru yola çıkarken.

Ama o bina! Ne kadar tuhaf ve eskiydi – benim için gerçekten büyülü bir saraydı! Dolambaçlarının, akıl sır ermez alt bölümlerinin sonu yoktu. İnsanın herhangi bir zamanda iki katın hangisinde bulunduğundan kesinlikle emin olması güçtü. Odalar arasında inen ya da çıkan en az üç dört basamak bulunurdu. Yanal dalları da sayısızdı –anlaşılmazdı– ve kendi içlerine öyle sık geri dönüyorlardı ki konağa ilişkin fikirlerimiz sonsuzluğa ilişkin fikirlerimizden pek farklı değildi. Orada kaldığım beş sene içinde bana ve diğer yirmi civarındaki öğrenciye ayrılmış küçük yatak-

hanenin tam olarak nerede bulunduğundan asla emin olamadım

Derslik binadaki en büyük odaydı – hatta dünyadaki en büyük oda olduğunu düşünmeden edemiyordum. Son derece uzun, dar ve iç karartıcı ölçüde basık tavanlıydı. Uçları sivri Gotik pencereleri ve meşe bir tavanı vardı. Uzak ve dehşet uyandırıcı bir köşesinde iki buçuk-üç metre genişliğinde kare bir bölme vardı. Burası müdürümüz Papaz Dr. Bransby'nin özel çalışma odasıydı. Duvar sağlam, kapısı büyüktü. Bu kapı "idarecimiz" yokken açık olduğunda *peine forte et dure*'den[40] telef olmayı yeğlerdik. Diğer köşelerde iki tane benzer, kutu gibi oda vardı. Bunlara o kadar önem verilmezdi. Ama yine de büyük huşu kaynağıydılar. Bunlardan birinde Yunanca, diğerindeyse "İngilizce ve matematik" hocasının kürsüsü vardı. Bu odalara sayısız sıra ve masa düzensizce saçılmıştı. Siyah, eski ve yıpranmıştılar. Üstleri defalarca parmaklanmış kitaplarla doluydu. Üzerlerine öyle çok baş harf, isim, tuhaf şekiller ve bıçakla yapılabilecek çeşitli şeyler kazınmıştı ki, artık eski ilk hallerine benzer halleri pek kalmamıştı. Odaların bir ucunda su dolu büyük bir kova, diğerindeyse muazzam boyutlarda bir saat dururdu.

Bu saygın akademinin yüksek duvarları arasında hayatımın üçüncü beş senesini usanmadan ya da tiksinmeden geçirdim. Çocukların düşüncelerle kaynaşan beyni, meşgul olmak ya da eğlenmek için bir dış olaylar dünyasına ihtiyaç duymaz. Bir okulun iç karartıcı görünen monotonluğu daha sonraki gençliğimin lüksten ya da erkekliğimin suçtan aldığı hazdan daha yoğun heyecanlarla doluydu. Yine de ilk zihinsel gelişimimin oldukça sıradışı olduğunu kabul etmeliyim – hatta oldukça tuhaftı. İnsanların olgunluk çağlarında, çok küçük yaşların olaylarından geriye pek izlenim kalmaz genelde. Her şey gri gölgelerden ibarettir – zayıf ve düzensiz anımsamalardan – küçük zevklerin ve tuhaf

acıların belirsizce yeniden toparlanmasından. Benim durumum farklı. Şimdi hafızama Kartaca yazıtlarındaki *exerguelar*[41] kadar canlı, derin ve kalıcı bir şekilde kazınmış olan olayları, çocukken bir erkeğin enerjisiyle hissetmiş olmalıyım.

Ama aslında –dünyevi bakış açısından– anımsanacak ne kadar az şey vardı! Sabah kalkmaları, gece yatağa girişler; dersler, ezber okumalar; periyodik tatiller ve gezintiler; kavgası, gürültüsü, uğraşları, entrikalarıyla oyun alanı; – bunlar sanki çoktan unutulmuş bir zihinsel büyüyle yoğun bir hisler çölüne, olaylı bir dünyaya, farklı duyguları, en tutkulu ve ruhu harekete geçirici heyecanları barındıran bir evrene dönüştürülmüştü. *"Oh, le bon temps, que ce siècle de fer!"*[42]

Yapımdaki heyecanlılık, şevk ve buyurganlık okul arkadaşlarım arasında kısa sürede sivrilmemi sağladı ve yavaş, ama doğal aşamalarla bana kendimden büyük olmayan herkes üstünde bir nüfuz kazandırdı; – tek bir istisna dışında. Bu istisna akrabam olmasa da benimle aynı adı ve soyadı taşıyan bir öğrenciydi. Aslında pek çarpıcı olmayan bir durumdu bu. Çünkü soylu bir aileden geldiğimi gözardı edersek, benimki anımsanamayacak kadar eski dönemlerden beri zaman aşımıyla ayak takımının malı haline gelmiş sıradan soyadlarından biriydi. Bu yüzden bu anlatıda kendimi William Wilson olarak tanıttım – gerçeğinden pek de farklı olmayan kurmaca bir isim ve soyadı bu. Okul tabiriyle "bizim takımdakiler" arasında sınıfta derslerde – oyun alanında sporda ve kavgalarda benimle boy ölçüşmeye – iddialarıma kesinlikle inanmayı ve irademe boyun eğmeyi reddetmeye, hatta keyfî diktelerime herhangi bir şekilde müdahale etmeye cüret eden tek kişi adaşımdı. Dünyada mutlak ve benzersiz bir despotluk varsa, bu liderlik vasıflarına sahip bir çocuğun daha az enerjik arkadaşları üstünde kurduğu despotluktur.

Wilson'ın isyanı benim için büyük bir utanç kaynağıydı. Üstelik diğer insanların yanında ona ve iddialarına sürekli kabadayılıkla karşılık versem de ondan gizliden gizliye korktuğumu hissediyor ve böylesine kolayca benimle eşit seviyeye gelmesinin, gerçekte benden üstün olduğunun kanıtı olduğunu düşünmeden edemiyordum. Ne de olsa yenilmemek için sürekli çaba harcamak zorunda kalıyordum. Yine de bu üstünlüğü –hatta eşitliği– tanıyan tek kişi bendim. Arkadaşlarımız anlaşılmaz bir körlükle sanki böyle bir şeyin varlığından bile şüphelenmiyordu. Aslında adaşım rekabetini, direnişini ve özellikle de küstahça ve inatçı müdahalelerini açıkça olmaktan çok kişisel yollardan yapıyordu. Hem kendisini harekete geçirecek hırstan, hem de benim kusursuzlaşmamı sağlayan tutkulu zihinsel enerjiden yoksun gibi görünüyordu. Rekabete sadece önüme geçmek, beni şaşırtmak ya da küçük düşürmek gibi kaprisli bir tutkudan girdiği sanılabilirdi. Gerçi zaman zaman saldırılarının, hakaretlerinin ya da yadsımalarının arasına son derece uygunsuz ve kesinlikle hoş karşılamadığım *sevecen* bir tavır kattığını; hayret, aşağılanma ve gücenme karışımı bir hisle fark ettiğim de oluyordu. Bu tuhaf tavrın sadece hamilik ve koruyuculuk taslama gibi bayağıca bir kendini beğenmişlikten kaynaklandığını düşünüyordum.

Belki de akademinin üst sınıflarına yayılan, kardeş olduğumuz inancı Wilson'ın tavırlarındaki bu son bahsettiğim niteliğin adaşlığımızla ve okula rastlantı eseri aynı günde başlamış olmamızla birleşmesinin ürünüydü. Üst sınıflar genellikle alt sınıflarla pek ilgilenmez. Wilson'la aramızda hiçbir akrabalık bağı bulunmadığını daha önce söylemiştim, veya söylemeliydim. Ama kardeş *olsak* kesinlikle ikiz olurduk; çünkü Dr. Bransby'nin okulundan ayrıldıktan sonra, adaşımın On Dokuz Ocak 1813'te doğduğunu öğrendim şans eseri. İlginç bir rastlantı bu doğrusu,

çünkü ben de aynı gün doğdum.

Wilson'ın rekabetinin ve dayanılmaz zıtlaşma ruhunun verdiği sürekli huzursuzluğa karşın ondan tamamen nefret edemiyordum. Her gün mutlaka tartışıyorduk ve diğerlerinin gözünde zafer kazanan ben olsam da, o bir şekilde içimde bunu hak edenin kendisi olduğu hissini uyandırmayı başarıyordu. Yine de benim gururum, onun da ağırbaşlılığı "konuşmayı" sürdürmemizi sağlıyordu ve mizaçlarımızdaki pek çok güçlü ortak yanın gelişip bir dostluğa dönüşmesini engelleyen belki de tek şey konumlarımızdı. Ona karşı gerçek hislerimi tanımlamam, hatta tarif etmem güç. Her türden duygunun bir araya geldiği tuhaf bir karışımdı bu – henüz nefrete dönüşmemiş biraz hırçınca bir düşmanlık, biraz takdir, daha çok saygı, epey korku ve huzursuzca bir merak. Ahlakçıların bir ekleme yapıp Wilson'la benim ayrılmaz bir ikili olduğumuzu söylemeleri gereksiz olur.

Aramızdaki anormal durum ona karşı yaptığım tüm saldırıları (ki sayıları epey fazlaydı, doğrudan ya da üstü kapalı olarak) ciddi ve kararlı bir düşmanlıktan çok takılmalara ya da şakalaşmalara (eğlence görüntüsü altında acı vermeye) dönüştürüyordu. Ama bu konudaki tüm çabalarıma karşın, planlarımı ne kadar iyi kurarsam kurayım her zaman başarılı olamıyordum; çünkü adaşımın öyle alçakgönüllü ve sessiz bir katılığı vardı ki kendi şakalarının acılığı ona keyif verirken kendisine gülünmesini sağlayacak bir Aşil topuğu bulmak mümkün olmuyordu. Aslında tek bir zayıf noktasını bulabilmiştim. Bu zayıflık muhtemelen bünyesel bir hastalıktan kaynaklanıyordu ve benden daha yaratıcı bir hasmın değinmekten geri duracağı kişisel bir tuhaflıktı: Hasımımın boğazındaki ya da gırtlağındaki bir hastalık sesini *çok kısık bir fısıltıdan* daha fazla yükseltmesini engelliyordu. Bu hastalığın bana verdiği zavallıca avantajdan elimden geldiğince

yararlanmaktan geri durmuyordum

Wilson'ın bir sürü misillemesi vardı; ve bunlardan biri beni tarifsiz ölçüde rahatsız ediyordu. Böylesine basit bir şeyin beni kızdıracağını nasıl keşfettiğini asla anlayamadım; ama keşfettikten sonra bununla sürekli üstüme geldi. Sıradan soyadımdan ve yine ayak takımına ait olmasa da oldukça sık rastlanan adımdan hep nefret etmiştim. Bu sözcükler sanki kulağıma akıtılan bir zehirdi. Geldiğim gün akademiye ikinci bir William Wilson gelince bu ismi taşıdığı için ona karşı öfke duymuştum ve bir yabancının taşıması bu isimden iki kat tiksinmeme yol açmıştı, çünkü o sürekli etrafımda olacaktı ve okulun rutin işleri esnasında, o berbat tesadüfün kaçınılmaz sonucu olarak sık sık birbirimizle karıştırılacaktık.

Bu öfke hasmımla aramdaki her tinsel ya da fiziksel benzerliğin ortaya çıkışında daha da güçlendi. O zaman henüz aynı yaşta olduğumuz gibi önemli bir gerçeği öğrenmemiştim. Ama aynı boyda olduğumuzu görüyor ve vücut ve yüz hatlarımız arasındaki tuhaf benzerliği fark ediyordum. Üst sınıflara yayılan kardeş olduğumuz söylentisinden de nefret etmiştim. Kısacası beni hiçbir şey aramızdaki zihinsel, fiziksel ya da konumsal benzerliklere yapılan göndermelerden daha fazla rahatsız edemezdi (bu rahatsızlığımı dikkatle gizlesem de). Ama işin doğrusu bu benzerliğin okul arkadaşlarımız arasında konuşulduğunu, hatta bunun farkında olduklarını bile düşünmek için hiçbir sebebim yoktu (akrabalık meselesi ve Wilson'ın kendi tavırları dışında). *Onunsa* bu benzerliğin tüm yönleriyle ve benim kadar saplantılı bir şekilde bilincinde olduğu ortadaydı. Ama bu koşullarda bunda böylesine verimli bir rahatsızlık verme potansiyeli bulması sadece, daha önce söylediğim gibi, sıradışı kavrayış gücüne yorulabilir.

Beni kusursuzca taklit etme işini hem sözlerle, hem hareketlerle yapıyordu. Rolünü son derece iyi oynuyordu. Giyiniş tarzımı taklit etmek kolaydı. Yürüyüşümü ve genel tavırlarımı da güçlük çekmeden kendine mal edebiliyordu. Fiziksel rahatsızlığına karşın sesimi bile taklit ediyordu. Yüksek sesli konuşma tarzlarımı taklide yeltenmiyordu tabiî, ama genel tarzımı aynen kopyalıyordu; *ve o tuhaf fısıltısı benimkinin bir yankısıydı.*

Bu mükemmel portrenin (sadece karikatür demek yetersiz kalır) beni nasıl usandırdığını tarife yeltenmeyeceğim. Tek tesellim o taklidin anlaşılan sadece benim tarafımdan fark edilmiş olması ve adaşımın çok bilmiş ve tuhaf bir şekilde alaycı gülümsemelerine sadece benim katlanmak zorunda kalmamdı. İçimde istediği etkiyi uyandırınca, iğneyi batırmış olmanın hazzıyla tatmin olup sanki gizlice kıs kıs gülüyor ve zekice çabalarıyla başkalarından kolayca elde edebileceği alkışlar karşısında karakterine uygun bir şekilde kayıtsız kalıyordu. Okuldakilerin planlarını hissetmemiş, bunların başarıya ulaştığını fark etmemiş ve alaycı gülümsemelerine eşlik etmemiş olması huzursuz aylar boyunca çözemediğim bir bilmeceydi. Belki de taklidindeki *tedrici değişimler* kolayca fark edilmesini engelliyordu; veya daha büyük bir olasılıkla güvenliğimi borçlu olduğum şey genelin kavrayışını hor görmesi (ki kalın kafalıların bir tabloda tek görebildiği budur) ve orijinallik ruhunu tamamen benim kişisel kavrayışıma ve üzüntüme adamasıydı.

Bana karşı takındığı tiksinç hamilik tavrından ve irademe ukalaca müdahale etmesinden daha önce de bahsettim. Bu müdahaleyi genellikle kabaca tavsiyelerle yapıyordu; açıkça değil, ama imalarla ya da üstü kapalı verdiği tavsiyelerle. Buna karşı duyduğum tiksinti yıllar geçtikçe arttı. Yine de, aradan geçen bunca yıldan sonra şunu itiraf etmeliyim ki hasmımın önerile-

rinden hiçbiri yaşının küçüklüğünden ya da tecrübesizliğinden kaynaklanabilecek hatalar ya da akılsızlıklar değildi. Genel yetenekler ya da dünyevi bilgelik anlamında olmasa bile manevi anlamda benden çok daha ilerideydi; ve o zamanlar çok fazla nefret edip küçümsediğim o anlamlı fısıltılara biraz daha az karşı çıksam bugün daha iyi ve böylece daha mutlu bir adam olabilirdim.

Sonunda onun tatsız denetimi iyice huzursuzlanmama yol açtı ve onun dayanılmaz küstahlığı olarak adlandırdığım şeyden her geçen gün açıkça biraz daha nefret ettim. Aramızdaki okul arkadaşlığı ilişkisinin ilk yıllarında ona karşı olan hislerimin kolayca arkadaşlığa dönüşebileceğini söylemiştim. Ama akademideki daha sonraki aylarımda genel tavrındaki müdahaleler bir ölçüde azalmasına rağmen yaklaşık aynı boyutlarda olan hislerim yoğun bir nefrete dönüştü. Sanırım bir seferinde bunu gördü ve bundan sonra benden uzak durdu ya da uzak durmuş gibi göründü.

Yanılmıyorsam bu dönemde, şiddetli bir kapışma esnasında, o savunmalarını her zamankinden fazla indirmiş ve doğasına epey aykırı bir açıklıkla konuşup hareket ederken; şivesinde, ruh halinde ve genel görünüşünde beni önce şaşırtan, sonra da en eski hatıralarımı –hafızanın kendisinin bile henüz doğmamış olduğu zamanlara ait çılgınca, şaşırtıcı ve çok sayıda hatırayı– aklıma getirerek yoğun bir şekilde ilgimi çeken bir şeyi fark ettim ya da fark ettiğimi sandım. O zaman bana iç sıkıntısı vermiş olan duyguyu tanımlamamın en iyi yolu karşımdaki varlığı çok uzun süre önce –son derece eski bir zamanda– tanımış olmam yolunda –kolayca kurtulamadığım– bir hisli. Ancak bu yanlış inanç belirdiği gibi hızla yok oldu; ve bundan şimdi bahsetmemin tek sebebi o tuhaf adaşımla okulda yaptığım son konuşmanın altını

çizmek içindir.

Sayısız odalı o koca, eski binanın birbiriyle bağlantılı pek çok büyük odası vardı ve öğrencilerin çoğu bu odalarda uyurdu. Ancak pek çok küçük kuytu köşesi ve gizli yeri de (böylesine beceriksizce planlanmış bir yapıda olması gerektiği gibi) vardı. Ekonomik açıdan bir dâhi olan Dr. Bransby bunları da yatakhaneye dönüştürmüştü. Ama çok küçük olduklarından içlerinde sadece birer kişi kalabiliyordu. Bunlardan birinde Wilson kalmaktaydı.

Okuldaki beşinci senemin sonlarına doğru bir gece, bahsettiğim o kapışmanın hemen ardından, herkes uyuduktan sonra kalktım ve elimde lambayla kendi yatak odamla hasmımınki arasındaki dar koridorlarda ilerlemeye başladım. Ona yapacağım bu kötü niyetli pratik şakayı uzun süredir planlamaktaydım ve bu tür şakalarda şimdiye kadar hep başarılı olmuştum. Şimdi bu planı uygulamak niyetindeydim. Onun içimdeki kötü niyeti tam anlamıyla hissetmesini istiyordum. Odasına varınca lambayı örterek dışarıda bırakıp sessizce içeri girdim. Bir adım attım ve sakin nefes seslerini dinledim. Uyuduğundan emin olunca dönüp lambayı aldım ve tekrar yatağına yaklaştım. Yatağın yanındaki kapalı perdeleri yavaşça ve usulca açınca uyuyanın üstüne ışık huzmeleri vurdu. Yüzüne bakar bakmaz içime bir uyuşukluk, bir soğukluk yayıldı. Göğsüm inip kalktı, dizlerim titredi; tüm ruhumu nedensiz, ama dayanılmaz bir dehşet kapladı. Nefes almaya çalışırken lambayı yüzüne daha da yaklaştırdım. Bunlar – *bunlar* William Wilson'ın yüz hatları mıydı? Gerçekten de onun olduklarını görüyordum, ama onun değilmişler gibi düşünmem titrememe yol açıyordu. Kafamı bu kadar karıştıran *ne vardı* bu hatlarda? Baktım – beynimde sayısız ilgisiz düşünce kaynaşırken baktım. Uyanık olduğu saatlerin canlılığında kesinlikle *böyle* görünmüyordu. Aynı isim! Aynı çehre!

Akademiye aynı gün gelişi! Ve yürüyüşümü, sesimi, alışkanlıklarımı, tavırlarımı inatla ve anlamsızca taklit edişi! *Şimdi karşımda gördüğüm şey* alaycı ve sürekli bir taklidin sonucu olabilir miydi? Şaşkın halde ve titreyerek lambayı söndürdüm ve odadan usulca çıkıp o eski akademinin koridorlarını bir daha girmemek üzere terk ettim.

Aylaklık ederek geçirdiğim birkaç aydan sonra Eton'da okumaya başladım. Bu kısa süre Dr. Bransby'nin okulundaki olayları epey unutmama ya da en azından onlara ilişkin hislerimde belirgin bir değişiklik meydana gelmesine yetmişti. Artık o dramın gerçekliğini –trajedisini– hissetmiyordum. Şimdi duyularımın sunduğu kanıtlardan şüphe edebiliyordum; ve bu konuyu anımsadığımda genellikle insanoğlunun saflığından hayrete düşüyor ve kalıtsal yoldan sahip olduğum hayal gücümün yoğunluğuna gülümsüyordum. Bu kuşkularımı Eton'daki yaşamım da giderecek gibi değildi. Kendimi içine öylesine ansızın ve pervasızca fırlattığım düşüncesizce budalalık girdabı, geçmişte yaşadıklarımın çoğunu alıp götürüyor, bütün somut ve ciddi izlenimlerin üstünü örtüyor ve hafızamda sadece önceki bir yaşama ilişkin en ciddiyetsizce anıları bırakıyordu.

Ama o sefilce ahlaksızlıklarından bahsetmek istemiyorum. Kanunlara belli etmeden karşı geliyordum. Bana hiçbir şey kazandırmadan geçen üç budalaca yıl, bende köklü kötülük alışkanlıkları bırakmıştı. Bu arada tuhaf bir şekilde boyum uzamıştı. Ruhsuzca bir savurganlıkla geçen bir haftanın sonunda en ahlaksız öğrencilerden oluşan küçük bir grubu odamdaki gizli bir içki âlemine davet ettim. Gecenin geç bir saatinde buluştuk, çünkü düşkünlüklerimizi sabaha kadar sürdürecektik. Su gibi şarap tüketiliyordu ve konuklarım daha farklı, hatta daha tehlikeli baştan çıkarmalardan da yoksun değildi. Böylece azgınca

aşırılığımız doruk noktasına çıktığında doğuda gri şafak belirmişti bile. Kâğıt oynamaktan ve içki içmekten kıpkırmızı kesilmiş halde tam son derece saygısızca bir şeye kadeh kaldırmak üzereydim ki dikkatim birden odanın hızla, ama kısmen açılan kapısına ve bir hizmetçinin dışarıdan gelen sabırsız sesine çevrildi. Çok acelesi olan bir yabancının benimle salonda konuşmak istediğini söyledi.

Şarabın verdiği sarhoşlukla bu beklenmedik müdahaleye şaşırmaktan çok sevinmiştim. Hemen ayağa kalkıp sendeleyerek dışarı çıktım ve birkaç adım sonra binanın holüne vardım. Bu basık tavanlı ve küçük odada lamba yoktu; ve tek ışık yarı-yuvarlak pencereden giren zayıf şafak ışığıydı. Adımımı eşikten atarken karşımda benim boylarımda ve o anda üstümdekinin aynısı bir beyaz keşmir sabahlık giymiş bir gencin durmakta olduğunu gördüm. Hafif ışıkta bunu görebiliyor, ama yüz hatlarını seçemiyordum. Ben içeri girince hızla yanıma geldi ve kolumu hırçınca bir sabırsızlıkla sıkarak kulağıma "William Wilson!" diye fısıldadı.

Bir anda tamamen ayıldım.

Yabancının tavırlarında ve gözlerimle ışık arasında havada tuttuğu parmağının titreyişinde içimde tarifsiz bir hayret uyandıran bir şey vardı. Ama beni o kadar etkilemiş olan şey bu değildi. O iğrenç, alçak sesli tıslamadaki ciddi paylamaydı; ve her şeyden çok da içimde binlerce anıyı uyandıran ve ruhumu harekete geçiren, *fısıldanmış* o birkaç basit ve tanıdık hecenin niteliği, *tonuydu*. Ben kendimi toparlayamadan ortadan kayboldu.

Kargaşa içindeki hayal gücümde canlı bir etki bıraksa da bu olayı kısa sürede unuttum. Birkaç haftayı ciddi araştırmalar yaparak ve tuhaf düşüncelere dalarak geçirdim. İşlerime böylesine inatla burnunu sokan ve imalı tavsiyelerle canımı sıkan o iğrenç

kişinin kimliğini bilmiyormuş gibi yapmaya çalışmadım. Am bu Wilson kimin nesiydi? Nereden geliyordu? Amacı neydi? Bu noktaların hiçbirinde tatmin olamıyordum. Öğrenebildiğim tek şey ailesinin başına gelen ani bir kaza yüzünden Dr. Bransby'nin akademisinden benim gittiğim günün öğle sonrasında ayrılmak zorunda kaldığıydı. Ama kısa süre sonra bu konuyu düşünmekten vazgeçtim. Dikkatimi tamamen Oxford'a geçmekte yoğunlaştırmıştım. Kısa süre sonra oraya gittim. Ailemin bana hesapsızca verdiği yıllık parayla, hep düşkünlük gösterdiğim lükse dilediğimce kavuşabilirdim – İngiltere'nin en zengin kontlarının en kibirli vârisleriyle para harcama yarışına girebilirdim.

Bu düşkünlüklerin sürekli canlı tuttuğu heyecanım, mizacımdaki niteliği iyice şiddetlendirmişti. Çılgınca eğlencelere kapılırken en basit edep kurallarını bile hiçe sayıyordum. Ama aşırılıklarımın ayrıntılarını vermem saçma olur. Şu kadarını söyleyeyim ki, savurganlıkta herkesi geçtim ve birçok tuhaf budalalığın altına imzamı atarak o zamanlar Avrupa'daki anlaksızlığın en çok hüküm sürdüğü üniversitedeki uzun sefihlikler zincirine uzun bir eklenti yaptım.

Burada bir centilmenin konumunundan öyle aşağı düşmüştüm ki, en profesyonel kumarbazları arayıp buldum ve bu aşağılık ilimde uzmanlaştıktan sonra bilgimi zaten oldukça fazla olan gelirimi iyice arttırmak için zayıf iradeli okul arkadaşlarım üstünde kullanmaya başladım. Bu inanılmaz, ama gerçekti. Ve bütün erkekçe ve onurlu duygulara karşı yapılan bu hakaretin büyüklüğü, belki de yapılmasının tek olmasa bile temel sebebiydi. Kim; daha doğrusu ahlaksızlıkta üstüne az bulunur arkadaşlarımdan hangisi en açık delilleri reddetmek dururken o neşeli, içten, cömert William Wilson'ın –Oxford'daki halk takımından kişilerin o en soylu ve hoşgörülü olanının– bu tür yollara sapa-

cağından şüphelenirdi; o William Wilson ki soytarılıkları (kendi deyimiyle parazitleri) sadece gençliğin ve kontrolsüz bir hayal gücünün ürününden, hataları sadece taklit edilemeyecek kaprislerden, en karanlık günahları dikkatsizce ve gözükaralıkla yaptığı aşırılıklardan ibaretti.

İki yıl boyunca bu işle meşgul olmayı başarıyla sürdürdüm. Derken, üniversiteye Glendinning adlı genç bir sonradan görme soylu geldi; söylentilere göre Herodes Atticus kadar zengindi ve kolay yoldan kazanmıştı parayı. Glendinning'in zayıf karakterli biri olduğunu kısa sürede keşfettim ve tabiî ki becerimi üstünde uygulamak için onu hedef olarak seçtim. Onunla sık sık kâğıt oynuyor ve bir kumarbazın hep yaptığı gibi, onu ağıma çekmek için büyük paralar kaybediyordum. Sonunda harekete geçmenin vakti geldi. Onunla (bunun son ve belirleyici buluşma olmasına kesinlikle karar vererek) soylu olmayan bir arkadaşımızın (Bay Preston'ın) odasında buluştum. Bay Preston ikimizle de içli dışlıydı, ama şu konuda hakkını vermek gerekir ki niyetimden kesinlikle habersizdi. Şüphe uyandırmamak için sekiz-on kişi daha çağırmıştım ve kâğıt oynama fikrinin kandıracağım kişiden çıkmasına dikkat ettim. Bu iğrenç konuyu kısa keserek söyleyeyim; o bildik alçakça numaralardan hiçbirini yapmayı ihmal etmedim. Hâlâ bunlara kanacak birilerinin bulunması ne şaşırtıcı.

Gecenin geç vakitlerine kadar oturmayı sürdürdük. Sonunda Glendinning'le teke tek oynamayı başardım. En sevdiğim *écarté*lerden[43] birini oynuyorduk. Diğerleri oyunumuzla ilgilendiklerinden kartlarını bırakmış ve etrafımızda izleyici olarak toplanmıştı. O sonradan görmeye akşam epey içki içirmiştim. Şimdi kartları dağıtıp oynarken kısmen sarhoşluğuna yorduğum büyük bir huzursuzluk sergiliyordu. Çok kısa süre sonra bana epey büyük bir meblağ borçlanmıştı. O zaman, porto şarabından

uzun uzun içtikten sonra, serinkanlılıkla beklemekte olduğum şeyi yaptı – ortadaki zaten büyük olan meblağı iki misline çıkarmayı önerdi. İyi bir oyun sergileyerek gönülsüzlük gösterdim ve ancak defalarca reddedişim onu öfkeli sözler söylemeye itince, gücenerek razı oldum. Sonuç elbette ki kurbanın avcumda olduğunun kanıtıydı. Bir saat geçmeden borcunu dörde katlamıştı. Yüzü bir süredir şarabın verdiği kırmızılığı yitirmekteydi. Ama şimdi gerçekten korkunç bir şekilde bembeyaz kesildiğini şaşkınlıkla görüyordum. Şaşkınlıkla diyorum. Bana Glendinning'in muazzam bir serveti olduğu söylenmişti; ve şimdiye kadar kaybettiği meblağ çok büyük de olsa onu böylesine etkilemek bir yana, çok fazla rahatsız edemezdi diye düşünüyordum. En akla uygun gelen fikir bunun içtiği şarabın etkisi olduğuydu. Tam ilgi azlığından çok arkadaşlarımın gözündeki itibarımı korumak için oynamayı kesmeyi teklif edecektim ki, toplananlar arasında yanı başımdakilerin fısıltıları ve Glendinning'den gelen mutlak umutsuzlukla dolu bir inilti onu tamamen mahvetmiş olduğumu anlamamı sağladı. Onu acınası bir duruma düşürmüştüm.

Şimdi ne yapacaktım; bunu söylemek zor. Kurbanımın acınası durumu herkesin üstüne utançla karışık bir iç sıkıntısı çökertmişti. Birkaç dakika boyunca derin bir sessizlik oldu. Bu sessizlik süresince yanaklarımın topluluktaki daha ayık kişilerin horgören ya da kınayıcı bakışlarıyla alev alev yanmasına engel olamıyordum. Bunu takip eden ani ve sıradışı müdahalenin üstümden dayanılmaz bir huzursuzluğun ağırlığını bir anlığına kaldırdığını itiraf edeyim. Dairenin ağır kapıları ansızın ardına dek açıldı ve içeri dolan şiddetli bir hava akımı odadaki tüm mumları sanki büyüyle söndürdü. Işıklar sönerken içeri benim boylarımda ve pelerine sarınmış bir yabancının girdiğini görebildik. Ancak şimdi ortalık zifiri karanlıktı. Aramızda durduğunu sade-

ce *hissedebiliyorduk*. Bu ani girişin bizi düşürdüğü hayretten henüz toparlanamadan, konuşmaya başladığını işittik.

"Baylar." dedi, beni iliklerime kadar titreten alçak, belirgin ve asla unutamayacağım bir fısıltıyla. "Baylar, bu davranışım için özür dilemiyorum, çünkü böyle davranmakla sadece vazifemi yerine getiriyorum. Bu gece *écarté* oyununda Lord Glendinning'den büyük bir meblağ kazanmış olan adamın gerçek karakterinden habersizsiniz şüphesiz. Bu yüzden size bu konuda gerekli bilgiyi vereceğim. Lütfen sol manşetinin iç astarını ve işlemeli sabahlığının geniş ceplerindeki küçük paketleri inceleyin."

O konuşurken odaya öyle derin bir sessizlik hakimdi ki iğne düşse duyulurdu. Sözünü bitirince geldiği gibi bir anda çıkıp gitti. O andaki hislerimi anlatabilir miyim – anlatacak mıyım? Lanetlilerin bütün dehşetlerini hissettiğimi söylemeli miyim? Düşünecek fırsatı bulamadığım kesin. Oracıkta üstümde kaba eller gezindi ve hemen mumlar yakıldı. Üstümü aradılar. Manşetimdeki, *écarté* oyununda vazgeçilmez olan bütün o resimli kartları buldular. Ceplerimde de kullandığımız kartların aynısı olan birkaç deste vardı. Bunların tek farkı benimkilere teknik olarak *arrondée* denmesiydi; yani en yüksek dört beş kozun kenarları hafifçe dışa, en düşüklerininse hafifçe içe doğru kıvrıktı. Bu kâğıtlarla oynayan safdil onları keserken hep rakibinin lehine çalışır; kumarbaz ise keserken rakibine iyi bir kart gelmemesini sağlayabilir.

Bu bulgulardan sonra ortalığa çöken sessiz horgörü ya da alaycı soğukkanlılık benim için herhangi bir öfke patlamasından daha kötüydü.

"Bay Wilson," dedi ev sahibi, ayaklarının altından son derece pahalı bir kürk pelerini almak için eğilerek, "Bay Wilson, bu size ait." (Hava soğuktu ve odamdan çıkarken sabahlığımın üstüne

bir pelerin geçirmiş, kâğıt oynayacağım odaya gelince de çıkarmıştım.) "Sanırım burada (pelerinin kumaşının kıvrımlarına acı bir gülümsemeyle baktı) becerinizin daha fazla kanıtını aramam gereksiz. Gerçekten de yeterince bilgilendik. Umarım Oxford'u terk etmenin gerekliliğini görürsünüz – her halükârda odamı hemen terk edeceksiniz."

Yerin dibine geçmiş halde olmama karşın tam bu küstahlığa fiziksel şiddetle karşılık verecektim ki birden tüm dikkatim son derece irkiltici bir şeyde odaklandı. Yanıma almış olduğum pelerinin kürkü son derece nadideydi; ne kadar nadide ve pahalı olduğunu söylemeyeceğim. Stili de benim icadımdı; çünkü züppeliğe ilişkin önemsiz meselelerde saçmalık derecesinde titizdim. Bu yüzden Bay Preston kapının yanında durup bana yerden aldığı şeyi uzatırken neredeyse dehşete yaklaşan bir şaşkınlıkla benimkinin zaten kolumda asılı durduğunu fark ettim. Onu oraya fark etmeden koymuş olmalıydım. Bana uzatılansa en küçük ayrıntısına dek onun eşiydi. Beni öylesine korkunç bir şekilde ele vermiş olan o tiksinç adamın bir pelerine sarınmış olduğunu anımsıyordum; ve o odadakiler içinde pelerinli gelmiş olan tek kişi bendim. Soğukkanlılığımı biraz olsun koruyarak Preston'ın bana uzattığı pelerini aldım. Kimseye fark ettirmeden benimkinin üstüne koydum. Odadan kararlı, meydan okuyan bir kaş çatışıyla çıktım. Ertesi gün şafak sökmeden Oxford'dan mutlak bir dehşet ve utanç ıstırabıyla apar topar ayrılıp Avrupa kıtasına doğru yola çıktım.

Boşuna kaçıyordum. Kötü kaderim sanki keyifle beni takip ediyor ve gizemli hakimiyetini daha yeni kurmaya başladığını kanıtlıyordu. Daha Paris'e henüz ayak basmıştım ki Wilson'ın benim meselelerime karşı duyduğu tiksinç ilginin yeni kanıtlarını edindim. Yıllar ben rahata eremeden geçip gitti. Alçak!

Roma'da nasıl da zamansızca, ama bir hayalet gibi, işgüzarca benimle hedefim arasına girmişti! Viyana'da da – Berlin'de de – Moskova'da da! Her gittiğim yerde onu yürekten lanetlemem için acı verici sebepler yaratıyordu. Sonunda esrarengiz tiranlığından vebadan kaçarcasına kaçtım. Dünyanın en ücra köşelerine *boşuna kaçtım.*

Ve ruhumla gizli konuşmalar yaparken tekrar tekrar şu soruları soruyordum: "Kim bu adam? Nereden geldi? Amacı ne?" Ama bunlara yanıt bulamıyordum. Sonra büyük bir dikkatle o küstahça denetimi ne tarzda, hangi yöntemlerle yaptığını inceliyordum. Ama burada bile bir tahminde bulunmama yarayacak pek az şey vardı. Son zamanlarda yoluma her çıktığında, bunu sadece gerçekleşecek olsa karşımdakine acı verecek kötülüklere yol açacak planlarımı bozmak ya da eylemlerimi engellemek için yaptığı dikkatimi çekmişti. Bu, zorbaca dayattığı otoritesini hiç de haklı çıkarmıyordu! Doğal hakkım olan kişisel irademin böylesine inatçılıkla, böylesine aşağılayıcı bir şekilde elimden alınmasının bedelini ödemiyordu!

Ayrıca işkencecimin çok uzun süredir işlerime karışırken (titizlikle ve mucizevi bir ustalıkla kıyafetlerimin aynısını giyiyordu) yüzünü göstermediğini fark etmiştim. Wilson kim olursa olsun, bu yapmacıklığın ya da budalalığın son noktasıydı. Eton'daki paylayıcımın – Oxford'da onurumu lekeleyen kişinin – Roma'da arzularımı, Paris'te intikamımı, Napoli'de tutkulu bir aşkı gerçekleştirmemi ya da Mısır'da yanlış kullandığı bir ifadeyle açgözlülüğümü tatmin etmemi engelleyen baş düşmanımın ve şeytani dehanın okul günlerimdeki William Wilson – adaşım, arkadaşım, rakibim – Dr. Bransby'nin akademisindeki nefret ettiğim ve korktuğum hasmım olduğunu anlamadığımı bir an bile düşünmüş olabilir miydi? İmkânsız! Ama hemen bu

dramın son sahnesine geçeyim.

Şimdiye kadar bu buyurgan otoriteye boyun eğmiştim. Wilson'ın yüce karakterine, görkemli bilgeliğine, her yerde hazır ve nazır oluşuna, her şeye gücü yeter gibi görünmesine karşı genellikle duyduğum derin huşu, bir dehşet hissiyle ve onun doğasındaki çeşitli diğer özellikler benim farz ettiğim şeylerle birleşince bana kendimi çok zayıf ve çaresiz hissettirmişti; ve bunu acı bir gönülsüzlükle yapsam da onun keyfi iradesine, içten içe boyun eğmeme yol açmıştı. Ama son zamanlarda kendimi tamamen şaraba vermiştim; ve şarabın delirtici etkisi kalıtsal mizacımla birleşince beni iyici sabırsız ve kontrolsüz yapmıştı. Mırıldanmaya – duraksamaya – karşı koymaya başlamıştım. Ben kararlılaştıkça işkencecimin iradesinin aynı oranda zayıflamaya başlamış olması sadece gördüğüm bir hayal miydi? Ne olursa olsun şimdi içimde yakıcı bir umut hissetmeye başlamıştım. Sonunda katı ve gözü dönmüş bir şekilde artık köleliğe boyun eğmeme kararı aldım.

Roma'da, 18-- Karnavalı sırasında Napoli Dükü Di Broglio'nun sarayında bir maskeli baloya katıldım. Şarap masasının başında her zamankinden fazla kalıp içmiştim; kalabalık odaların boğucu havası dayanılmaz bir şekilde sinirimi bozuyordu. Kalabalığın arasından geçip ilerlemenin zorluğu da öfkemi arttırmıştı; çünkü yaşlı ve eşine çok düşkün Di Broglio'nun genç, neşeli, güzel karısını aramaktaydım telaşla (hangi değersiz sebepten dolayı aradığımı söylemeyeyim). Bana daha önceden, son derece ahlaksızca bir kendine güvenle hangi kostümü giyeceğini bildirmişti. Onu görünce hemen yanına gitmeye çalıştım. Tam o anda omzumda hafif bir el hissettim ve kulağımda hafızamdan hiç silinmeyen o alçak, kahrolası *fısıltıyı* işittim.

Beni durduran kişiye büyük bir öfkeyle döndüm ve onu

yakasından sertçe kavradım. Beklediğim gibi benimkinin aynısı bir kostüm giymişti. Üstünde mavi kadifeden bir İspanyol pelerini ve belinde ince bir kılıç taşıyan kızıl bir kemer vardı. Siyah ipekten bir maske yüzünü tamamen örtüyordu.

"Alçak!" diye haykırdım öfkeden boğuklaşmış bir sesle. Söylediğim her hece hiddetimi arttırıyordu sanki. "Alçak! Sahtekâr! Kahrolası herif! Beni – beni ölünceye kadar takip *edemeyeceksin!* Peşimden gel, yoksa seni olduğun yerde şişlerim!" Onu sürükleyerek balo salonunun yanındaki bir dış odaya götürdüm. Karşı koymadan geldi.

İçeri girince onu öfkeyle ittim. O sendeleyip duvara yaslanırken ben küfrederek kapıyı kapadım ve kılıcını çekmesini emrettim. Sadece bir an duraksadı; sonra hafifçe iç geçirerek sessizce kılıcını çekti ve savunma pozisyonunu aldı.

Mücadele kısa sürdü. Her türden çılgınca heyecana kapılmış haldeydim ve tek kolumda binlerce kişinin enerjisini ve gücünü hissediyordum. Birkaç saniye sonra kaba güçle onu duvarın tahta kaplamasına dayadım ve böylece savunmasız bıraktıktan sonra kılıcımı hayvansı bir vahşilikle göğsüne defalarca sapladım.

Tam o anda biri kapıyı açmayı denedi. İçeri girmesini engellemek için telaşla o tarafa gittim ve sonra hemen can çekişen hasmımın yanına döndüm. Ama o zaman karşımda gördüğüm görüntünün uyandırdığı *o* şaşkınlığı, *o* dehşeti hangi insan dili yeterince tasvir edebilir? Gözlerimi kapıya çevirdiğim o kısa sürede odanın üst ya da uzak köşesinde fiziksel bir değişim olmuş gibiydi. Şimdi önümde büyük bir ayna belirmişti –o, şaşkınlığım içinde önce gözüme böyle göründü–; ve ona dehşetle yaklaşırken kendi görüntüm, ama yüzü gözü kan içinde, zayıf adımlarla sendeleyerek bana yaklaştı.

Öyle görünse de değildi. Karşımdaki hasmımdı – can çekişen

Wilson'dı Maskesini ve pelerinini yere fırlatıp atmıştı. Giysilerindeki tek bir iplik parçası, çehresindeki tek bir çizgi bile benimkinden farkı değildi!

Wilson'dı, ama artık fısıltıyla konuşmuyordu ve söylediklerini işitirken sanki kendimi dinliyordum:

"Sen kazandın. Boyun eğiyorum. Ama artık sen de ölüsün – dünya, cennet ve umut için ölüsün! Sen bende var oluyordun. Ben ölürken bu görüntüye, kendi görüntüne bak ve kendini nasıl tamamen öldürdüğünü gör."

1839

Peri Adası

Nullus enim locus sine genio est. – SERVIUS.[44]

"*La musique,*" der Marmontel "Contes Moraux"da,[45] ki bütün çevirilerimizde bunu, özüyle alay edercesine "Ahlaki Öyküler" şeklinde çevirmekte ısrar etmişizdir – "*la musique est le seul des talens qui jouissent de lui-même; tous les autres veulent des témoins.*"[46] Burada hoş seslerden alınan hazzı onları yaratma kapasitesiyle karıştırır. Müzik *yeteneği* de diğer yetenekler gibi, onu takdir edecek bir başkası olmadan da haz verebilir. Diğer yeteneklerle bir ortak yanı da etkilerinin tadına tamamen yalnızken varılabilmesidir. Bu öykücünün ya doğru dürüst anlatamadığı ya da *fikir belirtmeye* karşı beslediği, milliyetinden kaynaklanan tutkunun kurbanı olan fikir oldukça makuldur: En üst düzeydeki müziğin tadına en iyi yalnız olduğumuzda varırız Bu sav bu şekilde ifade edildiğinde liri hem kendi içinde, hem de ruhani faydaları açısından sevenler tarafından hemen kabul edilecektir. Ama günahkâr ölümlülerin hâlâ tadabileceği –belki de tek– bir haz vardır ki yalnızken müzikten bile daha çok zevk verir. Doğal manzaraların seyredilmesinin verdiği mutluluktan bahsediyorum. Işin doğrusu, Tanrı'nın yeryüzündeki ihtişamını görmek isteyen kişi bu ihtişama tek başına tanıklık etmelidir. En

azından şahsen benim için toprakta yetişen ve sesleri olmayan yeşil yaratıkların dışındaki herhangi bir canlının varlığı –sadece insan olması gerekmez– manzarayı lekeler – görüntünün dehasına savaş açar. Karanlık vadileri, gri kayaları, sessizce gülümseyen nehirleri, huzursuz uykularda iç geçiren ormanları ve hepsine tepeden bakan gururlu, uyanık dağları seyrederken – bunları hem ayrı ayrı, hem de devasa bir canlının parçaları olarak görmeye bayılırım. Bu öyle bir bütündür ki şekli (küre) en kusursuz ve en kapsayıcıdır. Yolu yakın gezegenlerin arasından geçer. Uysal cariyesi aydır. Dolaylı efendisi güneştir. Yaşamı ebediyettir. Düşünceleri bir Tanrı'nınkidir. Hazzı bilgidir. Yazgısı enginlikte yitmiştir. Bize ilişkin farkındalığı bizim beynimizi istila eden mikroskobik hayvancıklara ilişkin farkındalığımıza benzer. Bu yüzden onu tamamen cansız ve özdeksel olarak görmek zorunda kalırız. Herhalde o mikroskobik hayvanlar da bizi öyle görmektedir.

Teleskoplarımız ve matematiksel hesaplarımız bize uzayın, ve bu yüzden dünyanın da, Tanrı için oldukça önemli olduğunu gösterir –bazı cahil rahiplerin tekrarlayıp durduğu anlamsız laflara karşın–. Yıldızların attığı turlar evrime en elverişli olacak ve birbirine çarpmayan olabildiğince fazla kütleyi içerecek şekildedir. Bu kütlelerin şekilleri de sınırlı bir yüzey içinde olabildiğince çok maddeyi barındıracak şekildedir. Yüzeyler olabilecek en fazla sayıda organizmayı barındıracak şekildedir. Uzayın sonsuz olması Tanrı'nın oylumsal kaygılar gözetmesi fikrini çürütmez, çünkü bu sonsuz uzayı dolduracak maddenin miktarı da sonsuz olabilir. Maddeye hayat bağışlanmasının da bir ilke olduğu açıkça görüldüğüne göre –aslında görebildiğimiz kadarıyla Tanrı'nın edirnlerindeki temel hedef budur– bunun sadece küçük boyutlardaki, gündelik yaşamımızda gördüğümüz

maddeler için geçerli olduğunu ve devasa boyutlardaki maddeleri kapsamadığını düşünmek pek mantıklı değildir Çemberler sonsuzca iç içe geçtiğine, ancak hepsi de uzaktaki tek bir merkezin, Tanrı'nın etrafında döndüğüne göre, aynı şekilde hayatın da küçükten büyüğe doğru iç içe geçmiş olduğunu ve bütün bunların Kutsal Ruh'un içinde yer aldığını düşünemez miyiz? Kısacası insanoğlu olarak kendimizi beğenmişliğimiz yüzünden şimdiki ya da gelecekteki kaderimizin evren için, üstünde yer aldığımız ve küçümsediğimiz ve bir ruha sahip olduğunu sırf bu ruhun işleyişlerini göremiyoruz diye yadsıdığımız o engin "vadi keseğinden" daha önemli olduğuna inanmakla çılgınca bir hataya düşüyoruz.[47]

Bunlar ve benzeri fikirler dağlarda, ormanlarda, nehir ve okyanus kıyılarında daldığım düşüncelere gündelik yaşamdakilerin mutlaka fantastik olarak adlandıracağı bir nitelik kazandırır hep. Böyle yerlerde epey, çoğu zaman da tek başıma gezinmişimdir. Loş derin vadilerden geçerken ya da parlak göllerin gökyüzündeki yansımalarına bakarken duyduğum ilgi, *tek başıma* geçtiğim ve baktığım düşüncesiyle iyice yoğunlaşmıştır Zimmerman'ın o ünlü eserine ilişkin olarak *"la solitude est une belle chose; mais il faut quelqu'un pour vous dire que la solitude est une belle chose"* diyen küstah Fransız kimdi?[48] Bu nükteli sözdeki doğruluk payı inkâr edilemez; ama o gerekliliğin var olduğu doğru değildir

Yine tek başıma uzak bir bölgede, sıra sıra dağların, kasvetli nehirlerin ve kıvrılan ya da uyuyan melankolik küçük göllerin arasında gezinirken – karşıma ansızın bir derecik ve bir ada çıktı. Her tarafın yapraklarla bezendiği bir Haziran ayıydı. Kendimi çimenlere, türünü bilmediğim hoş kokulu bir çalının dallarının altına attım. Böylece manzarayı seyrederken uyuklayabilecek-

tim. Tek yapmam gerekenin o manzarayı seyretmek olduğunu hissettim – o neredeyse hayali görüntü böylesine etkileyiciydi.

Her yönde –batı dışında; burada güneş batmak üzereydi– ormanın yeşil duvarları yükseliyordu. Küçük nehir keskin bir dönüş yaparak gözden kayboluyordu. Sanki hapishanesinden kurtulma yolu yoktu. Doğudaki ağaçların koyu yeşilliği tarafından yutuluyordu. Zıt yönde ise (veya boylu boyunca uzanmış yukarı bakarken bana öyle geldi) parlak altın rengi ve kızıla boyanmış bir çağlayan göğün günbatımı pınarlarından aşağı, vadiye sessizce ve kesintisizce akmaktaydı.

Bu hayalsi manzaranın ortalarında bir yerde, derenin bağrında küçük, yuvarlak, yemyeşil bir ada vardı.

Orada kıyılar ve gölgeler öyle kaynaşmıştı ki,
Havada asılı duruyorlardı sanki–

Su yüzeyi ayna gibiydi, öyle ki o kristaller diyarının, zümrüt yeşili çimenlerle kaplı yokuşun neresinde sona erdiğini anlamak güçtü.

Bulunduğum yerden bir bakışta adacığın hem doğu, hem de batı uçlarını görebiliyordum. Bu uçların görünüşlerindeki tuhaf bir farklılık dikkatimi çekti. Batıdaki, bahçe güzellikleriyle dolu ışıl ışıl bir haremdi. Gökteki gözün eğik gönderdiği ışıklarla parlıyor ve kızarıyordu. Çiçekleri kahkahalar atıyordu. Çimenleri kısa, esnek ve hoş kokuluydu. Aralarında yer yer çiriş otları vardı. Ağaçları kıvrak, şen, dikti – parlak, narin ve zarifti. Doğu ağaçlarının şekillerine ve yapraklarına sahiptiler. Kabukları düz, parlak ve benekliydi. Bu manzara derin bir canlılık ve neşe duygusu saçıyordu. Rüzgâr esmemesine karşın sayısız kelebeğin uçuşması görüntüye bir hareketlilik katıyordu. Bunlar kanatlı laleler sanılabilirdi.[49]

Adanın diğer, yani doğu tarafı kapkara gölgelerle kaplıydı. Buradaki her şey kasvetli, ama güzel ve huzurlu bir loşluk içindeydi. Ağaçlar koyu renkliydi. Şekilleri ve edaları kederliydi. Akla yas ve vakitsiz ölüm düşüncelerini getiren üzgün, vakarlı, hayaletimsi biçimlere bürünmüşlerdi. Çimenler servilerin açık renk tonunu benimsemişti. Çimenlerin bükük uçları sarkıyordu. Arada yer yer küçük ve çirkin tepecikler vardı. Bunlar dar ve alçaktı. Fazla uzun sayılmazlardı. Mezarlara benziyorlardı, ama değildiler. Üstlerine ve etraflarına sedefotları ve biberiyeler tırmanmıştı. Ağaçların gölgesi suya düşüyor ve sanki gömülüyor, suyun derinliklerini karanlıkla döllüyordu. Güneş alçaldıkça her gölgenin kendisini doğuran ağaçtan somurtkanca kopup ayrıldığını ve nehir tarafından özümsendiğini hayal ettim. Onların yerini hemen ağaçlardan inen yeni gölgeler alıyordu.

Bu fikir hayal gücümü ateşledi ve hayallere daldım. "Eğer büyülü bir ada varsa," dedim kendi kendime, "kesinlikle burasıdır. Burası mahvolmuş peri ırkının son birkaç üyesinin uğrak yeri. Şu yeşil mezarlarda onlar mı yatıyor? Yoksa tatlı canlarını insanlar gibi mi teslim ediyorlar? Ölürken kedere kapılmıyorlar mı? Varlıklarını Tanrı'ya azar azar mı veriyorlar, tıpkı bu ağaçların gölgelerini vermesi, özlerini dağıtması gibi? Ağaç gölgesini özümseyen ve onunla beslenip iyice kararan su için neyse, perinin yaşamı da onu içine çekip yutan ölüm için aynı şey olamaz mı?"

Gözlerimi kısmış bunları düşünürken güneş hızla batıyor, girdaplı dalgalar adanın etrafında dönüp duruyordu. İnce, beyaz firavun inciri kabukları suyun üstünde çeşitli şekiller oluşturuyordu; zengin bir hayal gücü bunlara istediği biçimi verebilirdi. Bunları düşünürken, sanki üstünde düşünmekte olduğum perilerden biri adanın batı ucundaki aydınlıktan yavaş-

ça çıkıp karanlığa daldı. Son derece zarif bir kanonun üstünde dimdik duruyor, kanoyu incecik bir kürekle ilerletiyordu. Gün ışığındayken neşeli bir hali vardı – ama gölgelerin arasına girince keder yüz hatlarını çarpıttı. Suyun üstünde yavaşça süzülerek adayı turladı ve sonunda tekrar aydınlık bölgeye girdi. "Perinin bana gösterdiği şey," diye devam ettim düşünceli bir edayla, "kısacık yaşamının çemberleri. Kışının ve yazının içinden salınarak geçti. Ölüme bir sene yaklaştı. Çünkü karanlık bölgeye girerken gölgesinin üstünden kayıp düştüğü, kara sular tarafından yutulduğu, onları iyice kararttığı gözümden kaçmadı."

Kayık ve peri tekrar belirdi. Ama peri bu kez daha kaygılı ve kararsız hareket ediyordu. Önceki kadar neşeli değildi. Yine suyun üstünde süzülerek ışıktan çıkıp karanlığa girdi (karanlık giderek koyulaşıyordu) ve gölgesi yine üstünden kayarak abanoz sulara düşüp karanlık tarafından yutuldu. Ve peri adayı tekrar tekrar turladı (güneş hızla batarken). Aydınlık bölgeye her geçişinde görünüşü biraz daha kederliydi. Aydınlık ise hafifliyor, soluklaşıyordu. Ve karanlık bölgeye her geçtiğinde üstünden daha koyu bir gölge düşüyordu. Bu gölge daha karanlık bir gölge tarafından yutuluyordu. Ama sonunda güneş tamamen batınca, artık oldukça çökmüş halde olan peri avutulamaz bir kederle kayığını abanoz akıntının tarafına sürdü. Oraya ulaştı mı bilmiyorum – çünkü her şeyin üstüne karanlık çöktü ve o büyülü periyi bir daha görmedim.

1841

Monos ile Una'nın Konuşması

Mêhhovra ratira
SOPHOCLES – *Antig.* [1334].
Böyle şeyler olacaktır.

Una. "Tekrar doğuş" mu?

Monos. Evet güzeller güzeli, sevgili Una, "tekrar doğuş" Bu sözcüklerin mistik anlamları üstüne çok düşündüm. Rahiplerin açıklamalarını reddettim. Sonunda Ölüm bana bu sırrı açıkladı.

Una. Ölüm!

Monos. Sözlerimi ne tuhaf tekrarlıyorsun, tatlı Una! Adımlarında da bir kararsızlık, gözlerinde neşeli kıpırtılar görüyorum. Sonsuz Yaşam'ın görkemli yeniliği kafanı karıştırdı ve içini bunalttı. Evet, Ölüm'den bahsettim. Eskiden herkesin içine korku salan, bütün hazlara gölge düşüren bu sözcük burada ne tuhaf geliyor!

Una. Ah, Ölüm, bütün ziyafetlerde oturan hayalet! Onun üstüne ne kadar çok kafa yorardık Monos! Insanların mutluluğuna karşı ne gizemli bir engeldi – insanlara "Yeter, buraya kadar!" derdi. Birbirimize olan aşkımızın bağırlarımızda yanan ateşi, Monos'um – onu ilk hissettiğimiz sıralarda nasıl da kendimizi kandırır, mutluluğumuzun onun gücüyle daha da artacağını

düşünürdük! Ne yazık ki o güçlendikçe kalplerimizdeki, birbirimizi ayıracak olan o habis saatin hızla yaklaşmasının korkusu da arttı. Bu yüzden bir süre sonra sevmek acı verir hale geldi. Birbirimizden nefret etsek daha iyi olurdu.

Monos. Bu acılardan bahsetme, sevgili Una – artık benimsin, sonsuza dek benimsin!

Una. Ama eski acıların anısı – şimdiki mutluluklar değil mi? Olup bitenler hakkında söyleyecek daha çok şeyim var. Her şeyden öte, karanlık Gölgeler Vadisi'nden geçerken neler yaşadığını öğrenmek istiyorum.

Monos. Benim güzel perim Una ne zaman Monos'undan bir şey istedi de elde edemedi? Her şeyi anlatacağım – ama bu tuhaf anlatıya nereden başlasam?

Una. Nereden mi?

Monos. Evet.

Una. Monos, seni anlıyorum. Ölünce insanoğlunun tanımlanamaz olan şeyleri tanımlamaya ne kadar eğilimli olduğunu fark ettik. Bu yüzden hayatının sona erdiği andan başla demeyeceğim. Ateşinin düştüğü, soluğunun kesildiği, hareketsiz kaldığın, soluk gözkapaklarını sevgi dolu parmaklarımla kapadığım o korkunç, korkunç andan başla.

Monos. Önce bir şey söyleyeyim Una'm. İnsanlığın bu çağdaki genel durumundan bahsetmek istiyorum. Atalarımız arasındaki bir iki bilgenin –bilgeydiler, her ne kadar dünya onlara bu gözle bakmasa da– uygarlığımızın ilerleyişinin "gelişme" olarak tanımlanmasına şüpheyle bakmaya cesaret ettiklerini hatırlıyorsundur. Dağılışımızdan önce, her beş altı yüzyılda bir parlak bir zekâ ortaya çıkıp şimdi hapsedilmiş mantığımıza doğruluğu son derece açık görünen ilkeleri cesurca savunurdu. Bu ilkeler ırkımıza doğal yasaların rehberliğine teslim olmayı öğretmeliydi,

onları kontrol etmeye çalışmak yerine. Bazı yüce zihinler uzun aralarla ortaya çıkıp kılgın bilimlerdeki her gelişmeyi çoğunluğun mutluluk ve çıkarı açısından bir gerileme olarak değerlendirirdi. Bazen şairlerin bilinci –o bilinç ki şimdi tüm bilinçlerin en yücesi olduğunu hissediyoruz; çünkü bizim için en büyük önemi taşıyan gerçeklere, sadece hayal gücüne konuşan, salt mantık için ise hiçbir önem taşımayan *benzetmeler* aracılığıyla ulaşılabilirdi– filozofların belirsiz fikirlerini bir adım öteye götürür ve bilgi ağacı ile onun ölümcül, yasaklanmış meyvesinden bahseden o mistik meselde, ruhu çocukluk aşamasında olan insanoğlunun henüz bilgiye hazır olmadığına dair bir ima bulurdu. Ve bu insanlar –şairler– "faydacılar" tarafından, kendilerine aslında küçümsedikleri kişilere uygun olan bir ünvanı haksız yere veren o kaba, bilgiçlik taslayan kişiler tarafından sürekli horgörülerek yaşayıp ölen bu insanlar eski çağları düşünüyor ve özlüyorlardı. Bunda haksız değillerdi. O zamanlar isteklerimizin basitliği hazlarımızın yoğunluğundan daha fazla değildi – mutluluğun öyle ciddi bir derinliği vardı ki *şenlik* sözcüğü bilinmezdi – o kutsal, yüce, mutluluk dolu zamanlarda mavi nehirler bentlerle ket vurulmadan, yontulmamış tepelerin arasından uzaklardaki ıssız, balta girmemiş, keşfedilmemiş ormanlara akardı.

Yine de genel hatanın ortasından çıkan bu soylu istisnalar o hatayı karşıtlık yoluyla güçlendirmekten başka işe yaramadı. Ne yazık! Kötü günlerimizin en kötülerini yaşıyorduk. Büyük "hareket" –kullanılan o anlamsız terim buydu– devam etti: Hem ahlaki, hem de fiziksel açıdan hastalıklı bir kargaşaydı. Sanat –Sanatlar– rakipsizce yükseldi ve bir kez tahta oturunca onu yücelten zihinleri zincire vurdu. Doğa'nın görkemini inkâr edemeyen insanoğlu doğanın öğeleri üstünde giderek artan bir

kontrole sahip olmaktan çocuksu bir haz almaya başladı. Bunu yaparken kendi hayal gücünün ürünü bir Tanrı, çocuksu bir budalalık onu ele geçirdi. İnsanoğluna, hastalığının kaynağından da tahmin edileceği gibi, sistemler ve soyutlamalar bulaştı. Kendisini genellemelerle sarmaladı. Tuhaf, gözde fikirlerinden biri, evrensel eşitlik fikri yaygınlaştı; ve benzetmeler ve Tanrı kavramı temel alınarak her yerde hüküm sürecek bir demokrasi düzeninin kurulması için çılgınca girişimlerde bulunuldu –yeryüzündeki ve gökyüzündeki her şeye açıkça etki eden *tedrici değişim* yasalarının yüksek sesli uyarılarına karşın–. Ancak bu kötülük ister istemez temel kötülükten, Bilgi'den doğmuştu. İnsan hem bilip, hem de direnmeyi beceremezdi. Bu arada dumanları tüten sayısız dev şehirler kuruldu. Büyük ocakların sıcak nefesleri yeşil yaprakları kuruttu. Ve bence sevgili Una, dayatmalara ve abartılara ilişkin kavrayışımız her ne kadar uykuya dalmış olsa da, yine de bizi bu noktada durdurabilirdi. Ama şimdi öyle görünüyor ki kendi yokoluşumuz için el ele verip *zevk anlayışımızı*sapkınlaştırdık, veya daha doğrusu okullarda zevk anlayışı kültürünü körce görmezden geldik. Çünkü aslında bu kriz esnasında bizi usulca Güzelliğe, Doğa'ya ve Hayat'a sadece zevk anlayışı –saf akılla ahlak anlayışı arasında tam ortada durduğundan, asla kolayca gözardı edilemeyecek bir yetiydi– geri döndürebilirdi. Ama ne yazık! Platon'un saf, düşünen ruhu ve görkemli sezisi; ve ruh için kendi başına yeterli bir eğitim olarak gördüğü (bunda haklıydı) *uovòikñ*– bu ikisi için ne yazık! Çünkü ikisi de, en ihtiyaç duyulduğu zamanlarda tamamen unutuldu ya da hor görüldü.[50]

İkimizin de sevdiği bir filozof olan Pascal ne doğru söylemiş, *"que tout notre raisonnement se réduit à céder au sentiment,"*[51] derken ne doğru söylemiş! Belki zaman olsa doğallık duygusu tek-

rar ekollerin katı matematiksel mantığına baskın gelecekti. Ama bu olamadı. Dünya bilginin taşkınlığından vaktinden önce etkilenmeyi sürdürdü. İnsanların çoğu bunu ya görmedi, ya da arzulu ama mutsuz yaşamlar sürdürürken görmezden geldi. Ama ben şahsen dünya tarihinden, en yüksek uygarlığın bedelinin en büyük yıkım olduğunu öğrenmiştim. Sade ve dayanıklı Çinlilere, mimar Asurlulara, astrolog Mısırlılara, hepsinden daha zanaatkâr olan, tüm sanatların ateşli anası Nubialılara bakarak başımıza gelecekleri önceden görmüştüm. Tarihteki[52] bütün bu uygarlıklara bakarak geleceği görmüştüm. Bu son üç uygarlığın kendilerine özgü yapaylıkları dünyanın yerel hastalıklarıydı. Onların yıkılışları yoluyla da yerel tedavilerin yapıldığını gördük. Ama dünyanın tamamı hastalanmışken, ölüm dışında bir iyileşme çaresi göremiyordum. İnsan ırkının soyunun tükenmemesi için *"tekrar doğması"* gerektiğini görüyordum.

Ve artık, biriciğim, artık ruhlarımızı her gün düşlerle sarmalar olmuştuk. Artık alacakaranlıkta gelecek günlerimiz üstüne konuşuyorduk; o zaman sanatın yaraladığı yeryüzü, onu çeşitli müstehcenliklerden kurtarabilecek tek şey olan arınma safhasından geçtikten sonra, tekrar cennetin yeşilliklerle ve dağ etekleriyle ve gülümseyen sularıyla bezenecek, tekrar insanoğlu için yaşamaya uygun bir yere dönüşecekti: Ölümün arındırdığı insanoğlu için – yeni yüksek bilincini artık bilginin zehirlemeyeceği insanoğlu için – kurtarılmış, ıslah olmuş, mutlu ve artık ölümsüz, ama hâlâ cismani insan için.

Una. Bütün o konuşmalarımızı çok iyi hatırlıyorum sevgili Monos. Ama o alevli yıkımın gelişi sandığımız kadar çabuk olmadı. Oysa bahsettiğin o yozlaşma bizi kesinlikle buna inanmaya itmişti. İnsanlar bireysel olarak yaşayıp ölüyorlardı. Sen de hastalandın ve öldün. Sadık Una'n da hemen peşinden geldi. Ve

aradan geçen bir asır, bitiminde tekrar bir araya gelmemize ve uyurken kesinlikle sabırsızlık hissetmemiş olmamıza karşın, yine de bir asırdı.

Monos. Ama sonsuzlukta bir noktacıktan başka bir şey değildi. Dünyanın bunaklık çağında öldüm. Genel karmaşanın ve yozlaşmanın yol açtığı huzursuzluklar beni iyice yormuştu, bu yüzden amansız hummaya boyun eğdim. Birkaç gün acı çektikten ve ardından pek çok gün boyunca haz dolu rüyalar gördükten sonra (ki sen bu rüyalar sırasında acı çektiğimi sanıyordun), sana acı çekmediğimi söylemek isterken ve bunu beceremezken – bu günlerden sonra senin de söylediğin gibi soluğum kesildi ve hareketsiz kaldım. Bu durum çevremdekiler tarafından Ölüm olarak tanımlandı.

Sözcükler belirsiz şeyler. İçinde bulunduğum durum farkındalığımı yitirmeme yol açmamıştı. Bir yaz ortası öğle vaktinde, uzun ve derin bir uykuya dalmış, tamamen hareketsiz duran birine – uykudayken, dış etkilerin müdahalesi olmadan yavaşça bilincini kazanan birine benziyordum.

Artık nefes almıyordum. Nabzım durmuştu. Kalbim atmıyordu. İradem yitirmemiştim, ama güçsüzdüm. Duyularım eskisinden keskindi, ama tuhaf bir durumdaydılar – çoğunlukla, rastlantısal bir şekilde birbirlerinin işlevlerini görüyorlardı. Ölürken sevgiyle dudaklarıma sürdüğün gül suyu bana hoş çiçeklerin düşlerini gördürüyordu – bunlar yaşlı dünyamızın çiçeklerinden çok daha güzel, muhteşem çiçeklerdi ve şimdi etrafımızdaki çiçeklere benziyorlardı. Saydam ve kansız olan gözkapaklarım görüşümü kesinlikle engellemiyordu. İradem kullanamadığımdan gözlerimi hareket ettiremiyordum. Ama yarıküresel görüş alanımdaki tüm nesneleri iyi kötü görebiliyordum. Dış retinalarıma, yani göz kenarlarıma vuran ışık ön ya da iç yüzeylere

vuran ışıktan çok daha güçlü bir etki yaratıyordu. Yine de ilk durumda bu etki tuhaftı; onu ancak ses olarak algılayabiliyordum. Görüş alanımdaki nesneler açıklıklarına ya da koyuluklarına, hatlarının kıvrımlı ya da köşeli olmasına göre tatlı ya da ahenksiz seslerdiler. Duyuşum da aynı şekilde etkilenmişti, ama işleyiş tarzında bir değişiklik yoktu – gerçek sesleri müthiş bir netlikle, dokunma duyum kadar yoğun olarak algılıyordum. Dokunma duyum daha da tuhaf bir değişim geçirmişti. İzlenimleri yavaş alıyor, ama uzun süre tutuyordu. Bu hep fiziksel açıdan son derece haz vericiydi. Böylece gözkapaklarıma dokunan tatlı parmaklarının (ki onları önce sadece görebiliyordum) baskısı, parmakların geri çekildikten çok sonra tüm varlığımı anlatılmaz bir duyumsal hazla doldurdu. Duyumsal haz diyorum. Tüm algılarım tamamen duyumsaldı. Pasif beynime gönderilen maddeler, ölmüş olan kavrayışım tarafından kesinlikle şekillendirilmiyordu. Biraz acı çekiyordum; epey haz alıyordum; ama kesinlikle törel bir acı ya da haz duymuyordum. Bu yüzden hıçkırıkların kulaklarıma tüm kederli kadanslarıyla geliyordu ve onların yaslı tonlarının tüm çeşitlemelerini duyuyordum; ama benim için alçak müziksel seslerden başka bir şey değillerdi. Artık işlemeyen mantığıma, onlara kaynaklık eden acılar hakkında bilgi vermiyorlardı. Yüzüme art arda damlayan iri gözyaşların, odadakilere içinin parçalandığını gösterirken, bedenimin her hücresine sadece müthiş bir haz yayıyordu. İşte, oradakilerin huşuyla, fısıldayarak bahsettiği, seninse tatlı Una hıçkırarak, çığlık çığlığa haykırdığın, *Ölüm* denen şey aslında buydu.

Beni tabutum için giydirdiler. Üç ya da dört karanlık figür sağa sola koşturuyordu. Bunları, görüş alanıma girdiklerinde *formlar* olarak algılıyordum; görüş alanımın dışındayken de çığlıklar, iniltiler ve diğer iç karartıcı korku, dehşet ve acı ifadeleri olarak.

Beyaz sabahlığının içinde, etrafımda müziksel hareketlerle salınan sadece sendin.

Akşam oldu. Ortalık kararırken içimi tuhaf bir huzursuzluk kapladı. Uykuda melankolik düşler gören birinin gerçek dünyadaki, uzaktan uzun ama düzenli aralıklarla gelen, hafif çan seslerini duyduğu zaman hissettiği türden bir huzursuzluktu bu. Gece oldu. Gölgeler içimi kararttı. Sıkıntı uzuvlarıma ağır bir cisim gibi baskı yapıyordu. Ayrıca bir inilti duyuyordum. Uzaktan gelen dalga seslerini andırıyordu, ama onlardan daha sürekliydi. Alacakaranlıkla birlikte başlamış, karanlıkta iyice güçlenmişti. Birden oda aydınlandı. Duyduğum yankıların arasına aynı sesin daha belirsiz ve daha az iç karartıcı bir şekli, sık ama düzensiz aralıklarla karışmaya başladı. Üstüme çöken ağırlık büyük ölçüde kalkmıştı. Her lambanın alevinden (sayıları epey fazlaydı) kulaklarıma tekdüze bir melodi hiç durmadan akıyordu. Ve sen, sevgili Una, yattığım yatağa yaklaşıp usulca yanıma oturunca, hoş kokular yayan tatlı dudaklarını alnıma bastırınca, göğsümde duyguya benzer bir şey kabardı ve içinde bulunduğum durum yüzünden hissetiğim fiziksel duyumlara karıştı. Bu his senin içten sevgini ve kederini hem anlıyor, hem de karşılık veriyordu. Ama kaynağı atmayan kalbim değildi. Aslında gerçek olmaktan çok bir gölgeyi andırıyordu. Kısa sürede önce büyük bir dinginliğe, ardından da önceki gibi tamamen duyumsal bir hazza dönüştükten sonra kayboldu.

Şimdi içimde, çarpıtılmış normal duyularımın karmaşasında kusursuz, altıncı bir his belirmiş gibiydi. Onu kullanmaktan çılgınca bir zevk alıyordum. Ama bu zevk hâlâ fizikseldi, çünkü kavrayış gücümle hiçbir ilgisi yoktu. Bedenimdeki hareketler tamamen kesilmişti. Kaslarım seğirmiyor, sinirlerim karıncalanmıyor, atardamarlarının çalışmıyordu. Ama beynimde öyle bir şey

belirmişti ki, bunu hiçbir sözcük basit insan zekâsına biraz olsun anlatamaz. Onu zihnimin boşluğunda nabız gibi atan bir şey olarak tanımlayayım. İnsanoğlunun soyut *Zaman* anlayışının törel olarak somutlaşmış haliydi. Her şeyi tamamen eşitleştiren bu harekette –ya da bu hareketi andıran şeyde– gök kubbeye yerleştirilmiş gezegenlerin yörüngelerinde dönüşleri vardı. Onun sayesinde şöminenin üstündeki saatin ve görevlilerin kol saatlerinin vuruşlarındaki düzensizlikleri ölçebildim. Bu saatlerin tıkırtıları kulaklarımda çınlıyordu. Nasıl dünyada soyut gerçeklerin çarpıtılması törel anlayışı etkilerse, onların gerçek boyutlarından birazcık sapmaları bile –ki bu sapmalar muazzam geliyordu– beni aynı şekilde etkiliyordu. Odadaki hiçbir saat aynı ritimde işlemese de, yine de her birinin tonlarını ve anlık sapmalarını seçmekte zorlanmıyordum. Ve bu – bu yoğun, kusursuz, kendi içinde varolan *süreklilik* hissi – bu his olay akışlarından bağımsızdı (hiçbir insanın kavrayamayacağı şekilde). Bu fikir – hareketsizliğimin küllerinden doğan bu altıncı his, zamansız ruhumun zaman içindeki Sonsuzluğun eşiğinde attığı ilk belirgin ve sağlam adımdı.

Geceyarısıydı. Sen hâlâ yanı başımdaydın. Diğer herkes o ölüm odasından çıkıp gitmişti. Beni tabuta koymuşlardı. Lambalar titreşerek yanıyordu; bunu o tekdüze ezgilerdeki titreşimlerden anlıyordum. Ama birden bu ezgiler hafifledi ve belirsizleşti. Sonunda tamamen kesildiler. Burun deliklerimdeki hoş koku kayboldu. Artık şekiller göremez oldum. Karanlığın göğsümdeki baskısı kalktı. Bedenime elektrik şoku gibi bir şok yayıldı. Bunun ardından dokunma hissimi tamamen yitirdim İnsanların duyum adını verdiği her şey var olma bilincinde ve tek başına geride kalan süreklilik hissinde kaynaşıp bütünleşti. Fani bedenime sonunda ölümcül *çürümenin* darbesi inmişti.

Ama tüm hislerimi yitirmemiştim. Hâlâ geride kalan bilincim ve o his fonksiyonlarının bir kısmını uyuşuk bir seziyle sürdürüyordu. Bedenimdeki korkunç değişimleri tıpkı rüya gören birinin bazen üstüne eğilen bir başkasını hissetmesi gibi algılıyordum. Tatlı Una'm, senin hâlâ yanımdan ayrılmadığını hissediyordum. Böylece ikinci günün öğle vakti geldiğinde, yanımdan ayrılışının, tabutun içine hapsedilişimin, cenaze arabasına bindirilişimin, mezara götürülüşümün, mezarın içine indirilişimin, üstüme toprak atılışının, böylece sonunda karanlığa ve çürüyüşe, solucanlarla birlikte kederli ve vakarlı uykulara dalmaya terk edilişimin – bütün bunların bilincindeydim.

Ve burada, ifşa edecek pek az sırrı olan bu hapishanede günler, haftalar, aylar geçti. Ruhum her saniyeyi dikkatle izledi, saniyelerin geçişini zahmetsizce kaydetti – zahmetsizce ve amaçsızca.

Bir sene geçti. *Var olma* bilincim geçen her saatle birlikte belirsizleşmiş, onun yerini bayağı *mekân* duygusu gasp etmişti. Varlık kavramı giderek *mekân* kavramına dönüşüyordu. Bir zamanlar bedenim olan şeyin içinde bulunduğu dar mekân artık bedenime dönüşmeye başlamıştı. Sonunda, uyuyanlar (*Ölüm* sadece uyku ve onun dünyasıyla imgelenebilir) – yeryüzünde derin uykulara dalanlar nasıl çoğunlukla titrek ışıklar tarafından yarı–uyandırılırsa ve hâlâ bir yarılarıyla düşlerin içinde kalmayı sürdürürlerse – ben de *Gölgelerin* içindeyken, beni uyandırabilecek tek şey olan o ışık belirdi – kalıcı *Sevgi*'nin ışığı. İnsanlar içinde yattığım karanlık mezarın üstünde çalışıyordu. Nemli toprağı kazıyorlardı. Çürüyüp toz haline gelmiş olan kemiklerimin üstüne Una'nın tabutu indirildi.

Ve şimdi her şey tekrar boşluktan ibaretti. O bulanık ışık sönmüştü. O hafif heyecan titreşerek dinginleşmişti. Küçük ışıltılar birbirine karışmıştı. Toz toza dönmüştü. Artık solucanlar

yiyeceksiz kalmıştı. Var olma hissi sonunda tamamen kaybolmuş, yerini –her şeyin yerini– mutlak ve ebedi bir şekilde Zaman ve Mekân, o otokratlar almıştı. Mezar o *var olmayan şeyin* – formsuz şeyin – düşünmeyen şeyin – hissetmeyen şeyin – ruhsuz, ama aynı zamanda da maddesiz şeyin – bütün bu hiçliğin yuvasıydı hâlâ, ve aşındırıcı saatler de onun arkadaşlarıydı.

1841

Şeytan'la Asla Kafan Üstüne Bahse Girme

Kıssadan Hisseli Bir Öykü

"Con tal que las costumbres de un autor," der Don Thomas De Las Torres, "Aşk Şiirleri"ne yazdığı önsözde, *"sean puras y castas, importa muy poco que no sean igualmente severas sus obras"* Yani – bir yazar kişisel olarak iyi ahlaklıysa, kitaplarının ahlaklı olup olmaması önemli değildir. Biz Don Thomas'ın bu iddiasından dolayı şu anda Araf'ta olduğunu düşünüyoruz. Şiirsel adalet açısından da "Aşk Şiirleri"nin baskısı tükenene ya da nüshaları kimse okumadığından depolara kaldırılana kadar onun orada tutulması yerinde olur. Her kurgusal yapıtın bir kıssadan hissesi *olmalıdır* [51] Aslında eleştirmenler her kurgusal yapıtın bir kıssadan hissesi *olduğunu* keşfetmişlerdir Philip Melanchton, kısa süre önce "Batrachomyomachia" üstüne yazdığı bir eleştiride, şairin hedefinin isyana karşı bir hoşnutsuzluk uyandırmak olduğunu kanıtlamıştır. Pierre La Seine bir adım daha ileri gider ve şairin hedefinin gençleri yemeye ve içmeye teşvik etmek olduğunu gösterir. Jacobus Hugo da Homer'in Euenis'le John Calvin'i, Antonius'la Marthin Luther'i, Lotophagi ile genelde Protestanları ve Harpilerle de Hollandalıları ima ettiğinden emindir Daha çağdaş skolastiklerimiz de aynı derecede keskin zekâlıdır

Bu şahıslar "Tufandan Önce"de gizli bir anlam, "Powhatan"da bir mesel, "Cock Robin"de yeni fikirler ve "Baş Parmağının Sekişi"nde transandantalizm bulurlar. Kısacası, kimsenin çok büyük bir tasarıma sahip olmadan oturup yazı yazamayacağı kanıtlanmıştır. Böylece genelde yazarlara büyük kolaylık sağlanmıştır. Mesela bir romancının oturup kıssadan hisse üzerine kafa yormasına gerek yoktur. O zaten oradadır – yani orada bir yerlerdedir. Kıssadan hisse ve eleştirmenler kendi başlarının çaresine bakabilirler. Zamanı gelince o şahsın "Kadran"da ya da "Down–Easter"da söylemek istediği ve istemediği her şey açığa çıkarılacaktır, söylemek istemesi gereken ve söylemeye çalışıp da beceremediği her şeyle birlikte. Böylece sonuçta her şey açıklığa kavuşturulacaktır.

Bu yüzden bana birtakım kara cahiller tarafından yöneltilen suçlama kesinlikle anlamsızdır. Benim hiç ahlaki, daha doğrusu kıssadan hisseli bir öykü yazmadığımı söylüyorlar. Onlar beni açığa çıkaracak ve kıssadan hisselerimi *geliştirecek* eleştirmenler değiller kesinlikle: İşin sırrı budur. Üç aylık dergi "Kuzey Amerika Yavanlığı" sonunda onların aptallıkları yüzünden utanmalarını sağlayacaktır. Bu arada ben yargısız infaza uğramamak için –bana yöneltilen suçlamaları hafifletmek için– aşağıdaki anlatıyı sunacağım. Bu anlatının bir kıssadan hissesi olduğundan kimse şüphe duyamaz, çünkü bu kıssadan hisse öykünün başlığında büyük harflerle verilmektedir. Bunun takdir edilmesi gerektiğini düşünüyorum – en azından La Fontaine ve diğerlerininkinden çok daha akıllıca bir yöntem; onlar etkinin son ana dek bekletilmesi gerektiğine inanıyorlar ve bu yüzden kıssadan hisselerini öykülerinin sonunda veriyorlar.

Defuncti injuriâ ne afficiantur[54] on iki taş levha üstüne yazılmış bir kanundu. *De mortuis nil nisi bonum*[55] da mükemmel bir emir-

dir – her ne kadar bahsedilen ölüler küçük ölü ayılardan başka bir şey olmasa da. Bu yüzden amacım müteveffa arkadaşım Toby Dammit'e[36] sövüp saymak değil. Evet, o zavallı köpeğin tekiydi ve köpek gibi öldü; ama kötü yönlerinin sorumlusu kendisi değildi. Bunlar annesinin suçuydu. Annesi onu çocukken elinden geldiğince kırbaçladı –çünkü o aklı başında hanımefendi görevlerini yapmaktan hep haz duyardı ve bebekler de, tıpkı sert biftekler ya da çağdaş Yunan zeytin ağaçları gibi, dövülmelidir–. Ama zavallı kadının solak olmak gibi talihsizliği vardı! Bir çocuğu sol elinizle döveceksiniz hiç dövmeyin daha iyi. Dünya sağdan sola döner. Bir bebeği soldan sağa kırbaçlamak olmaz. Eğer doğru yönde vurulan her darbe çocuğun içindeki bir kötülük eğilimini dışarı atıyorsa, bu mantığa göre zıt yönde vurulan her darbenin de içine bir kötülük sokması gerekir. Toby dövülürken çoğu zaman ben de oradaydım. Sırf tekmelenme şeklinden bile gün geçtikçe kötüleştiğini görebiliyordum. Sonunda o alçak herif için hiç kurtuluş umudu kalmadığını, gözyaşları içinde anladım. Bir gün Toby'nin suratı kapkara olana dek dayak yediğini –gören onu küçük bir Afrikalı sanırdı– ve bunun onun çırpınarak kriz geçirmesinden başka bir etkisi olmadığını gördükten sonra artık dayanamadım ve dizüstü çöküp yüksek sesle, sonunun kötü olduğu kehanetinde bulundum.

Toby'nin kötü alışkanlıklara çok küçük yaşta başlamış olması korkunç bir şeydi. Daha beş aylıkken öyle dürtüler hissetmeye başlamıştı ki, bunlara anlam veremiyordu. Altı aylıkken onu bir deste iskambil kâğıdını kemirirken yakaladım. Yedi aylıkken sürekli dişi bebekleri yakalayıp öpüyordu. Sekiz aylıkken asla içki içmeyeceğine dair bir belgeyi imzalamayı kesinlikle reddetti. Böylece, aylar geçtikçe günahları giderek arttı. Birinci yılın sonunda sadece *bıyık* bırakmakta ısrar etmekle kalmıyordu, ay-

nı zamanda küfür etmeye ve iddialarını bahislerle desteklemeye de alışmıştı.

Bu sonuncu, bir beyefendiye hiç yakışmayan alışkanlık Toby Dammit'in önceden görmüş olduğum sonunu hazırladı. Bu alışkanlığı "boyuyla birlikte büyümüş, gücüyle birlikte güçlenmişti", böylece bir erkek olduğunda her lafının arasına bir bahis daveti sıkıştırır olmuştu. *Bir şey karşılığında* bahse girdiği de yoktu – kesinlikle hayır. Arkadaşıma bu konuda haksızlık edemem. Bunu yapmaktansa yumurtlamayı tercih ederdi. Bu onun için bir alışkanlıktan başka bir şey değildi. Bu konuda söylediklerinin kesinlikle gizli anlamları yoktu. Tamamen masumca olmasa da basit açıklamalardılar – bir cümleyi süslemekte kullanılan hayali terimler. "Şu konuda bahse girerim ki" dediğinde, kimse onunla gerçekten bahse girmeyi düşünmezdi. Ama yine de ben onu uyarmanın görevim olduğunu hissederdim. Onunki ahlaksızca bir alışkanlıktı ve bunu ona söyledim. Bayağı bir alışkanlıktı – buna inanması için yalvardım. Toplumun tasvip etmediği bir şeydi – bu konuda yalnızca gerçeği söylüyordum. Kanunlara aykırıydı – bu konuda yalan söylemek gibi bir niyetim yoktu. Karşı çıktım – ama işe yaramadı. Kanıtladım – ilgilenmedi. Rica ettim – gülümsedi. Yalvardım – kahkaha attı. Vaaz verdim – dudak büktü. Tehdit ettim – küfür etti. Tekmeledim – polis çağırdı. Burnunu çektim – sümkürdü ve bunu bir daha deneyip deneyemeyeceğim üstüne bahse girmeyi önerdi. Denersem Şeytan'a kafasını verecekti.

Dammit'in annesinden oğluna geçen tuhaf fiziksel özürlerden biri de fakirlikti. Acınacak kadar fakirdi. Bahse girmekten bahsederken bunu genellikle parasal bir meseleye dönüştürmemesinin sebebi de buydu şüphesiz. Onun "Seninle bir dolarına bahse girerim ki" dediğini pek duymadığımı söy-

leyebilirim. Genellikle "İstediğine bahse girerim ki" ya da "Var mısın bahse?" veya "Seninle cüzi bir miktara bahse girerim ki" en çok da "*Şeytan'la kafam üstüne bahse girerim ki*" derdi.

En çok hoşuna giden ifade bu sonuncusu gibiydi. Belki bunun sebebi diğerlerinden daha az riskli olmasıydı. Çünkü Dammit iyice cimrileşmişti. Bahsi kabul edilirse, kafası küçük olduğundan fazla bir şey kaybetmeyecekti. Ama bunlar tamamen benim yorumlarım tabiî. Doğruluklarından kesinlikle emin değilim. Her halükârda, söz konusu ibareyi giderek daha sık kullanmaya başladı, bir insanın kendi beynini banknot gibi kullanmasının iğrençliğine karşın. Ama dostumun sapkınlığı ya da mizacı bunu anlamasını engelliyordu. Sonunda diğer bütün bahis şekillerinden vazgeçti ve sadece "*Şeytan'la kafam üstüne bahse girerim ki*"yi kullanmaya başladı. Bunu öyle bir azimle ve bağlılıkla kullanıyordu ki, beni şaşırttığı kadar sinirlendiriyordu da. Anlam veremediğim şeyler beni hep sinirlendirir. Gizemler insanı düşünmeye zorlar, bu yüzden de sağlığını bozar. Bay Dammit o iğrenç ibareyi öyle bir *edayla* – öyle bir *telaffuzla* söylüyordu ki, bu ilk başta ilgimi çekti, ama sonra epey sinirimi bozmaya başladı. Bu öyle bir şeydi ki, şu anda daha uygun bir terim bulamadığımdan, *tuhaf* olarak tanımlamak zorundayım. Ama Bay Coleridge olsa mistik derdi; Bay Kant panteistik derdi: Bay Carlyle çarpık derdi; ve Bay Emerson hiper–alaycı derdi. Bundan hiç hoşlanmamaya başlamıştım. Bay Dammit'in ruhu tehlikedeydi. Onu kurtarmak için güzel konuşma yetimi tamamen kullanmaya karar verdim. Irlanda tarihindeki, bir karakurbağasına hizmet eden Aziz Patrick gibi, ben de ona hizmet etmeye, yani "gözlerini açtırıp durumunun farkına vardırmaya" yemin ettim. Hemen bu işe giriştim. Yaptığı şeye bir kez daha karşı çıkacaktım. Onu son kez dostça ikaz etmek için tüm gücümü topladım.

Konuşmamı bitirdikten sonra, Bay Dammit son derece belirsiz davranışlarda bulundu. Birkaç saniye sessiz kalıp yüzüme sorgulayıcı bir tavırla baktı. Ama sonra başını yana eğdi ve kaşlarını epey yukarı kaldırdı. Ardından ellerini açıp omuz silkti. Sonra sağ gözünü kırptı. Sonra aynı hareketi sol gözüyle tekrarladı. Sonra ikisini birden sımsıkı kapadı. Sonra ikisini birden faltaşı gibi açtı, öyle ki epey kaygılanmaya başladım. Sonra başparmağını burnuna dayayıp geri kalan parmaklarıyla anlatamayacağım bir hareket yaptı. Sonunda kollarını kavuşturdu ve karşılık vermeye tenezzül etti.

Söylediklerinin ayrıntılarını hatırlamıyorum. Dilimi tutarsam bana borçlu olacağını söyledi. Tavsiyelerime ihtiyacı yoktu. Olumsuz imalarımdan tiksiniyordu. Kendi başının çaresine bakacak kadar büyümüştü. Onun hâlâ bebek mi olduğunu sanıyordum? Onun karakterini mi eleştiriyordum? Ona hakaret mi etmek istiyordum? Ben salak mıydım? Annem evden çıktığımı biliyor muydu? Bu son soruyu dürüstlüğüme güvenerek soruyordu ve verdiğim yanıta katlanacaktı. Bir kez daha açıkça annemin dışarıda olduğumu bilip bilmediğini sordu. Şaşkınlığımın beni ele verdiğini söyledi. Şeytan'la kafası üstüne bahse girerdi ki, annem bunu bilmiyordu.

Bay Dammit cevap vermemi beklemedi. Topuğunun üstünde dönüp onursuzca bir aceleyle uzaklaştı. Bunu yapması kendisi için iyi oldu. Hislerim incinmişti. Hatta kızmıştım. Onun o aşağılayıcı bahsini kabul etmeye karar verdim. Şeytan'a Bay Dammit'in küçük kafasını kazandıracaktım. Çünkü, annemin evden geçici bir süre için çıkmış olduğumdan *haberi vardı.*

Ama *Khoda shefa midêhed*[57] –Allah bizi rahatlatır–, Müslümanların ayaklarına bastığınızda söyledikleri gibi. Hakarete vazifemi yaparken uğramıştım ve bu hakarete erkekçe katlandım. Ama

artık o sefil insan için benden beklenebilecek her şeyi yapmış olduğumu düşünüyordum. Onu artık tavsiyelerimle rahatsız etmemeye karar verdim. Onu vicdanıyla baş başa bırakacaktım. Ama ona tavsiye vermeyi kesmiş olsam da, onunla selamı sabahı kesmeye içim elvermiyordu. Hatta çok fazla ayıplanmayacak eğilimlerinden bazıları konusunda şakalar yapacak kadar ileri gittim. Bazen fesatça şakalarını, hardal yiyen oburlar gibi, yaşlı gözlerle övüyordum: Ettiği şeytanca laflar beni böylesine üzüyordu.

Güzel bir günde, kol kola gezinirken karşımıza bir nehir çıktı. Üstünde bir köprü vardı ve buradan geçmeye karar verdik. Köprünün üstü kötü hava koşullarına karşı bir tedbir olarak örülmüştü. O kemerli geçit, sadece birkaç penceresi olduğundan, insanı huzursuz edecek kadar karanlıktı. Geçide girdiğimizde dışarısının aydınlığıyla içerisinin loşluğu arasındaki tezat içimi kararttı. Ama aynı şey talihsiz Dammit için söylenemezdi. İçimin kardığı konusunda Şeytan'la kafası üstüne bahse girebileceğini söyledi. Alışılmadık ölçüde keyifliydi. Son derece neşeliydi – öyle ki kafamda türlü türlü şüpheler belirdi. Transandantalistlerden etkilenmiş olabilirdi. Ancak bu hastalığı teşhis edebilecek kadar kültürlü değilim. Ne yazık ki yanımda "Kadran"daki arkadaşlarımdan biri de yoktu. Yine de bu fikirden bahsediyorum, çünkü zavallı arkadaşım öyle bayağıca bir neşe sergiliyordu ki, tam bir budala gibi görünüyordu. Yoluna çıkan her şeyin altından eğilerek geçmeden ya da üstünden sıçramadan edemiyordu. Bazen haykırıyor, bazen peltek peltek konuşuyor, önemli önemsiz tuhaf laflar ediyor, yine de yüzünden son derece ciddi bir ifadeyi hiç eksik etmiyordu. Onu tekmelesem mi, yoksa ona acısam mı, bir türlü karar veremiyordum. Sonunda, köprünün neredeyse sonuna gelmişken, karşımıza bir turnike çıktı. Ben

bunun içinden usulca geçtim. Ama Bay Dammit aynı şeyi yapmak niyetinde değildi. Turnikenin üstünden atlamakta ısrar ediyordu. Atlarken bir perende atabileceğini söyledi. Bunu yapabileceğini gerçekten sanmıyordum. Her türden perendeyi en iyi atan kişi arkadaşım Bay Carlyle idi ve onun bunu yapamayacağını biliyordum. Bu yüzden Toby Dammit'in de yapamayacağına inanıyordum. Bu yüzden ona boşuna övündüğünü ve iddia ettiği şeyi yapamayacağını söyledim. Bunları söylediğime daha sonra üzülecektim – çünkü o hemen *"Şeytan'la kafam üstüne bahse girerim ki bunu yapabilirim."* dedi.

Tam daha önce aldığım kararlara rağmen ona karşılık verecek ve Tanrı'ya karşı yaptığı bu saygısızlıktan dolayı onu azarlayacaktım ki, birden dirseğimin yanında birinin hafifçe, *"Öhö!"* diye öksürdüğünü işittim. Dönüp şaşkınlıkla etrafıma bakındım. Sonunda köprünün kuytu bir yerinde, duvarın yanında saygıdeğer görünüşlü, ufak tefek, topal, yaşlı bir beyefendinin durduğunu gördüm. Bir insan bundan daha fazla saygıdeğer görünemezdi; çünkü yalnızca siyah bir takım elbise giymekle kalmıyordu, aynı zamanda gömleği de tertemizdi ve yakaları oldukça düzgün bir şekilde beyaz bir kravatın üstüne kıvrılmıştı ve saçı önden, bir kızınki gibi ayrılmıştı. Ellerini düşünceli bir tavırla karnının üstünde birleştirmiş, gözlerini dikkatle yukarı kaldırmıştı.

Ona daha yakından bakınca küçük giysilerinin üstüne siyah bir ipek önlük giymiş olduğunu gördüm. Bu bana çok tuhaf geldi. Ama böylesine tuhaf bir şey hakkında tek kelime edemeden ikinci bir *"Öhö!"* ile beni durdurdu.

Buna hazırlıksız yakalanmıştım. Aslında böyle kısa ve özlü sözlere cevap bulmak neredeyse imkânsızdır. "Kuzey Amerika Yavanlığı"nın yazarlarından birinin "Şekerleme!" sözcüğü kar-

şısında hayrete kapıldığını biliyorum. Bu yüzden yardım istemek için Bay Dammit'e döndüğümü söylemekten utanmıyorum.

"Dammit, dedim, "ne yapıyorsun? Duymuyor musun? Beyefendi *'Öhö!'* diyor." Konuşurken arkadaşıma dik dik bakıyordum çünkü, doğrusunu söylemek gerekirse, epey şaşkın bir haldeydim ve bir insan epey şaşkın bir haldeyken kaşlarını çatıp vahşi görünmelidir, yoksa kesinlikle salak gibi görünür.

"Dammit," diye belirttim –gerçi sanki küfrediyormuşum gibi olmuştu, ama niyetim kesinlikle bu değildi– "Dammit," diye belirttim – "beyefendi *'Öhö!'* diyor."

Çok derin bir laf ettiğimi iddia etmeyeceğim. Derin bir laf ettiğimi düşünmüyordum. Ama söylediklerimizin yarattığı etkiler her zaman onlara verdiğimiz değerle orantılı değildir. Bay D.ye arka arkaya Paixhan bombaları atsaydım ya da kafasına "Amerikan Şiiri ve Şairleri"yle vursaydım, bu ona söylediğim o basit sözcüklerden daha fazla rahatsızlık vermezdi – "Dammit, ne yapıyorsun? – Duymuyor musun? – Beyefendi *'Öhö!'* diyor."

"Sahi mi?" diye soludu sonunda, yüzü bir savaş gemisi tarafından takip edilen bir korsanınkinden bile daha fazla renge arka arkaya büründükten sonra. "*Bunu* söylediğinden emin misin? Her neyse, madem bu işe bulaştım, cesurca bir tavır takınayım bari. İşte, söylüyorum – *Öhö!*"

Bu, ufak tefek yaşlı beyefendinin hoşuna gitmiş gibiydi – sebebini Tanrı bilir. Duvar dibinden ayrıldı ve zarifçe topallayarak gelip Dammit'in elini tuttu ve içtenlikle sıktı. Bu arada yukarı, onun yüzüne insanoğlunun hayal edebileceği en saf ve iyilik dolu ifadeyle bakıyordu.

"Kazanacağına eminim Dammit. dedi, olabilecek en candan gülümsemeyle. "Ama formalite icabı seni bir sınamadan geçirmek zorundayız."

"Öhö!" diye yanıtladı arkadaşım, derin derin iç geçirip ceketini çıkararak beline bir mendil bağlarken ve gözlerini yukarı kaldırıp ağzının köşelerini indirerek yüzüne anlaşılmaz bir ifade verirken – "Öhö!" Sonra, bir duraksamanın ardından tekrar "Öhö!" dedi. Ve bundan sonra "Öhö!"den başka tek kelime ettiğini işitmedim. "Öhö!" diye düşündüm içimden – "Toby Dammit'in suskunluğu dikkat çekici. Bunun sebebi biraz önceki laf kalabalığı olsa gerek. Bir aşırı ucu diğeri takip eder. Acaba onu son azarlayışımda bana sorduğu bütün o cevaplanamaz soruları unuttu mu? Her halükârda, transandantalistlerin etkisinden kurtulduğu, iyileştiği kesin."

"Öhö!" diye karşılık verdi Toby, düşüncelerimi okumuşçasına. Düşüncelere dalmış, oldukça yaşlı bir koyuna benziyordu.

Yaşlı beyefendi onu kolundan tutup köprünün karanlığına – turnikeden birkaç adım uzağa götürdü. "Sevgili dostum." dedi. "Vicdanımın sesini dinleyip, sana şu kadarını söyleyeceğim. Ben turnikeye gidene kadar burada bekle. Böylece üstünden iyi ve transandantalist bir şekilde atlayıp atlamadığını görebilirim. Perende atmayı da ihmal etme. Formalite icabı, biliyorsun. Üçe kadar sayacak, sonra 'başla' diyeceğim. 'Başla' dediğimde başlayacaksın." Sonra turnikeye gitti, bir an derin düşüncelere dalmışçasına duraksadı, ardından *başını kaldırıp* baktı. Sanki çok hafifçe gülümsediğini gördüm. Sonra önlüğünün iplerini sıkılaştırdı, Dammit'e uzun uzun baktı ve en sonunda da kararlaştırdıkları gibi saymaya başladı –

Bir – iki – üç –başla!

"Başla" sözcüğünü duyan arkadaşım hemen hızla koşmaya başladı. Turnikenin boyu Bay Lord'unki kadar uzun değildi –

ama Bay Lord'un eleştirmenlerininki kadar kısa da değildi. Sonuçta Toby'nin onun üstünden atlayabileceğini düşündüm Ama atlayamazsa ne olacaktı? – Ah, işte bütün mesele buydu. Atlayamazsa ne olacaktı? "Yaşlı beyefendinin, diye düşündüm, "başka bir beyefendiyi atlatmaya ne hakkı var? Bu yaşlı bücür de *kim* oluyor? *Benden* atlamamı isterse kesinlikle kabul etmeyeceğim. Kim olduğu umurumda değil. İsterse *Şeytan'ın ta kendisi* olsun." Köprü oldukça gülünç bir şekilde kavisli ve kapalıydı. İçinde sürekli son derece rahatsız edici bir yankı vardı. Bu yankının farkına iyice varmaya ancak "Şeytan'ın ta kendisi" dedikten sonra başladım.

Ama söylediğim ya da düşündüğüm ya da işittiğim şey sadece bir an sürdü. Zavallı Toby'm koşmaya başladıktan sonra, beş saniye bile geçmeden sıçramıştı. Çevikçe koştuğunu ve yerden epey yukarı sıçradığını görmüştüm. O havada yükselirken bacakları korkunç bir şekilde sallanıyordu. Havada iyice yükseldiğini ve turnikenin tam tepesinde olağanüstü bir perende attığını gördüm. Turnikeyi aşmayı sürdürmemesi bana son derece tuhaf geldi tabiî. Ama bu sıçrayış sadece bir saniye sürdü. Derin düşüncelerde bulunmama fırsat kalmadan Bay Dammit sırtüstü, turnikenin koşmaya başladığı tarafına düşüverdi. Aynı anda yaşlı beyefendinin müthiş bir hızla, topallaya topallaya koşarak uzaklaştığını gördüm. Turnikenin üstündeki karanlıktan önlüğüne düşen ağır bir cismi bununla sarıvermişti. Bütün bunlar beni epey şaşırttı. Ama düşünmeye vaktim yoktu, çünkü Bay Dammit tuhaf bir şekilde hareketsiz yatıyordu. Hislerinin incinmiş olduğuna karar verdim. Yardımıma ihtiyacı vardı. Hemen yanına gittim ve ciddi denebilecek bir yara almış olduğunu gördüm. Aslına bakılırsa, kafasını yitirmişti. Etrafı aradım, ama kafasını bulamadım. Bu yüzden onu evine götürmeye ve doktor

çağırmaya karar verdim. Bu arada aklıma bir düşünce geldi ve köprünün yakındaki pencerelerinden birini açtım. İşte o zaman korkunç gerçeği anladım. Turnikenin bir buçuk metre kadar tepesinde düz bir demir çubuk vardı. Buna benzer demir çubuklar köprü boyunca uzanmaktaydı. Yapıya destek vermek için konuldukları belliydi. Zavallı arkadaşımın boynu bu demir çubukla temasa geçmiş olmalıydı.

O korkunç kaybından sonra fazla yaşamadı. Doktorlar ona fazla ilaç vermedi, verdikleri ilaçları da arkadaşım almakta tereddüt etti. Bu yüzden durumu kötüleşti ve sonunda öldü. Bu bütün asi karaciğerlere bir dersti. Mezarını gözyaşlarımla ıslattım. Armalı aile kalkanının üstüne bir demir çubuk resmi ekletttim[58] Cenaze masraflarını ödedim ve oldukça mütevazıca olan faturamı transandantalistlere gönderdim. O hergeleler bunu ödemeyi reddetti. Bu yüzden hemen Bay Dammit'i mezarından çıkarttırdım ve onu köpek eti olarak sattım.

1841

Bir Haftada Üç Pazar

"Seni taş kalpli, kalın kafalı, inatçı, kof, huysuz, kocamış, yaygaracı ihtiyar yabani seni!" dedim bir ikindi vakti büyük amcam Rumgudgeon'a içimden – ona yumruğumu salladığımı hayal ederek.

Sadece hayal ederek. Aslında o sırada söylediğim şeyle söylemeye cesaret edemediğim şey arasında küçük bir fark *vardı* – yaptığımla yapmak konusunda kararsız olduğum şey arasında.

Ben salonun kapısını açarken o yaşlı domuz balığı ayaklarını şömine rafına dayamış, elinde porto şarabı dolu bir bardakla oturuyor, şu küçük şarkıyı söylemek için büyük çaba sarf ediyordu –

Boş bardağını doldur!
Dolu bardağını boşalt!

"*Sevgili amcacığım*. dedim kapıyı usulca kaparken. Olabilecek en uysalca gülümsemeyi takınarak yanına gittim. "Hep o *kadar* iyi ve düşüncelisiniz ki. Cömertliğinizi o kadar çok – *öyle* çok – şekilde gösterdiniz ki – küçücük bir noktayı size bir kez daha, rızanızı aldığımdan emin olmak için tekrarlamam

gerektiğini hissediyorum

"Hımm!" dedi. "Aferin sana! Devam et!"

"Sevgili amcacığım [seni kahrolası ihtiyar çakal!] eminim ki Kate ile evlenmeme ciddi bir itirazınız yok. Bu konuda sadece şaka yaptığınızı biliyorum – Ha! Ha! Ha! – Bazen *öyle* hoş oluyorsunuz ki."

"Ha! Ha! Ha!" dedi. "Allah belanı versin! Evet!"

"Sadece emin olmak için sordum tabiî! Şaka yaptığınızı biliyordum. Şimdi, amcacığım, Kate ile benim istediğimiz tek şey sizin tavsiyeniz – *tarih* konusunda – şey, biliyorsunuz işte amcacığım – yani kısacası, düğünümüzü ne zaman – ne zaman yapmamız sizin için en uygun olur?"

"Alçak herif! – Ne demek istiyorsun? Düğün başlayana kadar bekle işte. Patladın mı?"

"Ha! Ha! Ha! – He! He! He! – Hi! Hi! Hi! – Ho! Ho! Ho! –Hu! Hu! Hu! – Ay vallahi ömürsünüz amcacığım! – Oh, çok iyiydi – *espri kabiliyetinize* hayranım! Ama hepimiz *şimdi* kesin bir tarih vermenizi istiyoruz amcacığım."

"Ya – kesin bir tarih, öyle mi?"

"Evet amcacığım – yani, bu sizin için sorun olmazsa."

"Bobby, bu işi zamana bırakalım desem? Mesela bir yıl içinde filan desem? – *Kesin* tarih vermem şart mı?"

"*Eğer isterseniz* amcacığım – kesinlikle."

"Peki Bobby, peki evladım – seni iyi birisin, değil mi? – Madem kesin tarih *istiyorsun* – bir kez olsun isteğini yerine getireceğim."

"Canım amcacığım benim!"

"Sus bakayım!" [sesimi bastırdı] – "Bir kez olsun isteğini yerine getireceğim. Rızamı alacaksın – sonra da *servete* konacaksın – serveti unutmamak gerek. Bir düşüneyim! Pazar günündeyiz,

değil mi? Tamam öyleyse, siz tam olarak –bak *kesin tarih* veriyorum!– *bir haftada üç Pazar bir araya gelince evleneceksiniz!* Duydun mu dediğimi? *Ne öyle* aval aval bakıyorsun? Diyorum ki, Kate ile servetini ancak bir haftada üç Pazar bir araya gelince elde edebilirsin. Ama *o zamana* kadar –seni genç serseri seni– *o zamana* kadar cesedimi çiğnemeden evlenemezsiniz. Beni tanırsın – *sözüme sadığımdır* – şimdi defol karşımdan!" O porto şarabını içerken ben odadan umutsuzluk içinde kaçtım.

Büyük amcam Rumgudgeon oldukça "hoş bir ihtiyar İngiliz centilmeni" idi. Ama o şarkıdaki kişinin tersine, büyük amcamın zayıf yönleri vardı. Ufak tefek, şişman ve dar soluklu, kurumlu, çabuk öfkelenen, yarım daire şeklinde biriydi. Kırmızı bir burnu, kalın bir kafatası, dolgun bir cüzdanı ve kendi önemine ilişkin güçlü bir inancı vardı. Dünyanın en iyi kalpli insanlarından biriydi, ama zıtlık çıkarmaya bayıldığından, onu sadece yüzeysel olarak tanıyanların cimri olduğuna inanmaları için elinden geleni yapmıştı. Üstün kişilerin çoğu gibi o da insanlarda *boş ümitler* uyandırmaya bayılırdı. Bu onu fazla tanımayan birine kötü niyetlilik gibi gelebilirdi. Her talebi hemen "Hayır!" diye yanıtlamak âdetiydi. Ama sonuçta –epey uzun zaman geçtikten sonra– kabul etmediği talepler pek azdı. Cüzdanına yapılan her saldırıya müthiş bir dirençle karşı koyardı. Ama sonuçta ondan alınan meblağ genelde kuşatmanın süresiyle ve onun gösterdiği direncin inatçılığıyla doğru orantılı olurdu. Onun kadar eli açık ya da huysuz bir hayırsever yoktu.

Güzel sanatlara, özellikle de edebiyata karşı büyük bir horgörü beslerdi. Bu konuda Casimier Périer'den epey etkilenmişti. Onun o küstahça sorusunu, "*A quoi un poète est–il bon?*"u[59] sık sık, mantıksal zekânın *ne plus ultra*'sı[60] olarak, oldukça monoton bir sesle tekrarlardı. Bu yüzden ilham perileriyle olan ilişkim hiç

hoşuna gitmiyordu. Bir gün, ondan Horace'ın yeni bir baskısını istediğimde bana *"Poeta nascitur non fit"*in[1] çevirisinin "hiçbir haltı beceremeyen pis bir şair" olduğunu söyledi. Bu lafı yüzünden ona darıldım. Son zamanlarda "edebi ilimlere" karşı duyduğu tiksinti de epey artmış, doğal bilim sandığı şeyi yeğlemeye başlamıştı. Bir gün sokakta birisi onu fizik konferansları veren şarlatan Doktor Dubble L. Dee sanarak yanına gidip konuşmaya başlamıştı. Bu olay büyük amcamın fikirlerini değiştirdi. Büyük amcam Rumgudgeon bu öykünün –ne de olsa sonuçta bir öyküye dönüşüyor– başladığı sıralarda sadece ilgilendiği hobiyle ilişkili konularda sakin konuşabilir olmuştu. Geri kalan tüm meselelere kahkahalarla gülüyordu. Siyasi görüşü katı ve basitti. Horsley gibi o da "insanların kanunlarla olan tek ilişkisinin onlara uymak olduğunu" düşünüyordu.

Hayatım boyunca o yaşlı adamla birlikte yaşamıştım. Ebeveynlerim ölürken, zengin olduğu için beni ona emanet etmişlerdi. O hain ihtiyarın beni öz evladı gibi sevdiğini düşünüyorum – Kate kadar olmasa bile, yine de ona beslediğine yakın bir sevgiyle – ama yine de beni bir köpek gibi yaşattı. Bir yaşımdan beş yaşıma kadar beni düzenli olarak kırbaçladı. Beş yaşımdan on beş yaşıma kadar her saat başı Islah Evi'ne göndermekle tehdit etti. On beşle yirmi yaşlarım arasında beni verdiği parayı kesmekle tehdit etmediği tek bir gün yoktu. Evet, sefil bir haldeydim – ama sonuçta bu doğamın bir parçasıydı – inançlarımla örtüşüyordu. Ama Kate güvenilir bir dostumdu ve bunu biliyordum. İyi bir kızdı. Büyük amcam Rumgudgeon'dan gerekli izni alabilirsem ona (ve servetine) sahip olabileceğimi çok tatlı bir sesle söyledi. Zavallı kız! Daha on beşinde bile değildi. Bu izni alamazsak, beş uzun seneyi meteliksiz geçirmek zorunda kalacaktık. Peki ne yapmalıydık? İnsan on beşindeyken, hatta yirmi birindeyken

(ben yirminci senemi geride bırakmıştım) beş sene beş yüz sene gibi gelir. İhtiyara ısrarla yalvarıp yakardık, ama boşunaydı. Bu *pièce de résistance*[62] (Mösye Ude ile Mösyö Carème'nin deyimiyle) onun sapkınca haz anlayışına tamamen uyuyordu. Bizimle fare gibi oynuyordu. Sabırtaşı olsa çatlardı. Bu arada kararını çoktan vermişti. Aslında bizim çok doğal isteğimize rıza göstermek için bir bahane bulsa, kendi cebinden on bin pound çıkarıp verecekti (Kate'in *kendi* serveti vardı). Ama biz bu meseleyi *kendimiz* açma ihtiyatsızlığını göstermiştik. Bu koşullar altında bence büyük amcam istese de karşı çıkmadan duramazdı.

Zayıf yönleri olduğunu söylemiştim. Ama bunlardan bahsederken dikkafalılığını kast ettiğimi sanmayın. Bu onun güçlü yönlerinden biriydi – *"assurément ce n'etait pas son faible."*[63] Zayıflığından bahsederken yaşlı kadınlara yakışan, tuhaf bir batıl inancını kast ediyorum. Hayallere, işaretlere *et id genus*[64] *omme* deli saçmalıklarına pek düşkündü. Ayrıca ufak tefek onur meselelerinde de aşırı titizdi. Kesinlikle sözüne sadık bir adam olduğu şüphesizdi. Aslında bu hobilerinden biriydi. Onun için önemli olan ettiği yeminlerin *özünden* çok biçimsel anlamıydı. Kate'in dahice fikri işte karakterindeki bu tuhaflıktan beklenmedik bir şekilde faydalanmamızı sağladı. Güzel bir gündü. Salonda yaptığımız konuşmadan sonra pek fazla zaman geçmemişti. Olup bitenleri tüm çağdaş ozan ve hatipler gibi kısaca, *prolegomena*'yla,[65] tamamen kendi açımdan özetleyeceğim.

Nişanlımın iki denizci arkadaşı vardı. Bunlar bir sene yabancı ülkelerde seyahat ettikten sonra İngiltere'ye yeni dönmüşlerdi. Bir Pazar ikindisinde ben, bu adamlar ve yeğenim önceden kararlaştırdığımız gibi hep birlikte amcam Rumgudgeon'u ziyaret ettik. Kasım'ın onuydu – umutlarımızın zalimce boşa çıkarıldığı o unutulmaz günün üstünden sadece üç hafta geç-

mişti. Yarım saat kadar havadan sudan konuştuk. Ama sonunda şu konuşmayı yaptık:

Kaptan Pratt. "Bir yıldır yurt dışındayım. Bugün tam bir yıl doluyor. Evet! Bugün, On Kasım'da. Bay Rumgudgeon, hatırlarsınız, geçen sene bugün size veda etmeye gelmiştim. Bu arada, dostumuz Kaptan Smitherton da bir yıldır yurt dışındaydı. Onun da bugün tam bir yılı doluyor. Ne tesadüf, değil mi?"

Smitherton. "Evet, bugün tam bir yıl doluyor. Hatırlarsınız Bay Rumgudgeon, geçen sene tam bugün Kaptan Pratol[66] ile birlikte size veda etmeye gelmiştim."

Amcam. "Evet, evet, evet – çok iyi hatırlıyorum – gerçekten çok tuhaf! İkiniz de tam bir yıldır yoksunuz. Gerçekten ne garip bir tesadüf! Doktor Dubble L. Dee buna son derece sıradışı bir rastlantısallık derdi. Doktor Dub–"

Kate (Sözünü keserek.) "Babacığım, bu *sahiden* de tuhaf bir şey. Ama Kaptan Pratt ile Kaptan Smitherton aynı yoldan gitmediler. Bu da bir fark yaratıyor tabiî."

Amcam. "Bundan hiç haberim yoktu! Nereden bileyim? Bence bu durumu iyice tuhaflaştırıyor. Doktor Dubble L. Dee"–

Kate. "Ama babacığım, Kaptan Pratt Horn Burnu'ndan, Kaptan Smitheren ise Ümit Burnu'ndan geçti.

Amcam. "İyi ya işte! Biri doğuya, diğeri batıya gitmiş sersem. İkisi de dünyayı dolaşmış. Bu arada Doktor Dubble L. Dee"–

Ben (telaşla.) "Kaptan Pratt, yarın akşam bize gelin – Smitherton'la birlikte – bize yolculuğunuzdan bahsedersiniz, vist oynarız ve"–

Pratt. "Vist mi? Dostum, yarının Pazar olduğunu unutuyorsunuz. Başka bir akşam"–

Kate. "Yok canım! Robert *o kadar* unutkan mı? *Bugün* Pazar."

Amcam. "Evet – kesinlikle evet!"

Pratt. "Affedersiniz ama yanılmış olamam. Yarının Pazar olduğunu biliyorum çünkü"–

Smitherton (hayretler içinde.) "Ne diyorsunuz? Dün Pazar değil miydi?"

Herkes. "Dün mü! Sen iyice şaşırmışsın."

Amcam. "Bugün Pazar. Kesinlikle eminim."

Pratt. "Yo hayır! Yarın Pazar."

Smitherton. "Hepiniz delirmişsiniz – hepiniz. Şu sandalyede oturduğumdan nasıl eminsem, dünün de Pazar olduğundan eminim."

Kate (heyecanla ayağa fırlayarak.) "Anlıyorum – her şeyi anlıyorum. Babacığım, işte size kararınızı değiştirtecek bir şey – şey hakkındaki. İzin verin açıklayayım. Aslında çok basit. Kaptan Smitherton dünün Pazar olduğunu söylüyor. Haklı, gerçekten de öyleydi. Yeğenim Bobby, siz ve ben bugünün Pazar olduğunu söylüyoruz. Haklıyız, gerçekten de bugün Pazar. Kaptan Pratt yarının Pazar olacağını söylüyor. Doğru, o da haklı. Aslında hepimiz haklıyız. Böylece *bir haftada üç Pazar bir araya gelmiş oluyor* "

Smitherton (biraz duraksadıktan sonra.) "Pratt, Kate haklı. Ne aptalız! Bay Rumgudgeon, mesele şu: Bildiğiniz gibi dünyanın çevresi yirmi dört bin mildir. Dünya kendi ekseni etrafında batıdan doğuya tam yirmi dört saatte döner. Anlıyor musunuz Bay Rumgudgeon?"

Amcam. "Evet – tabii – Doktor Dub"–

Smitherton (amcamın sesini bastırarak.) "Evet, yani dünya saatte bin millik hızla döner. Şimdi diyelim ki ben buradan yola çıkıp bin mil doğuya gittim. Güneşi Londra'dakinden bir saat önce göreceğim demektir. Yani sizden bir saat önce görürüm. Aynı yönde bin mil daha ilerlersem, iki saat önce görürüm – bin

mil daha gidersem, üç saat önce görürüm. Böylece dünyayı tamamen turlayıp bu noktaya geri dönersem, yani doğuya giderek yirmi dört bin mil kat edersem, güneşi sizden yirmi dört saat önce görmüş olurum. Yani sizden bir gün *ileride* olurum. Anlıyorsunuz, değil mi?"

Amcam. "Ama Dubble L. Dee"–

Smitherton (sesini iyice yükselterek.) "Kaptan Pratt ise, tam tersine, buradan bin mil batıya gittiğinde bir saat geride kaldı. Batıya yirmi dört bin mil gittiğinde ise Londra'daki vaktin yirmi dört saat, yani bir gün *gerisinde* kaldı. Bu yüzden benim için dün Pazar'dı – sizin için bugün Pazar – Bay Pratt içinse yarın Pazar olacak. Dahası, Bay Rumgudgeon, hepimizin haklı olduğu da apaçık; çünkü birimizin diğerlerinden daha haklı olması için mantıksal bir sebep yok."

Amcam. "Pekâlâ Kate! Pekâlâ Bobby! *Bu gerçekten* de kararımı değiştirtecek bir şey. Ama ben sözümün eriyim – *bunu unutmayın!* Evlat, Kate'i (ve serveti) istediğin zaman elde edebilirsin. Jüpiter aşkına! Ben de gidip Dubble L. Dee bu konuda *ne* diyormuş bir bakayım."

1841

Notlar

1 Agla, agla gözlerim, gözyaşlarına boğul! Bir yarını öldürdü diğer yarını.
2 Uyluk kemiği.
3 Ne olduğunu bilmediğim.
4 "İçinde önemli bir rol oynadığı." Virgil'in Aeneid'inden.
5 "Hatırladıkça ürperiyorum." Virgil'in Aeneid'inden.
6 Fısıltıyla.
7 Aynı şey.
8 Wonder what time it is: – Saat sözcüğü gökgürültüsünün yerini alıyor – Saat, yani Bleitziz – Bleitziz eski bir sözcük: Blitzen (Gökgürültüsü) anlamında.
9 Eskiden de Eski Meseleler Üstüne Hitabe
10 Perhis günlerinden iki hafta önceki pazar günü.
11 Denizlerin altındaki fırtına (Yunan söylencesi).
12 Şimdiki St. Charles – Ed. G. M.
13 Bay Rodman kendisinden bahsetmiyor. Bir ekibin niteliği liderinin tasviri olmadan kesinlikle tamamen anlaşılamaz. "Nehirde yola çıktığında yirmi beş yaşındaydı." diyor Bay James Rodman şimdi önümüzde duran bir notta. "Son derece dinç ve aktif bir adamdı, ama boyu kısaydı –yaklaşık bir elli beşti. Güçlü yapılı, biraz çarpık bacaklıydı. Yüzü Yahudi hatlarına sahipti – dudakları ince, suratı asıktı." – Ed. G. M.
14 Bay Rodman'in burada verdiği kurutulmuş et tarifi bizim için tamamen yeni; ve okuyucularımızın Parry, Ross, Back ve diğer kuzey gezginlerinin günlüklerinde hiç şüphesiz okuduklarından epey farklı. Söz konusu gezginlerin aktardığı tarife göre kurutulmuş et, anımsadığımız kadarıyla ince etlerin lyağları özenle ayrıldıktan sonra] su içinde ve su lapa kıvamına gelene kadar uzun süre kaynatılmasıyla yapılıyor Çeşitli baharatlar ve bol miktarda tuz katılan bu tortunun oldukça besleyici olduğu söyleniyor. Ancak Amerikalı bir cerrahın bir hastanın midesindeki açık yara üzerine yaptığı gözleme ve deneylere göre –ve sindirim sisteminin işleyişinden anlaşıldığı kadarıyla– asıl besleyici olan kısım bu tortu, bu sos değil *et parçalarının* kendisidir ve bunun sonucu olarak da besinin sıvılaştırılması besleyicilik açısından büyük ölçüde bir paradoks içeriyor. – Ed. G. M.

15 Burada bahsedilen mağaraya tacirler ve kayıkçılar "Taverna" der. Sarp kayalara birtakım tuhaf resimler çizilidir ve burası bir zamanlar Kızılderililerden büyük saygı görmüştür Kaptan Lewis bu mağaradan bahsederken otuz beş metre derinliğinde, altı metre yüksekliğinde ve on iki metre uzunluğunda olduğunu, üstündeki uçurumun ise yaklaşık doksan metre yüksekliğinde olduğunu söyler. Bay R.in verdiği boyutların her açıdan Kaptan Lewis'inkilerden daha *küçük* olduğuna dikkat çekmek istiyoruz. Gezginimiz, bariz şevkine karşın gerçekleri *kesinlikle* abartmamaktadır. Pek çok benzeri durumda *ölçümlere* (kelimenin her anlamında) ilişkin ifadelerinin hep gerçeğe uygun olduğu görülecektir. Bunu kendisinin takdire değer bir özelliği olarak görüyoruz. Ayrıca hakkında hiçbir şey bilmediğimiz bu bölgelere ilişkin gözlemlerini de kesinlikle güvenilir kılıyor. Ancak *etkilere* ilişkin tüm durumlarda tam tersine, Bay Rodman'ın ilginç yapısı onu *aşırılığa* sürüklemektedir. Mesela bu mağaradan *"iç karartıcı görünüşte"* diye bahseder. Mağaraya ilişkin tanımları da temelde kendisinin uçurumun dibinden geçtiği sıradaki sıkıntılı ruh halinin yansımasıdır. Günlüğünü okurken bu ayrımları göz önünde tutmak faydalı olacaktır. Bay R. gerçekleri asla abartmaz; bu gerçeklere ait izlenimleri ise sıradan algılayışa göre abartılı bulunacaktır. Yine de bu abartıda bir yanlışlık yoktur, görülen ve tarif edilen şeye ilişkin genel bir izlenim dışında. Kendi zihni söz konusu olduğunda ise, gerçeğin kendi renk tonuyla biraz süslendiğini görürüz. – Ed. G. M.

16 La Charette? Du Bois hiç şüphesiz Wood Nehri'dir. – Ed. G. M.

17 Şimdi bu tepeciklerin bir zamanlar son derece güçlü bir kabile olan Ottoeların eski köyünün konumunu belirttiği anlaşılmaktadır. Sürekli saldırıya maruz kaldıklarından Pawneelerin himayesine sığınmış ve Platte'nin güneyine, ağzının yaklaşık elli kilometre uzağına göç etmişlerdir. – Ed. G. M.

18 Council Uçurumu. – Ed. G. M.

19 Şef Waukerassah'dan Kaptan Lewis ve Kaptan Clarke da bahseder. Onları da ziyaret etmişti. – Ed. G. M.

20 Muhtemelen White–earth Nehri. – Ed. G. M

21 Burada görünen bir tutarsızlığı değiştirmeye gerek görmedik, çünkü sonuçta Bay Rodman haklı olabilir. Lewis ile Clarke'ın anlatısına göre Amateaza Minnetareelerin Yellow Stone'a değil, Missouri'nin kendisine verdikleri isimdir. – Ed. G.M.

22 Zula çukurları tuzakçıların ve kürk tacirlerinin kürklerini ya da diğer mallarını geçici bir süre içinde saklamak üzere kazdıkları çukurlardır. Önce kuru ve ıssız bir yer seçilir. Sonra yarım metre çapında bir çember çizilir. Bunun üstündeki otlar özenle yolunur ve bir kenara konulur. Sonra otuz santim derinliğinde dikey bir çukur kazılır ve giderek genişletilir, ta ki çukurun derinliği iki buçuk–üç metreye, genişliğiyse iki metreye varana dek. Kazılan toprak otlarda iz bırakmasın diye dikkatle bir derinin üstüne konur. Bu toprak her şey bittiğinde ya en yakın nehre atılır, ya da iyi bir şekilde gizlenir. Bu zula çukurunun içi kuru dal ve otlarla ya da derilerle kaplanır. Burada ıssız ormanlardan elde edilen her türlü mal yıllarca rahatlıkla gizlenebilir. Mallar içeri konduktan ve üstleri bufalo derisiyle iyice örtüldükten sonra, hepsinin üstü toprakla örtülür. Bu toprak üstüne basılarak sertleştirilir. Daha sonra otlar buraya tekrar yerleştirilir ve yakındaki

ağaçlardan birine ya da başka bir yere deponun yerini belirten özel bir işaret konur. – Ed. G. M.

23 Tek başına olamamak gibi büyük bir talihsizlik.

24 "Gözlerindeki sis perdesi." Ilyada'dan.

25 Moris Retszch: 1779–1857 yıllarında yaşamış Alman ressam ve gravürcü. Goethe, Schiller, Shakespeare v.b. ünlülerin resmini yapmakla tanınır.

26 John Grüninger'in, 1500 yılında hazırladığı *Hontulus Anime cum Oratiurculis Aliquibus Speradditis qude in prioribus, Libris mon hobentur* adlı kitaba gönderme yapılıyor. Isac Disraeli bu kitabı metin bakımından ziyade illüstrasyonları açısından "iğrenç" bulur.

27 Ve benzerlerine

28 İlk harf eski okunuşunu yitirdi.

29 Yirmi franka eşdeğer olan eski altın Fransız parası – ÇN

30 "Kutsal", "şeytan" ve "Tanrım"

31 Kapıcı dairesi.

32 Bunlara anlayışlılıkla yaklaşıyordum.

33 Tuhaf

34 "Bu gerçekten sonra" – yani, haklı olduğumu varsayarak.

35 Tımarhane.

36 Rousseau, *Nouvella Héloise.** – POE.

36* "Varolanı reddetmek ve varolmayanı açıklamak."

37 Yüreği askılı bir ut Dokunulduğu anda çınlayan

38 Usher sözcüğünün, kilise ve tiyatroda yer gösteren kimse, teşrifatçı ve belletmen, yardımcı öğretmen anlamlarına gönderme yapılıyor

39 Watson, Dr. Percival, Spallanzani ve özellikle de Landaff piskoposu – Bkz. "Kimya Denemeleri", 5. cilt – POE.

40 "Uzun ve şiddetli acı." Bir ortaçağ işkencesi.

41 Bir madalyanın ya da sikkenin resminin altındaki yazılı bilgiler

42 "Ah! Bu demir çağı ne kadar güzel!" Voltaire'in "Le Mondain"inden.

43 İki kişilik bir kâğıt oyunu.

44 "Her yerin kendine özgü bir karakteri vardır.

45 Buradaki Moraux *moeurs*dan türetilmiştir ve "modaya uygun" veya daha doğru bir çeviriyle "görgü kurallarına uygun" anlamına gelir – POE

46 "Müzik kendi başına haz verebilen tek yetenektir; diğer tüm yetenekler tanıkları arzular."

47 Pomponius Melá "*De Situ Orbis*" adlı bilimsel incelemesinde gelgitlerden bahsederken "dünya ya büyük bir hayvandır, ya da" vs. der – POE.

48 "Yalnızlık güzel şeydir, ama insanın kendisine yalnızlığın güzel bir şey olduğunun söylenmesine ihtiyacı vardır."

49 Florem putares nare per liquidum aethera – P. Commire – POE. ("Bir çiçeğin sıvı havada yüzdüğünü düşünürdünüz."

50 "Çağlar boyunca edinilen deneyimler sonucunda bulunandan daha iyi bir eğitim yöntemi keşfetmek güç olur: Yani beden için cimnastik ve ruh için müzik. – Cum. lib. 2. "Bu yüzden müzik eğitimi şarttır; çünkü Ritim ile Armoni'nin ruha en derin şekilde işlemesini, onu en güçlü şekilde ele geçirmesini, *güzellikle* doldurmasını ve insanın *zihnini güzelleştirmesini* sağlar. Böyle bir insan *güzelliği* takdir eder; güzelliği neşeyle ruhuna kabul eder, onunla beslenir, *kendi durumuna* özümsetir. – A.y. lib. 3. Ancak Atinalılar müziğe (*uovòikñ*) bizden çok daha geniş kapsamlı bir değer veriyordu. Müzik sadece zamanın ve ezginin armonilerini değil; şiirsel diksiyonu, duyguyu ve yaratımı (her birini en geniş anlamıyla) içeriyordu. Aslında onlar için *müzik* çalışmaları genel zevk anlayışının –güzelliği fark etmenin–, sadece gerçekle ilgilenen mantığın tersine, geliştirilmesiydi – POE.

51 "Tüm mantığımız duygulara teslim olmalı."

52 "Tarih" iötopeiv'ten, "düşünmek"ten gelir – POE.

53 Poe Amerikan edebiyatındaki, kıssadan hisse vermekten kaçınan ilk yazar olarak tanınır. Örneğin "Şiir İlkesi"nde şiirin "Güzelliğin Ritimle Yaratılışı" olduğunu ve "Görev'le ya da Gerçek'le hiçbir ilgisi bulunmadığını" söyler.

54 "Ölülere kara çalmayın."

55 "Ölüler hakkında sadece iyi şeyler söyleyin."

56 Dammit: Lanet olsun – ÇN.

57 "Allah şifa verir." Poe burada bire bir olmasa da doğru bir çeviri yapmıştır.

58 Poe burada "*bar sinister*" ile bir kelime oyunu yapıyor: *Bar* çubuk anlamına gelir; *bend sinister* ise birinin armasının sol tarafındaki, soyunun gayri meşru olduğunu gösteren işarettir – ÇN.

59 "Bir şair ne işe yarar ki?"

60 Zirve.

61 "İnsan şair doğar, sonradan şair olmaz."

62 Bir öğünün ana yemeği.

63 "Bu kesinlikle zayıf yönlerinden biri değildi."

64 Ve bu gibi.

65 Giriş niyetine.

66 Pratt'ın lakabı olsa gerek – ÇN.

Edgar Allan Poe

BÜTÜN HİKAYELERİ

"İnsanın içinde, der o (E.A. Poe), modern felsefenin dikkate almak istemediği bir güç vardır; ve bu isimsiz güç bilinmedikçe pek çok insani eylem açıklanamaz..."

Charles Baudelaire

9 789756 902707